

בעזהשי"ת

ילקוט

מצות משלוח מנות

טעמיה וזמניה, הלכותיה ומנהגיה,
פרטיה ודקדוקיה, עניניה וסגולותיה

הוצאה שניה (עם הוספות ותיקונים) – פורים תשפ"ו

נלקט ונערך בס"ד ע"י
יעקב הלוי אוסטערליין

בני ברק יע"א

0534195737

הערות והוספות יתקבלו גם בכתובת מכונינו: 5737yha@gmail.com

תוכן הענינים

כח לא שלח בפורים האם חייב להשלים.....

כח משל"מ או מתנות לאביונים מה קודם.....

הכנה למצוה

ל לעורר לבי לאהבתך.....

לא מצוות צריכות כוונה.....

ברכת המצוה

לב טעם שאין מברכים על מצוה זו.....

הליכות המצוה

שער א

"ומשלוח" – בדיני השילוח והשליח

מ מיד ליד או ע"י שליח דווקא.....

מו לשלוח ע"י שליח קטן.....

מט אם המקבל מוחל או אינו רוצה לקבל האם יצא י"ח.....

נד לא הגיעו ליד המקבל (נאנסו או נאבדו).....

נה שלח לשמעון והגיעו ללוי.....

נו שלח למי שירצה.....

נו קיבל בעל כרחו.....

נו נתנם במתנה ע"מ להחזיר.....

נז נתנם בתנאי שיחזיר לו.....

נח האם חייב להחזיר למי ששלח לו.....

נח שולח רק בשביל שחבירו שלח לו.....

נח אם יכול לחזור בו.....

נט אי אמרינן חזקה על שליח שעשה שליחותו.....

o אכלם השליח בדרך אם י"ח מ"מ לשליח.....

o שני אנשים ששלחו בשותפות.....

o אם יכול לצאת משלוח מנות ומתנות לאביונים גם יחד...

סג אם מקבל המשלוח יוצא בזה ג"כ חובת המצוה.....

שער ב

"מנות" – בדיני המנות הנשלחות

טו שתי מנות לאיש אחד.....

סו שני מינים או ב' מנות ממין אחד.....

פח שאלות בגדר ב' מנות.....

סו שיעורם.....

עב דבר שעדיין צריך בישול.....

עד מאכלים קפואים.....

עד משקה.....

עז יין שרף.....

ה פתחו של אולם.....

ז המצוה בכתובים.....

ז המצוה בגמרא.....

טעמי המצוה

י שיהא לכ"א לקיים הסעודה.....

י רמז לאהבה ואחווה.....

יא מדין שמחה.....

יב להודות על שהצטער חברו בצרתו.....

יב לזכר י'שללם לבו'.....

יב להורות שאנו למעלה מהטבע.....

יב להורות על שלימותינו בהאי יומא.....

יב כדרך המנצחים ששולחים משללם.....

יג שלא ישכחו הנסים.....

יג רמז למנות שנתן יוסף לבנימין.....

יג כדרך ששולחים דורון לניצול מצרה.....

יג שלא יבושו האביונים לקבל.....

יג אין עבירות מכבות מצוות אלו.....

יד להורות פלא הנס בימי עבדות.....

יד שהיתה הישועה בהשקט ולא בחפזון.....

יד להראות שכ"י לא עשו אלא לפנים.....

טו להחשיב חבירו שהוא אדם חשוב.....

טו אחדות הכנה לקבלת התורה ברצון.....

טו רמז שאם נחזיק בתורה יוכנו לנו צרכינו.....

טז להראות שבאמת אנו רחמנים.....

טז היפוך מקליפת פרס 'צרות עין'.....

ז' תיקון על שהשתחוו לצלם.....

ז' להגיע לאהבת ה'.....

זז זמן המצוה.....

אם נתן לפני פורים שיזכה בפורים / שלח לפני פורים ויגיע

בפורים.....

ז' שלח בפורים ויגיעו לאחר פורים.....

כ מבני י"ד לבני ט"ו ולהיפוך.....

כ קטן שנתגדל בין שילוח לקבלה.....

כב לפני קריאת המגילה או לאחריה.....

כב לפני האכילה או בתוך או אחר הסעודה.....

כג אחר צאת הכוכבים בתוך הסעודה.....

כו גם ביום שושן פורים.....

כז כז

מים / מי סודה.....עז
 קפה ותה.....עח
 פת לחם.....עח
 מיני מתיקה.....עט
 תבלינים וכדומה.....פ
 שלח תרנגולת ונמצא טריפה.....פא
 דבר שאסור למשלח לאכלו.....פג
 דבר שהמשלח אינו נזהר והמקבל נזהר.....פה
 דבר שאסור למקבל מטעמי בריאות.....פה
 בשר וחלב / חלב למי שהוא בשרי.....פו
 הרבה דברים קטנים ביחד.....פז
 שלחם בזה אחר זה.....פז
 האם צריך שני כלים.....פט
 דבר שלם ולא חתיכות.....צ
 מחזיר המנות שקיבל למשלח.....צ
 כסף (ושוה כסף שיכול למוכרם) לקנות אוכל.....צא
 מחילת מלוה.....צב
 ממעות מעשר.....צג
 מפירות/מדמי שביעית.....צד
 שלח מנות ממזון חבירו.....צה
 טבק וסיגריות.....צה
 שלח לאשה בגדים ותכשיטים.....צו
 שילוח דברי תורה.....צז

שער ג

"איש" – בדיני המשלח

עני.....ק
 הסמוך על שולחן חבירו.....ק
 נשים במצוה זו.....קא
 קטנים במצוה זו.....קז
 אבל.....קז

שער ד

"לרעהו" – בדיני המקבל

לכמה אנשים יש לשלוח.....קח
 אם המקבל אינו יודע מי שלח.....קח
 לא יודע המקבל שקיבל (אינו בעיר/בבית וכדו').....קח
 לב' אנשים בשותפות.....קט

למי שאינו מכירו.....קט
 לשונאיו ומציקיו.....קט
 לשני אנשים בשותפות.....קי
 תלמיד לרב.....קיא
 בן לאביו / חתן לחותנו.....קטו
 רב לתלמיד / אב לבן.....קטז
 לאדם חשוב אי יוצא גם המקבל בהנאה שמקבל ממנו. קיח
 לאשתו.....קכ
 לאחיו או לאחותו.....קכא
 לקטן.....קכא
 לישן.....קכד
 לשיכור.....קכד
 לשוטה.....קכה
 ת"ח לעם הארץ.....קכה
 לנכרי / לעבד כנעני.....קכה
 למי שאינו שומר תומ"צ.....קכו
 המודר הנאה.....קכז
 למי שהלוה לו כסף.....קכח
 תופסו בחובו.....קכח
 לדיין (אם יש חשש שוחד).....קכח
 לאבל תוך י"ב חודש.....קכט

הנהגות המצוה

קנין המנות.....קל
 נשיקת המנות.....קל
 להודות על המנות או לא.....קלא
 שכר שליחות.....קלב
 לטעום מן המנות.....קלג

סגולת המצוה ורמזיה

מעורר אוצר מתנת חנם.....קלד
 כל מיני השפעות.....קלד
 לפעול זרע של קיימא.....קלה
 משפיע פרנסה.....קלה
 בורא רפואות.....קלו
 ממשיך חיים ומבטל המוות.....קלו
 ת'דין מזלין ניצור ו'נקה.....קלו
 להביא לימות המשיח.....קלז

פתחו של אול"ם (ו'משלוח מ'נות איש ל'רעהו)

שושנת יעק"ב צהלה ושמחה, הימים ימי אורה ושמחה, וגילו לנו חז"ל כי אורה זו תורה ואין שמחה כשמחת התורה, המשמחת לב ועינים מאירה, על כן אמרתי בלבי אלכה ואחפש פתח פתוח שאוכל גם אני להרגיש שמחה זו ושגם עלי יאיר אור מופלא רום מעלה של תורת ה', ומצאתי חריץ קטן להכניס בה ראשי, וטעמתי קצת מטעמה המתוק מדבש ונופת צופים, וכנכנס לחנות של בושם קויתי שגם עלי ידבק קצת ריח טוב, שלא ימושו מאתנו ומפי זרעינו, ודברך אמת יתקיים לעד. ואחרי שלקטתי כמה פרחים ושושנים מגנת המלך, הנני מציע אותם לפניכם, ולמען אחי ורעי אדברה: קחו לכם גם אתם מאוצרות אלו, בואו נביא כלים ראויים ונשאב עוד ועוד מבאר מים החיים, כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה.

ודבר נורא אמר הרה"ק רבי ר' צבי הירש מרימנוב זצ"ל עה"פ והשתיה כדת אין אונס כי כן יסד המלך וגו' לעשות כרצון איש ואיש "היינו אם האדם לומד התורה שנקראת אבן 'שתיה' (עי' סנהדרין כו:) ברצונו בלי אונס, שהיא 'כדת' וכדין כי כן צריך להיות, אזי 'יסד המלך' הקב"ה 'לעשות כרצון איש ואיש' שיהיה נעשית רצונו בכל מה שידרוש ויבקש".

הענין המדובר בקונטרס זה היא המצוה החביבה והיקרה שקיבלו עליהם אבותינו ורבותינו בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה וקבעוה לדורות שבכל שנה ושנה ובכל עיר ועיר כל אחד ואחד יקיים המצוה הנעלה והנשגבה של 'משלוח מנות איש לרעהו' ביום הפורים ברוב מטעמים ורוח נדיבה, ואם כי בשיעור המנות עצמם נדברו הפוסקים לדעת שיעורה וגדרה, אבל בדיני המצוה עניניה ואופניה אין שיעור ואין גדר, רחבה וארוכה גבוהה ועמוקה, וככל חלקי התורה גם בזה יש להאריך עוד ועוד ולא יכלו ולא יגמרו. ואני בעניי אספתי כמה פניני הלכה ודברי צדיקים עד כפי שידי יד כהה הגיע, טיפות זעירות מן הים הגדול, ונסיתי להבין ולהשכיל בדבריהם ולבוא לידי הלכה למעשה. [וברור ופשוט כי איני ראוי ואיני כדאי לפסוק ולהורות הלכה, וכתבתי הכל רק לפי עניות דעתי, כפי שמובן ויוצא מדברי הפוסקים, ויש לבדוק הדברים במקורם].

והרי יום הפורים הוא זמן קבלת התורה מאהבה, ומצות משלוח מנות היא המוכיחה כמה אנו שמחים ודצים בקבלת התורה הקדושה, כפי שמבאר בנעימה קדושה הגה"ק בעל כתב סופר זצ"ל (שו"ת או"ח סי' קמא): "...טעם מצות משלוח מנות איש לרעהו בפורים להראות שמחה חדוה ורעות כדרך עושין סעודת שמחה שמשלחים לקרובים ורעים אהובים, לפמ"ש דלכן מצוה להרבות בו בסעודה ומשתה ביותר כדי להראות שלא קשה עליו עול תורה ומצות ושמח לבו עד כי הוא טוב לב משתה תמיד, ועדיין אפשר לחשוב כי לבו עליו נכאב ובשרו עליו תאבל על התורה ואוכל ושותה ע"ד תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ואוכל ושותה כדי שישכח רישו, לכן התחכם מרדכי וחוסף לשלוח מנות איש לרעהו מן הסעודה כדרך ששולחים איש לרעהו מסעודת שמחה שלו, ומי שמרבה סעודה ושותה כדי להפקיע צערו מלבו אינו שולח לקרוביו ורעיו מסעודה כזו להודיעו צערו ולהזכירו צרתו, ואין זה אלא מי שעושה סעודה ומרבה בשתיה מפני שהוא שמח וטוב לב על הטוב אשר הטיב ה' עמו וביום טובה הוא בטוב אומר אוהב ארדוף אחלק מהטוב אשר הטיב ה' עמדי לרעים אהובים השמחים בשמחתי, משו"ה תקן מרדכי מצות משלוח מנות איש לרעהו מתוך הסעודה להגלות מצפון לבו של כל אחד שמרבה באכילה ושתיה כי יום טובה הוא לו ואין טוב אלא תורה כי יצאנו אז מאפילה לאורה ליהודים היתה אורה זו תורה אחר שהושחרו פניהם האירה, והיינו 'וימי הפורים האלה לא יעברו מתון היהודים' שיעשו אותם שמחה וכו' 'זכרם לא יסוף מזרעם' היינו זכרם של ימים אלו לא יסוף מזרעם שקיימו עתה מה שקבלו כבר ואז היה באונס ועכשיו שבע רצון ע"י שאוכלים ושבעים מראים כי לרצון הוא לנו".

ואף גם, ימי הפורים האלה מסוגלים ביותר להשיג דברי תורה ולהתחדש בהם, ובפרט בזכות מצות משלוח מנות, וכמובא בספר רסיסי לילה (אות כב) דגם הקב"ה מקיים מצות משלוח מנות בפורים, "ושתיה מנות היינו דיש שתי חכמות ודברי תורה: תורה שבכתב ותורה שבעל פה, שהם חכמה עלאה מה שמורגש שהוא מהש"י כי אי אפשר לשכל אנושי להשיג דבר זה, וחכמה תתאה מה שנראה דשכל אנושי משיגו והוא באמת גם כן מהש"י, והם השתי מנות שמשגים בפורים התחדשות בלב מדברי תורה, מה שהוא בגלוי מהש"י, ומה שהוא בהעלם ונראה כהתחדשות הלב".

והענין לקבץ ולאסוף דברי גדולי תורה מכמה עדות וחוגים אל פונדק אחד, היא ג"כ מן העבודות של ימים אלו, כמבואר בספר שפת אמת (לפורים תרס"א): "ותיקנו משלוח מנות ומתנות להיות אגודה אחת, והעשיר בתורה יתן גם להדל, וכמו כן תלמידי חכמים שיקבלו זה מזה, כמו שרמזו בגמ' מר שלח ליה חורפא ואיהו שלח חוליא, שיש בכל תלמיד חכם דבר מיוחד, וצריך לקבל כל אחד מחבירו להיות אגודה אחת". עכ"ל. [ואף אם המצא תמצא

שמות גדולים שלא שמענו עליהם אין לדחות דבריהם ח"ו, כי כל אחד במקומו היה גדול עד מאד, ואין לנו השגה בגאונתם צדקתם וקדושתם, ואדרבה בזה שנגרום ששפתותיהם יהיו דובבות בקבר בוודאי יעמדו לנו למליץ ולזכות].

והנה מובא (בקו' זכרון דברים עמ' לה) בשם הרה"ק רבי גרשון חנוך העניך מראדזין זצ"ל שאמר שיש המקיימים מצות משלוח מנות ע"י אמירת בוקר טוב, ואם תשאל הרי צריך שתי מנות התירוץ הוא שהרי אומר אחד בפה ואחד בלב, א"כ הוי שתי מנות. עכ"ד. והנראה ללמוד מזה שיש לקיים מצוות היום עם כל הלב ושלא יהיה אחד בפה [וביד] ואחד בלב, ויש לעורר את הלב ולחממו תחלה בגדל קדושת היום ורום מעלת מצוותיה, ולא לומר 'בוקר טוב' - ליום הפורים שהגיע - אחד בפה ואחד בלב, כשרק עסוקים בפעולות מעשיות והלב איננה שם. ובוודאי ע"י שעוסקים בתורת המצוות היא המביא את האדם לקיים המצוות בלבב שלם.

והזמן גרמא להודות לאל הטוב על רחמי וחסדיו עמנו, מה אשיב לה' כל תגמלוהי עלי, עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ה' אלקינו, נהלל נודה ונהלל ולא נפסיק להודות. וביחד עם זה נעטיר בתפלה ובתחנונים 'ואל תטשנו ה' אלקינו לנצח', ותשועתינו תהיה לנצח ותקותינו בכל דור ודור. והודאה ותפלה זו גם יחד זהו מה שאנו יכולים לשלוח בתור משלוח מנות כביכול קדם אבוהון די בשמיא המתאוה לתפלתם של ישראל ומקבל ברצון עבודתם.

ואזכרה לטובה ולברכה את אבי מורי עט"ר שליט"א ואמי מורתי הצדקנית שתחי' אשר אין קץ וגבול לחסדם וטובם עמדי ועם כל באי ביתם, ויעלה ויבוא החקוק על לוח לבי מימי נעורי גדול עבודתם בכל מועדי ה', ובפרט במצות משלוח מנות, כאשר שלחו מנות יקרות ומכובדות להרבה אנשים וביניהם נשברי לב זקנים עם נערים להחיות בהם נפש כל חי - והכל בחבת הקודש ובשמחה של מצוה כדרכם מאז, וחכם מה הוא אמר לי אאמו"ר שליט"א כי מנו"ת נוטריקון ו'אחרי מ'צותיך ת'רדוף נ'פשי.

גם יתברכו בברכות טוב מו"ח הגה"ג ר' יעקב יוסף כהן שליט"א מפארי הרבנים פעיה"ת וחמותי החשובה שתחי' אשר בצילם אני חוסה, ומשפיעים עלי מהודם, ועומדים לימיני בכל עת ועונה בכל לב ובכל נפש. בעידודם ובזכותם יוצא קונטרס זה לאור עולם.

ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שאזכה לעשות רצון ה' באמת ובתמים ולמלאות חובתי בעולמי, ושנזכה אני וב"ב הצ' לגדל צאצאינו הנחמדים שיחיו על דרך התורה והיראה ברוב נחת ותענוג דקדושה, ואך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ה' לאורך ימים, ולכל ישראל יאיר אור חדש בביאת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

יעקב הלוי אוסטערליץ

בלא"א הגה"ח ר' דוד שליט"א

לקראת ימי הפורים תשפ"ו אבוא בברכות והודאות אל כל אלה שלמדו וקראו, שבחו ותמכו, את הקונטרס, בימי הפורים העל"ט, זכות התורה; זכות המצוה; זכות מרדכי ואסתר; ושאר הזכותים, יעמוד בעדם לעד.

ואוסיף לאמר, כי גם דיבורים טובים אשר איש את רעהו יאמרו נקראת 'משלוח מנות', כאשר נלמד ממעשה רב (מובא בס' אמרות משה): חסיד אחד מחסידי הרה"ק בעל תולדות אדם מאוסטרובא זצ"ל שדר בקאברין, נסע פעם אחת על פורים אל הרה"ק התולדות אדם זצ"ל לסאסניעץ, ונכנס להרה"ק רבי משה מקאברין זצ"ל לקבל מאתו פרידת שלום, ויאמר לו הרה"ק מקאברין: 'פרוס לו בשמי, ותגיד לו אשר רצוני היה לשלוח לו משלוח מנות, נאר איך האב גארניט צו שיקן' (-רק אין לי כלום מה לשלוח), ובבוא האיש לסאסניץ ויאמר לו כנ"ל, ויתפעל הרה"ק רבי יהושע מאוד על זה, ויאמר: 'בריא וחזק יהיה הצדיק הזה אשר שלח לי שפלות אמיתית'. הרי לנו כי גם מידות טובות ודיבורים טובים - הנובעים מענוה ושפלות אמיתית - נחשבים למשלוח מכובד וחשוב. ורווחא לבסימא שכיח.

המצוה בכתובים

כתוב במגילת אסתר (ט, יט-כב):

עַל כֵּן הִיהוּדִים הַפְּרָוִים הַיִּשְׁבִּים בְּעָרֵי הַפְּרָוֹת עָשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר
שְׂמֻחָה וּמִשְׁתֵּה וְיוֹם טוֹב וּבְשִׁלּוֹחַ מִנּוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ: וַיִּכְתֹּב מֶרְדֵּכִי אֶת הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל כָּל הִיהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲזוּשָׁרוּשׁ הַקְּרוּבִים
וְהָרְזוּקִים: לִקְרֹם עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת עָשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֶת יוֹם זִמְבֻּשָׁה
עָשָׂר בּוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה: כִּיבָּמִים אֲשֶׁר נָזְזוּ בָהֶם הִיהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם וְהוֹדֶשׁ אֲשֶׁר נִהְפָּךְ
לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּבְמֵאכָל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֵּה וּשְׂמֻחָה וּבְשִׁלּוֹחַ מִנּוֹת
אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּבְמִתְנּוֹת לְאֶבְיוֹנִים:

המצוה בגמרא

זאגט די הייליגע גמרא^א (מגילה דף ז):

"תני רב יוסף: 'ומשלוח מנות איש לרעהו' שתי מנות (=מיני מעדנים) לאיש אחד^ב (דכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו
שתי מנות לאדם אחד) 'ומתנות לאביונים' שתי מתנות לשני בני אדם (די לכל אחד ואחד מתנה אחת, דהא אביונים
נמי תרתי משמע).

^א הפירוש בסוגריים {-} היא פירוש רש"י הקדוש ככתבו וכלשונו.

^ב מצינו להר"ן שכתב בחידושיו (מגילה ז) שמה שאמרו 'שתי מתנות לאדם אחד' היינו "למי שהוא עשיר, ולאביונים שאינן רגילין כל
כך לאכול די להם במתנה אחת והיא נחשבת בעיניהם כדבר גדול". אמנם כנראה כוונתו לגבי מצות מתנות לאביונים, אבל לגבי מצות
משלוח מנות יש לתת שני מנות יחד עשיר ואביון.

"רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא (=שלישי לבטן) וגרבא דחמרא, שלח ליה: קיימת בנו רבינו' ומשלוח מנות איש לרעהו {דהא תרי מנות איכא} ומתנות לאביונים".

[בתלמוד ירושלמי (מגילה פ"א ה"ד) מובא מעשה זו בנוסח אחר: "רבי יודן נשייא [-רבי יהודה נשיאה] שלח לרבי אושעיה רבה חדא עטם [-חתיכה אחת של בשר (הירך)] וחד לגין דחמר [-ולוג אחד של יין], שלח ואמר ליה: קיימת בנו ומתנות לאביונים', חזר ושלח ליה [ר"י הנשיא לר' אושעיא] חד עוגל' וחד גרב דחמר [-חבית של יין], שלח ואמר ליה: קיימת בנו ומשלוח מנות איש לרעהו".

וב"ה הנוסח בילקוט שמעוני (אסתר רמז תתרנט): "רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעגלא תילתא ולגין דחמרא, שלח ליה 'קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים', הדר שלח ליה {חד עיגל וחד גרב דחמר שלח ואמר ליה:} 'קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו'".

ובשאלות דר"א (ויקהל, שאלתא ס"ז) הגירסא הוא: "רבי יהודה שדר ליה [ל]רבי אושעיא אטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמרא, שלח ליה 'קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו', הדר שלח ליה עגלא תילתא ותלתא גרבי חמרא שלח ליה 'קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים'".

ונחזור לגמרא דידן, מספרת הגמרא: "רבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא (=שק מלא) דקשבא (=תמרים) ומלי כסא קמחא דאבשונא {שנתייבשו החטים בתנור בעודן כרמל וקמח שלהן מתוק לעולם}, אמר ליה

ומאידך גיסא יש לציין מ"ש בספר התדיר (סימן יח): "והקדוש ר' נתנאל אומר צריך לשלוח ארבע מנות, דמנה אחת רוצה לומר שתיים, כמו גבי חזה ושוק דכתיב (ויקרא ז, לג) והיה החזה לאהרן ולבניו ושוק הימין למנה".

³ בשו"ת משנה שכיר (או"ח סימן שמג) כתב לפרש מדוע שלח לו דוקא מנות אלו, עפ"י ד המרדכי (מגילה רמז תשפט) שכתב, דיום הפורים שקול כיום קבלת התורה, "רצה לרמז לו על ענין לימוד התורה באיזה אופן שיהיה. כי מצינו (פסחים סח:) לר' יוסף שעבד ביום עצרת עגלא תלתא, הרי דעגלא תלתא שייך ליום קבלת התורה. ומצינו לרבי (מו"ק טז.) שגזר שלא ישנו לתלמידים בשוק, מה דרש, חמוקי ירכיך כמו חלאים (שה"ש ז, ב), מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, עיין שם המעשה בר' חייא שעשה נגד דברי רבי ושנה בשוק וחרה לו לרבי ע"ז. עכ"פ דעת רבי דדברי תורה דומה לירך, מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר. ע"כ שלח לו אטמא, להורות ע"ז דדברי תורה צריך להיות דומה לאטמא בסתר. ושלח לו ג"כ גרבא דחמרא, והטעם נראה לי ג"כ עפ"י מ"ש שביארתי הטעם שתקנו לנו אנשי כנסת הגדולה לשתות יין בפורים, והוא על פי מאמר חז"ל (יומא עו:), חמרא וריחני פקחין, ועיין בעל הטורים (שמות ל, לד) בפסוק קח לך סמים, דס"ת הוא חכם, היינו דחמרא וריחני מועיל להיות חכם. והנה יומא דפורים בעצמו הוא ריחני, דמרדכי ואסתר הם עיקר פורים, דעל ידם זכותם זכינו לקדושת פורים, ומרדכי הוא מירא דכיא (חולין קלט:), ואסתר היא הדסה (מגילה יג.), והם שתייהם ריחני, ועל כן לא חסר רק חמרא שיהיה חמרא וריחני שיהיה מועיל לפתיחת הלב, על כן תקנו חז"ל לשתות יין בפורים, ולזאת שלח לו רבי ג"כ גרבא דחמרא, שיהא לו כל הסגולות המועילות לזכות לקנין התורה, היינו עגלא תלתא וגם אטמא שהוא לימוד התורה בסתר, וגם חמרא שיהיה חמרא וריחני, ואתי שפיר. והשי"ת יזכני לפתיחת הלב לתורה ולעבודה, אכ"י ר".

⁴ רבים אומרים טוב כוונתו באמירתו "קיימת בנו רבינו" וכו', ולא עת האסף. ומקצת שבחו תראה להרחי"א בס' פתח עינים ולהרי"ח בס' בן יהוידע שכתבו בזה נפלאות מתורתם הקדושה והרחבה.

ואם יש את נפשכם שמעוני מה שפירש הגאון רבי מרדכי זאב ראזענטאל זצ"ל אבד"ק קאלביעל באופן נחמד (מובא בס' זכרון אברהם (פרידמאן) עמ' סה): "דהנה מבואר בפסחים (קג:) דר' אושעיא ה' עני גדול ער שהוכרח ליישב בשוקא דזונות ולעבוד מנעלים בעד הזונות עיי"ש מעוצם קדושתו, וממילא מגודל עניותו לא ה' לו במה לקיים מצות משלוח מנות וכן מתנות לאביונים, וכן אשתו לרעותה. וזאת אשר הודיע ר' אושעיא להנשיא שידע שלא לבד שקיים בו המצות האלה רק כיון שהיו מתנות מרובות ירך בשר כולו וגם חבית יין, ממילא גרם שעי"ז יוכל הוא וב"ב ג"כ לקיים מצות האלה, וזהו ששלח לו להודיע 'קיימת בנו' היינו שנתת בנו כח הקיום לקיים המצות האלה אשר מבלעדי זה לא ה' ביכולתם לקיימם כנ"ל, ולפ"ז אתי שפיר הכל ודו"ק".

והוסיף בנו הג"ר שלמה גבריאל מווארשא ז"ל לפרש עפ"י מ"ש ומשלוח מנות איש לרעהו "דלכאורה תיבת 'איש' מיותר ודי לומר 'ומשלוח מנות לרעהו', אך לפי דברי אבא מארי זצ"ל י"ל דרמזו בזה שתשלח מנות הרבה בעין יפה כ"כ עד שהאיש הנשלח לו יהי' לו מזה לשלוח גם לרעהו".

⁵ ברש"י כתב: "הכי גרסינן: קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות... הדר שלח ליה איהו' לא גרסינן הכא", ונראה דאינו גורס התיבות 'ומתנות לאביונים', וכן הב"ח והגר"א מוחקים זה.

והנה רבים מקשים על הלשון 'קיימת בנו' ועוד קושיות, ויש הרבה תירוצים בזה.

¹ ויש מפרשים שהכוונה היא שרבי אושעיא שלח בחזרה לר"י הנשיא.

² יש מפרשים עוגל מלשון עוגה, ויש מפרשים מלשון עגל.

אביי (לרבה): השתא {=עכשיו} אמר מרי {=יאמר מרי עליך} אי חקלאה מלכא ליהוי, דיקולא {=הסל שהיה רגיל להוליך בעודנו בן כפר ומאכיל לבהמתו} מצואריה לא נחית {=לא יוריד עתה מראשו}. כך אתה נעשית מלך וראש בפומבדיתא, ואינך שולח לו אלא דברים המצויין לכל, הדר שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא ומלא כסא דפלפלתא אריכאט, אמר אביי: השתא אמר מר 'אנא שדרי ליה חוליא {=מתיקא} ואיהו שדר לי חורפא'".

"אמר אביי: כי נפקי מבי מר {=כשיצאתי מבית אדוני רבה לילך לבית אבא מרי בר מר} הוה שבענא {=הייתי שבע} כי מטאי להתם קריבו לי שיתין צעי {=קערות של מיני מאכל} דשיתין מיני קדירה, ואכלי בהו שיתין פלוגי [-חתיכות], ובישולא בתרייתא הוו קרו ליה צלי קדר {-שמבשלין אותו בקדירה מלא מים ובלא שום משקה אלא מים הנפלטין משמנו}, ובעאי למיכס צעא אבתרה {=הייתי חפץ לכוס הקערה אחריו}. כל אכילה שלא כדרכה נקרא כוסס, אמר אביי: היינו דאמרי אינשי כפין {-רעב} עניא ולא ידע, אי נמי רווחא לבסימא שכיח {=ריוח מצוי לדבר המתוק בתוך המעיים}."

"אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי {זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חברו עמו}."

¹ כתב בספר שפתי צדיק (פילץ, לפורים אות נו): "אנו רואים באביי שהי' תלמיד מובהק של רבה, וכשהלך במשלוח מנות של רבה אמר שיאמר מרי אי חקלאה מלכא דיקולא מצואריה לא נחית, הלא די אם יאמר זאת מרי, על כרחך דפורים מותר מילתא דבדיחותא". וגם בספר בן יהוידע (מגילה שם) כתב: "ומ"ש אביי המשל אי חקלאה וכו' רצה לעשות דברי בדיחות ביום פורים". אך מוסיף הבא"ח ואומר "אך כיון ג"כ לרמז נכון" ע"פ סוד, יע"ש.

² הענין ששלח לו שני דברים אלו דווקא, מבואר בחי' בעל מלא הרועים (מובא ביל"מ) ע"פ הגמרא (פסחים מב:): "כל מילי דמעלי להאי קשה להאי ודקשה להאי מעלי להאי בר מזנגבילא רטיבא ופילפלי אריכתא... דמעלי לכולי גופיה". הרי שנתייחדו במעלתן דמעלי לכולי גופא.

³ הגה"ח בנש"ק רבי יעקב יהושע פרומאן ז"ל בס' נחלת יעקב יהושע (פר' חיי שרה) העיר: צריך להבין למה באמת מרי בר לא שדר ליה לרבה מידי שיוכל רבה בעצמו ליהנות ממנו. ומיישב, ע"פ מה דאיתא בירושלמי (יומא פ"ג) דהיודע את השם הנכבד והנורא אסור לו להנות משל אחרים (והוא בריקנטי ס' מ"ו). ובגמ' שבת (פא.) מבואר דרבה הי' יודע את השם הנכבד ע"ש. ולפ"ז א"ש דמרי בר היה יודע היטב דרבה היה יודע שם הנכבד, ומבואר בירושלמי הנ"ל דהיודע השם לא ינהה משל אחרים. וא"כ רבה שג"כ היה יודע שם הנכבד, בודאי לא ירצה ליהנות משל מרי בר מר, ואף שהיה מצות משלוח מנות, מ"מ לא עדיף ממצות מעשר דמבואר שם בירושלמי דלא רצה ליהנות משום דיודע בשם הנכבד, ומשו"ה שדר ליה חורפא, לרמז לו אשר יודע בשם הנכבד, וא"ש.

⁴ כתב מהרש"א: "וקאמר ובעי למיכס צעי אבתרא כו", י"ל בדרך בדיחותא, שהקערה זאת גם כן נעשית מדבר הנאכל, כעין שעושיין עתה האומנין ע"י בלילות צוקר צורות משונות, ושפיר קאמר למיכס ולאוכלה ממש".

ומן הענין לציין מה שמספר הגה"ק רחיד"א זצ"ל בספר מסעותיו 'מעגל טוב' על שהותו בימי הפורים שנת תקל"ח בעיר אמשטרדם, וכותב כי במוצאי ש"ק ט"ו אדר הלך לבית רב העיר הגה"ק רבי שאול מאמשטרדם זצ"ל: "באנו לביתו ומצאנו שם שלחן ערוך, ועליו בנין כשתי אמות דמות חצר המלך, ומרדכי יושב בשער המלך בלבוש פרסי, וכילה ובירה ובה אסתר על המטה, ואחשורוש, והמן נופל [על המטה]. וחוצ' לבירה זו מצד אחר ברחוב והמן תלוי, ומסביב כל הבנין בעלי מלחמות מקיפין, וכמה ציורים נאים למראה בגוונים שונים, וכל זה עשוי מסוקאר [-מסוכר] לבד בחכמה גדולה, ושוה זה כעשרים סיקיני לרוב המלאכה, וכמדומה שזהו דורן ששלחו להרב איזה קצינים, וכל השולחן מלא ממגדים פירות כבריייתן, וגבינה וכתוב בה כשר ופסה, ודוגמת קשואין בחומץ, הכל מסוקאר, באופן שהי' שלחן מלכים..."

טעמי המצוה

שיהא לכ"א לקיים הסעודה

בספר תרומת הדשן (סימן קיא) כתב: "נראה טעם דמשלוח מנות הוא, כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא², כדמשמע בגמרא פרק קמא דאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין הוו מחלפים סעודותיהו בהדדי ונפקי בהכי משלוח מנות, אלמא דטעמא משום סעודה היא"³.

[וז"ל הלבוש (סי' תרצה סעיף ד): "והמנות יהיו מיני מאכל או מיני שתייה, שאין לשון מנות אלא לשון מאכל ומשתה. ועוד שאין טעם המשלוח אלא כדי שיהיה לכל אדם לאכול די סיפוקו, ודברים המענגים ומשמחים את האדם כדי לשמוח בפורים, הלכך כל המרבה לשלוח לרעהו הרי זה משובח"].

רמז לאהבה ואחוה

בספר מנות הלוי (על מגילת אסתר ט, טז-יט) כתב בתו"ד: "עוד הוסיפו הפרזים על בני שושן ומשלוח מנות וגו', כי זה רומז כי הם באגודה אחת ובאהבה ואחוה, הפך מ"ש הצורך מפוזר ומפורד... ובמלת 'קבל' נתן טעם לשושן, כי הנוסף להם היה משלוח מנות ומתנות, כי זה מורה שהם בלב אחד ואחוה, זש"ה 'קבל' בלב אחד... עושים יום י"ד שמחה ומשתה וי"ט ומשלוח מנות איש לרעהו, כמו שהיה ענינם כאיש אחד להקהל כל אחד עם חבירו, הפך איש צר ואויב לשון רמיה האומר עם אחד מפוזר"⁴. היינו שכוונת מצות משלוח מנות היא להרבות אהבה ואחוה בקרב ישראל⁵.

[וכע"ז מביא בעל מדרש שמואל בשם הר"י עארמא זלה"ה שכתב: "וקבלו לשלוח מנות איש לחבירו, לרמוז כי נעשה הנס ההוא ע"י אהבתם ואחוותם אשר בס נקהלו לעמוד על נפשם, להעזר אלו מאלו בלב

² ורמז את זה האלשיך הקדוש (בפי' על ספר תהלים) בלשון הכתוב במזמור כב (פסוק כד) שכל המזמור איירי בענינא דיומא דפוריא, ומפרש הפסוק: "יראי ה' הללוהו, במקרא מגילה שהוא הלילא, כל זרע יעקב כבדוהו, בשמחה ומשתה ומשלוח מנות איש לרעהו, לבל יבצר איש ממשתה, וגורו ממנו כל זרע ישראל, לקיים מצוה זו כל זרע ישראל, שגם הדל יוכל לקיימה, שהוא ברחמכם ענינו יתברך, שהוא לתת מתנות לאביונים, שיהיה להם במה לשמוח". עכ"ל⁶. [וראה עוד שם איך שמפרש המשך הפסוקים].

³ יצויין גם מה שהביאו חכמי הספרדים לדיק מדברי הפיוט "מי כמוך ואין כמוך" שחברו רבינו יהודה הלוי וי"נ לאמרו בשבת זכור, ושם כתוב: "אכלו רעים שתו ושכרו, וימי הפורים בשמחה שמרו, ועם שמחתכם האביונים זכרו, ושלחו מנות לאין נכון לו". הרי לנו כי נקט כטעמו של התורה"ד שמצות משלוח מנות היא להמציא מזור וטרף לאלה אשר לא השיגו ידם.

ועד"ז כתב גם בספר 'סדר היום' (בסדר פורים) וז"ל: "ענין עשיית מגילה ותיקונה, כבר מפורשים בדברי פוסקים. וצריך האדם להדר עצמו בה כמו שמהדר עצמו בכל מצוה יותר, ויותר ממ"ש בענין חנוכה, שזה הענין יש לו תוספת ויתרון עליו, שפדאנו אלהינו ה' מן המות, כי נגזר למות נפשנו וגזר אותו בליעל שלא יזכר שם ישראל עוד, מה שלא ה' כן בימי יון, אף על פי שהיו רשעים ושונאים, ומפני כך צריך להרחיב דעתו ונפשו בימים האלו, ולחשב עצמו שהיום נצול ממות ומדחי, ויעשה משפט וצדקה עם העניים ואביונים, וישלח מנות ומתנות לאין נכון לו, כדי שיהיו הכל שמחים ביום זה, ולא זה דואג וזה שמח".

⁴ וכתב בספר עטרת תפארת ישראל (באהפאלי, פר' תצוה): "איתא בספרים הקדושים שזה היה מסירת המן 'ישנו עם אחד מפוזר ומפורד' היינו שאין שלום ביניהם לכן יכול נוכל להם להומם ולאבדם כי חלק לבם עתה יאשמו, ולכן שלחה אסתר למרדכי 'לך כנוס את כל היהודים' שיהיו עם אחד באחדות הגמור. ואמר איש קדוש הרב הגאון הצדיק הר' יצחק אייזיק זלה"ה מקאריץ בספרו הקדוש (ברית כהונת עולם מאמר הסתר אסתר פרק ט) שלזה נקרא המן 'צורר כל היהודים' מלשון צורר אדם בשר וגבינה ביחד במטפחת אחת, והכונה בזה שעל ידו נצורו כל היהודים בצוותא חזא בשלום וריעות, ולזכר הנס בא המצוה של משלוח מנות איש לרעהו, כי הימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור".

וראה בספר שפת אמת (פורים תרמ"א): "איש יהודי - יחידי כו' ע"ש במדרש. כי כשבני ישראל נעשין אגודה אחת אין לעמלק שליטה בהם, רק 'ברפידים'. ולכן הלשין המן 'עם אחד מפוזר ומפורד', שכל כח שלהם האחדות, ועתה הם מפוזר. והאמת כן ה' על ידי החטאים נתעורר כח עמלק, ואינו מניח להם להתאחד. ולכן נאמר 'כנוס את כל היהודים... להקהל ולעמוד על נפשם', הכל ע"י הכינוס והקהילה. ומרדכי הצדיק איחה אותם, ונתאחדו על ידו, כי היה לו כח האחדות כנ"ל, לכן נקרא יחידי, כלל כל היהודים. וכן בכל פורים מתעורר כח האחדות, ועל שם זה קבעו המצות קריאה בצבור משפחה ומשפחה כו', שבזמן הבית היו מתאחדים ממש במקום אחד, ועתה בגלות התאספות כל מקום ומקום בכח מצוות אלו. משלוח מנות ומתנות לאביונים, הכל בעבור האחדות כנ"ל. וכן אומרים 'בראותם יחד תכלת מרדכי' בכח האחדות".

⁵ הרה"ק רבי יצחק מאמשינאו וצ"ל אמר לבאר מאי טעמא הקדים הכתוב משלוח מנות, דלכאורה מתנות לאביונים חשוב יותר. ותיריך דהנה ואהבת לרעך כמוך הוא כלל גדול בתורה, וע"י משלוח מנות מרבה ריעות, משא"כ מתנות לאביונים הוא נותן בשביל רחמנות שיש לו על חבירו ויש לו צער מזה, נמצא שיש לו בזה נגיעה להסיר צערו, ולכן אינו חשוב כ"כ כמשלוח מנות שנותן לשמה (שיח חסידים - אמשינאו).

אחד, הפך מה שאמר המן הרשע עליהם עם מפוזר ומפורד כמו שכתבנו..."

ובספר יערות דבש (ח"א דרוש ח) מאריך בענין האחדות וההשתוות שלמדנו מאסתר המלכה: "ולכך יש בפורים לשלוח מנות איש לרעהו, להורות על מעלת אסתר המלכה, כי היו לה הכל לרעים אוהבים, והכל לרב ענותנותה, וכן יש לכל אדם להיות מבלי להיות מתנשא במעלתו, רק להיות אהוב לכל, ויותר שיהיה מעלה לאיש, יותר יש לו להיות שפל בדרך ונרצה לכל, ובפרטות עם אנשים נאנחים כושלי כח, להשתתף עמם בצערם ולחמול עמם, זהו תכלית הנרצה מאדם, ובזו ימצא חן למטה ולמעלה בעיני מלאכי השרת כמ"ש על אסתר שנשאה חן בעיני מלאכים, והכל בשביל שהיתה לכל אחד ריע ואח, זהו הגורם חן וחסד ופיק רצון מן ה'. ולכך בפורים כל אפין שוין, וזהו הכל מטוב אסתר, וממנה יש ללמוד מידת הטובה והמועלת לאדם¹⁰].

שני טעמים אלו של התרה"ד והמנה"ל הן הן הטעמים העיקריים למצות משלוח מנות, ורוב השאלות והספיקות בדיני משלוח מנות תלויים בהני תרי טעמי, כאשר עינינו תראינה בס"ד.

*

אמנם מצינו בשפתי צדיקים עוד טעמים להאי מצוה רבא ויקרא:

מדין שמחה

הריטב"א (בבא מציעא עח:) כתב: "בירושלמי דמסכת מגילה בפ"ק אמרינן אין מדקדקין במעות פורים אלא כל הפושט ידו ליטול נותנין לו, כלומר שאין מדקדקין בדבר לומר אם הוא עני וראוי ליתן לו אם לא, אלא נותנים לכל אדם שיבא ויתבע, שאין יום זה מדין צדקה בלבד אלא מדין שמחה, ומנות, שהרי אף בעשירים כתיב ומשלוח מנות איש לרעהו".

וגם מדברי הרמב"ן משמע כדברים האלה, כלשונו על דברי הברייתא (ב"מ עח:) "דתניא, מגבת פורים –

לפורים, מגבת העיר – לאותה העיר, ואין מדקדקין בדבר". וז"ל: "ואין מדקדקין בדבר לומר עני זה ראוי ועני זה אינו ראוי, אלא נותנין לכל, כדי שיהיו הכל שמחין עמנו בין ראוי בין שאינו ראוי, דימי משה ושמוחה כתיב, ומשלוח מנות נמי כתיב, וכן מצאתי בירושלמי פ"ק דמגילה אין מדקדקין במעות פורים אלא כל הפושט ידו ליטול נותנין לו".

וכ"כ בעל מדרש שמואל: "ששלחו מנות לפי שהוא דרך שמחה לשלוח מיני תבשילין ומעדנות איש לרעהו".

וראה בדבריו הנחמדים של הב"ח (סימן תרצה) שכתב: "ולע"ד נראה בטעם מנות ומתנות אלו, שהוא כדי שתהא השמחה כוללת שמחת עבודת יוצר הכל – והם המתנות לאביונים, וגם כן כוללת שמחת האדם עם אוהביו וריעיו – והם המנות. ובהיות שהתשועה בפורים היתה כוללת שתי תשועות, האחת שנפרע לנו מכל צרינו ונקם נקמתנו, שנית שהושיע לנו עד שלא נפקד מאתנו איש, והם באמת שתי מתנות טובות, ומרומזים יפה בשתי מתנות שנתן אחשורוש, האחד בית המן שבוזו נפרע לנו מצרינו, והשני נתינת הטבעת שלא יפגע בנו שום אויב וצר, וכן כתוב ביום ההוא נתן המלך וגו' את בית המן וגו', וכתוב ויסר המלך את טבעתו וגו' ויתנה למרדכי וגו', וע"כ לזכר אלו שתי מתנות תיקנו לנו חכמינו ז"ל, בין בשמחת עבודת היוצר, ובין בשמחת האדם עם אוהביו וריעיו, ליתן מידו ומהונו שתי מתנות לזכר שתי תשועות אלו על ידי מתנות שנתן אחשורוש, לא ילוזו מנגד פנינו".

"והנה לאשר לא יחדל אביון מקרב הארץ ורבה העזובה, מצוה לחלק ולתת לכל אביון מתנה אחת, כי כך כתבו הקדמונים והשכל גם כן יחייב אותו, כי מי שיש לו מאה זהובים ליתן לעניים שגדול שכרו כשיחלקם למאה עניים, מאשר יתן כל מאה זהובים לעני אחד או לשנים ושלושה כי זה שנתן למאה החיה מאה נפשות. אבל בשמחת האדם עם אוהביו ורעיו אולי לא ימצאו לאדם אוהבים רבים, כמ"ש רז"ל (ב"ב

¹⁰ ראה עוד שם שמעורר את קהלו להרבות אחוה ולהרחיק מחלוקת, כלשונו המתוק מדבש: "...כמה יש לנו לילך בדרכי ה' ולהדמות להנהגתו עם בראיו בכל אופן, והוא לחמול על אנשים, אפילו הרעו לו ועברו רצונו, ולא לנקום ולנטור לדורי דורות אפילו על ספק, אבל אם יטיב לו אדם מהר ישכחו ואין זכר לו, לא כן מדת ה', מגדיל הטובה ומקטין הרעה, וחייבים אנו לילך בדרכי ה', ובפרט ימי פורים...דלכך נקרא יום סליחה ומחילה יום כפורים, שהוא יום כמו פורים והוא כפורים, כמו בפורים, היה אף חובב עמים, כן ביום הכפורים הקדוש ברוך הוא מוחל וסולח, ומרבה חמלה וחנינה, אפילו לעוברי רצונו. ולכן ביום הכפורים יש להעביר שנאה, ומבלי לנקום לגומלי רעה כי זה מידת פורים. וזהו משלוח מנות איש לרעהו להרבות אהבה וחיבה, כי זה מידת ה' לאהוב לכל, ורחמיו על כל מעשיו. וזהו המביא אדם לידי ענוה וחקן למעלה ולמטה".

להורות שאנו למעלה מהטבע

"ועל דעתנו נראה, שהיתה הכונה להורות היותנו מושגחים שלא כדרך טבע, כי המן רצה להשמידם, וחכמים רצו להורות בגזירתם שאף אם יעשו דבר המסבב לאדם מיתה יהיו חיים וקיימים לחזק הפך כונת המן, והוא דקרא כתיב ושונא מתנות יחיה, והכא נצטוו בשלוח מנות איש לרעהו, ויחיו".

להורות על שלימותינו בהאי יומא

הגה"ק מהר"ל מפראג זצ"ל בס' אור חדש (על מגילת אסתר ט, יז) מאיר ומחדש עה"פ 'שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו': "לכך אמר 'ימי שמחה ומשתה ויום טוב', כי כל אחד הוא יותר, כי כאשר האדם שמח הוא בשלימות – הפך כאשר יש לו צער שהוא בחסרון, וכאשר יש לו משתה הוא יותר בשלימות כי במשתה הוא טוב לב לגמרי, וכאשר יש לו יום טוב הוא יותר בשלימות, ולכך הוסיף לומר 'ומשלוח מנות איש לרעהו' כי כאשר האדם הוא בשלימות לגמרי הוא גם כן משפיע לאחרים משוב, כמו שהתבאר למעלה (ב, יח) אצל 'זיתן משאות כיד המלך' [שאחר שנשא אשה ונעשה שלם ראוי להשפיע לאחרים ולכן נתן מתנות], וכאשר עצמו חסר ואינו בשלימות אין משפיע לאחרים, ולכך כל אלו דברים שזכר רצה לומר שיהיה האדם בשלימות ויוסיף עוד שלימות על שלימותו עד שהוא משפיע לאחר. אבל בשאר מקום בודאי ראוי להקדים משתה לשמחה, כי מתוך המשתה בא לידי שמחה, רק במקום שבא לומר שהיה מוסיף שלימות על שלימות, בזה מקדים שמחה למשתה, מפני כי המשתה יש בו השמחה והשתיה, ולכך זכר אלו דברים זה אחר זה בסדר". עכל"ק. [ומבואר דמצות משלוח מנות מראה לנו לגודל השלימות שהגענו, עד שאנחנו זכאים ויכולים להשפיע לאחרים משובנו].

כדרך המנצחים ששולחים משללם

הגה"ק רבי אליהו הכהן בעל שבט מוסר זצ"ל נותן כמה טעמים לשבח על מצוה זו, וז"ל: "וטעם ומשלוח מנות, פירשו המפרשים ז"ל שהוא דרך הלוחמים מלחמות עצומות, כשבאים מן המלחמה ונוצחים ומחלקים שלל, הם משלחים מהשלל ההוא לאוהביהם

(טז): או חברא כחברי דאויב, וכן אמרו (אבות פ"א מ"ו) קנה לך חבר, על כן המצוה לשלוח שתי מנות לרעהו הטוב, להיות שמח ושש עמו על שתי תשועות אלו כנוזכר. ישמע חכם ויוסף לקח".

להורות על שהצטער חברו בצרתו

האלישיך הקדוש (בפירושו משאת משה על מגילת אסתר) מבאר, אשר בעת צרתם עוררו ישראל א"ע בד' דברים, אבל צום בכי ומספד: "ועל כן כאשר ראה ה' את עניים ויצילים מצרתם, עשו לעומתם ארבע סוגי שמחות להודות לשם ה' אשר הפך להם טובה תחת רעה בכל ארבעתן, והוא כי עשו יום טוב תחת אבל, ומשתה תחת צום, שמחה תחת הבכי, ומשלוח מנות תחת ההספד, והוא כי כאשר היו מספידים איש על רעהו על היותו נכשל איש בעון אחיו ומיצר כל איש בצרת אחיו, ולא היה פונה איש לעברו להצר על עצמו, על כן 'ומשלוח מנות איש לרעהו' להחזיק טובה איש איש את כל זולתו על הצר לו על צרתו, והיו שתי מנות כי כל אחד היה צר לו על גופו ועל נפשו של חברו שהיו אבודים מתים בעון בעצת המן. ועל כן תחת ארבע צרותם אבל וצום ובכי ומספד, החליפו לעומתם שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו".

לזכר זשללם לבו

בביאורו של הגה"ק רבי שמואל די אוזידא זצ"ל (בעל מדרש שמואל) על מגילת אסתר מבאר בטעם מצוה זו: "...וכנגד מה שגזר עליהם עוד זשללם לבו" עשו גם הם לשלוח מנות איש לרעהו, לרמוז כי ממונם כבר לא היה שלהם כפי הגזרה הגזורה, ובעת שעשה להם נס השי"ת כולם כאחד משולחן גבוה קא זכו, ולכן היו שולחים כל אחד מנות לרעהו ומתנות רבות לרמוז כי כעת שלי שלך ושליך שלי".

"והרב מורי זלה"ה כתב: ובטעם תיקון משלוח מנות איש לרעהו ראיתי מה שכתבו המפרשים שהיה זה להורות הפך כונת המן מכל וכל, שהוא גזר על הממון כדכתיב 'זשללם לבו', ולפיכך רצו חכמים לעשות הוראה בממון שהיה להם לאכול די ספוקם והותר כדי לתת לאחרים".

¹ מובא בס' מגילת אליהו (לקט מד"ת על חמש מגילות).

לכלותם, לכן שולחים דורון זה לזה, כאילו עכשיו כל אחד מחדש באו".

שלא יבושו האביונים לקבל

"עוד יש לפרש, שכדי שישמחו העניים והאביונים בשמחת הנס תיקנו לשלוח מנות איש לרעהו כדי שלא יכלמו ויבושו האביונים אם יתנו להם, וזהו מה שכתוב לקמן בפסוק 'כימים אשר נחו בהם היהודים וכו' ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים' כלומר טעם 'זמשלוח מנות איש לרעהו' משום 'זמתנות לאביונים' כדי שלא יבושו ויכלמו".

אין עבירות מכבות מצוות אלו

בספה"ק בני יששכר (מאמרי חודש אדר מאמר ח סימן ב) נותן טעם: "למה תקנו בפורים מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים". "על פי מה שכתב הרב מו' חיד"א בספר כסא דוד (דף מ"א ע"א) בפירוש הפסוק (תהלים קיב, ט) פזר נתן לאביונים צדקתו וכו', ואמרו בגמרא בבא בתרא (י:) שאלו לשלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה, אמר להם צאו וראו מה פירש דוד אבא פזר נתן וכו', ופירש בזה הרב הנ"ל, עפ"י מה שכתבו תלמידי האריז"ל הגם דקיי"ל (סוטה כא.) דעבירה מכבה מצוה אבל אין עבירה מכבה תורה, וכן צדקה וגמילות חסדים אין עבירה מכבה צדקה, וזה שאמר שלמה צאו וראו – עד היכן כחה של צדקה – זהו שאמר אבא פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד שאין עבירה מכבה אותה, עכ"ד".

"והנה יש לנו לומר, דהנה אנשי כנסת הגדולה ראו שנתחייבו שונאיהם וכו' מפני שהשתחוו וכו' ומפני שנהנו וכו' (מגילה יב.), הנה ראו כן תמהו, הלא אפילו חטאו ועוו הלא כל אחד מישראל יש בידו חבילות

וחבריהם...כן הדבר הזה שהמן כתב וחתם להרוג ושללם לבו, ועתה היתה להם נפשם לשלל ומקניהם וקניינם כאילו מחדש שללום, לכך היו משליכים מנות איש לרעהו כאילו שללו שלל רב. עד כאן [דברי המפרשים] י"ח".

שלא ישכחו הנסים

"ולי נראה שתיקנו לשלוח מנות לשיהיה להם הנס לזכרון, שלא ישכח מפי זרעם לעולם, ולא ישכחו הבאים אחריהם הנס שעשה האל יתברך, והמנות הם לזכר לזכור להם לשנה הבאה".

רמז למנות שנתן יוסף לבנימין

"עוד יש לפרש במאמרם זכרונם לברכה (מגילה טז:) לכולם נתן לאיש חליפות שמלות (בראשית מה, כב) אפשר דבר שנצטער אותו צדיק יכשל בו זרעו, דאמר רבי חמא בר גוריא בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים והדר איהו עביד מילתא בבנימין כי היכי דמקנאו ביה אחיו, אלא אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר רמז לו שעתיד לצאת ממנו בן שיצא בחמשה לבושי מלכות ומנו מרדכי עד כאן. ולכן יש לומר שנהגו לשלוח מנות רמז למנות שנתן יוסף לבנימין, לרמזו למרדכי שיצא בחמשה לבושי מלכות בישועת ישראל בימי המן הרשע שחיק מחיק".

כדרך ששולחים דורון לניצול מצרה

"עוד יש לומר, שדרך הבא מן הדרך שולחים לו דורון על ענין הצלתו, גם כן בהיות שהמן שחיק מחיק גזר

י"ח ראה בספר דברי מהרי"א (להג"ר יהודה אסאד זצ"ל, לפורים) שכתב לבאר מאמר חז"ל 'מיחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי', "דהנה יום פורים הוקבע למשתה ויום טוב ומשלוח מנות, ואפשר לומר דעל הנס שהציל הקב"ה אותנו ממות לחיים על ידי תפילתו של מרדכי על זה תיקנו יום טוב, ועל ידי שנהפך הגזירה מעלינו ונפל על המן – לכן תיקנו גם משלוח מנות איש לרעהו. והנה העשיר אומר 'ברוך מרדכי' בשמחה גדולה, מכיון שעל ידי תפילתו נצלנו, אבל באמירת 'ארור המן' אין שמח כל כך, מכיון שעל ידי זה מחוייב לשלוח מתנות. ואצל העני הוא להיפך דבאמירת 'ארור המן' הוא שמח, שעל ידי זה הוא מקבל מתנות אשר לא יגיע לו שמחה כזו באמירת 'ברוך מרדכי'. ולפי פרוש זה יש לומר דתיבות 'ברוך מרדכי' רמז בזה על העשיר, וב'ארור המן' רמז על העני, והנה בשיכור אמרינן דכולי עלמא דיליה הוא, וזהו כוונת הכתוב 'מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן' דהיינו שהוא עני 'ובין ברוך מרדכי' שהוא עשיר, אלא יהא שיכור ומבוסס דכולי עלמא דיליה הוא".

י"ט אגב, נציין עובדא דהוה בהרה"ק רבי נפתלי צבי מבאבוב זצ"ל (יוד"ק י"ב אדר) ביום הפורים באחת השנים, תוך כדי שהוא יושב עם קהל מרעיתו, הביא לו נגיד אחד משלוח מנות גדול מאוד, מרהיב עיניים, עם כל פרי עץ למאכל ועם כל מיני מגדים. שאל אותו הצדיק: למה היית צריך להביא לי משלוח מנות נאה כזה? ותוך כדי דיבור אמר: אה, אני יודע מי יוכל ליהנות ממשלוח מנות כזה. לא הרחק מכאן גר יהודי חשוב גלמוד, אותו נוכל לשמח עם משלוח מנות כזה. עוד לפני שהספיק הנגיד להניח את המשלוח מנות על השולחן, התנער הצדיק ממקומו, תפס אותו בידו והתחיל ללכת עמו לעבר ביתו של אותו יהודי גלמוד כשהוא משאיר את כל עדת מרעיתו מאחוריו. חצי שעה ישב אצל היהודי כשהוא מחזקו ומשמח את לבו (מפי אחד המגידים).

חבילות של מצות, ומשנה שלימה שנינו כל העושה מצוה אחת כתיקונה מטיבין לו ומאריכין ימיו ושנותיו (קדושין לט:), והאיך יוגזר גזירה על כלל ישראל ח"ו, אלא על כרחך דהמצות לא הועילו דעבירות כיבו המצות".

"ואי קשיא הרי היה בודאי בידם גם מצות לימוד התורה, זה ג"כ לא קשה מידי דלא הועילה התורה, דעד היום היה להם מודעא. כמו שפירשו המפרשים דעל מעשה המצוה אמרו נעשה ונשמע ועל הגיון התורה היה להם מודעא, או עפ"י מה שפירשתי במקום אחר (אדר מאמר ז' אות ה') דסברו שהוא מודעא. ועל כן קיימו וקבלו והדור קבלוה בימי אחשורוש מאהבה בכדי שיהיה בידם ברצון שכר הגיון התורה, ושוב לא יכבה אותה עבירה, ועל פי שנים או שלשה עדים יקום דבר תקנו למזכרת גם כן מצות משלוח מנות (גמילות חסדים) ומתנות לאביונים (צדקה), שכל אלה המצות אין עבירות מכבות אותם, ושוב לא יתחייבו, ושוב לא תהיה גזירה כזאת לעולם, ואפילו בדור שכולו חייב ח"ו, כיון שיש ביד ישראל מצות הגיון התורה וצדקה וגמילות חסדים, וצדקתם עומדת לעד".

להורות פלא הנס בימי עבדות

עוד כתב הרה"ק מדינוב זצ"ל בס' דרך פקודיך (מל"ת טו חלק המחשבה) וזל"ק: "טעם למצוה [שלא להוציא מבשר הפסח חוץ לחבורה] כתב החינוך הוא זכרון לחירות כדרך מלכי הארץ שאינם שולחים מסעודותיהם מנותיהם החוצה, להיות כי אין זה חידוש אצלם, כי רגילים תמיד במעדני עולם, משא"כ דלת עם הארץ כשיכינו בפעם מזומן ומיוחד איזה סעודה, ישלחו מנותיהם גם לאוהביהם להיות הדבר חידוש אצלם".

"ונ"ל דבזה הטעם תמצא טוב טעם למה תיקנו בפורים משלוח מנות איש לרעהו, דהנה משום הכי לא תיקנו הלל בפורים, דבשלמא ביציאת מצרים יצאו לחירות לגמרי ושפיר יצדק הללו עבדי י"י ולא עבדי פרעה, משא"כ בפורים גם אחר הישועה אכתי עבדי אחשורוש היו, וכמ"ש בגמרא (מגילה יד:)."

"ובזה יונח דביציאת מצרים נצטוו שלא להוציא הבשר חוץ לחבורה, להורות דכבר הם בני מלכים בפני עצמם בלי שום שיעבוד, ע"כ אין לשלוח המנות החוצה כדרך המלכים, וכמ"ש הרב בעל החינוך. משא"כ בפורים לא

הי' חירות, רק ישועה, ואכתי נשארו עבדי אחשורוש, והפלא השי"ת ניסיו גם בימי עניים ומרודם, עם היות שעדיין הי' הסתר פנים עכ"ז הפליא ישועות ולא נתנם ביד אויב, לזכר זה ציוו חז"ל אדרבא לשלוח מנות לאין נכון, בכדי להורות הפלא הגדול שהי' נס גדול גם בימי עבדות, והבן הענין".

שהיתה הישועה בהשקט ולא בחפזון

ומוסיף שם עוד טעם: "והרב מהר"מ חאגיז כתב (בס' אלה המצות אות טז) טעם [שלא להוציא מבשר הפסח החוצה] לזכרון החפזון ממצרים כדרך הנחפז לדרכו שאין פנאי לקדש קרואים ולשלוח מתנות מסעודתו למיודעיו. גם לטעם הזה נמצא טוב טעם לשלוח מנות בפורים, להורות דשם היה 'נוח מאויביהם', כי 'איש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על כל העמים', והיתה הסעודה בהשקט שלא בחפזון ויהי' להם פנאי לשלוח מנות לאוהבים וריעים".

להראות שכ"י לא עשו אלא לפנים

בשם הרה"ק רבי מאיר יחיאל הלוי מאוסטרובצא זצ"ל מובא² שאמר טעם נכון מדוע תקנו אנשי כנסת הגדולה מצות משלוח מנות דוקא בפורים ולא ביו"ט אחר שהי' נס כמו בחנוכה וכדומה, ותירץ שחז"ל אמרו במסכת מגילה (דף יב) למה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו דור כליה מפני שפלחו לצלם, ומקשה הגמ' שם וכי משא פנים יש בדבר אלא הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים עיין שם. ואמר הוא זצ"ל, מפני זה ישראלים שבאותו דור לא רצו לאכול אחד מחבירו בשר ולשתות יין, שכל אחד הי' יודע בעצמו שהוא לא פלח לצלם אלא לפנים, אבל דלמא ישראל חבירו פלח באמת בלב ובנפש ויינו יין נסך ובשר שלו אסור, אבל כשראו שהקב"ה עשה עמהם הנס הגדול, ומדוע וכי משא פנים יש לפניו חלילה אלא וודאי אגלאי מילתא למפרע שכל הישראלים לא פלחו אלא לפנים, מש"ה תקנו חכמים שבאותו דור שישלח אחד לחבירו בשר ויין, שזה עיקר מצות משלוח מנות בבשר ויין, להראות שכל אחד לא פלח אלא לפנים ויינו ובשרו מותר, ודו"ק כי זה טעם נכון.

בדומה לענין זה מתאמרא בשם הגה"ק בעל חפץ חיים זצ"ל בטעם למצות שלוח מנות והוא שכיוונו חכמינו

² שיח שרפי קודש, פורים אות יג.

להורות שהגם שנהנו היהודים מסעודתו של אותו רשע ועל כן נתחייבו כליה כדאמרינן בגמ' (מגילה יב ע"א), עכ"ז 'בביתו' כל אחד התנהג בכשרות, וע"כ אחר הישועה החליפו המנות זה עם זה להראות שכל אחד האמין לחבירו שבביתו שולחנו הוא טהור, ומה שאכלו מסעודת אחשורוש היה רק מתוך קרוב לאונס^{כא}.

להחשיב חבירו שהוא אדם חשוב

בהזמנות אחרת הוסיף הרה"ק מאוסטרובצא לומר ע"פ דברי הגמרא (ב"מ מז.) בשיטת לוי שיש לעשות קנין חליפין בכליו של מקנה, דבההוא הנאה דקא מקבל מיניה גמר ואקני ליה. ואמר הרבי זצ"ל דשיטתו של לוי היא דאדם צריך להחזיק את חבירו עד כדי שהוא חשוב יותר ממנו דבזה שעושה לו נייחא שמקבל ממנו נחשב אצלו הנאה, כמו שאמרו חז"ל במסכת קידושין (י.) דבאדם חשוב גם אם נתנה האשה הקידושין מועילים, דבההיא הנאה דמקבלי מיניה מיקניא נפשה... לפיכך כדי לתקן את העבירה של 'לא תשנא את אחיך בלבבך' (שחשבו על השני שעבד עבדו באמת, כנ"ל) תקנו מרדכי ואסתר לשלוח מנות 'איש לרעהו', ואדרבא עוד יותר להחשיבו שהוא 'אדם חשוב', ובההיא הנאה דקא מקבל מיניה מנה אחת בעד הפיוס גמר ומקני ליה המנה השניה^{כב}.

אחדות הכנה לקבלת התורה ברצון

הגה"ק רבי שמעון סופר זצ"ל מקראקא מבאר^{כג}, בתמה: "אלה שתי המצות החוברות יחדיו משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים יש להבין מה ענין חבורם יחדיו, ולא עוד אלא להקדים משלוח מנות מעשיר לעשיר למתנות לאביונים מה טעם להקדמה זו, לכאורה איפכא מסתברא".

ומיישב ואומר: "הנה ואהבת לרעך כמוך יסוד כל התורה ואידך פירושה הוא זיל גמור (שבת לא.) על כן כשהדר קבלו התורה בשושן, דמעיקרא באונס ואח"כ ברצון, נתן מרדכי הצדיק אות לטובה משלוח מנות

איש לרעהו המורה על אהבת ריעים זה לזה, ויחן ישראל כאיש אחד, ואז ראויים לקבלת התורה ברצון בלי אונס, כי מיסוד אהבת ריעים – מה דעלך סני לחברך לא תעביד – נבוא לאהבת ה' לעשות ברצון, כמבואר בספר חובת הלבבות בהשכיל אדם כמה ירע לו אם אדם אחד אשר קבל ממנו טובות לא שמע בקולו וימרה בו, ידון ק"ז בנפשו כמה מחויב הוא לעבוד את ה' ואיך ימרה את פי ה', הלא הוא אביך קנך וגו', ויקבל ברצון בשמחה ובטוב לבב לעשות רצון אביו שבשמים כי הוא מחוק המוסר ודרך ארץ מה דעלך סני לחברך לא תעביד. ע"כ יפה אמרו באבות 'אם אין דרך ארץ אין תורה' כי חק דרך ארץ והמוסר השכלי מביאים את האדם לקבלת התורה וקיומה באהבה וברצון – כן היה רגיל אאמו"ר (החתם סופר) זצ"ל להסביר ז"ע. נמצא אהבת רעים יסוד מוסד לקבלת התורה באהבה וברצון, ע"כ הקדים מרדכי הצדיק משלוח מנות איש לרעהו, להורות שמחת קבלת תורת ה' ברצון^{כד}.

כעין הדברים האלה אמר הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זצ"ל: "יש לומר הרמז במצות משלוח מנות איש לרעהו שתקנו הבית דין של מרדכי הצדיק, לרמז זה, שכל אחד מישראל ישלח לרעהו לרמז לו שמצדו אין ביכולתו אפילו אחר כל ההכנות לקבל אור התורה הקדושה, רק הוא שולח לחבירו, וחבירו לחבירו, והכל לרמז ההתאחדות אחד וכללות אחד בחבירו, שרק באופן זה יש אופן לקבל התורה הקדושה".

גם הרה"ק האמרי אמת מגור זצ"ל הולך בדרך זו ואומר בדרך קצרה (אמרי אמת פורים תרפ"ג): "קבעו לשלוח מנות בפורים, דאיתא (ויקרא יט, יח וברש"י) ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, ואיתא (שבת פח.) הדור קבלוה בימי אחשורוש".

רמז שאם נחזיק בתורה יוכנו לנו צרכינו

הגה"ח רבי חיים יהודה סג"ל דייטש זצ"ל דומ"ץ מאקאווא בספרו אהבת חיים (לפורים אות כח-כט) מביא

^{כא} מעדני חיים על מס' מגילה עמ' קג.

^{כב} קו' משמרת כהונה (נדפס בתו"ס אור תורה, עמ' מט) מפי הג"ר יחיאל פישל כהן ז"ל.

^{כג} באגרתו בס' אגרות סופרים אגרת כד עמ' 52.

^{כד} ומוסיף הגר"ש סופר: "וממילא יוכל לקיים משלוח מתנות לאביונים, כי העובד מאהבה הוא בבחינת בן למקום, משא"כ העובד בטענת אונס איננו אלא באחינת עבד נמכר בע"כ. ע"כ אמרה אסתר על הדור ההוא 'אילו לעבדים ולשפחות נמכרנו חרשת', כי הוא מידה כנגד מידה, וק"ל. והנה כיון דהדר קבלוהו ברצון ונעשו בנים למקום מותר לתת להם צדקה ולהחיותם, כמבואר במס' בבא בתרא, וק"ל, ודי לחכימא ברמיזא. וקרא כדכתיב (תהילים ע"ב ג') ישאו הרים שלום לעם וגבעות בצדקה, מקדים השלום לצדקה".

דבר אהוב ונחמד בטעם המצוה הזאת: "...דגם בזה רצו לרמזו הך ענינא דהדר קבלוהו ברצון, ומוסר השכל מונח בזה, והיא ע"פ דברי הייטב פנים (בד"ה ובבזה לא שלחו את ידם) שכתב שם הטעם, כי אחז"ל סוף קידושין אלא שהרעותי את מעשי וכו', אמנם כיון שקבלוהו עכשיו ברצון נתעלו בני ישראל באופן שלא היו צריכים לרדוף אחר שלל גויים, ולכן בבזה לא שלחו את ידם לבקשו, כי מאליו בא להם, עכתו"ד. ומעתה נחזי אנן על ידי משלוח מנות איש לרעהו, נמצא שכל אחד אוכל ממה שלא יגע ולא הכין לעצמו אלא שהכל מוכן לפניו בלי טרחתו, וזהו להורות לבני ישראל דכמו שאז על ידי שהדר קבלוהו ברצון התוה"ק זכו שלא היו צריכים לשלוח ידם אחר הבזה לבקשו כי ממילא בא, כן באס נחזיק גם אנחנו על להלן בקבלת התוה"ק ברצון ואהבה נהי' כל צרכינו מוכנים לפנינו ונאכל מן המוכן, ולזה אנו עושים פועל דמיוני במצות משלוח מנות דצריך שיהיה מבושל ומתוקן דייקא לגמרי לאכילה, בכדי דיהיה אכילה בלא גיעה, כמו שהי' אז שלא שלחו את ידם אלא הכל בא מאליו. והשי"ת יזכנו לברכת ועמדו זרים ורעו צאנכם בב"א".

להראות שבאמת אנו רחמנים

וכתב עוד האהבת חיים: "עוד י"ל בטעמא דתקנו משלוח מנות ומתנות לאביונים בפורים דייקא, ואמרתיו לחכמים וקלסוהו תלי"ת, והוא עפ"י מה שפי' האוה"ח"ק זי"ע מאמר ונתן לך רחמים ורחמך, דבנ"י יראו איך שהשי"ת מצווה להם לא תחי' כל נשמה, וא"כ שמא על ידי זה יתרגל בטבעס מדות אכזריות מבלי לחוס על נפש עני ואביון, לזאת הובטח להם

השי"ת דלא יאונה להם כל און מכח מצות מלחמת חובה ויהי' להם לב רחמני גם על להלן, וז"ש ונתן לך רחמים' כלומר מדת רחמנות, עכדה"ק. והנה כאן בנס דפורים נמי הרגו בנ"י חמשה ושבעה אלף נפשות שהוא סכום עצום ורב, ושמא תאמר ח"ו דעל ידי זה נתדבק בהם מדת אכזריות וכו', אכן באמת זה אינו, כיון דמכח מצות חכמים קעבדו זאת – מרדכי ובית דינו נתקיים בהם שוב נמי האי ונתן לך רחמים'. ולהורות זה תקנו מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים לרחם על עני ואביון, ועל ידי זה יראה כל באי עולם שאך מכח מצוה הרגו וישראל רחמנים בני רחמנים הם, כנ"ל טעם נחמד בס"ד"ה".

היפוך מקליפת פרס 'צרות עין'

כתב בספר צדקת הצדיק (אות רנה): "שמעתי דקליפת פרס הוא צרות עין, ודלכן תקנו משלוח מנות בפורים, שהוא ההיפוך דצרות עין...[ו]כאשר מתנהגים בטובת עין, גם השם יתברך יש לו טובת עין כנגדם להשפיעם כמדתו" [עיי"ש בארוכה].

וענין טובת העין המתגלה במשלוח מנות מזכיר ג"כ בספרו רסיסי לילה (אות כא) באמרו אשר: "בכל ימות השנה כל שמחה שיש לאדם הוא נמשך מקדושת יום טוב, ובפורים הוא התגלות זה דהמשכת השמחה מיום טוב, והוא קיום ימים טובים אחרים. וזהו על ידי משלוח מנות איש לרעהו, דזהו דרך שמחה ושלוח הלב. וזהו עיקר שמחת אמת, כאשר יש לו טובת עין לההנות מחלקו לאחרים, מה שאין כן צר עין אין קרוי עשיר

^כ בספר מחשבות חרוץ (אות יז) כתב הרה"ק ר"צ מלובלין זצ"ל דיבורים עצומים בענין זה: "ועיקר ציון אומה הישראלית הוא בהיפך הרציחה שהיא נחלת גוים כמו שידוע...מה שאין כן בני ישראל שלושה סימנים שבהם רחמנים וכו' כמו שאמרו ביבמות (ע"ט), כולם היפך הרציחה, שהאכזר הרוצח הוא עז פנים גם כן, והיפך זה בבני ישראל ביישנים, וכל שכן גומלי חסדים שהוא גם כן מצד הרחמנות...ועל כן תיקנו אחר כך מצות משלוח מנות שהוא אהבת הריעים, ומתנות לאביונים שהוא הרחמנות על מי שאין לו, ואפילו בשעת שכרות עד דלא ידע שאין בו דעת לעשות מצד הדעת מעמקי לבו שקוע באהבת ישראל, ואפילו כשעושים למראה עין היפך זה כענין קם רבה ושחטיה לרבי זירא (מגילה ז:) לא היה רציחה כלל רק למראית עין שהרי בעי רחמי ואחייה. ולא לחנם נכתב מעשה זו בגמרא רק להראות שאפילו הנראה בבני ישראל להיפך וכרציחה גמורה הוא רק לפנים ולא באמת, וזה כל בירור יום הפורים שכל חטאי ישראל ומה שנראים ככל הגוים חס ושלום היא רק לפנים, ואפילו מבוסס עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי שאינו יודע ומכיר הבדל בין ישראל לעמים בגילוי דבר הניכר, מכל מקום אין להם השתוות כלל, ונבדלים לגמרי זה מזה במעמקי לבבם, וכל ההשתוות הוא רק לפנים ולמראית העין מצד העדר ידיעת הנסתרות והמעמקים, ועיקר המכוון שלו היה אדרבא לאהבת ריעים ולסעוד בהדי הדדי, שזהו עיקר גורם האהבה כשאוכלים ושותים יחד. והמפרשים פירשו 'ושחטיה' היה על ידי השקאת יין מרובה, עד שמרוב השתיה והביסוס יצאה רוחו ונשאר כמת, והרי כוונתו היה אדרבא בתוקף האהבה לשמחו ולהאחיבו, ומה שהיה למראית העין לא כן, תיקן למחר בשושן פורים שהוא יום תיקון המשטה דאותו רשע, שהוא הצד הרע שבמשטה שהיה בבני ישראל ונתקן אחר התשובה, ועל כן אז אחייה ונתגלה תוקף האהבה דלא עביד קודשא בריך הוא ניסא לשקרי, ומי שהוא רוצח באמת אי אפשר שהוא יחייהו כלל, וזהו עיקר מצות היום במשלוח מנות ומתנות לאביונים וכמו שנתבאר".

כלל, כי אין שמח בחלקו על ידי שעינו צרה בשל אחרים".

תיקון על שהשתחו לצלם

בספר שארית מנחם (וישאווא) מבאר ע"ד רמזו בהא דתיקנו מצות משלוח מנות: "על פי מה דאיתא בספרים הקדושים (עי' זוה"ק ח"א כט.) ד'אל אחר' גימטריא 'עמלק', ר"ל, דמשום הכי כשהשתחו לצלם בימי 'אחשורוש' (מגילה יב.) שהוא אותיות 'שורש אחר', בא המן זרע עמלק. ואפשר לומר שעל כן בא התיקון להנ"ל בזה שתיקנו חכמינו ז"ל המצוה של 'משלוח מנות איש לרעהו', כי 'מנות איש לרעהו' עולה 'שמע ישראל' הוי"ה אלהינו הוי"ה אחד' שהוא התיקון ל'אל אחר'".

וכותב שם עוד ע"פ משחז"ל שבפורים קבלו התורה ברצון "יודוע שעיקר קבלת התורה הק' ברצון הוא קבלת עול מלכות שמים, דלכולי עלמא צריך כונה ראש ולב, הבא מקדושת תפילין על הראש ונגד הלב, ומשום הכי אין לקרות קריאת שמע בלי תפילין (ברכות יד:), ומשום הכי תקנה אסתר 'משלוח מנות איש לרעהו' (אסתר ט, יט), 'מנות איש לרעהו',

העולה אלף קי"ח, גימטריא 'שמע ישראל' הוי"ה אלהינו הוי"ה אחד".

להגיע לאהבת ה'

טעם נפלא למצות משלוח מנות כתב הרה"ק בעל נתיבות שלום מסלונים זצ"ל: "יש לבאר ענין משלוח מנות איש לרעהו בפורים, שלא מצינו מצוה וחוב כזה בשאר ימים טובים. ע"פ מה שאמר הרה"ק רבי דוד מלעלוב זצ"ל לאחד שביקש ממנו עצה ליראת שמים, והשיבו שעצה ליראת שמים אינו יודע רק צריך לעבוד על כך ביגיעה פשוטה, אך לאהבת ה' יש לו עצה אהבת ישראל, שמסוגלת להביא לאהבת ה'. וכיון שעבודת היום בפורים היא להגיע לקימו וקבלו ברצון, מתוך אהבת ה' בדרגה עליונה, ע"כ מצותו במשלוח מנות איש לרעהו, שענינו להרבות האהבה והידידות בין יהודים".

ועוד ימצא בדברי צדיקים וחסידים טעמים הגונים ורמזים ישרים למצוה גדולה זו.

זמן המצוה

קודם פורים ובפורים עצמו בודאי מגיעים לידו אם יוצא ידי חובתו או לא, מי נימא כיון דבשעה ששלח לא היה חייב בהם לא נפיק, או דילמא כיון דבפורים עצמו שהוא שעת החיוב הגיעו לידו נפיק. דאזלינן בתר המקבל שקבלם בפורים, או דילמא אזלינן בתר השולח ששלחם קודם פורים ולא יצא י"ח.

זמן המצוה היא ביום הפורים מן הבוקר, כמו שכתב הרמ"א: "ויש לשלוח מנות ביום ולא בלילה".

אם נתן לפני פורים שיזכה בפורים / שלח לפני פורים ויגיע בפורים

יש להסתפק במי ששלח לחבירו שבמדינת הים [או בעיר אחרת] שתי מנות או שתי מתנות לשני אביונים

^י במשנתו של הרה"ק רמ"א מלעבערשוב זצ"ל [לבית ביאלא] מצינו כמה טעמים למצוה חביבה זו, ואלו דבריו: "נלע"ד למה נצטוונו ע"ז, מה שייכה זאת אל הישועה והנצחון, אכן נראה כי תקנו בזה שבל ישמחו בנצחון לבד, כי אין בזה עיקר הטוב מה שנצחו על הצוררים, רק עיקר השמחה הוא בקיום עם ישראל עי"ז, לכן צריכים לשלוח מנות איש לרעהו להראות בהשתתפות ישראל זה עם זה, להראות על העם כולו, כל ישראל נקראו רעים כמ"ש ואהבת לרעך כמוך".

יועוד כי להראות כי אין לבוא ע"י שמחת הנצחון לגאווה, רק צריכים אדרבה להשוות עצמו לכל אדם מישראל, לשלוח זה לזה מנות להתקשר בריעות וליתן מתנות לאביונים, לזכור בצרת עניי אחיו, לדאוג בטובתם, כל יתגאה כלל עבור השמחה לבוא לגסות רוח ח"ו כמו שהוא אצל העמים המזוהמים, רק אדרבה ע"י השמחה בקיום ישראל ישתתף אתם ויחיש לטובתם".

יועוד נראה לי והוא נראה עיקר, כי כל ענין הגזרה על כל ישראל היה בעבור שהיה המן בכעס על מרדכי ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו וחפץ לעשות כליה בכל עמו, ולכן מפני שסבלו ישראל בעבורו, והשונא הרגיש קשרם ואחזותם עד אשר כי איש אחד יחטא לפניו על כל עמו ירצה להשליך זעמו, כן ראוי כאשר ה' הצילם מידו להראות הנס על אופן שה' נוסדה הצרה, בשלוח מנות איש לרעהו, להראות גלוי כי עם ישראל שותפות ואחדות להם, כמו שהצרה ה' נגזרה על ידי זה כן כאשר נושעו מתקשרים עצמם זה עם זה, והבן".

יועוד יש לומר רמז בזה, כי נצחון ישראל ועוזו הוא כשישראל המה באגודה אחת ובהשתתפות, שזה הסגולה לנצחונם, לזה עשו אז מנהג הזה להראות כי בזה תלוי וסיבה גדולה אל נצחונם של ישראל".

יועוד יש לומר כי מפני שהשמחה צריך להיות לעם כלו כמו שהנס ה' לכולם ואין לך דבר שיקשרם ויעשהם אגודה אחת בימי השמחה שיחושו בשמחה כללית ואגד אחת רק על ידי השתתפות במשלוח מנות איש לרעהו". [וע"ע בדבה"ק בס' וידבר משה].

לשלם וזה אינו דבר בעין ואין יוצאים בו מצות משלוח מנות ודו"ק".

וכתב הג"ר יהודה אסאד זצ"ל בשו"ת יהודה יעלה (א"ח ס"ר ר"ד): "...בכה"ג לשלוח על בי דואר מקודם כדי שיגיע לידו בפורים ודאי שרי, ואפילו מקודם זמן הרבה נמי שרי, דזה רק הכנה הוא לגמור המצוה בזמנו, וקרא כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח וכו' ומתנות וכו' הוקשו כל עשיות דבקרא לעשות אותם להדדי כמו משתה ושמחה, רק גמרה בעינן ביום הפורים, אבל התחלתה להכין הסעודה אפילו זמן הרבה קודם, ה"נ משלוח מנות כו', וממילא אין בזה משום מלתא דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח דא"צ בזה שליחות כלל דהא משלחים גם ע"י קטנים ועב"ד ע"י עכו"ם, והיא רק הכנה והכשר מצוה שעושה מקודם כדי לגמרה בזמנו".

ומוסיף הגרי"א דבר חידוש: "ועוד, הרי איתא בירושלמי כל החודש כשר לקריאת המגילה שנאמר והחודש אשר נהפך וכו', והכי קיימ"ל (בש"ע א"ח ס"י תרפ"ח סעי' ז) המפרש בים ויוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו וא"א להמתין עד י"א וכו' קורא אפילו מתחילת החודש. וה"נ נזכרים ונעשים כתיב איתקשו, אם א"א להמתין יקיים משלוח מנות מתחילת החודש, ומאז שפיר מקרי מילתא דמצי עביד לה השתא, ומצי שפיר משוי שליח לשלחו עב"ד מתחילת החודש כנ"לכ"ה".

וכן בשו"ת חלקת יעקב (א"ח סימן רלג) מפלפל בזה בארוכה בדברים נחמדים^{כז}, ומסיק שיוצאים בזה י"ח, וכדברי מהרי"א.

והגאון רבי ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל בספרו חוג הארץ (אות יג) כתב: "לענין דין משלוח מנות, הדבר פשוט שאם אמר אדם לחברו לפני הפורים המנות האלה יהיו בידך

שאלה זו מובא בבאר היטב (תרצה, ז) בשם ס' יד אהרן (ס' תרצ"ד בהגב"י), וכתב ע"ז היד אהרן: "ומדברי הרב בעל המאור ז"ל נראה דיוצא ידי חובה, שכתב שלא יתן להם המתנות קודם פורים דילמא אכלי להו קודם פורים ע"כ, משמע הא אי ידענן בודאי דאכלי להו בפורים יוצא ידי חובתו אפילו כשנתן להם לא היה שעת חיוב, והטעם דשמחה ביומו בעינן, והוא הדין נמי בנדון דידן כיון שהגיע לידו בשעת חיובא ומשמח בהם בפורים ודאי יוצא ידי חובה, כן נראה לי".

וכ"כ הגה"ק רבי אברהם אביש מפראנקפורט זצ"ל בחידושו עמ"ס מגילה^{כח}: "נראה דיוכל לשלוח קודם פורים שימסור להנשלח בפורים, שהיא רק הכנה, ולא בעינן שהמשלח ישמח בזה".

בשו"ת כנף רננה (סימן פ"ז) עוסק בשאלה על היוצא לדרך קודם פורים ויהא במקום שלא ימצא יהודים לקיים משלוח מנות ומתנות לאביונים אם חייב לקיים המצוה קודם צאתו וכיצד יעשה לקיים המצוה, ובתו"ד כותב: "ובאמת דגם בשולח קודם זמן החיוב לא ידעתי מקום ספק לומר שלא יצא י"ח, כיון דהמשלח יכול לחזור מן המתנה כל זמן שהיא ביד השליח כמבואר בחו"מ ס' רמ"ג ס"ב, והרי יכול לחזור בפני עדים כדאיתא ר"פ השולח, ואפילו אי אפשר להודיע למקבל ויאכלם קודם שנודע שחזר הנותן יהא חייב לשלם דמי בשר בזול... וכיון דאי חזר קודם שמגיע ליד מקבל הוי חזרה, ממילא כשאינו חוזר הוי כנותן לו עכשיו בשעה שמקבלו בפורים... ואפשר דבמקום רחוק דאף כשיחזור הנותן אי אפשר להודיע להמקבל ובודאי המקבל יאכל המנות או יוציאם ולכך נתייאש הנותן מגוף המנות קודם פורים ונמצא דבפורים אינו נותן גוף המנות רק נותן ומוחל דמיהם שלא יצטרך המקבל

^{כז} נדפס בקובץ תורה מציון (שנה ה' חוברת ג' סימן ז').

^{כח} רעיון זה שיכולים להקדים ולשלוח מתחילת החודש כי כל החודש כשר לקריאת המגילה מובא גם בשו"ת בית ישראל (להגרי"ז הורוויץ מאוהעל זצ"ל, א"ח סימן פז), עיי"ש מ"ש עוד.

^{כט} "דאף לשיטת הרמב"ם ורש"י [דשלוהו של אדם כמותו דכחו של השולח בא לו להשליח בעת מנייתו וכל כחו של השולח חלף ועבר תיכף במנייתו], י"ל דיצא אף אם שלח לפני פורים, דהא זה פשיטא דאף אם ה' לו מנות אצל אחד ואמר לו שיתן עברו ביום הפורים המנות לאחר ודאי דיצא, וגם אם האמירה היתה קודם פורים, כיון דאמר לו בפירוש שיתן המנות בפורים א"כ מינה אותו לשליח על יום הפורים... הכ"נ אמדינן דעת' אף דנתן המנות להשליח קודם הפורים, כמו דאמר לי' דיתנם רק בפורים, ואם כן אף להרמב"ם לא נעשה שליח דהמשלח רק ביום הפורים, וכמו דאמר לו קודם הפורים ביום הפורים תהי' שלוחי ליתן המנות לפלוני באופן שיתקיים מצות דשילוח ביום הפורים בעצמו, ושפיר יצא".

"ובפרט כששלח ע"י עכו"ם בי דאר או קטן דלאו בני שליחות ולא אמרינן בהו שלוחו של אדם כמותו, ואפילו הכי מקיימים בזה מצוה דשילוח למנות... פשיטא אף דנתן לידם קודם הפורים, כיון דלא שייך בהם תורת שליחות ולומר דכחו של משלח חלף ועבר לידם, רק כמונה ביד קוף, וכשבא למקבל ביום פורים מקיים הנותן המצוה ששלח לידו ע"י מי שהוא לידו מתנות".

כנראה רמז ברור על הסתלקותו הקרובה, שכן ידע הרבי כי בחג הפורים תשל"ז כבר לא יהיה כאן, ולא יוכל לקיים אז את המצוה^ל.

הסברים דלא יצא י"ח

ומאידך גיסא בשו"ת כנף רננה (שס) אחרי שכותב הדברים הנ"ל אומר: "מדברי הגדולים הנ"ל משמע, כשהגיע ליד המקבל קודם פורים לא נפיק הנותן ידי חובתו, כיון דתליא מילתא בשמחת המקבל בעי שיהא בפורים שמחה מחודשת, וזה שכבר היה בידו וידע שבודאי הנותן לא יחזור, אין לו בפורים שמחה מחודשת דכבר הו"ל פת בסלו...[ד]כאן בעי שמחה בקבלת המתנה, וכל שהגיע ליד המקבל קודם פורים אין לו בפורים שמחה חדשה בקבלת המתנה, אלא שלע"ד צ"ע טובא בזה".

ובאמת יש להעיר על דברי היד אהרן הנ"ל, שהרי אם חששו שמא יאכל אותם קודם פורים איך יכולים לסמוך שלא יאכל, ואיך ידעינן בודאי. וראה בס' לקט יושר שאחד שאל את בעל תרומת הדשן זצ"ל "שיש לו בעלי חיים אם יוכל לשלוח אותם למנות פורים ב' ימים קודם פורים, כי אינם יכולים להחיות עד פורים כגון אשן ובורן, והשיב שאין לשלוח שום מנה קודם פורים כי שמא יאכל המנה קודם פורים, ואין לו שום דבר חדוש לאכל בפורים".

ובשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהדו"ק סימן קח) אומר לגבי הא דהביאו ראיה מדברי בעל המאור: "ובאמת בפרי מגדים (תרצ"ד א"א סק"א) משמע להיפך דלא יצא, ממ"ש ע"ד מג"א בשם המאור (מגילה א: בדפה"ר) דלא יצא אם נתן לעניים קודם פורים דלמא אכלו ליה קודם פורים, והקשה הוא ז"ל למה לי האי טעמא תיפוק ליה דומיא דמשלוח מנות דלא יצא כי אם ב"ד ואפילו בלילה לא יצא, ותירץ דס"ד מסברא דמתנות עניים שסתמא מקיים במטבע של כסף ומעות וצריך הכנה הו"א שישלח קודם הפורים קמ"ל, וא"כ קאמר להדיא דמשלוח מנות בלא האי טעמא דלא יצא".

להיות לך למנות לפורים, דודאי דמהני ויצא ידי חובתו, מידי דהוה אחמשה סלעים דפריון בכור דאמרין בפרק יש בכור ופסקו הטור יו"ד סימן ש"ה נתן מעות לכהן בתוך שלשים יום על מנת שיחול הפדיון מיד אינו פדוי ואם נתנו על מנת שיחול הפדיון לאחר שלשים יום פדוי, אלא דהתם איפסיקא הלכתא דאפילו אין המעות בעין לאחר שלשים מהני, אבל במנות פשיטא ודאי דבעינן שיהיו המנות קיימות בעין בעצמו של יום פורים שהוא עיקר השמחה ולפני הפורים יהיו בתורת פקדון בידו".

וכ"כ בשו"ת חשבה לטובה (מהר"ק ר"מ מאלכסנדר זצ"ל, סימן ד) ע"פ דברי הב"ח דאם סועד אצלו רעהו פטורין שניהם מחיוב משלוח מנות כיון דעיקר המצוה שיהא שמח ושש עם אוהביו וריעיו ולהשכין ביניהם אהבה ואחוה וריעות עי"ש ולפ"ז "נראה פשוט דיצא, דהרי אף דלא נעשה כלל הענין שליחות אלא דנעשה ונברא הדבר שמוליד השליחות דהיינו האהבה ואחוה מ"מ אומר הב"ח ז"ל דיצא, א"כ ה"ה דהכא עכ"פ הגיעו המנות בפורים ועשאו תכליתם להמציא האהבה ואחוה, וז"פ".

[ומעשה רב נפלא בענין זה מסופר^ל, כי בשנת תשל"ו בפרוס חג הפורים שלח הרה"ק בעל בית ישראל מגור זצ"ל לשאול את הגאון רבי יצחק יעקב ווייס בעל מנחת יצחק זצ"ל האם יש אפשרות לצאת ידי 'משלוח מנות' כאשר שולחים את המשלוח לפני הפורים. הגאב"ד השיב, כי הדבר אפשרי באם יעשה השולח תנאי כי לא תחול השליחות כי אם בחג הפורים עצמו. מה גדולה היתה הפתעתו של הגאב"ד בעצמו, כאשר בחודש הרחמים והסליחות דהייא שתא תשל"ו קיבל לידיו משלוח מנות מאת הרבי הבית ישראל זיע"א, כאשר למשלוח מצורף התנאי בו מתנה הרבי כי לא תחול השליחות כי אם בחג הפורים עצמו בשנת תשל"ז. כמה חדשים לא ידע הגאב"ד את פשר הדבר, מדוע זה שלח לו הרבי מגור משלוח מנות בחודש אלול. אולם בהגיע ב' אדר תשל"ז יום המר והנמהר בו נסתלק הרבי הבית ישראל למתיבתא דרקיעא, הוברר הדבר. היה זה

^ל בספר יגדיל תורה (לפורים) בשם ס' מדברנא דאומתיה. ומוסיף שם בעל יגד"ת: "יתכן ששלח לפני ר"ה, כי הפרי חדש שהיה רב דעיה"ק ירושלים נהג לשלוח מנות בערב ר"ה כמ"ש בספרו סוף סי' תקפ"א כמ"ש בנחמיה (י, ח) 'ושלחו מנות לאין נכון לו' שמדבר בר"ה. וכמו שמסופר על הגה"ק בעל כף החיים ששלח משלוח מנות בערב ר"ה למרן האמרי אמת כשהיה בירושלים, והאמרי אמת קבלם, ואמר שכן כותב הפרי חדש".
^{לז} אמנם לכאורה היו בזה ענינים נשגבים ולא היתה כוונת קדשו של הרה"ק מגור למשלוח מנות כפשוטו ממש, שהרי ביום הפורים כבר היה לאחר הסתלקותו לחיי עולם הבא, ובמתים חפשי ולא שייך אז לקיים מצות משלוח מנות, ואם בפורים עצמו אינו שייך במצוה לכאורה אינו יוצא י"ח.

ובשורת תורה לשמה (סימן קפ"ח) כתב בשאלה זו: "הנה דבר זה תלוי בפלוגתא שיש בטעם של משלוח מנות בפורים, כי ב' טעמים יש בזה... והנה לפי טעם תרומת הדשן ז"ל נראה דיוצא י"ח, דעיקר התקנה היתה בשביל אדם שנשלח אליו כדי שיהיה לו הרווחה בפורים וכבר הגיע לידו בפורים, אך לפי טעם מנות הלוי ז"ל להרבות אחוה וריעות הנה זה נוגע למשלח שצריך לשלוח כדי להראות אהבה וריעות ולפ"ז בעינן שתתראה האהבה והריעות מאת המשלח ביום הפורים עצמו ולא מהני ליה מה שעשה קודם פורים כי החיבה הנראית מצידו היא בעת שיצא מידיו המנות. והנה מפסק הרמ"א ז"ל שפסק דאם שלח מנות לרעהו ואינו רוצה לקבלו או מוחל לו יצא, משמע דס"ל כטעם הרב מנות הלוי ז"ל, יען דלפי טעם של הרב תרומת הדשן ז"ל למה יצא, איך שיהיה בנידון השאלה לא נפיק זה י"ח אליבא דכ"ע דלפי מנות הלוי לא יצא לב".

וגם בספר ערוך השלחן (תרצה, יז) כתב בנידון זה: "ויש מי שאומר דיצא, ולי נראה דלא יצא דבעינן משלוח מנות בפורים עצמו, ועוד דהא עיקר המשלוח מנות הוי משום שמחה ואיזה שמחה היא לו עתה מה ששלח מקודם".

וכן בספר קרבן תודה (בחי' דינים ריש מס' מגילה אות ד) כתב באופן זה: "לא יצא, אף דחבירו ישמח בפורים מ"מ צ"ל שמחת שניהם המשלח והנשלח, וכאן אין למשלח שמחה בפורים כ"א מקודם, והסוגיא דב"ק זרק כלים מראש הגג ובא אחר ושברו במקל אינו שייכות לכאן כלל".

לדינא: שלח לפני פורים ויגיע בפורים, או נתן לפני פורים שיזכה בפורים, מחלוקת הפוסקים אם יצא ידי חובתו. והנכון לא לסמוך ע"ז.

שלח בפורים ויגיעו לאחר פורים

יש להסתפק מה הדין בשלח לחבירו מנות בפורים אבל לא יגיעו לידו כי אם לאחר פורים האם יצא י"ח, האם נלך בתר המשלח וכיון שהוא שלח בפורים י"ח,

או דילמא נלך בתר המקבל וכיון שלא הגיעו לחבירו כי אם אחרי פורים לא י"ח.

כנראה שהסכמת כל הפוסקים דבכהאי גוונא לא יצא ידי חובתו דלא נתקיימה המצוה ולא נגמרה ביום הפורים. וכ"כ הגה"ק רבי אברהם אביש מפראנקפורט זצ"ל (שם): "אם שלח בפורים שיגיע לו אחר הפורים לא יצא כיון דלגבי הנשלח ליכא שמחה". וכ"כ בספר קרבן תודה (שם) כתב: "אם שולח מנות לחבירו בפורים ולא יבא לידו כי אם אחר פורים לא יצא בזה מש"מ, מכיון דעיקר הטעם לשמח לחבירו צריך להיות השמחה דווקא בפורים".

גם הגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצ"ל בעל אור שמח כותב בחידושו (מגילה ד): "נראה בעיני דאם שולח מנות לחבירו ב"ד למרחוק, שלא יבא לחבירו עד למחר, אף אם חבירו הוא בן ט"ו לא יצא".

לדינא: שלח בפורים ויגיעו לאחר פורים לא יצא ידי חובתו.

מבני י"ד לבני ט"ו ולהיפוך

יש להסתפק אם בן י"ד שלח מנות לבן ט"ו ביום י"ד האם יצא ידי חובתו, וכן בבן ט"ו ששלח מנות לבן י"ד ביום ט"ו האם יצא ידי חובתו.

וה"ל האשל אברהם (להגר"א אופנהיים זצ"ל, סי' תרצד): "בן עיר [שפורים אצלו ב"ד] ששלח מנות לבן כרך [שפורים אצלו בט"ו] והגיע לידו ב"ד, יצא בו אם ידע שלא יאכלם כי אם בט"ו, דבתר שמחת המקבל אזלינן. וכן פסק ביד אהרן סימן תרצ"ד שכתב דמי ששלח מנות למדינת הים והגיע לשם בפורים דיוצא בו אף בעת ששלחו מביתו עדיין לא הגיע זמנו, והוא הדין הכא".

וכ"כ בספר אהל יוסף (מולכו, א"ח סי' טו): "דהכל תלוי בשמחת המקבל ולא בשמחת הנותן, אם כן בן עיר ששלח לבן כרך ב"ד וידע דלא אכלי להו אלא בט"ו

ל"ה הנה בשו"ת צור יעקב (ח"ב סימן כה, בתשובה מבן המחבר הג"ר מרדכי ארי' הורוויץ מבאנילא ז"ל) כתב ג"כ לתלות שאלה זו בשני הטעמים: "לע"ד י"ל דזה [שאלת היד אהרן] תלוי בשני הטעמים שנאמר במצות משלוח מנות... אם נימא כטעם הא' כדי להרבות בסעודה - אם מגיע בימי הפורים ליד הנשלח ויוכל להרבות בסעודה יקיים מצות משלוח מנות אף ששלחו מקודם, משא"כ אם נימא כטעם השני להרבות השלום והריעות א"כ החיוב על המשלח א"כ צריך לשלוח בפורים דוקא שאז הזמן להרבות השלום והריעות ולהראות חיבתו כן נלענ"ד לפום ריהטא. ונראה לפע"ד שכפי הטעם הא' אף אם מגיע ליד הנשלח קודם פורים אעפ"כ יוצא ידי חובה וזכר לדבר עפ"י ש"ס בכורות הפודה את בנו בתוך שלושים יום רב אמר בנו פדוי לאחר שלשים יום איתניהו למעות ודאי בנו פדוי א"כ הכא דאם שלח מנות לפורים ואין נכון שישנה הנשלח מדעת משלחו ועיין מש"ז ס"ק ל"ו בסי' תרצ"ה א"כ יהנה מזה בפורים ומקיים מצות משלוח מנות כמו בבכור דאיתניהו למעות, ונפשט ספקך". אמנם כל דבריו נאמרים אם צריכים רק לטעם הא' אבל אם צריכים לשני הטעמים אכן לא יצא ידי חובתו.

פשיטא דיצא לדעת [היד אהרן] הנ"ל, אבל בן כרך ששלח לבן עיר בט"ו לא יצא דאעפ"י שאכלו בו ביום הא אינו יומו ועבר יומו בטל שמחתו ועע"ש.

ואולם הגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצ"ל בעל אור שמח כותב בחידושו (מגילה ד.): "נ"ל דמשלוח מנות דוקא למי שהוא מחוייב כמותו בשמחת היום בני י"ד לבני י"ד, ובני ט"ו לט"ו, וזה פשוט ואין להאריך ודוק. שוב ראיתי באשל אברהם להיפוך יעו"ש". וכן השיב הגאון בעל חזון איש זצ"ל לגבי מצות מתנות לאביונים^{לג} "שהפרזים אינם יכולים לתת מתנות לאביונים לעני שבמוקפים^{לד}".

וכתב הגאון רבי ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל בספרו חוג הארץ (אות יג): "נסתפקתי ביוצא מירושלים לפני הפורים לפרוש בים, וחש על מצות משלוח מנות, ואמר לו לחברו המנות האלה יהיו פקדון בידך ולא תזכה בהן אלא ביום פורים לשם מצות משלוח מנות שאני חייב^{לה}, אם כשיזכה במנות הנפקד שבירושלים ביום ט"ו שהוא יום פורים לו יוצא ידי חובתו המפקיד בידו שהוא בדרך ים שפורים שלו ב"ד. דמי אזלינן בתר הנותן או אזלינן בתר המקבל, כיון דהנותן חיובו ב"ד והמקבל הוא בט"ו ובעינן איש לרעהו תרווייהו בני חיובא בשמחת המנות ביום אחד".

"וכן היה מעשה פה בירושלים ת"ו, בבן עה"ק חברון ת"ו שעושים ב"ד, ששלח מנות בו ביום לרעהו שבירושלים, והגיעו המנות לבן ירושלים ביום ט"ו, דכיון דזמנו של זה לא כזמנו של זה נסתפקתי אם יצא ידי חובתו בן חברון ת"ו במנות אלו ששלח לרעהו שבירושלים, כיון דתרווייהו לאו בני חיובא נינהו ביום אחד. ועיין במה שכתב מרן ז"ל סוף סימן תרפ"ח דבן עיר שהיה בספינה או בדרך ולא היה לו מגילה ואחר כך נזדמנה לו בט"ו קורא אותה בט"ו, ואפשר דהכא נמי אם אין להם במי לקיים מצות מנות במקומן בזמן, דיוצאים במה שיזכו בהן חברים בט"ו. וצריך להתיישב בזה".

וכתב בתשובות והנהגות (ח"ג סי' רלו אות ה): "בן כרך ששלח בט"ו מנות לבן עיר, וכן להיפך, נראה שתלוי בטעמי המצוה, אם החיוב הוא מדין ריעות יוצאין גם בשולחין לאלו, אבל אם הגדר הוא כדי להספיק לו סעודת פורים ברווח כדמשמע ברמב"ם ובתה"ד נראה שתיקנו ביומו דוקא. ונראה עוד דבאופן שחבירו כמוהו רק שאינו אוכל היום סעודת פורים יש לחוש שלא לשלוח לו, כגון הגר בבני ברק ומחמיר לנהוג גם בט"ו ואם ישלח לו יאכל בסעודת ט"ו אזי ישלח מנות דוקא למי שנוהג כמוהו שאוכל היום סעודת פורים, וכן בעיה"ק ירושלים המחמירים שם לקרוא גם ב"ד ישלחו אז דוקא למי שנוהג סעודת פורים כמוהו, שעיקר המצוה הוא שיהיה לו ברווח לסעודה. ואין להקשות מהא שיוצאין יד"ח משלוח מנות גם אם שולח לאחד שכבר אכל הסעודה או לאחד שאינו צריך למנות אלו, כך מסתברא דהתם חבירו שייך בעיקר חיוב הסעודה ולא דמי לנ"ד שחבירו מפקיע עצמו מחיוב הסעודה".

[יצויין דברי מכתבו של הרה"צ רבי משה בצלאל אלטר זצ"ל לבנו הר"ר אברהם מרדכי ז"ל אודות משלוח מנות לאחיו הרה"ק בעל אמרי אמת מגור זצ"ל ששהה בירושלים ואצלו פורים חל ביום ט"ו, וכה כותב: "בדבר משלוח המנות ממני לכ"ק אחי מרן שליט"א [-האמרי אמת זצ"ל] הנני עושה אותך שליח שיחול השליחות שלי ביום א' הבע"ל פורים שלנו [-י"ד אדר], ותתנהו ביום פורים שלכם [-ט"ו אדר], כי כ"ק אאמו"ר [השפת אמת] זצ"ל חקר ב' חקירות, כששולח קודם פורים והשליח נותן בפורים אם יוצא, וכן כששולח בפורים והמשתלח מקבלו אחר פורים גם כן ספק, לכן דומה בנידון דידן כפי הנ"ל אין שום ספק, ותאמר זאת בפנים [אצל האמרי אמת זצ"ל] ונראה אם כוונתי להאמת בזה. דברי אביך דו"ש מברכך בפורים שמח וטוב, משה בצלאל"].

לדינא: בן ט"ו ששולח לבן י"ד ביום ט"ו לכו"ע לא יצא ידי חובתו, ובבן י"ד ששולח לבן ט"ו ביום י"ד

^{לג} מובא בס' דינים והנהגות פרק כג אות יא.

^{לד} וראה בשו"ת קנה בשם ח"ב או"ח סי' לב מש"כ בזה.

^{לה} והיינו לשיטתו שכתב לעיל דבנתן לחבירו קודם פורים שיזכה בהם בפורים יצא י"ח, וספקתו היא רק באופן שאין שניהם חוגגים פורים באותו יום.

^{לו} נדפס בס' שם ושארית (לזכר רבי משה בצלאל, עמ' לח).

ויאכלם חבירו בט"ו יש אומרים דיצא, וכמה פוסקים חולקים ע"ז.

קטן שנתגדל בין שילוח לקבלה

יש להסתפק [לדעת הפוסקים שאפשר לשלוח לפני פורים ויגיע בפורים] האם הדין בקטן ששלח מנות לחבירו קודם פורים באופן הנ"ל שיגיע לחבירו בפורים, ובפורים נעשה גדול, אם יוצא בזה יד"ח משלוח מנות במה ששלח קודם שהגדיל, אי נימא כיון דהתחלת המצוה עשה בעודו קטן לא מהני ליה לצאת כשהוא גדול, או דלמא כיון דעכ"פ בשעה שנגמר המצוה ה' כבר גדול שפיר יצא אע"ג דהתחלת המצוה עשה בהיותו קטן עדיין.

שאלה זו נסתפק בשו"ת מחנה חיים (מהדו"ל א"ח סימן נג) ושאר בע"ג.

ובתשובה מאת הגאון רבי אליעזר דייטש זצ"ל אבד"ק באניהאד"ל דן בזה, ומסיק: "בנידון דין וודאי יצא ידי חובת משלוח מנות כיון דעיקר המצוה נעשה בגדולתו". [ואולי לדעת אלו הסוברים דעיקר המצוה היא השילוח יש לדון עוד בדבר].

לדינא: י"א דיצא ידי חובתו, וצלע"ע.

לפני קריאת המגילה או לאחריה

בסידור האר"י (סידור רבי שבת) בכוונת פורים כתוב: "...צריך לשלוח ב' מנות לאיש אחד, וב' מתנות לב' אביונים... ואח"כ קוראין המגילה...". וכ"כ בספר פרי עץ חיים (שער הפורים פרק ו) שאחרי שמקיימים מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים "ואח"כ אנו קוראין המגילה".

ובהגהות צבי תפארת (להרה"ק רבי צבי הירש ממונקאטש זצ"ל, על סידור רבי שבת) כתב בצדו: "אמנם במשנת חסידים לא

נוכר מזה שקריאת המגילה יהי' אחר מצות השלוח מנות ומתנות לאביונים, וכה ראיתי בספר שמן ששון אות כ"ד שהסמך הדיבור בזה והוכיח שמנהג ישראל תורה שתחלת קורין את המגילה ואח"כ מתנות לאביונים ואח"כ סעודה...ועיי"ש באורך, ובמח"כ לא נזכר שבפע"ח כתב בלשונו 'ואח"כ קורין המגילה', וצ"ע".

ומנהגו של הרה"ק בעל דברי חיים מצאנו זצ"ל וכן נהגו אחריו צדיקי בית באבוב לקיים מצות משלוח מנות בפורים בבוקר קודם תפלת שחרית, כמובא בסידור רבי שבת, מיהו עיקר מצות משלוח מנות היו מקיימים אחר התפלה. וכן הרה"ק רח"א ממונקאטש זצ"ל הי' מקיים מצות משלוח מנות עוד קודם תפלת שחרית, ונהג לשלוח עכ"פ לג' אנשים חשובים במשמע, מתוך רגש גדול^לט ובכונות סידור האר"י^ל, ואמר בפה קדשו: "לקיים משלוח מנות איש לרעהו", ואח"כ הוסיף עוד אחר התפלה לשלוח לכמה אנשים^מ.

אמנם ע"פ פשטות ההלכה, זמן המצוה היא אחר קריאת המגילה, וכמו שכתב הנודע ביהודה (בתשובה, מהדו"ק א"ח סימן מב) שיש להקדים זכירה לעשיה "מתחילה הולכין לבית הכנסת ומתפללים וקורין בתורה ואח"כ הולכין למשתה ושמחה... ומשלוח מנות ע"ש.

וכ"כ בספר בית יצחק (סוואליווא, על מס' מגילה כ.) בתו"ד: "...מוכח דעיקר מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים הם אחר קריאת המגילה, וכדמשמע מהך קרא גופיה דנזכרים ונעשים' שהקדים הזכירה להעשיה...".

וכן מוכח מכל מה שאמרו הקדמונים דברכות המגילה הם ג"כ הברכות של שאר מצוות היום.

^{לז} נדפס בקובץ וילקט יוסף (שנה ד' קונטרס י').

^{לח} ימי הפורים – באבוב עמ' קד.

^{לט} יצוין בזה מה שסיפר נכדו כ"ק אדמו"ר ממונקאטש שליט"א (ביום הפורים תשמ"ח): "הרבה שנים עמד לשמש אצל רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע כ'הויז-בחור" לייבוש מויסקאפף הי"ד. הוא שימש את רבו באמונה ובנאמנות, עד שנפשו היתה קשורה בנפש רבו ולא רצה להיפרד מלשמשו, אף כשבא בשנים והגיע לפרק האיש מקדש. אביו הר"ר אהרן ז"ל, בראותו כי אינו נותן אל לבו לעשות לביתו, דיבר אליו לאמר: "גם אני הייתי דבוק במורי ורבי הקדוש, ובכל יום ויום ראיתי מופתים ונסים גילויים. אולם כשהגיע הזמן להיכנס לחופה, בניתי את ביתי, ומאז נסעתי לרבי על יום-טוב כו'. אבל מה נעשה אתך, אינך זז משם יומם ולילה, הלא לכל דבר יש גבול". ענה לייבוש לאביו: "אבי, ממופתים גם אני הייתי נתפעל! אבל אפילו היה לוקח רבינו את עיר אונגוואר והיה מעבירו למקום שעיר מונקאטש נמצאת, ואת עיר מונקאטש היה מעביר למקום אונגוואר, הייתי יודע שכשמגיע הזמן צריכין לעזוב הכל ולבוא בברית האירוסין. אולם מה אעשה, אבי, כשאני רואה אצל רבינו את ההתעוררות העצומה בקיום מצות משלוח מנות – כמו ב'כל נדרי', מזה אי אפשר לי להיפרד...!".

^מ דרכי חיים ושלוש אות תתמט.

וכן בשו"ת עמק התשובה (ח"ו סימן שא) כתב "לפשוט דבר זה מהא דאיתא במגילה דף ל' ע"א: איתמר פורים שחל להיות בע"ש רב אמר מקדימין פרשת זכור ושמואל אמר מאחרין, רב אמר מקדימין כי היכא דלא תקדים עשי' לזכירה, ושמואל אמר מאחרין אמר לך כיון דאיכא מוקפין דעבדי בחמיסר עשי' וזכירה בהדי הדדי קאתו וכו'. וקיי"ל כרב וכמו שפסקו כל הפוסקים, ומסיק שם בגמ' דאפי' חל פורים בשבת מקדים וקורא פ' זכור בשבת שעברה, וגם בזה קיי"ל כרב וכמבואר בשו"ע סי' תרפ"ה. והטעם בזה משום דבעינן שתקדים הזכירה לעשייה, אלמא דיש קפידא להקדים דווקא הזכירה קודם לעשייה, וא"כ בנ"ד דהסעודה והמשלוח מנות הויין העשייה וקריאת המגילה הוי הזכירה וכמבואר בריש מגילה, וכמו שפי' רש"י ז"ל שם, א"כ צריך דווקא להקדים קריאת המגילה למשלוח מנות כדי שתקדים הזכירה לעשייה, דמשמע דזה סברא פשוטה להקדים הזכירה לעשייה^{מא}.

לדינא: משמע מדברי כמה מן המקובלים שיש לקיים מצות משלוח מנות [גם] לפני התפלה, והיו כמה צדיקים שחששו לזה. ועיקר זמנה אחרי התפלה כשהגיע זמן סעודה^{מב}.

לפני האכילה או בתוך או אחר הסעודה

יש אומרים שאין לטעום כלום קודם קיום מצות משלוח מנות, וכמו שנפסק לגבי הרבה מצוות, כגון לגבי מצות נטילת לולב (ראה שו"ע או"ח סימן תרנ"ב ס"ב ומג"א שם סק"ד) שאסור לאכול כלום לפני קיום המצוה, וכן בפורים

עצמו נפסק (ברמ"א סי' תרצב סק"ד ומג"א שם סק"ז) שאסור לאכול לפני קריאת המגילה, ולכאוף ה"ה לשאר מצוות היום.

וכפי שמעורר ע"ז בספר מועדים וזמנים (ח"ב סי' קפו): "שלכאורה פשוט אף שלא מצאתי כעת הדבר להדיא בפוסקים, אסור לאכול בפורים עד שמקיימין מצות היום דהיינו משלוח מנות, כמו שאסור לאכול לפני כל מצוה ואפילו דרבנן כגון נר חנוכה ובדיקת המץ הלל וכדומה, מכ"ש משלוח מנות שיסוד חיובה מדברי קבלה ודאי אסור לאכול לפני קיום המצוה עכ"פ סעודת קבע^{מג}, ובפרט שאין אכילת בוקר מצוה כלל אלא כשאוכל סעודה ממש בבשר יין כמצותה, וא"כ פשיטא שאסור לאכול לפני קיום מצות משלוח מנות בפורים. וכמדומני שאין נוהגין להחמיר ולדקדק בדבר, וצע"ג".

וכן סיפר הרה"צ רבי יצחק רובין זצ"ל האדמו"ר מיאברוב כי בבעלזא נהגו שלא לטעום ולא מידי בפורים טרם שקיימו מצות משלוח מנות כדת וכדין, והיתה קפידא על כך, והשתדלו להזדרז ככל האפשר במצוה זו (כבשאר מצוות היום)^{מד}. וכן מובא על הרה"ק רבי חנוך דוב מאלעסק זצ"ל שתיכף אחר התפילה בשחרית קיים מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים ולא טעם מקודם^{מה}. ויכול להיות הטעם מפני דאיתא לכוין אצל ברכת שהחיינו דמגילה על משלוח מנות

^{מא} ומוסיף הג"ר יחזקאל ראטה זצ"ל שם: "ועפ"ז דגם בקריאת המגילה וסעודת פורים שייך ענין של להקדים זכירה לעשייה, יתיישב שפיר מה שקשה בפ"א ממס' מגילה גבי סוגיא דאין בין אדר ראשון לאדר שני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים, ומוקים לה הגמ' דאין בין ארבעה עשר שבאדר ראשון ל"ד שבאדר"ש אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים, ולמה לא חשב ג"כ סעודת פורים ומשלוח מנות וכבר עמד בזה הר"ן עיי"ש, ולהג"ל יתיישב שפיר דזה א"צ להשמיענו דכיון דלא יצא עם המגילה באדר ראשון וצריך לחזור ולקרוא באדר"ש, אי נימא דבסעודת פורים ומשלוח"מ כבר יצא בראשון, נמצא דהקדים עשי' לזכירה דלא שפיר דמי, ולפיכך כיון דאשמעינן דל"י בקריאת המגילה, ממילא ידעינן דל"י במשלוח"מ וסעודת פורים, כי היכי דלא תקדים עשייה לזכירה".

^{מב} והעיר ע"ז הג"ר ישראל שווארץ שליט"א מביתר: "ממה דתנן בריש ברכות 'מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן', וכתב הצ"ח דא"ג דאסור לאכול קודם ק"ש מ"מ אוכלים הכהנים בתרומתן כיון דאיכא מצוה באכילתה עיי"ש, ומבואר דאף דאסור לאכול לפני קיום מצוה מ"מ אכילת מצוה שריא".

^{מד} ביתו נאווה קודש, חודש אדר, עמ' ריג.

וכן הקפיד ע"ז הגה"ק רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל גאב"ד ירושלים עיה"ק, ומסופר שבאחת השנים בבוקרו של פורים מיד בהשכמה, הופיע הגרי"ח אצל רבו הגרי"ל דיסקין זצ"ל עם 'משלוח מנות', והגאון מבריסק שיבח זריזות זו, נענה לו הגרי"ח: 'הלא הרבי עשני לזריז, כי הרי שמי היה 'חיים' בלבד, והרבי הוסיף לי את השם 'יוסף' [בימי חוליו], ו'יוסף חיים' בגימטריא 'זריז'... (מרא דארעא דישראל, ח"א עמ' לג).

^{מה} לב שמח החדש, אור חדש פרק י"ז סימן כה אות ה.

לפיכך לא רצה להפסיק בטעימה וקיים תיכף המצוה כתקונה^מ.

אף הרה"ק רבי יעקב השני מלינסק זצ"ל לא הי' אוכל ביום הפורים לפני שקיים מצות היום משלוח מנות ומתנות לאביונים^מ. גם הרה"ק רבי יעקב ישראל וישורון מסוליצא-סאסרעגן זצ"ל תיכף אחר תפלת שחרית קיים מצות משלוח מנות מטעם זריזים מקדימים, וגם כיון שבירך שהחיינו וכיוון לצאת גם משלוח מנות הסמך קיום המצוה לברכה^מ. וכן נהגו עוד כמה צדיקים לדקדק לקיים המצוה תיכף ומיד אחרי התפלה.

ובפרט לטעם של בעל תרומת הדשן שיהיה לחבירו צרכי סעודה, בוודאי יש להקדימו לפני הסעודה.

וכן סבר ג"כ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ג סי' קיג) שאין לאכול לפני מצות משלוח מנות: "ואין אצלי דבר חדש שאסור לאכול סעודת פורים קודם קיום מצות משלוח מנות, כי כן היה המנהג אצל כ"ק אאמו"ר [רבי דוד שנעבאלג ראב"ד וויזניץ ומנשסטר] זצ"ל וכן אנו נוהגין תמיד, ובודאי ראה כן גם אצל רבותיו זצ"ל. והטעם אמרתי מאז, דאין הכי נמי כתיב 'משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו' וא"כ לכאורה הי' צריך לקיים מקודם משתה ושמחה ואח"כ המצוה של משלוח מנות איש לרעהו, עכ"ז כיון דאמרינן במסכת ברכות (ד:) גבי ק"ש שהחכמים עשו סייג שלא יאמר אוכל קימעא ואשתה קימעא כו', כל שכן בפורים שיש חיוב במשתה ושמחה וחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע כו' בודאי יש לחוש שתחטפנו שינה מחמת שתיה מרובה ולא יקיים אח"כ מצות משלוח מנות איש לרעהו".

ובספר שיר מעון (על מגילת אסתר) כתב: "ומשלוח מנות איש לרעהו, אי' במסורה ומשלוח מלא, ועל פסוק שלאחריו שכתוב עוד הפעם ומשלח מנות איתא

במסורה חסר וי"ו. י"ל שנרמז בזה כי עיקר מצות משלוח מנות עד שש שעות ביום, שאז זמן סעודה, והמנות צריכים להיות מאכלים מבושלים כדאיתא במג"א, ותכלית המשלוח שיהיה לכל אחד די לסעודת פורים, וגם משום שזריזים מקדימים למצות צריך להקדים ולשלוח לכל הפחות עד חצות, שאז עדיין הוא בכלל זריזין, וזה מרומז בוי"ו יתירא דמשלוח שעד וי"ו שעות ישלח, אבל זמנו כל היום ולזה מרומז במשלוח השני שחסר וי"ו, ד'ומשלוח' קאי רק על המנות ולא על מתנות לאביונים שהמה בנתינה".

אמנם בס' ליקוטי מהרי"ח נוטה לומר שזמן מצות משלוח מנות היא לאחר הסעודה, וכה כתב: "ואפשר דזה הוא כוונת הטור והשו"ע שהעתיקו דין מתנות לאביונים בסימן תרצ"ד תיכף אחר תפלת שחרית, ודין משלוח מנות בסימן תרצ"ה אחר סעודת פורים, ובקרא כתיב משלוח מנות ואח"כ מתנות לאביונים, היינו משום דכיון מצד הסברא היתה להקדים מתנות לאביונים מקודם הפורים אך לא אפשר דביום הפורים דוקא בעינן...אך עכ"פ מה דאפשר להקדים מקדימין ולא משגחינן בסדרא דקרא, לכך תיכף אחר התפלה יש ליתן מתנות לאביונים, משא"כ לגבי משלוח מנות דאין לנו סברא נקטינן בסדרא דקרא משתה ושמחה ואח"כ משלוח מנות".

וכן מצינו בספר יסוד ושורש העבודה (שער יב - המפקד, פרק ו) בהדריכו הדרך הישרה לסדר יום הפורים, כותב שאחר התפלה ולימוד התורה: "ילך לשלום לביתו לאכול סעודת מצוה של קבלה. ואף שעיקר הסעודה עושין לעת ערב כנהוג, עכ"ז יכוין ג"כ בסעודה זו של שחרית לצאת בה ידי חובתו. ויאמר לשם יחוד כו', ואח"כ ישב לאכול בשמחה עצומה לש"ש בכוונה הנ"ל...אח"כ יורז א"ע לקיים ג"כ מ"ע של קבלה: ומשלוח מנות איש לרעהו. וקודם השילוח מנות יאמר ג"כ לשם יחוד כו' לקיים מ"ע ול"ת כנ"ל^{מט}".

^מ הערות זכר חנוך שם.

^{מז} זרעא קדישא לינסק עמ' שמא.

^{מח} מנהגי מהרי"ו אות תתח.

^{מט} אמנם לגבי מצות מתנות לאביונים כתב שיש להקדימו תיכף כשמאיר הבוקר, וז"ל: "הבוקר אור והאנשים ישלחו את ידם להדר בקיום המצוה של מתנות לאביונים קודם התפלה, בכדי שיוכל האביון להכין צרכי הסעודה. וקודם שישלח המתנות לאביונים יאמר בשמחה עצומה: לשם יחוד כו' הריני מוכן לקיים מ"ע שכתוב בתורתנו הקדושה שצוני יוצרי ובוראי ב"ה וב"ש של נתן נתן ושל פתח תפתח וגם מ"ע של קבלה ומשלוח מנות לאביונים, ע"כ. ויזהר האדם מאוד ומאוד שלא יבא לאביון ח"ו שום ביוש ובזיון, דהיינו שלא

וכן הרה"ק בעל אהבת ישראל מוויזניץ זצ"ל נהג לקיים מצוות משלוח מנות לאחר סעודת שחרית, ובנו הרה"ק בעל אמרי חיים זצ"ל היה שולח בעת הסעודה, ולפעמים כבר בעת משתה היין – אחד מבני ביתו היה מביא לפניו מנות ולקחם בידיו הק' ואמר בלחש לשם יחוד וכו' ומסרם לשליח.

וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן צב) בתו"ד: "נראה עוד טעם דוקא לאחר השילוח מנות לאחר אכילה ולא קודם, והוא דהב"ח סימן תרצ"ה והא"ר כתבו הטעם של משלוח מנות הוא נגד שתי מנות שנתן אחשוורוש לאסתר אחד בית המן ואחד הטבעת ע"ש...ומעתה לפמ"ש השל"ה דלכן יש להקדים סעודת פורים בהשכמה כיון שהיא זכר לסעודת אסתר שעשתה בשחרית, וכיון דמשלוח מנות היא נגד מה שנתן לה אחשוורוש בית המן והטבעת וזה היה לאחר הסעודה, א"כ כמו דבסעודה כיון שהוא זכר לסעודת אסתר בעי דוגמא דסעודה להקדימה בזמן הסעודה, א"כ הכ"נ לענין שלוח מנות בעינן לאחר אחר הסעודה דוקא שיהא דוגמת דמנות אסתר שהיו אחר הסעודה".

וויש להעיר עוד י"א "לפמ"ש"כ במקור חיים סימן תרצ"ה דצריך לקיים בפורים משלוח מנות לפני שמקיים מצות מתנות לאביונים, כיון דאקדמיה קרא (וכ"כ בשו"ת מור ואהלות סימן מ"א ובשו"ת קרן לדוד סימן קס"ד) וא"כ ה"נ י"ל דצריך להקדים אכילה ושתייה שהוא קיום מצות משתה ושמחה. ועיין בגמ' פסחים (סח:) 'אמר רב יוסף הכל מודים בפורים דבעינן נמי לכם, מאי טעמא ימי משתה ושמחה כתיב ביה. מר בריה דרבינא כולה שתא הוה יתיב בתעניתא, לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכיפורי, עצרת יום שניתנה בו תורה, פוריא, ימי משתה ושמחה כתיב'. וא"כ לפי"ז יש לומר דיש להקדים

משתה ושמחה למשלוח מנות ומתנות לאביונים, כיון דאקדמיה קרא".

ובהסבר הדבר שמותר להתחיל בסעודה לפני מצות משלוח מנות כתב בספר דברי הפורים (מאת הגאון רבי יחזקאל ראטה מקארלסבורג זצ"ל, עמ' כח): "בוודאי מן הנכון לקיים כל מצוות השייכים ליום קודם האכילה, אולם לענין סעודת פורים שהוא ג"כ מצוה, ומשלוח מנות הוי כמו חלק ממצות סעודת פורים כאשר נתבאר דבר זה כבר בדברי כמה מפרשים, א"כ הוי כמו חדא מצוה, ולא שייך שישכח. ועוד היות דמשלוח מנות מכינין הבני בית, והם עומדין לזרז לקיים המשלוח מנות מדברי אהרדי, וכן מתנות לאביונים עניים שכיחי והם יבואו וידפקו על הדלת ולא שייך שישכח, ולפיכך מקילין בדבר ואין חוששינן".

אבל ממזרח שמשו של ה'מאור ושמשי' רואים אנו שאין לערבב הדברים, אלא לכל מצוה ממצוות היום יש עבודה לעצמו וכוונות מיוחדים, וכל מצוה עושה תיקונים ופעולות אחרות למעלה ולמטה, וז"ל (בפר' ויקהל בתו"ד): "כבר אמרו ז"ל (שבת י.) זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד, והענין הוא, שהיחודים שנעשים בעולמות העליונים המה מיוחדים לכל מצוה ומצוה, לא ראי זה כראי זה. והנפעל על ידי התפלה – אינו היחוד שנפעל על ידי התורה, ואי אפשר לערבב היחודים של זה בזה. ולכן גם כן בפורים זמן המשלוח מנות וזמן הסעודה אינם ביחד, מטעם זה יב".

לדינא: י"א שאסור לאכול כלום לפני מצות משלוח מנות, ויש מקילים בדבר, אמנם משום זריזים מקדימים למצוות ועוד טעמים יש לדקדק לשלחו תיכף בתחלת היום.

יתן לו השליח בפני רבים ויתבייש, ומוטל על האדם להזהיר השליח בזה. וגם יראה האדם שגם אשתו ובניו הקטנים יקיימו מתנות לאביונים, שמ"ע זו היא חיוב על כל איש ואשה ולחנך בניו הקטנים כמו בשאר כל המצוות.

² עדות ביהוסף – ויזניץ (חשוון-אדר) עמ' שטז.

ובענין אמירת 'לשם יחוד' ראה גם בספר 'הליכות הישועות משה' (ח"ג עמ' רי) מפי הר"ר אליעזר גולדברגר שליט"א מזכרוננו בשנות בחרותו כשעמד בפורים במשתה היין סמוך לכ"ק הישועות משה' זצ"ל והגיעו משלוח מנות מהרבה אדמו"רים ורבנים, ולכולם שלח חזרה משלוח מנות ע"י אלו שהביאו אליו 'וזכרוננו שתמיד כשנתן המשלוח מנות מלמל בפיו: לשם יחוד...".

³ כן העיר הגר"י שווארץ שליט"א מביתר בגליונו של אחיו 'מעדני אשר'.

² וכתב ה'מאור ושמשי' לעניינו: "וכמו כן אלו המביאים הנדבה למלאכת המשכן פעלו בהבאתם יחודים אחרים, ואלו העושים היו מְתַקְדִּין גם כן יחודים אחרים שהם מיוחדים לעשיית המלאכה, ולכן כל זמן שהיו אלו מביאין – לא היו העושים יכולין לְתַקֵּד כראוי היחודים של מלאכת העשיה...ולכן הרגישו בזה שמרבין העם להביא, ולכן באו אל משה ואמרו שמרבין העם להביא ואי אפשר להם לְתַקֵּד היחודים של מלאכת העשיה בכל עוד שאלו מְתַקְדִּין היחודים של ההבאה. אמנם, משה רבינו הרגיש בזה גם כן, שְׁמָה שְׁאֵלוּ מרבין להביא הוא, מחמת שנתעורר להם בלבם על ידי עושי המלאכה, ולכן צוה להכריז שלא לעשות המלאכה, עדי יתקררו מעט מתשובת ההבאה שגורם להם העשיה המלאכה, על ידי זה ממילא יכלא העם מהביא ואז יחזרו לעשות מלאכתם ויחודים הצריכים לה".

אחר צאת הכוכבים בתוך הסעודה

יש להסתפק בשולח מנות לחבירו כאשר עומדים עדיין באמצע סעודת פורים הנמשכת ללילה, אבל כבר עבר זמן צאת הכוכבים, האם קיים המצוה.

הגה"ק מקאזיגלוב זצ"ל בשו"ת ארץ צבי (ח"א סימן קכא) יצא לעורר: "ע"ד מנהג רוב ההמון ששולחין משלוח מנות אחר צאת הכוכבים שאין לו שום מקור ע"פ ההלכה דכבר עבר זמן המצוה".

וממשיך ואומר: "אמנם יען כמה אלפים מישראל נוהגין כן הנני לכתוב קצת לימוד זכות. ונלע"ד דלדיעה א' יוצאין בזה, ודרך אגב יתיישב בזה עוד מנהג שהביא הרמ"א שמתחילין סעודת פורים סמוך לחשיכה ורוב הסעודה אוכלין בליל ט"ו, ואמנם שיש מקום למנהג הזה ע"פ מה שהגיד היהודי הק' מפשיסחא ז"ל לימוד זכות על המתחיל להתפלל בזמן תפלה אף שנמשך אחר הזמן דחשוב כאלו התפלל כל התפלה בזמנה כדברי התוס' (ברכות ז. ד"ה שאלמלי) דאם התחיל לקלל באותו רגע אף שגמר אח"כ מזיק, וכש"כ במדה טובה מרובה דאם התחיל להתפלל בזמן תפלה וגמר אח"כ דחשיב כאלו התפלל כל השמו"ע בזמנה עכדה"ק. וככה הוא בנידון דידן [שכיון שמתחילים הסעודה מבעוד יום יכול לשלוח מנות כל עת הסעודה]."

"מ"מ קשה, למה לנו להכניס עצמנו בפרצה דחוקה כזה, הלא טוב יותר לקיים כל המצוה בזמנה. ונלע"ד דחדא באידך תליא, דמחמת שהי' המנהג לשלוח משלוח מנות באיחור, ע"כ הנהיגו כן. דהנה יש פלוגתא בין בעל מנות הלוי ותר"ד בטעם משלוח מנות, בעל מנות הלוי כתב הטעם כדי להרבות אחוה וריעות, ובתרוה"ד כתב כדי שיהיו לו ברווח לסעודת פורים. והנה הרא"ש כתב דהיום שאין לומדים מתוך ס"ת אין מצוה בכתובת ס"ת רק בכתובת ספרים שלומדים מתוכם, וכן דעת הש"ך דאין היום מצוה בכתובת ס"ת רק בקניית ספרים. הנה דעיקר הוא שיהי' מתקיים תכלית המצוה, ואף שגוף המעשה אינה כ"כ בטוב שפיר דמי. וכיון שמנהג העולם שממשיכין סעודת פורים זמן הרבה בלילה, נמצא דהמקבל אז משלוח מנות עדיין יוכל לקיים בו סעודת פורים, שהרי נמשך אחר

התחלת הסעודה כנ"ל, וכל שמתקיים תכלית המצוה שפיר דמי, אף שהמעשה אינה בזמנה...".

אמנם לאחמ"כ כותב ה'ארץ צבי': "אך זה שייך לדעת תה"ד, אבל לפי טעם בעל מנות הלוי ל"ש זה. ע"כ נכון לכל רב להזהיר בעירו לפני פורים לקיים מצות משלוח מנות בעוד יום בעיקר זמן המצוה, גם להזהיר ולהודיע שזה חיוב גמור על כל אחד מישראל ומצות עשה מדברי קבלה, לא כמו שעושים היום בכמה מקומות שאין מקיימין מצוה זו רק מתי מספר, ומצוה גדולה להחרדים על דבר ד' להזהיר ע"ז".

ובהערות שם הוסיף המחבר לאמר בזה: "ונלע"ד עוד טעם וישוב למנהג העולם עפ"מ"ש השבלי הלקט (הובא ב"י סוס"י תרפ"ח) דמי שלא קרא המגילה ב"ד קורא בט"ו שכ' הכלבו הובא בד"מ שם, וא"כ מסתמא ה"ה מי שלא קיים משלוח מנות ב"ד מקיים בט"ו... דמשלוח מנות דינו כקריאת המגילה, ולפ"ז בנדון המנהג ששולחין משלוח מנות בלילה תוך הסעודה ממנ"פ יוצאין לתהד"ש ידי חובה, משום דתכלית המצוה יתקיים שפיר, דאם המקבל יאכלס אז יהי' נגרר אחר התחלה ויחשב כאלו אכלס בפורים כמ"ש בפנים, ולדברי מנות הלוי נ"ל דדינו כקריאת המגילה שאם לא קראו ב"ד קורא בט"ו, ונכון בעזה"י".

ובספרו ארץ צבי על המועדים מובא עוד ממה שאמר ליישב הענין ששולחים מנות בתוך הסעודה אחר צאה"כ: "נראה ללמד זכות דהנה ברש"י (ר"ה כ: ד"ה חצות לילה וכו') כתב דליל פסח עד חצות נגרר אחר יום ערב פסח כיון דהפסח נשחט ביום ונאכל עד חצות ע"כ חשיב עמו כיום אחד עי"ש, והנה בפורים מתחילין שלושים יום קודם הפסח, ובמקום אחר יתבאר בס"ד דזה עיקר יום טוב של פורים מצד שהוא התחלת שלושים יום לפסח, וי"ל דכמו הפסח עצמו גורר אחר היום את הלילה שלאחריו עד חצות, כי שלושים יום קודם הפסח הם נחשבים עד הקרבת הפסח, כמוש"כ הטורי אבן במגילה (כ"ט ע"ב) עי"ש, כמו"כ היום הראשון שממנו מתחילים שלושים יום נגרר ליל ט"ו שלאחריו עד חצות לילה אחר יום י"ד. ולמ"ד דפסח נאכל כל הלילה נגרר כל הלילה דפסח אחר י"ד כמבואר ברש"י ר"ה הנ"ל

²² ומוסיף: "ולפי הנ"ל א"ש עוד המנהג שששים ושמונים בליל ט"ו הרבה, ולהנ"ל אתי שפיר דגם לפרזים מצות שמחה בט"ו, דהרי בדעבד צריך לעשות סעודה בט"ו אם לא קיים ב"ד, וא"כ אפי' מי שקיים מ"מ מצוה רבה גם בט"ו ותוספת מצוה כמו ב"ד, דאף אם כבר גמר סעודה מ"מ כל מה שמוסיף תוס' מצוה איכא, וכעין ירושלמי רפ"ק דפיאה שיש מצוה בהוספתו, וכ"ה גם בט"ו".

דכל זמן שהפסח נאכל נגרר אחר ערב פסח, ה"נ נגרר כל ליל ט"ו אדר אחר פורים וחשיב כיום אחד עמו. ומצאתי סמך לזה בדברי שו"ת מהר"ם מינץ (ס"ט ט"ו) שהביא תשובת רבנו טוביה בשם ריב"א שכל מאכל שחוטפין הבחורים משום שמחת פורים אפילו שלא ברשות בשעת מקרא מגילה עד סוף סעודת פורים שהם שני לילות ויום אחד אין בו משום גזל עכ"ל, הנה דסעודת פורים נמשך עד סוף ליל ט"ו.

"עוד י"ל קצת תירוץ, אם מזמין משלוח מנות ביום אף שעדיין לא שולחו, מ"מ מי שרגיל תמיד לשלוח דומה למכירי כהונה דעשו שאיננו זוכה כזוכה, וזוכה הוא מיד כשמזמין עבורו אף שעדיין לא השיג."

לדינא: צריך לשלחם מבעוד יום ויש לעורר ע"ז, אבל כלפי שמיא יש כמה לימודי זכות על המאחרים.

גם ביום שושן פורים

יש נוהגים לשלוח מנות ג"כ ביום שושן פורים, כיון דגם אז מקיימים קצת משתה ושמחה, ומשלוח מנות שייך למצות משתה ושמחה.

אמנם כתב הרה"ק ממנוקאטש זצ"ל בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב ס"ה) אחר שמאריך בענין משתה ושמחה ביום שושן פורים: "יש לעורר דיהי צריך משלוח מנות ג"כ ביום ט"ו כיון דמשלוח מנות תלוי בהסעודה (משא"כ מתנות לאביונים תלוי בקריאת המגילה מדינא וכנ"ל) אך כיון שלא נמצא בפוסקים ולא שמענו זה מעולם, ע"כ בודאי אין לעשות חדשות, ואין להחמיר כלל לעשות משלוח מנות בט"ו יג."

ועכ"ז לעצמו נהג הרה"ק רח"א ממנוקאטש זצ"ל לשלוח מנות כהלכתו גם ביום שושן פורים, והיה מדויק לשלוח עכ"פ לג' אנשים^{יד}. כך נהג גם ש"ב הרה"ק רבי ישראל מבלאזוב זצ"ל^{טו}. וכן הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זצ"ל היה נוהג שנים רבות לשלוח להרה"ק מבעלזא זצ"ל משלוח מנות ביום שושן פורים^{טז}. וכן הרה"ק רבי שמעון שלום מאמשינאו זצ"ל^{טז} והרה"ק רבי יצחק מאמשינאו זצ"ל בהרבה שנים שלחו משלוח מנות בשושן פורים לאנשים חשובים שלא הספיקו לשלוח להם בפורים^{טז}.

[והנה בס' שער הכוונות (דרוש א' לפורים) בהגהה מהגה"ק רבי שמואל ויטאל זצ"ל מספר על אביו הק' מהר"ח ויטאל זצ"ל: "שביום הב' של פורים בדמשק...בשאר מצות פורים כמו משלוח מנות גם מתנות לאביונים גם ביום הב' [-ביום ט"ו] היה נוהג לעשות כן מספקא". והביאו הרה"ק ממנוקאטש זצ"ל בס' דברי תורה (מהדו"ת אות ס) עיי"ש. אמנם העירו רבים – וכן פשוט – כי משם אין שום ראיה לדידן, כי היה נוהג לקיים המצוות 'מספיקא' שמא העיר דמשק מוקפת חומה מימות יהושע].

ויצוין מש"כ בס' לקט יושר על המנהג בבית רבו בעל תרוה"ד זצ"ל: "ואם אין לנשים שליחים בפורים לישא המנות^ט שלחו אפילו בשושן פורים, והיה הדבר ידוע להגאון זצ"ל ולא אמר להם דבר".

ומסופר כי כאשר שהה הרה"ק רבי מרדכי מנדבורנא זצ"ל פעם אחת בפורים בעיירה חוסט שלח לרב העיר הגאון מהר"ם שיק זיע"א משלוח מנות, והיה אז כבר

^{יד} וראה מש"כ עוד בענין יום שושן פורים ומצוותיה בספרו נימוקי אורח חיים (תרצה ס"ק ז).

^{טז} דרכי חיים ושלום אות תתמט.

^{טז} הליכות קודש – בלאזוב עמ' קיט. ויתר מכן מסופר שם (עמ' רחצ) מפי כ"ק אדמו"ר רצ"י מבלאזוב זצ"ל, כי בימי מגורי הרה"ק רבי ישראל מבלאזוב זצ"ל בעיר וויליאמסבורג, היה שולח על ידו משלוח מנות להרה"ק מאמשינאו זצ"ל ביום שיתסר. ואמר להגיד לו, כי בעיר שושן היום הוא שושן פורים...

[אגב, מובא שם (עמ' קטז) ג"כ שנהג הרה"ק מבלאזוב לשלוח מנות לב' או ג' אנשים תיכף אחרי קריאת המגילה בליל פורים. וצ"ב].

^{טז} בקודש פנימה ח"ב עמ' שיח.

^{טז} בספר שיח זקנים (ח"י עמ' קכא) כותב: סיפר לי הרה"ח ר' יוסף געלדזעלער: הרה"ק רבי שמעון שלום מאמשינאו זצ"ל שלח אותי בשושן פורים, עם משלוח מנות לעשרה רביים ורבנים, עם עשרה בקבוקים יין ועשרה מחרוזות של תאנים, להרה"ק מסאטמאר, מקלויזנבורג, מצעלים, מפאפא, מסטראפקוב, ועוד. ואמר לי שאברך לכל אחד בשמו: "א לוסטיגן פורים, א לוסטיגן שושן פורים, א לוסטיגן תמיד, א ישועה פאר כלל ישראל".

^{טז} משמרת הקודש, מועדים עמ' רטו.

^{טז} יש שרצו לדייק מכאן דדעתו היה שיש לשלוח ע"י שליחים דווקא, אמנם יתכן מאד שהכוונה היא כי אין דרכם של נשים צדקניות להסתובב ברחובות ובפרט ביום פורים שעסוקות במצוות היום, ולא היה להן מי שיעזור בהבאת המנות כי אם בשושן פורים כאשר כולם פנויים.

ולא יעבור. ממילא מצאנו תשובה לנידון דידן, דאפשר עוד לקיים מצות משלוח מנות ביום ט"ז, כנ"ל בס"ד".

לא שלח בפורים האם חייב להשלים

איתא בספר שדי חמד (מערכת פורים סימן ו): "כתב הרב דברי מנחם (סימן תרצ"ה אות ט"ב) בשם הרב יד נאמן (דף ל"ח ע"ג) שנסתפק בשגג או נאנס או הזיד ולא שלח מנות ולא מתנות כל יום פורים אם חייב להשלים במוצאי פורים, כיון דממון הוא חייב מדברי סופרים לעניים, או נימא עבר יומו בטל חיובו. ויש לעיין באהל יוסף סימן ט"ו. עכ"ל".

"ולעניות דעתי נראה דבין לטעם הראשון בין לטעם שני שהזכיר הגאון חתם סופר במצות משלוח מנות, מסתברא דאין לזה תשלומין. וקרוב בעיני לומר דגם במתנות לאביונים, אם לא נתן ביומו, אין לזה תשלומין".

משל"מ או מתנות לאביונים מה קודם

יש לדעת איזה מצוה קודמת, מצות משלוח מנות או מתנות לאביונים. וכן יש להסתפק במי שאין לו מספיק כסף לקיים שניהם, מצות משלוח מנות ומצות מתנות לאביונים, הי מינייהו עדיף.

הנה בפסוק במגילה הקדים הכתוב 'משלוח מנות' קודם ל'מתנות לאביונים', ומשמע מזה דמשלוח מנות קדים ועדיף.

אמנם ידועים דברי הרמב"ם (מגילה פ"ב ה"י) וז"ל: "מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים". ומזה אנו רואים שמוטב להרבות במתנות לאביונים, יותר ממשלוח מנות".

שושן פורים, ואף על פי שמהר"ם שיק היה אז באמצע שיעורו הקבוע שמסר מידי יום ביומו לתלמידי ישיבתו דפק שליחו של הרה"ק על הדלת וניגש אל מהר"ם שיק ונתן לו המשלוח מנות ואמר לו שהרבי מנאדבורנא שלח זאת לכבודו, ומהר"ם שיק חשב זמן מועט אם מותר לו לקבל עכשיו משלוח מנות כי עכשיו אינו מצוותא דיומא, ולאחר שיקול נענה ואמר שמפני כבודו של הרבי אקח כי לא נאה לסרב מלקבל מתנת הרביסא.

וספיקו של מהר"ם שיק יבואר ע"פ המסופר^{סא}: פע"א ביום הפורים סמוך לשקיעת החמה נכנס מישוה אל ביתו של הגאון רבי וועלוול מבריסק זצ"ל, ובידו משלוח מנות, יצא הרב מביתו לראות ולבדוק אם שקעה השמש. כל זאת למה. הסביר הרב: שהוא אינו חפץ בשום אופן במתנת בשר ודם, וכי מילתא זוטרתא מה שהבטיחו 'שונא מתנות יחיה', אלא שבפורים יש דין של משלוח מנות איש לרעהו, וקבלת המתנה נובע מדין משלוח מנות, אבל עתה – בערוב היום – עליו לברר אם עדיין זמן המצוה הוא, שהרי אם שקעה השמש אין הדבר בגדר משלוח מנות, אלא בגדר מתנה גרידא, ומתנות אינו מוכן לקבל.

ובתורתו של הרה"ק רבי יחזקאל שרגא מסטראפקוב-ירושלים זצ"ל שואל "שאלה: מי שלא קיים מצות משלוח מנות ביום י"ד אדר בפרזים או ביום ט"ו בו במקום, אם יש לה למצוה זו תשלומין למחרתו, דהיינו בפרזים בט"ז או במקום ב"ט"ז, וכן אפילו במי שכבר קיים המצוה בזמנו ונזכר ששכח לשלוח מנות למי שהוא מרעיו, אם יש מקום שישלח עוד".

ומשיב "תשובה: היות מצינו שבשנה שחל י"ד בערב שבת ההלכה אומרת לקרוא במקפין בערב שבת דהיינו ב"ד, כי אי אפשר לקרות ביום ראשון דהיינו בט"ז, דולא יעבור כתיב, הרי דאף על פי דכתיב ולא יעבור היינו דוקא לענין קריאת המגילה, אבל לענין משלוח מנות מותר לשלוח ביום א' ולא חיישינן לפסוק

^{סא} אורות מרדכי עמ' קמג.

^{סב} חיים שיש בהם, פורים עמ' רעט.

^{סג} אולם בספה"ק ישמח משה (מועדים, עסיס רמוני על מגילת אסתר ט, כב) מתיק דגם מצות משלוח מנות מביא שמחה למעלה ולמטה כמו מתנות לאביונים, וז"ל: "יש לי מקום לומר שתצמח השמחה ממשלוח מנות גם כן כמו מתנות לאביונים, על פי מה שכתבתי בפסוק (בראשית יד, כג) 'ולא תאמר אני העשרתי את אברם' (עי' בארוכה בס' ישמח משה פרשת לך). והנה מבואר למשכיל, דכל מה שאדם מחסר ממונו בשביל לקיים מצוותו יתברך הוא מתעשר. והנה הלא במשלוח מנות הראויות הוא גם כן מחסר ממונו לקיים מצוותו, אם כן הרי יש שמחה שנתעשר באמת. וזה אמרו [לעשות אותם ימי משתה ושמחה] ומשלוח מנות וגו', דהיינו שהשמחה יצמח גם כן ממשלוח מנות ומתנות לאביונים כנ"ל".

וּכֵן נִרְאָה הַבִּנְת הַגָּאוֹן מִבְּעֵנֵדֵין זַ"ל בִּס' יִכְהֵן פֶּאֶר (בסוף ק' הֵבֵן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם) ע"פ לִשׁוֹן הִירוּשָׁלַיִם בְּמַעֲשֵׂה דִרְבֵי הוֹשַׁעִיא (מִיֵּבֵא לַעִיל), וְז"ל: "מִיֵּיתִי הִירוּשָׁלַיִם דְּשִׁלַּח לִי וְכו' קִיֵּימַת מִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים וְכו' וְאַחֲכִי מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת וְכו', וְלִכְאוּרָה הִי אֶפְשֶׁר לִהְיֵא מִכָּאֵן רֵאִיָּה מֵה שַׁחֲקֵרֵי כְּבֵר, וְשִׁאלֵתִי זֹאת לִהְרֵב הַגָּאוֹן רַבִּי חֵיִים מִבְּרִיֶּסֶק זַ"ל, מִי קִדִּים, אוֹ מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת דְּכֵתִיב מִקּוֹדֵם, אוֹ מִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים וְכו', וְיַעֲוִיֵּין בְּרַמְבַּ"ם. וְגַם מִהִירוּשָׁלַיִם הַזֶּה הִיָּה סִיעֵתָא דְּמִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים קִדִּים, וְלִזֶּה אָמַר לוֹ מִקּוֹדֵם 'קִיֵּימַת מִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים' וּבִפְעַם שְ�נִית אָמַר לוֹ 'קִיֵּימַת מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת' וְכו'"].

אֲמַנְס לְפִי הֶרְמַב"ם יֵשׁ לִהְבִּין לְמָה אֲכֵן הַקִּדִּימוּ בְּכֵתוּב אֶת מִצְוֹת מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת. וְכֵן מִקְשָׁה הַגָּאוֹן רַבִּי שְׁלֵמָה גֶּאֱנַצְפְּרִיעֵד זַ"ל בְּסִפְר אֶפְרַיִם (לְפִרְשֵׁת זִכּוֹר): "רֵאִוִי לִהְבִּין כִּיּוֹן שְׁבוּדָאִי מִצְוֹת מִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים גְּדוּלָּה מִמִּצְוֹת מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת אִישׁ לִרְעָהוּ, וְכַמ"שׁ הֶרְמַב"ם ז"ל... וְאִכ"כ לִכְאוּרָה הִיָּה רֵאִוִי לִהְקִדִּים בְּקִרָא אֶת הָעִיקָר, וְהִכִּי הוּל"ל זְמִשְׁלוֹחַ מִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים וּמִנוֹת אִישׁ לִרְעָהוּ".

וּמִיֵּישֵׁב: "וְהִנֵּרְאָה לְפַע"ד, כִּי מֵאַחַר שֶׁהִרְגִּישׁוּ שֶׁכֵּל הִצְלַתָם לֹא הִתְּנָה אֵלָּא בְּזִכּוֹת הַצִּדְקָה, וְלִכֵּן רָאוּ לִתְקַן אֲשֶׁר בְּיוֹם זֶה יִרְבוּ בַּצִּדְקָה בְּאוֹפֵן הַיּוֹתֵר טוֹב וּמַעֲוִלָּה, וְיִדְוֶע כִּי הַטוֹב שֶׁבַּצִּדְקָה הוּא שְׁתַּגִּיעַ לְעֵנִי בְּאוֹפֵן שֶׁלֹּא יִתְבִּיִישׁ, וְהִנֵּה אֵיטָא בְּמִשְׁנָה פ"ד דְּמַס' תַּעֲנִית (כ"ו): אָמַר רַשְׁבִּי"ג לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כַּחֲמִשָּׁה עֶשְׂרֵי בָּאֵב וְכִיּוֹם הַכְּפוּרִים שֶׁבֵּהֵן בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל יוֹצְאוֹת בְּכָלִי לְבָן שְׁאוּלִין שֶׁלֹּא לְבִיִּישׁ אֶת מִי שְׁאִין לוֹ, וְי"ל כִּי עַל דֶּרֶךְ זֶה תִּיקְנוּ גַם הַצִּדְקָה בְּפוּרִים לְשִׁלוֹחַ מִנוֹת גַּם אִישׁ לִרְעָהוּ, וְע"י זֶה לֹא יִתְבִּיִישׁ הָאֲבִיּוֹן ג"כ בְּקִבְלַת הַמִּתְּנוֹת, מֵאַחַר שֶׁדֶּרֶךְ הַיּוֹם בִּכְךָ, וְלִכֵּן הַקִּדִּים בְּקִרָא 'מִנוֹת אִישׁ לִרְעָהוּ', כִּי זֹאת הִיא הַקִּדְמָה נְכוֹנָה לְשִׁלוֹחַ גַּם כֵּן 'מִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים' וְנִכּוֹן בְּעוֹ"ה ס"ד".

וּבְאוֹפֵן אַחֵר כָּתֵב לִיֵּישֵׁב בְּשׁו"ת קֶרֶן לְדוֹד (סִימֵן קס"ד) כָּתֵב: "י"ל דְּמִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים קִדִּים, דֵּאִין שְׁמַחָה לְפָנֵינוּ יִת"ש כְּלִשְׁמוֹחַ לֵב עֲנִיִּים וְאֲבִיוֹנִים – ע"י בְּרַמְבַּ"ם סוֹף הַלְכוֹת יו"ט, וְה"נ מִסֵּתֵבְרָא מַה"ט דְּמִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים קִדִּים. וְאִכ"כ צְרִיךְ לִיתֵּן טַעַם מַה שֶׁהַקִּדִּים הַכְּתוּב מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת, דְּהוּל"ל מִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים קוֹדֵם. וְיֵשׁ לִיֵּישֵׁב, דְּהִנֵּה פֶּשׁוּט דְּמִשְׁלוֹחַ מִנוֹת הוּא לְצוּרֶךְ הַסְּעוּדָה, מִשׁו"ה צְרִיךְ לְשִׁלוֹחַ דְּבֵר מֵאֲכָל כַּמְבוּאָר בְּפוּסְקִים, וּמִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים נִרְאָה דְּלֹא מִשׁוּם צוּרֶךְ סְעוּדָה, דֵּאִל"כ לְמָה לֹא תִקְנוּ נִמִּי לִיתֵּן דּוֹקָא מִנוֹת... וּלְפִי"ז י"ל דְּמִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים כִּיּוֹן שֶׁהוּא בְּתוֹרַת צִדְקָה אֶפְשֶׁר לְקִיֵּים בְּכָל יוֹם, וְאִם לֹא יִתְּנוּ הַיּוֹם בִּידוֹ לְקִיֵּים לְמַחַר, וְאִף דְּבִיּוֹם זֶה אִיכָא מִצְוֹת מִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים בְּפִרְשׁוֹת לְבֵד מִצְוֹת צִדְקָה מַה שֶׁלֹּא שְׁיִיךְ בְּיוֹם אַחֵר, מ"מ גּוֹף הַדְּבָר נוֹהֵג גַּם בְּיוֹם אַחֵר, וְעַכ"פ לֹא דִמִּי לְמִשְׁלוֹחַ מִנוֹת דֵּאִינוּ שְׁיִיךְ אֵלָּא בְּפוּרִים... דֵּלֵא תִקְנוּ דּוֹקָא לֵאִין נִכּוֹן לוֹ, שֶׁלֹּא לְבִיִּישׁ אֶת מִי שְׁאִין לוֹ, אוֹ כְּדִי לִהְרַבּוֹת בְּשִׁמְחָה, עַכ"פ עִיקָר הַמִּצְוָה לְמִי שֶׁלֹּא הִכִּין לוֹ. מַעֲתָה י"ל דְּכִיּוֹן דְּמִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים עִיקְרוּ נוֹהֵג גַּם לְמַחַר אוֹ בְּשֹׂאֵר יָמִים, וְלֹא מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת, מִשׁוּם הִכִּי הַקִּדְמָה הַכְּתוּב".

אֲמַנְס יֵשׁ שְׁנִקְטוּ כְּפִשְׁטוֹת הַקִּרָא דְּמִצְוֹת מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת קוֹדֵם. הִכִּי סְבִירָא לִיָּה לְהַגִּה"ק ה'חֲחוּת יֵאִיר' זַ"ל בִּס' מִקּוֹר חֵיִים (סִימֵן תִּרְצִיָּה): "נִרְאָה לִי לְשִׁלוֹחַ תַּחֲלָה מִנוֹת לִרְעָהוּ, לְפָחוֹת אֶחָד, וְאַחֲכִי מִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים, דֵּאֲדַקְמִיָּה קִרָא".

וְכ"כ בְּשׁו"ת מוֹר וְאֵהֲלוֹת (אֵהֵל בְּרִכּוֹת וְהוֹדָאוֹת סִימֵן מֵא): "דִּי"ל דְּשִׁלוֹחַ מִנוֹת קוֹדֵם לְמִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים, מִשׁוּם דְּמוֹקֵדִם בְּפִסּוֹק. וְע"י פֶּר"ח שֶׁאִפ"י עֲנִי הַמִּתְּפָרְנִס מִצִּדְקָה חֵיִיב בְּמִשְׁלוֹחַ מִנוֹת, אִף דְּבִמִּתְּנוֹת פִּטּוֹר, הִרִי דְּזֶה עֲדִיפָא, ע"י"ש. וְאִף שֶׁכָּתֵב הֶרְמַב"ם דְּמוּטֵב לְאָדָם לִהְרַבּוֹת בְּמִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים מִלְּהַרְבּוֹת בְּסְעוּדָתוֹ וּבְשִׁלוֹחַ מִנוֹת לִרְעָהוּ ע"י"ש, מ"מ י"ל דְּהֵיִינוּ כְּשִׁקִּיִּים

^{סד} וְע"פ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּתֵב הַגָּאוֹן ר"י וְעַלֶּץ זַ"ל (בְּשׁו"ת דְּבָרֵי יִשְׂרָאֵל או"ה ס' רכ"ד) לִיֵּישֵׁב הָעֵנִין לְמָה אֵין מְבָרְכִים עַל מִצְוֹת מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת: "אָמַר מַעֲתָה, כִּיּוֹן דְּמִצְוֹת הַיּוֹם לִהְרַבּוֹת בְּמִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים כִּנ"ל, א"כ מֵאַחַר שְׁאִין מְבָרְכִין עַל מִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים מֵאַחַר שֶׁהִיא תְּלוּיָה בְּדַעַת אַחֲרִים כִּנ"ל, א"כ מִמִּילָא עַל מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת שֶׁהִיא רַק לְסִנִּיף לְמִצְוֹת מִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים וְהַקִּדְמָה נְכוֹנָה לְמִשְׁלוֹחַ אֵין מְבָרְכִים. וְעַתָּה מִתּוֹרֶץ אִף לְדְּבָרֵי רַמ"א שֶׁכָּתֵב דֵּאֲפִילוֹ לֹא רָצָה לְקַבֵּל יָצָא יְדֵי מִצְוָה, מ"מ מֵאַחַר שֶׁהִיא רַק סִנִּיף לְמִתְּנוֹת לֵאבִיוֹנִים מִשׁו"ה אֵין מְבָרְכִים, וְא"ש".

וּבִיתֵּר שֶׁאֵת בֵּיאֵר הַג"ר זָאֵב טַעֲבִיל פֶּרִיעֵדֶלְעֵנְדֶּר ז"ל (בִּירְחוֹן אוֹר תּוֹרָה (שְׁנָה ג' קוֹנְטֵרַס ו') סִימֵן ע) בְּהַקְדֵּם דְּבָרֵי הָאֶפְרַיִם הַנ"ל: "וְעַתָּה אִם יִבְרָכוּ עַל מִצְוֹת מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת וְעַל מִתְּנוֹת לְעֲנִיִּים לֹא יִבְרָכוּ א"כ לֹא הוֹעִילוּ בְּתַקְנָתָם כִּלְלִי, כִּי אִזִּי יִהְיֶה הִיכָר בֵּין מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת לְמִתְּנוֹת אֲבִיוֹנִים, כִּי פַעֲמִים שֶׁהָעֵנִי יִקְבֹּל הַמִּתְּנָה בְּעַצְמוֹ אֲצֵל בְּעַ"ב וְיִרְאָה שֶׁעַל מִשְׁלוֹחַ מִנוֹת מְבָרֵךְ וְאֲכִתִּי הָעֲנִיִּים יִתְבִּיִישׁוּ, לִכְךָ לֹא תִתְקִינוּ בְּרַכָּה עַל מִצְוָה זוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה שׁוֹם הִיכָר בֵּין מִש"מ לְמִתְּנוֹת אֲבִיוֹנִים וְיִהְיֶה מִצְוֹת הַצִּדְקָה בְּשִׁלְיָמוֹת, כִּי זֶה הִי' כָּל מִגְמַתָּם".

עכ"פ עיקר המצוה משלוח מנות לאיש אחד, ורק מלהיות משובח במרבה המשלוח מנות וסעודה קמ"ל דמתנות טוב יותר להרבות, אבל בעיקר המצוה כשאין לו רק על אחד, משלוח מנות עדיף ממתנות, והנראה לפע"ד כתבתי".

וכן הגאון רבי אברהם ישראל משה סלמון ז"ל בספרו נתיבות הקודש נקט הכי: "דלעולם לענין עצם החיוב משלוח מנות חשיב טפי, וכדמשמע בקרא, והרמב"ם לא איירי אלא על ריבוי המצוות, דמצוה להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודות, אבל לענין קיום המצוה אז משלוח מנות חשיב טפי. וצ"ע לענין

הכנה למצוה

עצם הדין...היינו משום דמשלוח מנות וכן סעודת פורים הם מצות פירסומי ניסא, ומצוות דפרסומי ניסא עדיפא ממצות דעלמא (וכמו שמפורש בגמ' מגילה ג' ע"א וכן ברמב"ם פ"א ממגילה ה"א), והיינו דמצות סעודת פורים ומצות משלוח מנות הוו ענף ממצות פרסומי ניסא, אשר בכל מקום ובכל זמן ליכא מצות משלוח מנות וסעודה אלא בפורים, על כן הוו ענף ממצות פרסומי ניסא, אבל מתנות לאביונים שהוא מצות צדקה בעלמא ואין לזה יחס מיוחד לפורים, א"כ אין זה ענין של פרסומי ניסא, על כן קאמר קרא דהמשתה והמשלוח מנות קודם למתנות לאביונים".

להתאמץ באמונה שהיום יש לנו קרבות גדול לפניו יתב"ש".

וראוי להתבונן ולהתעמק – טרם קיום המצוה – בתכלית ומטרת מצוה זו, שהיא כדי לעורר אהבה אחוה שלום וריעות בקרב בני ישראל, וכמו שמתאמרא בשם הרה"ק רבי ישראל יצחק מווארקא זצ"ל שאמר: ומשלוח מנות איש לרעהו, מצות משלוח מנות צריך לפעול שיהיה 'איש לרעהו' [שיהיה אחדות ואהבה בין בני ישראל]. ובנו"א: אמר ומשלוח מנות הוא 'איש לרעהו' היינו אהבת רעים [זו עצמה היא ה'משלוח מנות']^{סה}.

ובענין גודל האהבה לזולת המתעוררת ביום זה מביא הרה"ק מראדאמסק זצ"ל בס' תפארת שלמה (רמזי פורים) עה"פ 'תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי', וז"ל: "כבר בארנו בענין התפלה, שצריך כל אחד ואחד לבקש על טובת חבירו ולהיות במסירת נפש עבורו, ע"ד שאמר משה רבינו ע"ה ואם אין מחני נא כו', וכן דוד המלך ע"ה אמר נפשי בכפי תמיד, וכן דרך כל הצדיקים האמיתים כמ"ש במעלת הרב הקדוש בעהמ"ח ס' נועם אלימלך זלה"ה, וז"ש תנתן לי – בחינה זאת להיות במדריגה זו להיות – נפשי בשאלתי – במס"נ עבור – עמי בבקשתי. וכבר אמרנו בפ"י הענין שאנו אומרים בקדושת כתר משרתיו שואלים זה לזה

לעורר לבי לאהבתך

טרם ניגש לקיום מצות 'משלוח מנות' נלמד בודאי את דבריו הקדושים והנוראים של הרה"ק מבארדיטשוב בס' קדושת לוי בקדושות לפורים, ובמיוחד קדושה שלישית המיוסד על מצוה זו, וכלשון קדשו שם: "ומעתה יתלהב אדם במצות משלוח מנות, בראותו שאיש הישראלי יש לו כח לבטל גזירות הבורא ית', ואם יחשוב האדם שמעשי ידי עושין כל כך פעולה למעלה אזי יתלהב לעבודתו ולעשות הכל נחת רוח ליוצרנו ולא לשם פניה אחרת, והא – ליעשה עמנו נסים ונפלאות לטובה אותות, ויקיים בנו ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם אמן סלה".

ובטרם כל שמע ישראל מ"ש בספר שפתי צדיק (לפורים אות מט): "משלוח מנות איש לרעהו. קב"ה קורא ישראל אחי וריעי, ע"כ צריכים לשלוח לו מנות, שהוא בוחן כליות ולב, שהוא מרגיש לב נשבר מקבל בסבר פנים יפות...בפורים זוכין שמי שעושה טוב לגרמיה ג"כ מתקבל בשמים, זהו 'מנות' [–שתי מנות] א' ניצוץ יהודית נקי וצח, ב' מה שמרויחין ביום כזה שיש עליה לעבדות אשר לא נקי מרעיון זר, הקב"ה יתברך שמו פותח שער לדופקי בתשובה בב' אופנים הנ"ל...עיקר

^{סה} מובא בספרים שמועת יצחק / אהל יצחק.

פי' הצדיקים ההולכים בדרך זה להיות כל אחד מצפה לראות בטובת חבירו הם משרתני האמיתים עובדי השם כשהם שואלים זה לזה וזה שנאמר בלשון שואלים כי ענין השואל כל הנאה שלו וזה מי שהוא בבחי' זו הם בבחי' שאלה וכל הנאה שלו כשרואה בטובת חבירו להשפיע מטובו אשר חנן אלהים אותו, וזה שאומרים אח"כ ממקומו הוא יפן ברחמים כי הצדיקים הללו הם המעוררים הרחמים".

"וזה יש לרמז בדברי הגמרא 'אבי בר אבין ור' חנניא בר אבין הוה מחלפי סעודתייהו אהדדי' פי' ההשפעות שהי' ראוי לבא עליהם לגודל האהבה התפללו להמשיך השפע לזולתו, וזה הענין שתיקן מרדכי ביום הזה מצות משלוח מנות איש לרעהו, פי' המנות והשפע שראוי לבא אליו הי' מבקש עבור רעהו, וזהו עיקר האחדות בבני ישראל, וז"ש 'קיימת בנו משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים' כנ"ל".

וכ"כ שם התפא"ש עוד על מה שאמרו בגמרא 'שתי מנות לאיש אחד': "הנ"ל בזה דהנה כן כתי' אצל מרדכי שהי' דורש טוב לעמו ר"ל כל מה שדרש את הטוב מד' הי' רק להשפיע לעמו ולא לעצמו כלל, וזהו ענין השתי מנות הוא פי' שנים אשר ימצא להצדיק להמשיך ברכאין דלעילא ותתא קדושות ופרנסות, השתי מנות האלו יתן לרעהו וקם לו להשפיע ולשלח לרעהו מבני ישראל כל טוב".

והרה"ק רבי לייב' לע אייגר זצ"ל מלובלין מבאר בס' תורת אמת: "ענין המצוה של ומשלוח מנות, יש לומר, מפני שבפורים זמן קבלת התורה מצדנו כידוע, ועיקר הכולל כל התורה הקדושה היא אהבת ישראל, כמו שאמרו רז"ל ואהבת לרעך כמוך זהו כלל גדול בתורה ולשון כלל היינו שזה כולל כל התורה, ובזה נכלל כל המצות עשה והלא תעשה, כי גם על מצות לא תעשה מצינו בלשון זה (שבת לא.) מה דעלך סני לחברך לא תעביד זהו כלל כל התורה כולה, וכאשר קיימו וקיבלו את התורה מחדש נפתח להם מקור ושרש כלליות התורה במצות משלוח מנות המורה על גודל אהבה

בין איש לרעהו, ולא מנה אחת רק שתי מנות המורה על ריבוי והתפשטות האהבה ביותר בגודל נדיבות הלב, ובזה נכלל טהרת הלב בכל הז' מדות הקדושות שהם כלליות התורה הקדושה, כי הוא זה אהבת חסד שבקדושה, ומצד האהבה שאוהב לרעהו כמוהו פשיטא שאין מקום רצון להתגבר נגדו וזהו הטהרה שבמדת הגבורה, גם אם חבירו חביב עליו אין מקום להתפאר עליו וזה הטהרה במדת התפארת, ופשיטא שאין שייך רצון ניצוח לאחד על חבירו, וכן בכל השבע מדות, ונרמז בר"ת ומשלוח מנות איש לרעהו גימטריא ע"ז רומז על הז' מדות וכל מדה כלולה בעשר, ורומז שמאהבה ונדבת הלב שאנו משיגים בפורים נמשך לנו הטהרה בכל השבע מדות, אכ"ר".

וכן מבאר בספר ישמח ישראל (פורים אות ג): "...זהו הוא הענין של משלוח מנות, שע"י משלוח מנות יהיו אוהבים זה את זה ויבואו להתחברות ולאהבה, כענין המבואר במדרש רבה (שמו"ר מ"א ג) משל למלך שבא בנו מבית הספר ונתן לו פרוסה מתוך פיו כדי לחבבו ביותר, שזה מורה על חיבה יתירה, והביטול העצום מאחד לחבירו, כמו התינוק הקטן שאביו נותן לו ממה שבפיו ממש לעוצם אהבתו אליו, ולגודל ביטול דעת התינוק מאביו אינו מרגיש המיאוס שבזה – רק האהבה מאביו, כן הוא הענין של משלוח מנות אף למי שהוא עשיר, ואדרבה כנראה מהגמ' הריבוי המשלוח הוא חסרון¹⁰, והוא יען שהמשלוח מנות הוא רק להראות החיבה היתירה שמאחד לחבירו שע"כ הוא אוהב אלה המנות, אף שאם לא היה אוהבו היו המנות האלה לאי כבוד להמקבל ולהנות, ומתוך כך נעשו קרובים ונעשו אחד ממש".

מצוות צריכות כוונה

כתב הפרי מגדים (סי' תרצה מ"ז א): "וסעודת פורים ומתנות לאביונים ומשלוח מנות י"ל צריך כוונה¹¹".

ומכלל כוונת המצוה להתבונן בטעמיהם ולשנן דיניהם¹², ולחמם לבו בקרבו בסילודין כי הנה הגיע

¹⁰ ראה בס' חדות השם לפורים סי' לד מש"כ בזה.

¹¹ ומעיר: "ויבסימן תע"ה ובמ"א ס"ק י"ד דמצה שנהנה יצא אע"ג דלא איכוון, י"ל סעודה עיקר לזכר הנס שנעשה ע"י סעודה על כן בעי כוונה, וצ"ע".

¹² כמבואר בדברי הקדמת ספר דרך פקודיך (הקדמה ד) באופן קיום מצוה 'במחשבה': "גם לכוון טעמי המצות, באם הטעם מבואר בתורה בודאי אינו יוצא בזולת זה... אבל גם במצות שאינן מבואר טעמם בתורה, עכ"ז לכלם יש טעמים כמוסים עד אין סוף וחקר, ומחוייב האדם הנלבב לחפש במושכלות טעמיהם... מהראוי להתבונן בטעמי מושכלות כל מה דאפשר, ויהיה שכרו אתו ופעולתו לפניו. ועוד חיוב

הזמן המיוחד והמקוה לקיים המצוה. וכל עת עסקו בהכנת המנות ובשילוחם יש לזכור ולכוון שעושים זאת לשם המצוה הגדולה ולעשות נחת רוח לבורא ית"ש.^ט ו"הרהורי מצוה טובים מגוף המצוה".

ולפני קיום המצוה ישמח מאד במצוה הנשגבה, ויאמר בקול רם ובהתעוררות נוסח 'לשם יחוד', כמובא בס' כף החיים (תרצה, לו): "וקודם שישלח יאמר:

לְשֵׁם יְחִיד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׂכִינְתָּהּ, בְּדַחֲלוֹ וּרְחִימוֹ, לְיְחִיד שֵׁם י"ה בּו"ה בְּיְחִידָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל. הַרְיֵנִי בֵּא לְקִיּוֹם מִצְוֹת וּמִשְׁלֹחַ מִנּוֹת אִישׁ לַרְעָהוּ שֶׁתִּקְנֶנּוּ מִרְדְּכִי וְאַסְתֵּר לְשִׁלּוֹחַ בְּיוֹם זֶה שְׁתֵּי מִנּוֹת לְאִישׁ אֶחָד לְתַקֵּן אֶת שׁוֹרֵשׁ מִצְוֵה זֶה וְכָל מִצְוֹת הַכִּלּוּלֹת בָּהּ בְּמָקוֹם עֲלִיוֹן. וְיִהְיֶה נֶעֱמַד אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ".

ברכת המצוה

"ונראה לי דיכוין זה בברכת שהחיינו דיום, כי זמנם ביום".

וראה בשו"ת מן השמים (סימן טו (בדפ"ח סימן כט)) שמשמע מדבריו שברכת 'שהחיינו' שמברכים ביום מיוחד רק למצות משתה ושמחה ומשלוח מנות^ט, וז"ל: "נסתפקנו על המנהג שנהגו ברוב המקומות שאומרים זמן בקריאת המגילה בשחרית, כי יש חכמים אומרים שאין ראוי לאומרו בשחרית שהרי אמרו מבערב, וכי היכי בכולהו ימים טובים אין אומרים זמן בשחרית, הכי נמי במגילה אין אומרים, ועל זה שאלתי אם הלכה כדברי המוחין מלאמרו בשחרית ואם לאו. והשיבו [מן השמים]: אל תבוז כי זקנה אמך, כי המנהגים הטובים החכמים והחסידים תיקנום, ויש טעם לדבריהם אף על פי שאינם נודעים, ובוזה נתנו טעם כי בערבית אומר זמן

טעם שאין מברכים על מצוה זו

הנה במגן אברהם (סימן תרצ"ב סק"א) מביא בשם השל"ה הק' (מס' מגילה פרק נר מצוה) שכתב: "כשמברכין על קריאת מגילה ושהחיינו, יכוין שיצא בברכות אלו גם על סעודת פורים שיאכל, ומצות משלוח מנות כו', כי סעודת פורים ומשלוח מנות הם גם כן מצות מדברי קבלה, וראוי היה לברך עליהם 'אשר קדשנו במצותיו וציונו' כו' ו'שהחיינו', דהא מזמן לזמן קאתי, כמו שמברכין אגף חנוכה ואקריאת מגילה, רק שהברכות של המגילה קאי על קריאת המגילה ועל קיום מה שכתוב במגילה, דהיינו הסעודה, ומשלוח מנות כו', כמו שהחיינו בקידוש יום טוב סוכות קאי גם על הסוכה (סוכה מו.), על כן צריך השומע הברכות לכוון גם על זה". ואומר המג"א:

המחשבה במצוות, שיהיו ברורים לו דיני המצוה במחשבתו ויקיפם בשכלו כל מה דאפשר, שיהיו ברורים לו כאחותו וכו'. גם חיוב המחשבה לצפות במחשבתו מתי תבא לידו ויקיימה".

^ט כמו שכתב בספר אגרא דכלה (פר' נח) "מקובל בדינו כי לכל פעולה קדושה ממעשה הגשמיות, כגון פעולת המצות ובניית בתי כנסיות ומדרשות, להזכיר על פעולה ופעולה שעושה בשביל המצוה פלונית שציונו הבורא ית"ש, ועל ידי כך תשרה הקדושה הרוחניות על הפעולה, ואפילו על אבני הבנין המוגשמים".

^ט כלשון ה'שפת אמת' (פר' בא תרנ"ט) "כי הנה עיקר תכלית המצוה להיות נשאר ממנה רשימה באדם... כאשר עושין המצות ברוב אהבה ותשוקה נשאר הארת המצוה בנפש האדם... והענין הוא כי וודאי עיקר המצוה היא צורך גבוה, וצריך האדם לעשות המצוה לשם שמים בלבד, אבל הכנת המצוה והתשוקה קודם המצוה ולאחריה, מצד זה נעשה מלבוש הנפש, שהמצוה נותנת ברכה לפנייה ולאחריה. וכמ"ש במ"א ממ"ש חז"ל הרהורי עבירה קשין מעבירה, כמו כן הרהורי מצוה טובים מגוף המצוה. והיינו כי הגם שעיקר פגם העבירה בשורש היא בעשייתה, אבל הקילקול אל נפש האדם מתרבה ביותר ע"י הרהור עבירה, וכן הוא במצוה, אשר עיקר המצוה צורך גבוה, אבל רוב ההרהור והתשוקה אל המצוה, מתקן נפש האדם. וז"ש ז"ל רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל הרבה להם תורה ומצות, שכל התקונים שלמעלה מסר הקב"ה לבנ"י להיות נעשין אלה התיקונים ע"י המצות שבנ"י עושין, ועי"ז מזדככין הנפשות של בני ישראל".

^{טא} ויש להעיר מדברי הפני יהושע (מגילה ד.) שכתב: "לענין זמן היה נראה לי שצריך לברך בלילה לאו משום קריאת המגילה לחוד אלא משום חובת היום כיון דעשאו חכמים כמו רגל ממש דכתיב משתה ושמחה ודברי קבלה כדברי תורה דמי עד שלשית כמה פוסקים אין אבילות ואנינות נוהג בו כמו בשאר רגל א"כ שפיר יש לברך זמן כמו זמן דרגל, ולמחר ביום מברכין זמן על מצות קריאת המגילה, כן נראה לי".

על שהגיע זמן מקרא מגילה, ובשחרית אומר זמן שעד עתה לא הגיע שמחה ומשתה ומשלוח מנות, שהרי אמרו סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו. ואם תאמר יברכוהו בשעת המשתה, שמא יפגע מפני טרדת היום וישכח מלאמרו, ולפיכך תקנוהו בשחרית בעת מקרא מגילה. עכ"ד.

ונחזור לדברי המג"א, שהוסיף לאמר: "ונראה לי דמי שאין לו מגילה לא יברך שהחיינו על משלוח מנות וסעודה, דזהו דבר הנהוג בכל יום ובכל שבת ויום טוב ע"י".

ומוסיף המג"א עוד: "ותו' דהא לא תקנו כלל ברכה עליהם ע"י".

ומעתה עלינו לחקור למה אכן לא תיקנו ברכת אשר קדשנו במצותיו וצונו' על מצוה נשגבה וחביבה זו.

והנה הרשב"א (שו"ת ח"א סימן יח) כתב לבאר "למה אין מברכים על המצוות כולם", ובתו"ד כותב: "וכן אין מברכין על מצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה, מפני שאפשר שלא יתרצה בה חברו ונמצא מעשה מתבטל, כגון מתנות עניים והלוואת הדלים ונתינת צדקה והעניקה וכיוצא בהם". עכ"ד. ולפי כלל זה"י ביארו הפוסקים (פרמ"ג ועוד) למה אין מברכים על מצות משלוח מנות, שהרי היא כמו מצות צדקה, ויש לחשוש שמא לא יתרצה חברו לקחתו וכדו'.

אמנם הקשו רבים, דהא הרמ"א כתב: "ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא", וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה מדוע אין מברכים על מצות משלוח מנות, שאין לומר כדברי הרשב"א שאין לברך שמא לא יתרצה חברו, שהרי אף אם לא יקבלם יצא השולח ידי חובתו^{עב}. ואכן יש שאמרו להביא ראיה מזה לפר"ח ודעימיה שחולקים על הרמ"א וס"ל דאינו יוצא והוה דומיא דצדקה].

ומצינו בזה כמה תירוצים ויישובים, כדלהלן:

אין מברכים בדבר שצריכים אדם נוסף לקיום המצוה

הנה הרשב"א עצמו (ח"א סימן רנד) כתב הכלל הנ"ל במקום אחר: "כל מצוה שאי אפשר לו בגמר עשייתה להעשות בינו ובין עצמו אלא צריכה אחר עמו אין מברכין עליה, כגון צדקה וביקור חולים וכיוצא בזה שאם אין [עני שיכול] לקבל או שאינו רוצה לקבל, וכן ביקור חולים שאם אין חולה לבקרו או שאינו רוצה בביקורו אי אפשר לו לעשותה אין מברך עליהם". וכ"כ עוד (ח"א סי' רפג) אלו הדברים: "שכל המצוה שיכול לעשותה על ידי עצמו ואינו צריך לאחר מברך עליה, והמצות שאינו יכול [לעשות בעצמו] כצדקה שאם אין עני לקבל אינו יכול ליתן, וכן לעשותה בינו לבין עצמו אלא בצירוף אחר [כגון] מבקר את החולים ועומד בפני רבו ומחזיר אבידה וכל הדומה לאלה". הרי לנו שאין החשש שיכול למחול וכדו' אלא הא גופא שצריכים אדם שני כדי שהמצוה תתקיים היא הטעם לא לברך.

^{עב} רבים ראו כן תמהו דהא מצות משלוח מנות היא אפילו לעשירים, דאיש לרעהו כתיב, וזה אינו נוהג בכל השנה שיהי' מצוה לשלוח מנות לחבירו עשיר. [וראה בספר שו"ת יד אלעזר (סימן מד) שמביא דברי המג"א ומבאר כוונתו: "ואפשר לומר כוונתו דסעודת פורים עם משלוח מנות חזקא מצוה היא, כדמצינו (נחמ"ח) לכו אכלו משמנים ושלחו מנות לאין נכון לו וילכו כל העם לאכול ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה, ש"מ דבכל סעודת שמחה של מצוה צריך לשלוח מנות לרעהו באשר דבר זה מגדיל השמחה והמשתה, וקרוב הדבר לומר שהי' אז זה מנהגם בכל משתה לשלוח מנות, ואפשר דמש"ה לא הביא בה"ג מאומה מענין משלוח מנות משום דכבר נכלל בדבריו שכתב ומיחיבין למיכל ומישתי בפוריא עכ"ל וא"כ ממילא נשמע ענין משלוח מנות"].

^{עג} הוספת תיבת 'ותו' מבארו של ה'לבושי שרד' דלינו, ומבאר דהמג"א מביא שני טעמים למה אין לברך שהחיינו על משלו"מ וסעודה, "חזקא כיון דהוא דבר הנהוג ורגיל אין לברך שהחיינו, ותו דהא חזינן דלא תקנו כלל ברכה דהיינו אשר קדשנו במצוותיו וצונו' על משלוח מנות, אם כן כל שכן דלא יברך על זה שהחיינו, וטעם הדבר מה שיש כמה מצוות שלא תקנו ברכה עליהם מבואר בכמה דוכתי".
^{עד} ויש לצרף לזה גם מש"כ הראב"ד שחולק על הרמב"ם (הלכות אישות פ"ג הכ"ג) לגבי ברכת קידושין, ואומר: "מקדש ואחר כך מברך, והטעם מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים, שאם תמשך האשה ולא תרצה לקבל הרי הברכה לבטלה".

^{עה} בשו"ת דברי שלום (קרויז, ח"ו סימן קמח) מגדיל הקושיא: "ויש להעיר, כי חילוק גדול יש בין קבלת צדקה, אולי יודע בעצמו כי יש לו ואינו רשאי ליטול צדקה ובפרט אמרו במשנה דכל מי שאינו צריך לקבל ומקבל וכו', אבל לקבל משלוח מנות הלא זה מצוה, ונראה דלא שייך בזה שונא מתנות יחי' אף דנקרא ג"כ מתנה דזה מצוה, ושייך לומר שומר מצוה לא ידע דבר רע בגדר שליח מצוה אינו ניזוקין, א"כ למה לא יקבל, בפרט לפי מה שמחדש בשו"ת מר ואהלות דצריך לשלוח דוקא לאוהב דכתבו איש לרעהו ולא לשונא בודאי יקבלו, ועוד הלא רוב אנשים בודאי מקבלים משל"מ וכל אדם יש לו חזקת כשרות ואם ידע שחבירו ברך ברכה על משלוח מנות ואם לא יקבלו יגרם ברכה לבטלה ולהרמב"ם יגרם איסור דאורייתא על לא תשא בודאי לא ירצה להיות מסייע לעבירה דחבירו יעבור על לא תשא, ויש כאן רוב וחזקה, ולמה לא יברך".

אין מברכים בדבר שאינו מוגבל

כתב המאירי (בית הבחירה מגילה כא:) בכללי ברכות המצוות: "וכן אצלי טעם אחר שלא לברך על ענין שאינו מוגבל אלא לכל אחד כרצונו, ומפני זה אין מברכין על ההגדה בלילי פסחים שהספור ביציאת מצרים אינו מוגבל אלא כל אחד מאריך כרצונו, וכן הרבה מצות בדין זה". ועפ"ז כתב בשו"ת שאילת יעקב (סימן נט): "וממילא במשלוח מנות ומתנות לאביונים וכן סעודת פורים כיון שאין להם קצבה שהרי כתב הרמב"ם ז"ל המרבה בהן הרי זה משובח" [לכך אין מברכים עליהם]ע".

אין המעשה מוכיח

בשו"ת ערוגת הבשם (או"ח סי' ר"ז) כתב: "נראה לענ"ד בס"ד לחדש כלל גדול, דלא אשכחן דתיקנו חכ"ל ברכה אלא היכא דהמעשה בעצמה מוכחת דלשם מצוה הוא דקעביד, כגון נטילת לולב וישיבת סוכה ואכילת מצה, דאי לא מחמת מצוה ודאי לא היה עושה כן. משא"כ היכא דהמעשה בעצם אין בה הוכחה דעבד מחמת מצוה, בזה לא תיקנו ברכה. וזה הוי טעם לשבח בכמה מצות שלא תיקנו ברכה, כגון באכילת עוה"כ שהוא מצות עשה דאורייתא להרמב"ם, וכגון מצות שמחת הרגל, וכיו"ב. ואין להשיב ממה שתיקנו ברכה על אכילת זבחים ופסחים, הנה בפסח פשיטא דהמעשה מוכיח דקעבד לשם מצוה דהא אכלו על מצות ומרורים ונוהר במצות לא תעשה דעצם לא תשברו וכמה מצות שבגופו של פסח, ובקדשים נמי איכא היכרא דנוהר בהיסח הדעת ובמעלות שעשו לאוכלי קדשים בטרהרה, משא"כ היכא דאין הוכחה על המעשה בעצם, בזה לא תיקנו לברך. וזה נ"ל כוונת המג"א דכיון דמשלוח מנות וסעודה הוא דבר הנהוג בכל יום ובכל שבת ויו"ט, א"כ אין המעשה בעצם מוכיח דלשם מצוה קעבד, בזה לא תיקנו כלל ברכה עליהם כנ"ל".

ובשו"ת בית שער (או"ח סי' שפא) כתב כע"ז: "והנלפענ"ד בזה עפמ"ש ליישב מה שהקשני הרב הגאון המנוח מו"ה ישעיה בייערן זצ"ל שהיה אבדק"ק פאטאק אמאי אין מברכין על מצות אכילת

עיו"כ... אמרתי לפמ"ש טו"ז או"ח סי' קס"ז סקי"ז אמאי בברכת המוציא של מצה וברכת יין של קידוש יכול להוציא אחרים אעפ"י שהוא אינו אוכל ושותה דהוי ברכת המצוה ולא ברכת הנהנין, ובברכת המוציא של שבת אינו יכול להוציא אחרים אם הוא אינו אוכל דמקרי ברכת הנהנין ולא ברכת מצוה, ותירץ דוקא אם יש שינוי באכילת מצוה מאכילת רשות דצריך להיות מצה משומרת דוקא וכן בקידוש שאומר עליו קידוש היום אז מקרי ברכת מצוה, אבל בפת של שבת דעיקר אכילתו הוא פת אין שייך בזה אכילת מצוה דגם בחול אוכל פת ואין בזה שום שינוי בין אכילת מצוה לאכילת רשות לכן מקרי ברכת הנהנין, עיי"ש. ותירוצו זה שייך גם על סעודות פורים, וזה פשוט. ומעתה גם משלוח מנות שדרך לשלוח בכל שבת ויו"ט ואז הוא רשות וא"כ בפורים שהוא מצוה – אבל עכ"פ אין שום שינוי בין משלוח מנות דרשות למשלוח מנות דמצוה – ולהכי ל"ש לתקן בו ברכה וא"ש. ולזה נתכווין מג"א רס"י תרצ"ב דלא יברך שהחיינו על משלוח מנות וסעודה דזהו דבר הנהוג בכל יום ובכל שבת ויו"ט דהא לא כלל ברכה עליהם עיי"ש והיינו משום דאין שינוי בין רשות למצוה... ודברי פי חכם חז"ל.

אין מברכים על מצוות שכליות בין אדם לחבירו

בשו"ת קרן לדוד (סימן סא וסימן קסא) כתב ליישב באופן אחר: "ולענ"ד שלא תקנו ברכה אלא על מצות שעושים רק מטעם גזירות המלך כתפילין וציצית ומזוזות וכדומה, אבל מצות שגם בלא גזירת המלך הוא מצוה שכלית, כמו צדקה וגמ"ח וכל מצות הנוהגין בין אדם לחבירו, לא תקנו עליהן ברכה... ומצאתי און לי מלשון הרמב"ם הנ"ל (פי"א מהל' ברכות ה"ב) "[וכל מצות עשה שבין אדם למקום... מברך עליה קודם לעשייתה]", הרי שכתב דלא תקנו ברכה אלא על מצוות שבין אדם למקום, והיא מתאים למה שכתבתי, ויש להסביר הדברים ע"פ מה שכתב הרמב"ם בשמונה פרקיו על מאמר חז"ל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ואבי שבשמים גזר עלי, דזהו דוקא במצות שהם גזירת המלך ואין השכל גוזר עליהם, אבל במצוות

^{טו} ולענ"ד נראה דאינו דומה, שהרי מצות סיפור יציאת מצרים אין לו שיעור כלל, אבל מצות משלוח מנות יש לו שיעור 'שתי מנות לשני בני אדם', אך יש מקום להרבות.

וברוך שכיוונתי לדברי הגה"צ מהרי"ח משאץ זצ"ל בס' דבר יוסף (סימן יג) שכתב שאין לדברי הרשב"א "דשם אין לה שיעור כלל, דבדיבור אחד סגי, אבל כאן צריך עכ"פ לא פחות משני מנות לאיש אחד, ובפחות מזה לא יצא כלל, כדאיתא במגילה דף ז', מיקרי דבר שיש לו שיעור וקצבה".

שכליות כגון גזל וגניבה ורציחה וכדומה חלילה לומר אפשי בהם, אמנם רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם מצוות גם אותם אשר לולי מצוותיו ית"ש נמי היינו מקיימם, ומעתה מהאי טעמא י"ל דאין לברך עליהם כי בזה היה נראה שרק מגזירת המקום אנו עושים אותם ולולי זאת לא, ואין זה נכון, וא"ש בס"ד... שוב הראוני ברבינו בחיי עה"ת פ' שלח במצות ציצית שכתב וז"ל: 'וכבר ידעת כי כל המצות כולן שני חלקים: מקובלות ומושכלות, וחכמי האמת ז"ל תקנו לנו נוסח הברכות למצות המקובלות ולא תקנו למצות המושכלות, שהמקובלות הן עיקר הקדושה ועליהן אנו נקראים קדושים, ע"כ תקנו בהם ברכה לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו' עכ"ל. ושמתתי שבעיקר החילוק כוונתי ב"ה לדעת קדשו אלא שהסברתי החילוק בתוספות נופך בס"ד ע"י. וזכ"כ כלל זה בשו"ת שאילת יעקב (ח"א סימן נט) ע"ש].

וקרוב ליסוד זה מצינו כבר בדברי חד מן קמאי בשו"ת בנימין זאב (סי' קסט): "על מה ששאלת למה אין אנו מברכין על מ"ע דכבוד אב ואם ואהידור זקן ועל כמה מ"ע דאנן עבדינן, הטעם הוא דאין מברכין אלא על מצות שאנו מקודשין מן האומות, שאין האומות עושין אותם כלל, אבל במצות שאפילו האומות עושין אותן לפעמים לא מברכין, כי בהן אין אנו מקודשין מהן, כי לפעמים עושין אותם כמונו כגון כבוד אב ואם והדור לזקן וכדומה".

נכלל בברכות המגילה

הנה בשל"ה הק' כתב: "שהברכות של המגילה קאי על קריאת המגילה ועל קיום מה שכתוב במגילה דהיינו הסעודה ומשלוח מנות כו". וממילא מיושב תמיהתינו.

וכן הגאון מהר"ץ חיות זצ"ל (על הגמ' מגילה ז.) מביא שאלה זו – למה אין מברכים – בשם חכם אחד, וכותב: "והנה החכם הזה ירצה להחליט דמשלוח מנות איננו מצוה רק מנהג נביאים, וכמו דקי"ל דאין מברכין על חיבוט ערבה דמשום דמנהג נביאים ואין מברכין ע"ז, אולם לשון הטור והרמב"ם משמע דהוא מצוה ואינו מנהג, ואע"פ שהרמב"ם כתב בהל' חנוכה ומגילה בפתחה 'בכללם שתי מצות מדברי סופרים היינו

קריאת מגילה והדלקת נר חנוכה', מ"מ הרי לא חשוב הלל בפתחה אע"פ דבר"ח מנהגא ולא בחנוכה, דכלל מצות הראשיות והפרטים המה מונחים בהעיקר, ובפי' אמרו דאין צריך לברך שהחיינו על סעודה ומשלוח מנות מפני דהוא בכלל שהחיינו דקריאת מגילה, וכן הסעודה ומשלוח מנות הם בכלל ברכה 'שעשה נסים' דרך מכת הנס נתחייבו במצות אלו, ופשוט".

וכ"כ הגאון רבי נתן געשטעטנער זצ"ל בס' להורות נתן (מועדים ח"ה, לפורים אות סח): "יתכן לומר על פי מה שכתב הרמב"ם (פ"א מה' מגילה ה"א) קריאת המגילה בזמנה מצות עשה מלבד סופרים והדברים ידועים שהיא תקנת הנביאים, ושם (פ"ב הי"ד) כתב: מצות יום ארבעה עשר לבני כפרים ועיירות ויום חמשה עשר לבני כרכים להיות יום שמחה ומשתה ומשלוח מנות לרעים ומתנות לאביונים, עכ"ל. ומסגנון הלשון משמע דעיקר המצוה מתקנת נביאים היא קריאת המגילה דעל זה כתב שהיא מצות עשה מדברי סופרים, אבל משלוח מנות ומתנות לאביונים הוא רק חלק ממצות היום, וא"כ יש לומר דלא תקנו ברכה אלא על עיקר מצות עשה שהיא קריאת המגילה ולא על פרטי מצות היום".

קריאת המגילה היא הברכה

ועוד כתב הגאון רבי נתן געשטעטנער זצ"ל (שם): "עוד נראה לומר בטעם שאין מברכין על מצות משלוח מנות למאי שכתב הריטב"א פ"ק דפסחים (י.) דהטעם שמברך על המצוות עובר לעשייתן כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת, ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה שהיא עבודת הגוף עכ"ד... ומבואר דברכת המצוות תקנו חז"ל כדי שעל ידי הברכה יתעורר לעשות את מעשה המצוה לשם מצוה וזוהי ההכנה להמצוה, ומעתה מכיון שכבר קרא את המגילה ושם כבר נאמר שחכמים תקנו לעשות אותו יום משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, נמצא שכבר הכין עצמו למצוה, המה מצוות היום ומצא שכבר הכין עצמו למצוה, ובשעה שעושה את המצוה הלא כבר יודע וניכר שעושהו לשם מצוה, דקריאת המגילה היא הברכה, וע"ד זה אמרו במגילה (ז.) קרייתתה זו הלולא והוא הדין

^{יז} ובספר כלי חמדה (קונטרס אחרון לספר דברים אות ו) כותב בן המחבר, ע"פ דבריו דבמצוות שבין אדם לחבירו לכו"ע לא בעי כוונה, "ונראה דמה"ט אין מברכין במצות שבין אדם לחבירו כגון צדקה וכיבוד אב ואם וכיו"ב, כיון דל"צ כונה, וממילא ל"ש ברכה, כיון דעיקר הברכה במקום כונה כמוש"כ הפוסקים (עי' ישועות יעקב או"ח סי' י"ז ס"ק א' וב', מהרש"א עירובין צו.) ובמקום דל"צ כונה לגמרי ל"ש ברכה".

לאביונים, ויהי נראה כזלזול מתנות לאביונים. כן יש ליישב לכאורה".

יצא היינו שאינו חייב אבל לא קיים המצוה

בש"ת משפטיך ליעקב (שם) כתב: "ועוד נלענ"ד דנהי דכתב הרמ"א דאם חבירו לא רצה לקבל המנות יצא, היינו דאינו מבטל מ"ע דמשלוח מנות ואינו מחוייב שוב בהך מ"ע, וכמו מי שאין לו ד' כנפות לפטור מציצית, אבל עכ"פ לא קיים מצות ציצית, אלא שאין מחוייב במצוה זו, וה"נ במשלוח מנות חכז"ל לא חייבוהו רק לשלוח ואם לא רצה לקבל שוב אינו מחוייב, אבל ודאי ל"ש לברך כיון שלא עשה המצוה".

דלא יודעים אם חברו אוהבו באמת

בש"ת מור ואהלות (אהל ברכות והודאות ס" מ"א) כתב: "ונלפע"ד דעיקר מצות משלוח מנות כמ"ש במקרא 'איש לרעהו' שפירושו אוהבו, להרבות השלום, ולפיכך לא נתקן ע"ז ברכה, דמי בוחן לבבות לידע אם חברו אוהבו באמת, ואל"כ הוי ברכה לבטלה, ויצא לנו הדין דבמשלוח מנות בפורים לשונא ידוע לא קיים המצוה וצ"ע".

שאינו יכול לברך עובר לעשייתו

והגאון רבי יעקב סג"ל פראגער זצ"ל (חתן הגאון מהר"ם שיק זצ"ל) בשו"ת שאילת יעקב (ח"א סימן נט) כתב ליישב למה אין מברכים, וז"ל: "ונלענ"ד ליישב, דהנה קיימא לן בכל הברכות מברך עליהן עובר לעשייתו, היינו סמוך לעשייתו, ולא עובר דעובר כמבואר בפוסקים, ובמשלוח מנות מתי יברך, בשעת השילוח הוא עובר דעובר, ולאחריו אין מברכין^ע, בשלמא הרשב"א מדבר מצדקה הניתן מיד ליד היה יכול לברך שפיר, אבל במשלוח מנות לא קשה מידי".

קרייתה זו ברכתה שהרי בקריאת המגילה כבר גילינו דעתנו שמה שאנו עושין הוא לשם מצוה, וברש"י במגילת אסתר (ט' כ"ה) פירש קרא והימים האלה נזכרים ונעשים נזכרים בקריאת המגילה ונעשים במשתה ושמחה ויו"ט לתת מנות ומתנות עכ"ל, הרי דקריאת המגילה הוא ההזכרה על העשיה, וא"כ הקריאה במקום ברכה עומדת".

כלול במצות מתנות לאביונים

והגה"ק מפאפא זצ"ל בשו"ת משפטיך ליעקב (סימן סב) כתב: "הא דאין מברכין על משלוח מנות, י"ל דנחשב למצוה אחת עם מתנות לאביונים, רק נחלקת לב' ענפי מצוה, כדאשכחן כהאי גוונא בכמה מצות, וכיון דאין מברכין על מתנות לאביונים, שוב לא תיקנו על משלוח מנות לברך. כנלענ"ד^{עח}".

דיכול לצאת גם מתל"א יחד ועל מתל"א אין מברכים

בשו"ת דעת סופר (אור"ח סימן קכט) כתב לתרץ: "ע"פ מה שחקר בטורי אבן (במגילה דף כ') אם יוכל לצאת בתרתי בבת אחת במשלוח מנות ובמתנות לאביונים, ואי אמרינן דיכול לצאת לשניהם בב"א, וכמו שמשמע מגמ' דרי"נ שלח לר"א אטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמרא ושדר לו ר"א קיימת בנו רבינו משלוח מנות ומתנות לאביונים, יש לומר דלא תקנו ברכה על משלוח מנות, דהא אם רוצה לקיים שניהם בבת אחת לא יוכל לברך רק על משלוח מנות לבד ולא על מתנות לאביונים מטעמא דרשב"א דילמא לא ירצה העני לקבלו, ומשום הכי לא רצו חכמים לתקן כלל ברכה על משלוח מנות, דאם רוצה לקיים תרתי יהי מחזי כחוכא שיברך על משלוח מנות ולא על מתנות

^{עח} ראה מה שהבאנו לעיל בשם ספר 'אפריון' ודעימיה, מה שכתבו בזה דברי ברכה.

^{עט} בשו"ת דברי שלום (קרויז, ח"ו סימן קמח) העיר בענין זה: "קשה לי הלא אמרו חז"ל דיש ברכות שאינו יכול לברך מקודם כמו טבילה מברך אחר המצוה ואין צריך להיות עובר לעשייתו, א"כ אם חושש שלא יקבל המשל"מ יברך אחר שקבל חבירו, וכן בכל דברים שתלוי בדעת חבירו ג"כ יברך אחר המצוה".

ועע"ש הערה נחמדה: "ויש להעיר אי בישראל מחשבה טובה כמעשה, א"כ כל מצוה לא הוה עובר לעשייתו, דמיד שחישב לשלוח משל"מ מיד חשוב כאלו קיים המצוה, כמו שאמרו דלהכי אין מברכין על מצות זכרון עמלק, דמיד שחשב במחית עמלק קיים המצוה, וכמו שאמרו בביטול חמץ להכי אין מברכין דדי בלב לפי כמה פוסקים, א"כ לא הוה עובר לעשייתו, הכי נמי ה"י יכולין לומר בכל המצות דמחשבה טובה כבר כמעשה א"כ לא הוה עובר לעשייתו".

"ויש לומר, דדוקא מצות שבין אדם למקום הקב"ה חושבו מחשבה כמעשה וכדומה, אבל מצות שבין אדם לחבירו כגון צדקה או משל"מ וכדומה, אף דחושב ליתן צדקה או לשלוח מנות הלא אין מזה המחשבה לחבירו כלום, א"כ אין תכלית מצוה זו נתקיים, בוודאי לא שייך לומר מחשבה טובה מצרף למעשה. בפרט אם יש ביכולתו לקיים המצוה במעשה. בפרט דיש לומר זה דמחשבה כמעשה משום דחישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה כאלו עשאה, אבל אם יכול לקיים המצוה בפועל, כ"ש במצוה בין אדם לחבירו בודאי צריך לקיים בפועל ממשי".

מצוה אחרינא, ועל המחשבה אינו מברך, דלזאת לא תקנו לברך על ביטול חמץ".

עדיין יש חשש שמא לא יגיע לידו

וכן בשו"ת בית שערים (או"ח סי' שפא) כתב: "ולפענ"ד אף דא"צ לקבל [כדברי הרמ"א] מ"מ צריך שיגיע לידו וידע שהוא שלח לו, וא"כ גם כאן שייך תירוץ רשב"א שאינו יכול לברך בשעה ששולח דילמא יאבד בדרך ולא יגיע לידו כלל, או יפשע השליח, כי עיקר המצוה הוא לשלוח ע"י אחרים, ואפילו עכו"ם, כדכתיב ומשלוח מנות, כמו"ש חת"ס. ואפילו יוצא בנותן מיד ליד מ"מ עיקר המצוה לא ניתקן כך, ושפיר לא תקנו ברכה".

וכ"כ בס' תקון משה (מאת הגאון רבי משה סג"ל פאללאק זצ"ל אבד"ק באניהאד – לפורים, הלכה למשה): "כיון ד'משלוח' דוקא אין מברכין שמא לא יעשה השליח, כמו שאין מברך האב להכניסו קודם המילה (ע"י ח"ס א"ח סי' נ"ב) כנ"ל נכון בס"ד".

ובתוספת נופך כתב בשו"ת פני מבין (או"ח סי' רלח): "ואפשר לי לתת טעם, דכיון דכתיב ומשלוח, העיקר משלוח מנות ע"י שליח, ויש לחוש דילמא לא יעשה השליח שליחתו, וע"כ צ"ל משום דאמרו בעירובין ל"ב חזקה שליח עושה שליחתו, וא"כ אין לנו לחוש דיפשע השליח, וכתבו תוס' שם לפסק הלכה כר"נ דבשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחתו ובשל סופרים חזקה שליח עושה שליחתו, וא"כ לפ"ז לענין מצות משלוח מנות אין לחוש דאולי יפשע השליח דחזקה שליח עושה שליחתו סמכין בדברי סופרים, משא"כ ברכה דאיכא הזכרת שם, והמג"א בסי' ר"ו הוכיח דמוציא ש"ש לבטלה הוא מה"ת מאת ה' אלקיך תירא כמבואר בתמורה ד', ולדעת הרמב"ם ז"ל גם לא תשא על ברכה לבטלה מה"ת, ובשל תורה לא סמכין על חזקה שליח עושה שליחתו, כנלע"ד לכאורה נכון ב"ה".

חשש דלמא יאמר רעהו שאינו רוצה באהבתו

ובשו"ת פני מבין (או"ח סי' רלג) כתב עוד: "ולענ"ד ל"ק די"ל דהכונה במחל דיצא, רק אם אומר הריני כאלו התקבלתי, אבל אם אין רוצה לקבל מפני שנאה, לענ"ד לא יצא, דלפמ"ש בס' מנות הלוי דטעם משלוח מנות הוא להראות אהבת רעים, והרי חזינן דעומד וצווח ואינו רוצה באהבתו, ומיושבין דברי הפרמ"ג דלכך לא תקנו החכמים לברך על משלוח מנות משום

וכ"כ ב"ק אדמו"ר הגה"צ רבי יוסף חיים מאסקאוויטש משאין זצ"ל (דבר יוסף סי' יג): "דמצוה שאינו מקיימו תיכף, רק שוהה איזה זמן עד שיקיימו אין מברכין עליו, דהוי כמו שאינו עובר לעשייתו, וכאן גבי משלוח מנות לא מקיים המצוה עד דמטי לידו לאחר זמן. לא מבעיא לשיטות החולקים על הרמ"א בסי' תרצ"ה (שכתב הרמ"א דאם לא רצה לקבלם מי שנשלח אצלו יצא המשלח) נמצא דעיקר המצוה הוא בקבלתו לאחר המשך זמן מה והוי הפסק, אלא אפילו לדעת הרמ"א דשפיר יצא, מ"מ עיקר המצוה הוא לשלוח המנות לחבירו ויקבלם, לכך אין מברכים. ובפרט לפמ"ש כמה פוסקים דאין יוצאין משל"מ אלא ע"י שליח, ע"כ צריך לזה שיהוי זמן עד שיביאם לחבירו, ולא מיקרי עובר לעשייתו. ויש להביא ראיה לזה מהא דכתב הא"ר (סי' תע"ב בשם האבודרהם) דלכך אין מברכין על מצות ארבע כוסות דאין מברכין אלא על מצוה הנעשה בבת אחת בלא הפסק, אבל ד' כוסות אם שתאן בבת א' לא יצא עיי"ש, וכ"ש הכא שעד שיקיימו יש הפסק זמן ע"י השליח לא מיקרי בת אחת, וא"ש".

אין מברכים על המחשבה

הגה"ק רבי שלמה קלוגר זצ"ל (בס' שנות חיים סימן רמד) כתב לתרץ למה אין מברכים שיש חשש שלא ירצה המקבל לקבלם: "דידוע דלא תקנו ברכה רק על מעשה אבל על מחשבה אין מברכין, ומה"ט אין מברכין על הביטול בפסח דהוי מחשבה שבלב, וא"כ ה"נ בשלמא אם היה הלה מקבל ממנו הוי מעשה ושייך עליו ברכה, אבל אם לא ירצה הלה לקבל נהי שמן הדין קיים המצוה, דעכ"פ מחשבתו הוי ליתן לו ויוצא בכוונה ובמחשבה, עכ"פ מעשה ליכא, ולא שייך ברכה על מחשבה, ואף דמברכין על הפרשת תרומה אף דדי במחשבה, היינו דשם עכ"פ הוי המעשה בידו, וכיון דעתה רוצה לעשות מעשה ולהפריש מברך, אבל במשלוח מנות אין המעשה בידו דאולי לא ירצה הלה לקבל ונשאר לו רק המחשבה, ואין מברכין על המחשבה, וזה ברור".

וכ"כ הגאון רבי יצחק גליק ז"ל אבד"ק סענפעטער בס' חינוך בית יצחק (שו"ת סימן נב): "דאף דיצא מ"מ עיקר המעשה של משלוח מנות תלויה ביד המקבל, ומה שיצא הוא מטעם חישב לעשות מצוה ולא עשה כאלו עשא, וכן בצדקה באמת יצא ולא צריך לתת לאותו עני אם אינו רוצה לקבל ואם בא לידו עני אחר הוא

דילמא יאמר רעהו שאינו רוצה באהבתו, ולא דמי למ"ש רמ"א דאם מחל יצא, דהתם אמרינן דאמר כאלו התקבלתי ולכך יצא".

וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (חלק י"א סי' תקנט): "והנלפענ"ד דמה שאמרו מי שאינו רוצה לקבל או מוחל לו אפ"ה יצא ידי חובתו היינו דוקא כשאומר לו הריני כאלו התקבלתי, כלומר דדוקא במקום שאינו רוצה לקבל מחמת סיבה והוא סיבה של אהבה ומחשיב שליחותו ששלח לו דהו"ל כאלו התקבלתי אז קיים המצוה אפילו לא קיבל, אבל היכי דאינו רוצה לקבל מחמת שנאה אז לא יצא ידי חובתו. והטעם לזה דנראה דעיקר טעם לשלוח מנות הוא כדי להרבות אהבה או שיהי' לו במה לסעוד... ולכן דוקא באומר הריני כאלו התקבלתי שנתקיים אהבה ואחוה בזה, אלא שאינו רוצה לקבל מחמת טעמים כמוסים בו, שפיר הוה כאלו קיים המצוה, אבל אם יאמר שאינו רוצה לקבל מחמת שנאה דליכא אהבה, ואדרבה מרבה שנאה דכמים הפנים אל פנים, כה"ג לא יצא ידי חובתו כנלפענ"ד, וממילא שפיר אכתי תולה בדעת אחרים".

מצות אהבת רעים שייך בכל עת

ובשו"ת חתן סופר (סימן עב אות ד) כתב: "לא תקנו לברך משום דמצוה זו נתקנה להראות מצות אהבת רעים להרבות רעות ואחוה, ובאמת היא מצוה הנוהגת בכל עת, אלא ביום זה מחמת חבת היום ופרסום הנס עשו תקנה קבועה למצוה זו של אהבת רעים ע"כ לא שייך לברך".

וכ"כ הגאון רבי יחיאל יעקב ויינברג ז"ל (בשו"ת שרידי אש ח"א סימן סא): "נ"ל לחדש שמשלוח מנות היא באמת מצוה תמידית בכל השנה, ורק בפורים נצטוינו לקיים בפועל מצוה זו כדי שזכור בכל השנה, כדרך שאנו קורים פ' זכור כדי שזכור כל השנה, וידוע מה שכתב באו"ז שמצוה שהיא תמידית ואין לה הפסק אין מברכין עליה".

דהוי מצוה התלויה בלב

ובשו"ת חתן סופר (שם) כתב עוד: "...ש[א]הבת חבירו] היא מצוה התלויה בלב, ואין זה רק להראות בפועל מצוה התלויה בלב. ועל מצוה התלויה בלב אין מברכים.

אינו במקרא בלשון ציווי

בשו"ת יד יצחק (ח"ב סימן מ) כתב לתרץ: "דברכה שייך רק על מה שבא במקרא בלשון צווי ככל המצות, או שמקובל בדינו בעל פה במצות חכמים לעשותה, כמו הדלקת נרות חנוכה ונטילת ידים וכיוצא בזה. אבל משלוח מנות מצינו כתוב בקרא רק פעם אחת בלשון 'עושים' כמ"ש על כן היהודים וכו' עושים וכו' ומשלוח מנות וגו', ואח"כ כתוב 'והימים האלה נזכרים ונעשים' דהיינו לתת מנות כפרש"י ז"ל שם. ולא דמי לקריאת המגילה שבזה כתיב קימו וקבלו וגו' ולא יעבור וגו' ככתבם וגו' בכל שנה, דהיינו קריאת המגילה, כפירש"י שם. וכן 'וזכרם לא יסוף מזרעם' זו קריאת המגילה ג"כ כפרש"י... ומש"ה לא שייך בזה ברכה דאינו בלשון ציווי כלל".

אינם ציווי אלא מוטבעים

ובספר עטרת משה (מאקאווא, על מגילת אסתר) כתב לדייק בלשון הפסוק 'ומשלח מנות' 'ולא כתב בלשון ציווי לשלוח וכן משתה ושמחה כן, וע' ראב"ע פ' תצוה (שמות ל, א) בפ' מזבח מקטר קטרת שהוא שם המפעל כמו ומשלח מנות, כי חכמי אותו דור נתנו כח בהזמן שיתעורר כאו"א שישלח מנות ויהי' משתה ושמחה, ואולי לכן אין מברכין עליהם כי אינן כחוקים בלשון ציווי אלא מוטבעים".

נכלל במצות שמחה ועל שמחה אין מברכים

הגאון רבי נתן געשטעטנער זצ"ל בס' להורות נתן (מועדים ח"ה, לפורים אות סח) כתב ליישב למה אין מברכים על מצות משלוח מנות: "דמלשון הרמב"ם [הנ"ל] משמע דמשלוח מנות ומתנות לאביונים הוא חלק ממצות היום של שמחה ומשתה... דשלוח מנות ונתנת מתנות לאביונים גורמים שמחה... נמצא דמשלוח מנות הוי רק פרט ממצות שמחת היום ועל כן לא שייך בו ברכה, ומה שלא תקנו לברך על השמחה יש לומר דכיון דליכא מעשה מסוים של שמחה לא שייך לברך עליה, גם י"ל דלא שייך לברך על השמחה שהיא בלב ושמא אין לו שמחה ואי אפשר לצוות על השמחה...".

דתחלת מצותו ע"י שליח

בשו"ת משנה הלכות (חלק י"א סי' תקנט) כתב לתרץ ע"פ שיטות הפוסקים דצריך להיות ע"י שליח דוקא, ולפ"ז מובן: "דלא תקנו ברכה על מצוה שמתחילת תקנתה עיקרה לקיים ע"י שליח ולא ע"י עצמו, שהרי תחילת

שיעשהו מרצונו ולא משום הציווי

והגאון רבי יחיאל יעקב ויינברג ז"ל (בשו"ת שרידי אש ח"א סימן סא) כתב: "ועוד נ"ל שמשלוח מנות היא להרבות שלום ואהבה וריעות, והנה אף שבכל המצות גדול המצווה ועושה ומברכין 'רצונו' מ"מ במשלוח מנות טוב שיתן מרצונו החפשי מתוך רגש של אהבה לאחיו העברי, ואם הוא נותן רק עפ"י צווי הוא מפחית מידת האהבה. וכן הדין בצדקה שאם הוא נותן מתוך רחמנות או מתוך אהבת ישראל טוב יותר ממי שנותן מתוך צווי וכפיה".

מצות מש"מ נתקנה לשלוח ע"י שליח ולכן נקרא משלוח מנות, וכן הוא הדרך ששולחין דורו לחבירו, והגם כי יוצא גם בנותן לו, מ"מ מקרי משלוח מנות והרי הוה עיקר התיקון, ועל כה"ג לא תקנו ברכה, והגם שבמקום שבעצמו עושה ברכה אם עשה שליח שליח נמי מברך היינו כיון שכבר תקנו לו אבל לכתחילה לתקן ברכה לשליח לא תקנו, ודו"ק".

וכ"כ בספר דבר יוסף (שם) בטעם דאין מברכין על מצות משלו"מ "דמצוה שאי אפשר לעשות אלא ע"י אחר, והוא בעצמו אין יכול לגומרה, אין מברכין עליה".

⁹ ומוסיף: "וראה מה שכתב הרמב"ם בשמונה פרקיו על מחלוקת הפילוסופים אם טוב יותר לעשות עפ"י צווי או עפ"י רצון פנימי והכרעת הרמב"ם בזה".

הליכות המצוה

שער א

"ומשלוח" – בדיני השילוח והשליח

ישראל זאב הורוויץ זצ"ל מאוהעל, או"ח סימן פט): "דיותר טוב דווקא לשלוח ע"י שלוחים דאז אוושא מילתא יותר ופרסומי ניסא".

וי"א שגם יש בזה ענין של 'ברוב עם הדרת מלך', כן מביא בס' ראש אליהו (מהג"ר אליהו ב"ץ ז"ל אבד"ק סאטמאר ב"ב, לפורים) וז"ל: "הבא דייקא יש ענין על ידי שליח ולא בנתינה בעצמו, משום ברב עם הדרת מלך, וכמו שמצאנו כן בכמה מקומות (פסחים סד: ועיין גם ברכות נג.), ואחד הטעמים בזה הוא משום שעל ידי רב עם ייעשה רעש בקיום המצוה ומהאי טעמא איתא (פסחים שם) בעבודת המקדש שהיה ענין להרבות בכמה שיותר כהנים (ועיין עוד בתוספות מסכת יומא כו. ד"ה מקום שכינה), וכן איתא במתניתין מסכת יומא ריש פרק ז' (סח:): לגבי הוצאת ספר תורה שחזן הכנסת נתנה לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן לכהן גדול והכהן גדול עומד ומקבל וקורא וכו' שמכל זה נראה שבכל דבר מצוה ראוי שיהיו מעורבים בה יותר ויותר אנשים והוא

מיד ליד או ע"י שליח דווקא

יש להסתפק האם המצוה לשלוח המנות ע"י שליח דווקא כלשון הפסוק 'ומשלוח', או דילמא יכול למוסרו בעצמו ביד חבירו ולצאת ידי חובה. ועוד יש להסתפק האם כששלוח ע"י שליח, צריך השליח להיות גדול ובר שליחות או די בקטן ואפילו בעכו"ם פא.

שני הצדדים בזה

בשאלה זו מסתפק בספר בנין ציון (שו"ת מאת הגאון רבי יעקב יוקב עטלינגער זצ"ל אבד"ק אלטונא והמדינה, סימן מד): "וי"ל כיון דב' טעמים דשילוח מנות... שייכים גם בנותן הוא בעצמו ליד חבירו, לכן יוצא גם בנתינה, ומה דכתיב לשון שליחות הוא להורות דשילוח לבד יצא אפילו אין חבירו רוצה לקבל, ולכן לא הזכירו הפוסקים איסור נתינה. ומכל מקום אולי לכתחילה טוב יותר לשלוח המנות ע"י אחר, כנלענ"ד הקטן יעקב". וספק זו מובא במשנה ברורה (תרצה ס"ק יח).

עדיף ע"י שליח

החור"י בס' מקור חיים (תרצד, ג) כתב: "בשלוח מנות מצוה בשלוחו יותר מבו, ואפילו במתנות [לאביונים], דפרסומא ניסא עדיף". וכ"כ בשו"ת בית ישראל (להג"ר

פ"ה הג"ר שלום קרויז זצ"ל אב"ד אודווארי בשו"ת דברי שלום (ה"ג סימן קל) כתב לבאר החקירה בענין שליחות, בהקדם סיפור: "לפי מה ששמעתי לספר בקיצור כי הרה"ק מקאצק ז"ל הלך לטייל פ"א עם רבו הרה"ק מפשיסחא ז"ל, כי הרופאים יעצו לה"ק מפשיסחא שנחוץ לו לטייל בכל יום איזה זמן לטובת בריאות גופו, ובאמצע הדרך התחיל לירד מטר, והתפלל לה"ק מפשיסחא שיפסיק הגשם, ואמר לו ה"ק מקאצק הא אמרו חז"ל ביומא אל יכנסו לפניך תפלת עובדי דרכים בעת הגשם ולמה מתפלל שיפסיק הגשם, והשיב לו ה"ק מפשיסחא, שיש חילוק בין הולכי דרכים לעובדי דרכים, כי מי שרוצה לבא אל איזה מקום והתכלית הוא להגיע למקום רחוק כי צריך הוא להיות שם א"כ הדרך לאיש הזה אינו נחוץ ויותר נוח לו אם יבא שמה ברגע, כי העיקר שיבא שמה, אלא דאי אפשר להגיע שמה בלי הליכתו בדרך, לכן נקראת אצלו זו ההליכה בדרך בגדר 'עובדי דרך', כי רצה רק לעבור הדרך, ואפילו ברגע די לו דאין נחוץ לו הדרך, ולכן לא מהני תפלתו שיפסיק הגשם, כי למה לו הדרך, והקב"ה יעזור לו להגיע שמה וכו'. אבל מי שרוצה לטייל בכל יום שעה או שתיים בשביל בריאותו, א"כ נחוץ לו ההליכה בדרך, ולא שייך לומר כי יפרח ע"י אווירון כי הוא צריך לילך איזה שעות, א"כ נחוץ לו ההליכה בדרך, ואם ירד הגשם מעכב אותו לילך בדרך, וזה תכליתו לילך בדרך, לזה מהני תפלתו, אבל אם תכליתו אינו הדרך, רק להגיע למקום אחר, לזה לא מהני תפלה בדרך, ודו"ק".

"הכי נמי יש לחקור במצות משלוח מנות, אם העיקר שיקבל חבירו וריעו המנות אפ"ל לא ע"י השליח, דהתכלית שיבא לידו, או דהמצוה דוקא ע"י שליחות, א"כ גם השליחות נכנס בתוך סוג המצוה, לא רק שיגיע שמה. וא"כ אי נימא דעיקר תכלית שיגיע המנות לחבירו, א"כ גם קטן יכול להיות שליח למנות, אבל אם השליחות גופא בסוג המצוה, אז י"ל דקטן לאו בר שליחות הוא".

כבוד גדול יותר להשיי'ת אם כן הוא הדין, ודייקא בפורים יש ענין להרבות ברוב עם בזה^{פב}.

וכן דעת החתם סופר דעיקר המצוה נתקנה שיהיה ע"י שליחות (כמובא לקמן).

והרב הקדוש רבי משה מקאברין זצ"ל היה מצווה תמיד ביום הפורים בעת סעודת היום על שולחנו שישלחו כל אחד שילוח מנות לרעהו על ידי שליח, ולשלם דמי שליחות על ארץ ישראל, והיה אומר אשר בזה מכים להמן בנתינת מעות לארץ ישראל, וזה מכתו וזה מפלתו^{פג}.

וכן נראה דעת הגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל בשו"ת יהודה יעלה (א"ח סימן רז) מדבר בזה: "ולענ"ד נראה דהנה לשון השו"ע ריש סי' תרצ"ד "חייב כל אדם ליתן לפחות ב' מתנות לב' עניים" וכו', וסוף סי' תרצ"ה "חייב לשלוח לחבירו ב' מנות" דייק כלישנא דקרא "משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים". ובאמת נ"ל פירוש הקרא הכי, תיבות 'משלוח' מושך את עצמו ואחר עמו, ר"ל "משלוח מנות ומשלוח מתנות" וכו', ונקט קרא לשון משלוח לרבותא דאע"ג בכל מקום מצוה בו יותר מבשלוחו, קמ"ל קרא בזה אין קפידא, שלוחו שוה ממש כמו ע"י עצמו, אי נמי עדיף נמי מצוה יותר בשלוחו, לפי שתכלית כוונתם במצוה זו מקרב הלבבות לאהבת ריעים, לכן יותר דרך כבוד הוא ע"י שלוחו, ודיבר הכתוב בהווה אורח ארעא".

ובספר שאלת שלמה [להג"ר שלמה אהרן וורטהיימר זצ"ל מרבני ירושלים] (ח"ב סימן פב) כתב: "ונ"ל כי מן הסברא א"א לומר דאיהו בעצמו יהא גרע משלוחו, ובכל מקום אמרינן כל מה דאיהו לא מצי עביד לא משוי שליח ואיך נימא כאן להפך דרק ע"י שליח מצי לשלוח מנות ולא ע"י עצמו, וכלל בידינו דכל דתקנו רבנן כעין דאורייתא תקנו ומכ"ש דברי קבלה דכדאורייתא דמי. אלא ודאי כי גם אי הוא בעצמו נתן ג"כ יצא. והא דכתיב 'משלוח מנות' י"ל דהכתוב דבר בלשון ההווה, לפי שאמר לפני זה לעשות אותם ימי

משתה ושמחה וכל אחד טרוד בעשיית המשתה והשמחה, לכן אין לו פנאי לילך בעצמו אל רעהו לביתו ולהביא לו המנות, רק שולחם אליו ע"י שליח נער או ילד וכדומה, אבל מתנות לאביונים שהם באים לביתו כעני בפתח כדי לקבל מתנת ידו, לכן כתיב ומתנות לאביונים".

"עוד י"ל אי הוי כתיב 'ונתינת מנות' הוי אמינא שגם בו הוא כמו בכל המצות שבתורה דמצוה בו יותר מבשלוחו, לכן כתב 'משלוח' דבזה לא כן הוא כי גם בשלוחו הוי כמותו כיון דעיקר הטעם של מצוה זו כדי להראות חיבתו לחברו ומרבה בזה אהבה ורעות, או כדי שיהיה לחברו הרבה מנות לאכל לשובע ולשמוח בפורים, א"כ אין נ"מ בין בו בין בשלוחו, ואולי בשליח הוא עוד יותר כבוד בזה להנשלח לו שמתכבד גם ע"י השליח... ואולי י"ל כי לכן תקנו המנות ע"י שליח כדי שאם לא ירצה רעהו לקבל לא יתבייש הנותן בפניו [שאינו רוצה לקבל ממנו], אבל אם רצונו להביאו בעצמו וסבר לקבל הבושה אם לא ירצה רעהו לקבל המנות רשאי, ויש לו עוד שכר יותר גדול על מצוה זו, כי אמר כמאמר אדוננו דוד (שמו"ב ו, כב) 'ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני'".

בשו"ת דברי יואל (י"ד סימן ס"ד) כתב: "וי"ל דכן הוא גם מסברא [שעדיף לשלוח ע"י שליח], דכשאני לפניו ושולח על ידי שליח זה הוא אות זכרון שדעתו עליו שמתוך כך זוכריהו, אבל אם הוא לפניו ונותן לו אין ניכר אהבתו, כי לא זכרו רק כשראהו^{פד}".

הגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל (גליוני הש"ס מגילה ז) כתב: "וגוף מאי דפשיטא ליה שם דבנתינת מנות מיד ליד אפילו שלא ע"י שליח יוצאין ידי משלוח מנות, ג"כ לא פשיטא כל כך, דנתינה מיד ליד איננה שילוח, והרי נאמר 'משלוח' במקרא. ומחלפי סעודתיהו להדדי דסוגיין, י"ל ג"כ דהיה על ידי שליח, אולם הרי רש"י ז"ל לא פי' כן. וגם י"ל דתלוי בפלוגתא דעלמא אי בעינן קרא כדכתיב. ודו"ק".

^{פב} ומוסיף: "ועוד אפשר לומר טעם בענין זה, משום שאילו היה כל אחד ואחד מביא ומוליך את כל משלוח המנות בעצמו הרי לא היה אפשר שיגיע אל כולם, כי הרי גם כך כששולחים על ידי שליח בקושי מספיקים לצאת ידי חובת כולם על ידי כל המצות המוטלות על האדם ביום קדוש זה, וכל שכן אם היו צריכים לעשות הכל בעצמו".

^{פג} אור ישירים תורת משה הערה קפ.

^{פד} אמנם סברא זו איננה רק כשהמקבל אינו לפניו, אבל אם עומד לפניו ורואהו אין ענין לשלוח לו ע"י אחר. וכן כל מ"ש משום בושת המקבל, פשוט שאם המשלח נוכח שם אין עזרה בזה שנותנו לחבירו ליתנו לו.

והגר"ח מבריסק זצ"ל העיר ללשון הרמב"ם פ"ב דמגילה הלכה ט"ו זאם אין לו מחליף עם חבריו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו כדי לקיים מצות משלוח מנות איש לרעהו הרי משמע שגם בזה צריך שליחות, וכוונת הגמרא מחלפי סעודתייהו היינו ע"י שליחות^פ.

בספר כף החיים (תרצה, מא) כתב: "ולי נראה דאין יכול לדקדק מזה [שכתוב 'ומשלוח מנות' שצריך] דוקא על ידי שליח, דהרי מצינו בתורה בכמה מקומות לשון משלוח ואינו על ידי שליח, כמו שנאמר בנח זישלח ידו ויקחה, וגבי אברהם זישלח אברהם את ידו, וזכי תשלחנו חפשי מעמך, וכאלה רבות. ומכל מקום אם אפשר יש לעשות על ידי שליח מפני הכבוד, אבל אם אי אפשר אין לבטל המצוה משום זה, והוא פשוט".

וגם בספר יפה ללב ס"ל דעדיף ע"י שליח^פ. וכ"כ בס' ויען אברהם (להגר"ר אברהם פאלאג'י זצ"ל, סימן מח): "...אין דרך מנות מיד ליד, דאי בעינן בזה קרא כדכתיב 'ומשלוח מנות'... דתקנת מרדכי ואסתר שלא לבייש לבעלי הכבוד, ולכך דיין לומר ומשלוח מנות דמיד ליד יתבייש המקבל, ויתפרש קרא בדרך זה זישלחו מנות' והטעם שיהיה בשילוח משום לאין נכון לו להשיב ויתבייש לפני בעל המנות, אבל בפני השליח מסתמא כלאחר יד שולח למשרתו ואינו דומה למתבייש בפני האדון למתבייש בפני העבד מה ישיב או לא ישיב כלל...".

בשו"ת חלקת השדה (סימן ב) כתב: "לכאורה קשה על תחילת התקנה אמאי לא תקנו נתינת מנות, דהא בכל

מצוה שבתורה קי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו כדאיתא ריש פרק האיש מקדש, ואי לאשמעינן דיוצא ע"י שלוחו הא נמי פשיטא דבכה"ת קי"ל שלוחו של אדם כמותו. אלא ודאי הענין היה כך, דהנה ידוע דמאן דאכיל דלאו דיליה בהול לאסתכולי ביה וא"כ לא יהיה כ"כ קירוב לבבות אם יתן לו בעצמו דיתבייש ממנו ולכך עדיף טפי ע"י שלוחו, ולכך היתה תחילת התקנה ע"י שליח דווקא, וא"כ לא בעינן כלל שיהיה השליח בתורת שליחות דוודאי בכל מקום דהשליח היא רק במקום המשלח מצד גזה"כ משום דשלוחו של אדם כמותו אז בעינן שיהיה בתורת שליחות ולא מהני קטן או עכו"ם שאינם בני שליחות, משא"כ הכא אין השליח במקום המשלח, רק אדרבא כך היתה התקנה שלא יתן הוא בעצמו, וא"כ כל היכא ששולח לו מהני ואין זה ענין לשליחות דעלמא".

וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' תצח): "יש ליתן טעם למה תקנו שישלחו לו על ידי שליח, כי לקבל מן השליח אינו בוש, כי השליח אינו נותן לו כלום משלו דהבעלים הם השולחים לו והם אינם רואים את המקבל ואינו בוש ממנו".

וכ"כ הרה"ק ממנוקאטש זצ"ל (בס' נמוקי אור"ח תרצה, ז בתורד): "דאנו מחמירין לשלוח ע"י שליח".

ועל הרה"ק רבי אליעזר זאב מקרעטשניף זצ"ל מסופר גם שדקדק לשלוח מנות ע"י שליח^פ. וגם הרה"ק רא"י מתולדות-אהרן זצ"ל נהג לשלוח ע"י שליח, וחילק משלוח מנות – פרי עם חתיכת מזונות – ועמד לידו

^פ תשובות והנהגות ח"ד לקט ענינים מהגר"ח מבריסק אות צב.

וצ"ע שבס' תשובות והנהגות ח"ב סימן שמ"ו מביא: "האחרונים חקרו אם צריך דוקא לשלוח שנאמר 'ומשלוח מנות' או יכול ליתן בעצמו, ויש מוסרים בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל שבדאי יוצאין, שהלוא מפורש בגמרא דמחלפי סעודתייהו אהדדי, ופירש רש"י שאוכל אצל חבריו ומשמע שלא צריך שליחות, אבל המעיין בדברי הרמב"ם בפ"ב דמגילה מפרש 'זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה' ולא פירש נותן אלא שולח, ומשמע אדרבה שצריך שליחות. ובמ"ב הביא לחוש לזה".

^פ דבריו נזכרים בס' שדי חמד (מער' פורים סימן ו): "כתב הרב יפה ללב... דמשמעות הכתוב ודברי הפוסקים הוא דבעינן שילוח, ופקפק על מה ששמע שאחד חכם מתחסד עם קונו עבד עובדא בנפשיה להוליך בעצמו המנות וס מצוה בו יותר מבשלוחו דלאו שפיר עבד עיין שם".

^פ כמסופר בספר רזא דעובדא (עמ' קיח): "וכטוב לב המלך בעת משתה היין עלה פעם בדעת רבנו הק' היות וכל האורחים שבאו מעיירות אחרות לצל קדשו לפורים ועל שאינם במקומות מושבותיהם אינם מקיימים מצות משלוח מנות, ותיכף לקת מזונות לרוב וקרא לאחד האורחים ונתנו לו במתנה באומרו שישלח את זה משלוח מנות לחבירו, ובתוך דיבורו שאלו רבנו למי חפץ הוא לשלוח, ויהיה רבנו השליח, ואיש הנ"ל ענה לאחד בשמו מעיר פלונית, ותיכף התחיל רבנו לחפש אחר איש הנ"ל בקראו בשמו והגם שהיה סמוך ונראה אצלו רק להרבות בשמחת פורים עשה זאת ומסר המשלוח מנות להמכוון, והוסיף כדרכו איזה דברים וענינים לטובת איש המקבל (כדרכו בכל דבר שהיה לו ענינים וענינים) ואח"כ שלח איש הנ"ל לאחר והתחיל רבנו עו"פ בעבודתו כנ"ל, והשמחה עלתה עי"ז עד שמי מרום, וגם רבנו הק' בשמחה נפלאה בעבודה זאת לזכות את בני"י במצות משלוח מנות, ולעשות תיקונים ואורות בעליונים ובתחתונים, ואחר הפורים אמר שהרגיש שהיתה במרומים שמחה גדולה מענין זה".

אחד שלידו מסר המשלוח^פ שיעבירו לידי המקבל^{פח}. ועוד כמה וכמה צדיקים דקדקו לשלוח ע"י שליח.

ורמז נפלא לשלוח המנות ע"י שליח דווקא כתב הגאון רבי יחיאל מיכל זצ"ל אבד"ק שעפס (אמרי אמת, לקוטים במצות תקנות ומנהגים אות יז): "ענין משלוח מנות בפורים נלפענ"ד להסביר טעמו, לפי שהנס הי' אז בעת הסתרת פנים כידוע, לכן המציאו בקשת אהבה איש מעת רעהו בהיותם רחוקים זה מזה מבלעדי פנים אל פנים ע"י שליחות מנות, וכן יעשה בוראנו ית"ש לאהבתנו גם אם חלילה לא נהי' ראוי לקבל השפע ממנו ית' כ"א דרך אחרים ע"י מלאכים טובים, וזהו עיקר המצוה של משלוח מנות בבחי' כי מלאכיו יצוה לך וכו".

ובאופן אחר כתב בס' בית ישראל (מטרסדורף, תליתאה לפורים) לבאר דעת הפוסקים שעיקר מצות משלוח מנות נתקנה שיהי' ע"י שליח, "ע"פ מה שמובא בספרים שפורים הוא יום כפרה כמו יום כפור, ורמזו הדבר בתיבת כפורים כ-פורים, ונראה הכונה דהנה במתן תורה כתיב ויחן שם ישראל נגד ההר' ופירש רש"י כ'איש אחד בלב אחד' ומזה רואים שלקבלת התורה נצרך שלא יהיה פירוד לבבות, ומכיון שהדור קבלוה בימי אחשורוש תיקנו מרדכי ואסתר משלוח מנות שזה יהיה גורם שיהיה אחדות בין ישראל. והנה בהלכות יום כפור בדין שיפייס אדם חברו מובא שמצוה מי שחטא נגד חברו ילך בעצמו לבקש מחילה, ואם רואה שאם בעצמו ילך לא ימחול לו ישלח ע"י שליח, שכמה פעמים היא כך שמוחלין יותר קל ע"י שליח (ראה אור"ח סי' תר"ו). ולכן תקנו מצות משלוח מנות ע"י שליח, שמתוך כך יקל על חברו להתפייס וביותר קל יבואו לידי אחדות גמור, וכיון שבפורים באים לידי אחדות גמור

מזה ניתן הכח לפורים שיכפר בין אדם לחבירו כמו שיום כפור מכפר בין אדם למקום".

[מסופר^{פט} כי הרה"ק מראפשיץ זי"ע שאל את נכדו (כמדומה הרה"ק רבי מאיר מדזיקוב זי"ע) היכן מרומז משלוח מנות בתפלה, והשיב לו בדרך הלצה כי הוא מרומז בפרק 'איזהו מקומן' וקבול דמן – היינו שלוקחים דמים, בכלי – ונותנים בכלי, שרת – ושולחים על ידי משרת, בצפון – והוא מכוסה וצפון^{פז}].

עדיף מיד ליד

ומאידך, יש סוברים שעדיף מיד ליד, ואין להביא ראיה מלשון הפסוק 'משלוח', וגם אין לחשוש משום בושות המקבל^{צא}.

בספר מאיר עיני חכמים (קאריסטשוב, דרוש לפורים) כתב לאמר: "...ולזה מרמז סוד המשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, כי הנה בעת הגלות כל המדות הרוחניים נתלבשו ובאו מלובשים בתוך כמה לבושין ומסכין עד אין מספר, עד שנתגשמו במדות הגשמיים שכמעט אין ניכר הטוב הגנוז מפני הרע, אך עתה בפורים בעת רצון נתגלה אהבתו ויראתו ותפארתו יתברך בעולמות שלמטה בלתי מסכים ולבושין, ולזה אנו עושין בדוגמא משלוח מנות איש לרעהו בכדי שיתעורר עלינו הדוגמא דלעילא, שיתגלה לנו אורות עליונים מ'איש' – זה הקב"ה – 'לרעהו' – זה כנסת ישראל, [אורות] הגשמי והרוחני בלתי שום מסך המבדיל".

^{פח} זכור לאברהם ח"ד עמ' קכט.

^{פט} ספרן של צדיקים מערכת הה"ק מראפשיץ אות ד.

^צ ושיחת חולין של ת"ח צריכה לימוד, ואולי בא לרמז כי קדושת המנות כקדושת הקרבנות, ושהקב"ה מקבלו לריח ניחוח אשה לה'.
^{צא} מצאתי בספר ברכת משה (לבן הרב מפריימאן שליט"א) שציין דברים יקרים מבעל כלי יקר, אשר מזה נלמוד יקר וגדולה לתת משלוח מנות מיד ליד, וז"ל הכל"י (פרשת צו ז, יא) "לא נאמר אשר יקריב לה' בכל הקרבנות כי אם אצל השלמים אשר בלי עוון ירוצון לפי שהם קרובים אל ה' יותר מכל הקרבנות הבאים על החטא, ומטעם זה כתיב בסמוך (ז, כט-ל) המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה', ידיו תביאנה את אשי ה'. הזכיר בכולם לה' כי באלה חפצתי נאום ה'. והבט ימין וראה שלא הזכיר בשום קרבן שהבעל יביא בידיו חלק של גבוה כי אם בשלמים ידיו תביאנה, לפי שכל מי שיש לו כעס מן המלך ורוצה לכפר ולקנח פני רוגזו אז הוא שולח המנחה לפניו על ידי שליח כדרך שאמר יעקב (בראשית לב, כ) אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ואחרי כן אראה פניו, אבל המביא למלך איזו מתנה דרך דורון וכבוד אז הוא מביא המנחה בידיו בעצמו ולא על ידי השליח. וזהו ההבדל שבין חטאת ואשם הבאים על חטא המעשה, והעולה הבאה על חטא ההרהור, ובין השלמים. כי אותן קרבנות הבאים להסיר פני כעסו של ה' יתברך אינו דין שידיו תביאנה כי נראה כחוצפא כלפי שמיא לפיכך הוא משלחם על ידי הכהנים אבל השלמים שהם דורון ומתנה ידיו תביאנה". עכ"ל הכל"י.

ועפ"ז כתב בס' הנ"ל "דהנה ידוע דטעם משלוח מנות הוא, כדי שיהא שמח ושש עם אוהביו ורעיו, ולהשכין ביניהם אהבה אחוה וריעות, א"כ מסתבר לומר ש'ידיו תביאנה' שהוא בעצמו יביא אותה, כי בזה מראה האהבה הרבה יותר ממי שבא אליו דורון ע"י שליח, כי אין לך שמחה גדולה, כמו אוהבים שרואים זה את זה, ומתעלסים באהבים, ובזה מקיימים מצוה מן המובחר".

ומאיר ובא הרה"ק מקאריסטשוב זי"ע ואומר: "ולזה נכון שיתן משלוח מנות איש לרעהו דייקא מיד ליד ולא ע"י שליח, שיתעורר דוגמא דלעילא ג"כ..."

ומוסיף דבר נחוץ: "ולפי זה נכון מאד שכל אחד יבקש מאת השי"ת ב"ה בעת עשיית המצוות הללו משלוח מנות ומתנות לאביונים וקריאת המגילה וסעודת פורים, שיעורר השי"ת ב"ה עלינו דוגמתם למעלה בדביקות השי"ת ב"ה, דביקות הרוחניות, ויהי נועם ה' אלהינו עלינו, ונכון מאד להרהר בתשובה בלב נשבר ובשמחת לבב, כדי שנזכה להמשיך עלינו אורות הרוחניים הנרמזים במצוות אלו".

הרה"ק מבוטשאטש זצ"ל בס' אשל אברהם (סימן תרצ"ה) כתב: "כמדומה שבמקום אחר כתבתי אודות משלוח מנות דלאו דוקא על ידי שליח רק כשנותן מיד ליד עדיף טפי. ונראה שגם דלא שייך בזה לומר שאילו על ידי עצמו איננו מקיים המצוה יהיה שייך בזה 'מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי עביד שלוחא', כיון שאנו אומרים שכן הוא עיקר המצוה רק על ידי שליח. ועל מה שנקבע בן דרך המצוה להדיא אין להשיב עוד, על כל זה נראה שיוצא ידי חובתו גם על ידי עצמו לכולי עלמא, והשליחות הוא לקולא שלא יצטרך להושיט בעצמו מצד 'מצוה בו יותר מבשלוחו', מצד דלא מצינו שיהיה שלוחו עדיף מגופו, ומעין כלל הנ"ל דמידי דהוא לא מצי עביד כו', ואלו היה מצות משלוח מנות דוקא על ידי שליח ולא על ידי עצמו היה כלל זה בטל, שהרי מצינו להדיא מה דאיהו לא מצי עביד ושליח מצי עביד".

ומוסיף הגה"ק מבוטשאטש: "והגם דגבי מתנות לאביונים היה סברא שיהיה ע"י שליח עדיף, וכעין מדרגות האמורות בצדקה (ו"ד סימן רמט סעיף ז) שלא יהיה יודע ממי מקבל או למי נותן, שגם שמתנות לאביונים על ידי שליח גם כן הוא יודע למי נותן ויודע ממי מקבל, עכ"ז מעין זה יש בזה על כל פנים מצד שאין לו בושה כל כך כמו כשמקבל ממנו מיד ליד, עכ"ז גבי משלוח מנות לרעהו שאין בזה משום צד בושה כלל, אין סברא כלל שיהיה על ידי שליח עדיף. ואם כן ממילא כן הדין גם גבי מתנות לאביונים, וכן לשון של 'מחלפי

סעודתייהו אהרדי" משמע שלא על ידי שליח ומכל מקום היו יוצאים ידי חובת משלוח מנות בזה, וצלע"ע".

[ובשו"ת דברי יואל (ו"ד סימן ס"ד) כתב על דברי הא"א שמקשה מכלל 'מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי עביד שלוחא': "דבריו צריכים עיון דהא בקידושין דף כ"ג איתא דאע"ג דכל מידי דאיהו לא מצי עביד לא משוי שליח אפילו הכי יכולין לקבל גט שחרור לעבד משום דעבד יכול להיות שליח לקבל שחרור של עבד אחר, אם כן גם כן בזה יכול להיות שליח להולכת מנות של אחרים, ולא שייך בזה סברא הנ"ל [דמידי דהוא לא מצי עביד כו'] צ"ב"].

כתב הגאון רבי אברהם אביש מפראנקפורט זצ"ל בחידושו עמ"ס מגילה צ"י: "וא"צ לשלוח דוקא ע"י אחר". וכן דעת הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל (בשו"ת שלמת חיים סימן שעח) שכתב: "ודכתיב משלוח נראה הגם שבכל המצוות מצוה בו יותר מבשלוחו כאן לכתחילה תיקנו שיוכל לעשות על ידי שלוחו כדי שלא יתבטל בעצמו ממצות שמחת הפורים, אבל אם רוצה לעשות בעצמו אין בזה קפידא ומצוה בעצמו קעביד ואם יודע שיעשה בזה נחת רוח יותר לרעהו תבוא עליו ברכה". והגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל הקפיד לשלוח מנות בעצמו ולא ע"י שליח צ"י.

כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קכא): "ובעיקר חקירת האחרונים ז"ל כבר מילתי אמורה בס"ד דודאי לאו מכח שליחות הוא, שהרי אנן קיי"ל בכל מקום בדבר דאיהו לא מצי עביד שליח לא מצי מיעבד, ובכל מקום שעושה ע"י שליח קיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו, ואי נימא דבעצמו לא קיים המצוה דמשלוח שליח היכי מצי עביד, ואי תימא דהשליח דין שליח לו א"כ כ"ש דמצוה בו יותר מבשלוחו. אלא על כרחך... דאין לזה שום דין שליחות כלל וכלל לא".

וכ"כ שם (סי' קכד) שנית, והוסיף: "גם לפי הב' טעמים דתקנו שלוח מנות בין לטעם מנות הלוי ובין לטעם התה"ד שהם או בכדי שיהיו לכל אחד לסעודת פורים או משום אהבה ודאי אין נפ"מ בין שהוא ע"י שליח ובין ע"י עצמו, ואדרבה ודאי יותר איכא אהבה כשמביא

^{צב} וכן מבואר כסברא זו בספר לדובר מישירים (שו"ת או"ח סימן ו) עיי"ש.

^{צג} נדפס בקובץ תורה מציון שנה ה' חוברת ג' סימן ז'.

^{צד} הנהגות ופסקים ריח"ז עמ' 123.

בעצמו המתנה מהשולח לו ע"י אחר...וא"כ לפענ"ד פשוט דיוצא ע"י עצמו".

וכ"כ בספר צמח יהודה (ח"ג סימן רכה): "יש לנו כלל בהלכה פוק חזי מאי עמא דבר' (ברכות מה. / וראה עוד פסחים סו.) הרי שכח הקדושה והנבואה שיש בכלל ישראל הם הגורמים שמנהג הנפוץ בישראל בא בהשראת הקב"ה על עמו ישראל, ולכן גם בנ"ד במשלוח מנות עלינו לצאת ולראות את הנוהג הנפוץ בין ת"ח תופסי התורה מדור דור ובין כלל המון בית ישראל, וכבר מפורסם ומבואר הדבר בקדמונים, ואנו רואים בעינינו שרבים רבים מאחינו בני ישראל מרימים מנותיהם לרבותיהם ולחבריהם בידיהם, ש"מ שיוצאים י"ח בזה. ומה שכ' 'משלוח מנות' לאשמעינן רבותא קאתי דאפילו במשלוח ע"י אחרים שגורם פחות ידידותי וגם פוגע ב'מצוה בו יותר מבשלוחו' וסד"א שלא מהני קמ"ל דמהני, אבל לומר שדוקא 'משלוח' מעכב מאן דכר שמיה. זאת ועוד, הלשון משלוח מנות דבר הכתוב בהוה, כפי שמקובל בש"ס בכל דבר וכדתנן בס"פ שור שנגח את הפרה (ב"ק נד:) 'דיבר הכתוב בהוה'".

ובספר אורה ושמחה על הרמב"ם (הל' מגילה פ"ב עמ' קה) כתב: "ואף אם הוא עצמו מוליכו נופל בו לשון שילוח, ומקרא מפורש דיבר הכתוב ויקרא ט"ז כ"ו "והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו ורחץ בשרו" הרי להדיא שהמוליך חפץ למקום פלוני נקרא המוליכו משלח וה"נ זה המוליך מנות לחבירו נופל לשון שילוח על המנות".

[סיפר הרה"ק ראה"נ מסטריקוב זצ"ל בשם רבו הגר"מ שפירא זצ"ל על הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע שהיה בבית האסורים ביום הפורים, ומכיון שלא היה לו עם מי לקיים את מצות היום במשלוח מנות איש לרעהו, הוריד שתי דמעות מעיניו ואמר: "הלא כתיב 'משלוח מנות איש לרעהו' הריני שולח שתי דמעות אלו

להקב"ה, והקב"ה נקרא רע כדכתי' רעך ורע אביך אל תעזוב". והרב מלובלין זצ"ל רצה להוכיח ממעשה זה שאין צריך לקיים מצות משלוח ע"י שליח צ"ח].

וכן מסופר בספר להב אש על הרה"ק רבי שמואל אבא מזיכלין זצ"ל: "בבוקר יום הפורים נמשכו התפילה וקריאת המגילה עד שעה ב' וג' אחר חצות, אחר התפילה התבודד רבינו על זמן מה, ואחר כך פתח הדלת מחדר קדשו ואמר סלח נא לעוון העם הזה וגו' וכל העולם ענו אחריו סלחתי כדבריך. ואחר כך באו לפניו כל העולם, ורבינו ז"ל חילק לכל אחד ואחד צנצנת יין עם חתיכת פת הבאה בכסנין, ואמר לכל אחד שנותן לו משלוח מנות".

גם הרה"ק רבי יעקב ישראל וישורון מסוליצא-סאסרעגן זצ"ל חלק בעצמו בידיו לאיזה אנשים ב' מיני מזונות ואמר "לקיים מצות משלוח מנות צ"י. וכן מובא בס' הליכות חיים על הרה"ק מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל כי מיד בגמר התפלה חילק לקהל יין ומזונות לקיים את מצות משלוח מנות, וכשנתן לכל אחד בידו אמר 'משלוח מנות איש לרעהו'.

וכן נהג הגרי"ז מבריסק ז"ל דמצוה בו יותר מבשלוחו צ"ח. וככה עשה הגאון בעל קהלות יעקב זצ"ל שהיה נותן את המשלוח מנות ביד המקבל ולא ע"י שליח, ואף בעת שהי' שם נכדו שהגיש לו את היין ששלח, נתן בעצמו. וכן הגאון בעל חזון איש זצ"ל נתן משלוח מנות בעצמו ולא ע"י שליח, ואמר להגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל שאין הלכה כבנין ציון שמסתפק בזה צ"ח.

וכן היה דעת הרה"ק רבי ישראל דן ממודזיץ זצ"ל בעל נחלת דן וכאשר נכנסו כמה חסידים יחד אל הרבי עם משלוח מנות ושלחו את שלהם ביד אחר, היה הרבי מעורר ומזכיר שכל אחד יביא את המשלוח מנות והוא בעצמו יביא את שלו ולא את של חבירו, והיה אומר הרבי "מצוה בו יותר מבשלוחו", ושיכל את ידיו לקבל

^{צ"ח} בנתיבות ההלכה חלק לד-א עמ' 201.

^{צ"ח} ובהערה שם: נראה בעליל דכוונת רבינו ז"ל בזה לדברי התיקוני הזוה"ק (תיקון כ"א) יום הכיפורים דא כמו פורים עיי"ש ונדבר מזה הרבה בסה"ק ובפשטות דכמו ביה"כ נתנו לוחות אחרונות ונסלח לישראל החטא הידוע כן בפורים אמרו ז"ל (שבת פ"ח ע"א) הדר קבלוה בימי אחשוורוש דכתיב קיימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר נמצא דבפורים ג"כ זמו סליחה ודו"ק ואכמ"ל.

^{צ"ח} מנהגי מהרי"ו אות תתט.
^{צ"ח} כ"כ בס' ברכת אברהם (מגילה ז.) "הגרי"ז זצ"ל נהג ליתן בעצמו דוקא, משום מצוה בו יותר מבשלוחו (קידושין מב.). כן שמעתי ממור"ר הגרי"ד סאלאוויצקי ז"ל.

^{צ"ח} ארחות רבינו ח"ג עמ' קפב. וכ"כ הגר"ח ז"ל בעצמו ב'קונטרס הזכרונות' (סימן לג סעיף ח): "משלוח מנות א"צ ליתן ע"י שליח, ונתן לי בעצמו".

מכל אחד ואחד את המשלוח מנות שלו דייקא, ולא על ידי שליח^ק.

*

באמת אמרו שדבר זה – אם צריך ע"י שליח או לא – נראה כמחלוקת בין רש"י ורמב"ם, דרש"י מפרש הא דאביי בר אבין ור' חנינא בר אבין מחלפי סעודתיהו להדדי "זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשנה סועד חברו עמו" ולא שהיה ע"י שליח, וכמו שכתב בדרכי משה (תרצה, ז) "דאפשר דרש"י סבירא ליה דמשלוח לאו דוקא, אלא הוא הדין אם אוכל עם חברו, דמ"ש אם אוכל עמו בביתו או ששלחה אליו". ואילו הרמב"ם כתב הלשון "ואם אין לו מחליף עם חברו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו" הרי דנקט לשון שליחות דייקא.

*

לרעהו לשלוח – לרבו ליתן

בשו"ת הד"ר (סימן כט אות יז) מעלה סברא: "ואולי י"ל דלרעהו צריך לשלוח דווקא דרך חשיבות, ולרבו צריך להביא בעצמו, ע"ד ידיו תביאנה [את אשי ה'] (ויקרא ז, ל)".

וכ"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"ט סימן קפ) בתו"ד: "לאיש הקרוב אליו, וכמו"כ לאביו או רבו, עדיף למסרו בעצמו דרך חיבה וכבוד".

לדינא: מחלוקת הפוסקים אם עדיף ע"י שליח או עדיף ליתן בעצמו, והכל לפי הענין^{קא}, והנכון לקיים שניהם.

לשלוח ע"י שליח קטן

ועתה נבא לבאר האם כששלחו ע"י שליח צריך דווקא שליח גדול ובר דעת, או די בשליח קטן וכדומה.

כתב החו"י בס' מקור חיים (תרצד, ג): "נראה לי דמותר לשלוח מנות על ידי קטן, אע"פ דלאו בני שליחות הוא,

^ק גליון בשבילי דשא מודו'יץ גליון פ"א (פר' ויקרא תשפ"ב).

היינו בדיני זכיה וממון, משא"כ כאן אפילו על ידי קוף נתקיימה המצוה".

ויסוד זה בדיני שליחות כתב החתם סופר (בחידושי, גיטין כב: בד"ה והא לאו בני): "ודע והבן כל מה שאמרו חז"ל פלוני בר שליחות או אינו בר שליחות, היינו ר"ל בר שליחות כמותו או אינו בר שליחות כמותו, אבל שליח אפילו קוף יכול להיות שליח^{קב} אלא שאינו כמותו, נפקא מיניה היכא שהקפידה תורה שהבע"ד בעצמו יעשה אלא שאנו אומרים שלוחו הוה כמו עצמו, לזה בעי' דין שליחות דאל"ה לא הוה כמותו, אבל היכי שאמרה תורה שישלח שליח כגון משלוח מנות, זה סגי אפילו ע"י קוף וכל הפסולים, והבן זה כי כבר טעו בו גדולים וטובים ממני".

וכן בספר ליקוטי חבר בן חיים (ח"א לו. בהערותיו על שו"ת יהודה יעלה) כתב: "שמעתי מפי מורי הגאון חתם סופר כי מר חמיו הגאון רבי עקיבא איגר נסתפק בזה, משום דכל לשון שליחות ומשלוח מנות אם לא בעינן דין שליחות ואם יוצא ע"י עכו"ם, ומרן חתם סופר השיב לו: אילו היה המצוה להוביל בעצמו, ורק ע"י שליח ג"כ יוצא משום שלוחו של אדם כמותו הוה שייך דין שליחות, אבל מאחר שהמצוה משלוח דוקא מצי לשלוח אפילו ע"י גוי".

וכן היא בספר שערי צדק (להרה"ק רמ"מ מדעש זצ"ל, או"ח סימן קלח): "ושמעתי מפה קדוש [החת"ס] בענין ספק שנסתפק הגאון מפוזנא זצ"ל אם יוצא במשלוח מנות ע"י קטן דהא נאמר משלוח ואין שליחות לקטן, ואמר אדמו"ר הגאון [בעל חת"ס] נ"י בפשיטות דבאמת אין קטן נעשה שליח להיות כמותו, והיינו דוקא בדבר הצריך שליחות כמותו, דהיינו בדבר שמוטל על הבעלים לעשות בעצמם ועושה שליח כמותו, לא מהני שליחות בקטן, אבל בדבר שא"צ כלל לעשות בעצמו, ועיקר המצוה הוא ע"י אחר, א"צ שליחות כמותו, רק

^{קא} שיש לחשוב מה היא ההידור במצוה, שאם המקבל יתכבד במה שכבוד מעלתו טרח להביא לו משלוח מנות בוודאי עדיף בעצמו שהרי בזה מרבה אהבה וריעות, וגם אם הוא ממילא כבר עומד לפניו אינו צריך לשלוח ע"י אחר, אך הרי יש שאומרים שעיקר התקנה היה שיהי' ע"י שליחות, וגם שיש בזה פרסומי ניסא, ולכן עצ"ע.

^{קב} מסופר כי אחד הרבנים התאונן לפני הרה"ק מסאטמאר זצ"ל על שכנו שהעזיז לשלוח לו משלוח מנות בידי בנו המלוכש לקוף ובודאי לא נתכוון אלא לבזותו, נתחייק הרבי והרגיעו כי בודאי לא נתכוון אלא לשם שמחת פורים, והרי יתירה מכך כתב מרן החת"ס שאפשר לצאת ידי חובת משלוח מנות אפילו ע"י קוף ממש, דליכא בזה דין שליחות אלא מעשה קוף בעלמא.

מעשה קוף בעלמא, וא"כ במשלוח מנות וודאי יוצא, עב"ד המתוקים האמיתיים".

וכ"כ בשו"ת מהרי"א יהודה יעלה (או"ח סימן רד וסימן רז): "ודאי א"צ ביה דין שליחות, דהא מעשים בכל יום חזינן דמשלחין ע"י קטנים, וגם ע"י עכו"ם על בי דואר, כנ"ל, ונכון הוא". עב"ד. וכן דעת הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל (בשו"ת שלמת חיים סימן שעח) כתב: "כנראה לכל הטעמים [אפשר לשלוח המנות] אפילו על ידי קוף או פיל ובלבד שידע שהוא מחמת ריעות".

וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן רלד) שיוצא בשולח ע"י קטן, "והסברא פשוטה, בשלמא גבי קידושין וגירושין ותרומה שהוא בעצמו צריך להיות המגרש או הנותן, רק דהתורה גילתה דשלוחו של אדם כמותו, ודוקא בבר שליחות, ואי לא לא הוי כמותו, אבל הכא דעיקר מצוה היא המשלוח, אדרבה יש ספק אם נתן בעצמו אם קיים המצוה, אם כן מה איכפת לן אם אינו בר שליחות ואינו כמותו, סו"ס קיים המצוה ושלח, וזה עיקר המצוה, וזה ברור". וכ"כ שם עוד בסו"ד: "האמת יורה דרכו דהכא עיקר המצוה היא המשלוח, ואף ע"י מי שאינו בר שליחות, ואף ע"י עכו"ם קיים המצוה".

אמנם הרה"ק בעל עבודת עבודה מטאהש זצ"ל היה מעורר שאין כדאי לשלוח ע"י נכרי שלא יהי' לגוי חלק ויד במצוה זו^ק.

*

אבל בלחב"ח שם הקשה מדברי הגמרא בקידושין (כ"ג): "דאמר רב הונא בריה דרב יהושע הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן ואינהו מצי עבדי", ולפ"ז קשה "והרי התם ג"כ המצוה עלינו רק לעשות הכהן לשליח, דלמא שליחא דידן הוו ושאני התם דהמצוה רק לעשות שליח וצ"ע".

והגאון רבי יוסף נפתלי שטערן ז"ל (בהערות באר מרים על ס' מכתב סופר אה"ע קט): כתב: "ולא זכיתי להבין במחכ"ת קושייתו, הח"ס אמר היכא שלא הקפידה התורה שיעשה הדבר בעצמו רק ע"י שליח לית כאן דין

שליחות מצד השליח ואפי' כל הפסולים בשארי שליחות כשרים בזה, אבל עכ"פ צריך להיות שליח של האיש הרוצה לקיים המצוה ובפקודתו ובמצותו עושה שליחותו, וכל זה אם המשלח יכול לעשות ג"כ בעצמו הדבר הזה, אבל מידי דאיהו לא מצי עביד איך יקרא השליחות על שמו, וא"א לומר דכהנים רק שלוחי דידן, דזה היא כוונת ר"ה בריה דרב יהושע כמ"ש התוס' במס' יומא דף י"ט ע"ב כיון שא"א לנו למיעבד מה שהכהנים עושים ואינו דומה לגט ומשלוח מנות שהאפשרות שיעשה בעצמו".

ובשו"ת משיב דברים (או"ח ס' קעה) תירץ: "דלק"מ דהח"ס ס"ל משלוח מנות צריך דוקא ע"י שליח, ע"כ לא בעי השליח להיות בר שליחות דוקא, אבל הקרבת קרבן דא"צ דוקא ע"י שליח, דהרי כהן מקריב קרבנו בעצמו, א"כ יכול להיות מה דמקריב הכהן עבור ישראל הוא רק מצד שלוחו של אדם כמותו והוצרך הגמ' להוכיח רק דשלוחי רחמנא מצד מ' י איכא מידי וכו', ודו"ק".

ובשו"ת מאור החיים (להג"ר מאיר חיים אונגר ז"ל אבד"ק לאקענבאך, ח"א סימן כ"א) כתב: "ולענ"ד נראה בזה, דהנה בקידושין (מא:) אמרו מה לקדשים שכן רוב מעשיהם ע"י שליח, ופירש"י ז"ל דכל עבודת הקרבתם ע"י כהנים שהם שלוחים. וביאר בריטב"א ז"ל פירוש ע"י שליח דוקא ולא ע"י בעלים עיי"ש, והיינו דבהקרבנות קרבנות כל עיקר המצוה היא על השליח ולא על הבעלים. ומעתה מצות הקרבת קרבנות הוי דומיא דמצות משלוח מנות, דבשניהם אין המצוה על גופם של בעלים שיקיימוהו בעצמם, אלא העיקר הוא שהם ישתדלו שתתקיים המצוה, אבל עשיית מעשה המצוה אינה מוטלת על הבעלים. וכמש"כ הריטב"א דבקרבתות אין המצוה מוטלת על גוף הבעלים, וכן במשלוח מנות כ' חת"ס דאין המצוה מוטלת על גוף הבעלים, והש"ס בקידושין (כג:) רוצה להוכיח כסברת הריטב"א ז"ל, דעל כרחן צ"ל דבקרבתות אין המצוה מוטלת על הבעלים, ומה שהכהנים עושים אינו בתורת שלוחי דידן ושליחו של אדם כמותו, דהרי מה דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, וע"כ אי אפשר לומר דלעולם המצוה מוטלים על גוף הבעלים אלא שהם עושים את הכהנים

^ק נטעי גבריאל לפורים פרק סג או"ק ג. והדבר מצוי מאד במקומות שרגילים לשלוח ע"י מוניות של נכרים, שיש מקום להחמיר לשלוח רק ע"י שליחי ישראל.

לשליחם, דזה אינו, דכיון דהבעלים בעצמם אי אפשר להם להקריב ממילא א"א שהכהנים יקריבוהו בתורת שלוחם, ועל כרחן מוכח דמעיקרא אין המצוה מוטלת כלל על הבעלים, אלא המצוה היא שעשה ע"י שליח. וחידוש זה שחידש הש"ס דבקרבנות אין המצוה על גוף הבעלים אלא שהמצוה היא שיעשנו ע"י שליח, והוכיחו זאת מסברא דמי איכא מידי וכו', חידוש זה בעצמו חידש לן החת"ס ז"ל בענין מצות משלוח מנות מכח הוכחה אחרת דכיון דכתיב 'משלוח' מנות ממילא אין המצוה מוטלת מעיקרא על גוף הבעלים, אלא שמעיקרא נתקנה מצוה זו שיעשנה ע"י שליח, ואין צריך שהשליח יהי 'כמותו' כהבעלים, כיון דמעיקרא אין המצוה מוטלת על גופם של בעלים, והיכי דא"צ שהשליח יהי 'כמותו' מהני גם ע"י עכו"ם, דהא דאימעטי עכו"ם משליחות היינו רק היכי דבעינן שיהי השליח כמותו. נמצא לפ"ז דחידושו של הש"ס לענין קרבנות הוא הוא חידושו של החת"ס לענין משלוח מנות, ואין שום סתירה להח"ס מש"ס הנ"ל, ושניהם עולין בקנה אחד, ודוק".

ויש עוד בזה אריכות בספרים, ועוד חזון למועד.

*

ובשו"ת בית ישראל (שם) כתב עוד: "י"ל טעם אחר דטוב יותר ע"י שלוחים ובפרט ע"י נערים עניים, עפמ"ש"ל בשם הרמב"ם דעיקר שמחת פורים לשמח לב עניים, וא"כ כששולחין ע"י נערים או שאר שלוחים עניים, ומנהג העשירים שנשלח להם מנות נותנים הם איזה מתנה להשלוחים העניים".

וטעם לשלוח ע"י קטן דווקא כתב הג"ר משה ארי' ליב ליטש-ראזענבוים ז"ל דיין דפרעשבורג^{קד}: "שאלני כבוד אחי הגאון מו"ה אברהם נ"י על מה שאנו שולחין מנות ע"י קטן והלא קיי"ל דאין שליחות לקטן והשבתי לו דעיינ בירושלמי עירובין (פ"ג הלכה ב') דעירובי תחומין אין משלחין ע"י קטן אבל עירובי חצרות משלחין ע"י קטן משום דרכי שלום וע"כ משלוח מנות דהוא תיקון מרדכי ג"כ משום דרכי שלום משו"ה שולחין ע"י קטן, וכן מבואר בירושלמי הנ"ל דע"י ששולחין ערובי חצרות ע"י קטן נגרם שלום בין אשה לרעותה לכן

המנהג לשלוח מנות ע"י קטן וכתיב גבי מרדכי ודובר שלום לכל זרעו אותיות שלום הוא ר"ת ש'לוח ל'רעים ו'אביונים מ'נות שהוא משום שלום ודו"ק".

ועוד טעם לדקדק לשלוח ע"י קטן כתב הג"ר חיים שאול הלוי לעוויטאן ז"ל אבד"ק שאלאטק^{קד}: "י"ל דלכך נהגו לשלח ע"י קטנים משום דבגדולים נוהג דיני שליחות וזכי, ומנהגם הי' לשלח בחזרה ג"כ מנות כמנהגנו, וכמבואר בענין דמחלפי סעודתיהו, וא"כ שמא ישלח חברו מנה גדולה כנגד מנה קטנה וחששא דקוביא וריבית וכמבואר בשבת קמ"ט, ולכן הי' שולחים ע"י קטנים כיון דלית להו יד לזכות הוה כלוקח בחזרה מהפקד ואין בזה ריבית. ובזה יש להסביר דברי אב"י שאמר אחר קבלו בחזרה ממרי בר רב 'השתא אמר מר אנא שדר ליה חוליא ואיהו שדר לי חורפא', משום דמרי שלח לחזרה דברים שאין מצויים לכל ורבה שלח דברים המצויים לכל, ולשון אמר אב"י בבדיחותא דאין כאן ריבית דיאמר מר שהוא רבה אנא שדרי ליה חוליא ואיהו שדר לי חורפא ומנה שלי חשוב יותר ממנת מרי. וא"כ מנהג ישראל תורה הוא ששולחין ע"י קטנים".

וראה מה שכתב בקדושתו בספר קדושת לוי (לפורים, סוף קדושה שניה) לגבי מצות מתנות לאביונים: "ומה טוב שישלח מתנות לאביונים ע"י בניו ובנותיו הקטנים כדי לחנכן במצות, וזכור אני כשהייתי קטן היה אבי ע"ה משלח ע"י לאיזה עניים ולא שלח ע"י משרת כדי לחנך אותי במצוה, והכל בשמחה ובטוב לבב ובצינעא שלא יבוש העני". ופשוט דה"ה למצות משלוח מנות.

*

אמנם נחזין לציין מה שכתב בס' ריח דודאים [להרה"ק בעל בני יששכר] על הגמרא "רבה שדר לי למר בר מרי ביד אב"י" "נשמע דהשליחות הזאת נעשית בגדולים בעלי תורה, ואין בזה משום ביזוי, דמיקרי שליחות לדבר מצוה".

*

וכתב בספר דברי הפורים (מאת הגאון רבי יחזקאל ראטה מקארלסבורג זצ"ל, עמ' כט): "ראוי לעורר ע"מ שמצוי

^{קד} בני יהודה על מגילת אסתר עמ' קטז.

^{קה} במכתבו הנדפס בקובץ אהל יצחק (שנה ב' חוברת ז עמ' ו).

שהבעל הבית לא יודע כלל מתי ששולחין המשלוח מנות והוא לא עשה השליח, אלא עורכין אותם הבני הבית והם מסדרין אותן לשלוח, באופן שאפשר שלא יצא ידי מצות משלוח מנות מכיון שהוא לא עשה השליח, לכן יזהר שהוא בעצמו ימסור להשליח המנות ויכוון אז לצאת בזה המצווה.

לדינא: אפשר לכתחלה לשלוח ע"י שליח קטן, וי"א שאפילו עדיף לשלוח ע"י קטן, ומעיקר הדין אפשר לשלוח גם ע"י עכו"ם [ונכון להימנע מזה], ובכל אופן צריך לזהר שהוא ימנה את השליח ויראה בשילוחו.

אם המקבל מוחל או אינו רוצה לקבל האם יצא י"ח

יש להסתפק מה הדין בשלח מנות לחבירו, וחבירו אינו רוצה לקבלם, או שמוחל לו עליהם, האם יצא ידי חובתו או לא.

דעת הרמ"א

כתב הרמ"א: "ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא".

וכתב הקרבן נתנאל (על הרא"ש, פ"א דמגילה אות ט) בדעת הרמ"א: "ובדרכי משה לקח דין זה ממנהר"י ברי"ן, והביא ראיה לדבריו ממס' נדרים דף ס"ג: "האומר לחבירו קונם אם אין אתה בא ונוטל לבנך כור א' של חטין ושתי חביות של יין הרי זה יכול להפר נדרו שלא ע"פ חכם ויאמר לו כלום אמרת אלא מפני כבודי זהו כבודי", וכתב הרשב"א הטעם דבקיום המעשה שייך למימר הריני כאילו התקבלתי שאפי' היה מקבל ממנו היה יכול להחזיר לו, א"כ מעכשיו יכול לומר לו 'הריני כאילו נתקבלתי והחזרתיו' דאפוכי מטרתא למה לי, והאי טעמא שייך גבי משלוח מנות נמי".

וכמה מן האחרונים כתבו שהרמ"א למד זה ממה שכתוב 'ומשלוח מנות', רואים מזה שהעיקר היא השילוח, ואף שלא הגיעו ליד חבירו מחמת איזה סיבה יי"ח, כן כתב בספר חמד משה (על שו"ע או"ח, מאת הגאון רבי גדליה משה הלוי זצ"ל אבד"ק יאנאווא ולאשיין): "ונראה דלמד זה [הרמ"א] מדברי הריב"ש שהביא סי' תרצ"ו ס"ו בהג"ה, וי"ל דזה רמזו מדכתיב 'ומשלוח מנות איש לרעהו' ולא כתיב 'זיתן מנות איש לרעהו', אלא דהמצוה היא רק לשלוח ואם לא קבלם יצא. ואפשר

לומר על דרך הרמז שזכרו ע"י זה שנענשו על שנהנו מסעודת אחשוורוש ולכן בשילוח לחוד סגי".

וכן כתב בספר בנין ציון (שו"ת מאת הגאון רבי יעקב יוקב עטלינגער זצ"ל אבד"ק אלטונא והמדינה, סימן מר) בהקדימו להקשות: "קשה דא"כ גם במתנות לאביונים אם רצה ליתן לעני והוא אינו רוצה לקבל יצא, ולמה כתב הרמ"א רק לענין משלוח מנות כן... ולענ"ד טעם המהר"י ברין ורמ"א כמו שכתוב 'ומשלוח מנות' ולא כתיב 'זיתן מנות' כמו דכתיב 'זיתנות לאביונים', דלשון נתינה שייך גבי מנות כדכתיב 'זיתן לפניה וגו' מנות ולחנה יתן מנה אחת אפיס', מזה נראה דלא הקפיד הכתוב אלא על השילוח, דהיינו שיוצא מן המשלח, אבל מתנה לא אקרי רק מה שבא מיד הנותן ליד המקבל, דרק אם בא לידו נקרא מתנה, ולכן אם העני אינו רוצה לקבל לא יצא ידי מתנות לאביונים אפילו אם מועיל לענין נדר לומר הרי הוא כאילו התקבלתי כיון דלא קיים כאן מצות הכתוב ויכול לקיים בעני אחר, אבל כאן דכתיב 'ומשלוח מנות' דאין זה רק מצות שילוח, מששלח יצא".

וככה כתב בשו"ת הרד"ד (שם): "מחזורתא דדעת הרמ"א דדוקא במשלוח מנות כיון דשינה הכתוב בלשון 'משלוח' ובאמת יוצא אף אם נותן בעצמו ואמאי לא כתיב לשון נתינה כמו במתנות לאביונים, דהא מחלפי סעודתייהו משמע בעצמם... וא"כ למה במתנה לאביונים דמהני גם ע"י שליח כתיב לשון מתנה ובמנות כתיב לשון שליחות, ע"כ להורות דיצא במה ששלח אף אם הוא לא קבל. תו נ"ל דמשלוח מנות סתם כתיב, ומשמע גם אם אינו עומד ורואהו אם הלה קבל, ואף אם לא ידע אם עשה שליחותו דחזקה שליח עושה שליחותו, דסתם שליח מיירי דאינו עומד ורואה, דבעירובין (לא): פריך דלמא לא עבד ומוקי בעומד ורואהו, משמע דסתמא אינו עומד ורואה, וא"ת דאם אינו רוצה לקבל לא יצא, א"כ ל"ש חזקה שליח עושה שליחותו כיון דתליא בדעת אחרים, וכמ"ש המל"מ בהל' בכורות, אלא ע"כ דיצא אף אם אינו רוצה לקבל, ומזה למד הרמ"א דינו".

ובשו"ת חסד לאברהם (להגאון רבי אברהם תאומים זצ"ל אבד"ק בוטשאטש ושאר עיירות, סימן סט) מביא ראיה לשיטת הרמ"א מהא דלא תקנו ברכה על מצות משלוח מנות, דאכן הטעם שאין מברכים היא מפני שאם מחל או לא רצה

לקבל יצא, וז"ל בתו"ד: "מכאן [שלא תקנו ברכה] סיעתא לשיטת הרמ"א ז"ל, דהנה התומים סי' צ"ז הוכיח מדברי הרא"ש בפ"ק דכתובות דאף במצוה שהוא תולה בדעת אחרים תקנו ברכה, וכ' דלשיטתו צ"ל דה"ט דלא תיקנו ברכה על מצות צדקה משום דבברכה כתיב 'אפס כי לא יהיה בך אביון' ולכן אין מברכין, וטעם זה לא שייך במשלוח מנות, ותיקשי אמאי לא תיקנו ברכה, ועל כן נראה דהעיקר כשיטת הרמ"א ז"ל דהעיקר המצוה היא שהיה לבו שמח לשלוח לחבירו, וכל שהוא רוצה ליתן וחבירו לא רוצה לקבל יצא, א"כ עיקר המצוה היא במחשבה, [לכן] לא תיקנו ברכה בזה, כמ"ש הב"י באו"ח סי' תל"ב דאין מברכין על ביטול חמץ משום דהדבר תלוי במחשבה ואין מברכין על דברים שבלב". [וכן כתבו ראייה זו עוד כמה גדולים כמובא לעיל].

ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן שמא) בתשובה לבעל מחנה חיים כתב: "ומה שנראה מדברי מעלתו נ"י דשילוח מנות תליא אם מי שנשלח לו אוכל הדבר, דעתי לא כן ידמה, אלא דהעיקר הוא השילוח והחזקת טובו שחברו רואה שהוא אוהבו וכמים פנים אל פנים, וראיה לזה מדקיימא לן דאם מי שנשלח לו מוחל יצא ידי מצות שילוח מנות, ושם הרי לא אכל ולא נהנה ומכל מקום יוצא, משום דעכ"פ החזקת טובה אית ביה, ואע"ג דבעלמא מחילה כי האי גוונא לא מהני אלא אם כן אמר הריני כאלו נתקבלתי (יעוין נדרים דף כ) אפילו הכי כאן דעל כל פנים החזקת טובה אית ביה כיון דשלח לו נתחזקו שרשרות האהבה ביניהם וזהו תועלת המשלוח מנות, כן נראה לפי ענ"ד".

ויצוין מ"ש בס' שיר מעון (על מגילת אסתר) בטעם מצות משלוח מנות: "שתיקנו זה כי לולא זאת היו העניים מתביישים ששולחים להם מתנות, ע"כ תיקנו שישלחו

גם לעשירים ולא יהי נרגש אם הוא עני. ועוד לפי פשוטו של מקרא רצה המן ליתן העשרת אלפים ככר כסף מנה לדורן לאחשורוש להביא אל גנזי המלך, לזכר זה שולחים מנות. ואחשורוש לא קבל, והנה איתא בהגהות רמ"א שאם שולח לחבירו מנות וחבירו איננו מקבלו אעפ"כ יצא ידי משלוח מנות, ובזה ניחא, כי הנה ממש דומיא לנס שהמן רצה ליתן ואחשורוש לא קבל".

דעת הפר"ח והחת"ס

אמנם עמ"ש הרמ"א דאם מחל לו יצא, כתב הפרי חדש: "תימא, דזה מנין לו".

והחת"ס סופר (או"ח סימן קצו) ג"כ דעתו כדעת הפר"ח: "ואני אומר לא עיין הגאון [בעל קרבן נתנאל בשם מהר"י ברי"ן] במ"ש הר"ן (נדרים כד.) בשם הירושלמי דמייירי בסתם, ופליגי ר"מ ורבנן אי כוונת הנותן לכבוד עצמו או לכבוד המקבל, אבל אי כוונת הנותן לכבוד עצמו לא מהני באומר הריני כאלו התקבלתי, וא"כ יפה כתב פרי חדש מנ"ל לרמ"א דכוונת מתקני משלוח מנות – היינו מרדכי ובית דינו – אי הי' לצורך המשלח או לצורך מי שנשלח לו".

וממשיך החת"ס ואומר: "והנה ראיתי בזה ב' טעמים, בתה"ד כתב כדי שיהיה הרוחה לבעלי שמחות אולי לא יספיק לו סעודתו הרי חברו מסייעו עיי"ש, וי"ל אפילו אית לי טובא מ"מ תיקנו כך שלא לבייש מי שאין לו, כבסוף מס' תענית (כ"ז ע"ב), וא"כ כשם שאם באמת אין לו די ספוקו אין במחילתו כלום, אלא אפילו אית ליה מ"מ לא ימחול משום שלא לבייש. אך בס' מנות הלוי [כתב הטעם כדי] להרבות השלום והריעות, היפך מרגילתו של הצר שאמר מפורד ומפורד, פ"י במקום שראוי להיות עם אחד הנם מפוזרים ומפורדים במחלוקת, לכן תקנו משלוח מנות, א"כ י"ל כיון

^י [והעיר בזה הג"ר יעקב יוסף (בהגרי"צ) איינהארן שליט"א (בקו' זרע יעקב) דלכאורה י"ל דס"ל להפר"ח דאפי' אם טעם מצות משלוח מנות הוא לטובת המקבל אפ"ה לא מהניא מחילה, דהנה כתבו בתוס' ב"ק דף ק"י ע"ב ד"ה כסף לגבי גזל הגר, וז"ל דכהן אין יכול למחול כיון דהוי כפרה, ובפנ"י שם הקשה מ"ש מגזל דאינש דעלמא דיכול למחול דהו"ל כאלו נוטלו ממנו וחוזר ונותנו לו וה"ל כפרה בזה, ותי' דבשלמא שהחפץ היה שלו כבר שפיר י"ל דה"ל כאלו נותנו לו עכשיו במתנה, אבל הכא שהכהן לא זכה בו כלל א"כ אינו יכול ליתן לו במתנה כל שלא זכה בו עדיין, וא"כ כ"ש במחילה גרידא לא הו"ל כפרה. ועפ"ז כתב בתשובת פרי תבואה (הובא בפ"ת סי' רכ"ח ס"ק ל"ד) דגבי הך נדרים ג"כ לא מצי למימר הריני כאלו התקבלתי אלא אם המעות היו שייכים לו תחלה כגון גזל ומלוה או אפי' שלא היו שייכים לו מתחלה, אך באופן שידוע וברור שהם שייכים לו ולא לאיש אחר גם בזה שייך בו זכי' ומצי למימר הריני כאלו התקבלתי, משא"כ לגבי הכהן שאינו מבורר לשום אחד לא מהניא מחילתו. ולפ"ז נדחה הראי' לכאן במשלוח מנות, דהא טעמא מאי בנדרים כמ"ש הרשב"א דכיון שאפי' מקבלו יכול להחזיר לו א"כ מעכשיו הו"ל כאלו קבלו והחזירו, ולפמש"נ אי"ז שייך במשלוח מנות שאינו מבורר דשייך לאיש זה וכל שלא קבלו לא ימחול מחילתו כאילו קבל והחזירו, ושפיר תמה הפר"ח דמנין לו זה דמנדרים אין ראי', וממילא אפי' טעם מצות משלוח מנות הוא לטובת המקבל ג"כ ס"ל דלא מהניא מחילה ולא מצי למימר הריני כאלו התקבלתי".

ששלח והראה חבתו אעפ"י שזה מוחל לו כבר יצא ידי חובתו, ויפה כתב פר"ח מנ"ל למהר"י ברי"ן ולרמ"א שכתב משמו להכריע בזה.

על דברי החת"ס

בשו"ת משיב דברים (או"ח סימן קעה) כתב לתרץ קושיית החת"ס על הקרבן נתנאל: "ולפענ"ד ודאי ידע הקרבן נתנאל מהר"ן הנ"ל, אלא קושי' כיון דבסתם ס"ל לרבנן דלא היה כוונת הנודר אלא בשביל הנאת המוכר, א"כ בוודאי גם תקנת אנשי כנסת הגדולה במשלוח מנות היה ודאי ג"כ בשביל הנאת מי שנשלח לו, ושפיר יכול לאמר הריני כאילו התקבלתי".

אמנם בספר שערי רחמים (להגאון רבי רחמים יוסף פראנקו זצ"ל אבד"ק חברון, ח"א שער החיים סימן יא) מתמה על כל דברי החת"ס סופר: "ובמחילה רבה מכ"ת אמינא דהפריז על המידה לומר דלא עיין הגאון במ"ש בירושלמי, דהרואה יראה דלא קרב זה אל זה, שהרי אף לטעם התה"ד מבואר נגלה דצורך משלוח מנות אינו אלא לצורך הנשלח, ואם באמת הוא כבר שלח והלה רצה להסתפק במעט אשר לו ולשמוח בחלקו מאין הרגלים לומר דאין במחילתו כלום ולא יצא המשלח י"ח בזה, דאטו אם קבל המשלח מגוי ולא רצה לאוכלם או שלחם לאחר, או המשלח גופיה, האם גם בזה לא יצא המשלח ידי חובתו".

"ועיין למוה"ר חיים אלגאזי ז"ל בס' בני חיי במי ששלח מנות ומתנות ונגנבו או נאבדו קודם שיגיעו ליד חבירו לא יצא י"ח, דעיקר התקנה משום שמחה והא ליכא עי"ש, וכן הסכים על ידו מרן זקנו הר"ב מ"מ ז"ל בח"ב סי' ד' עי"ש, ומבואר יוצא מדבריהם דאם נגנבו מיד מי שנשלח אליו יצא שפיר המשלח י"ח, וא"כ גם אם מחלם לו או לא רצה לקבלם הו"ל כאילו קבלם בפועל, ובטעמיה דהרשב"א ז"ל דאפוכי מטרטא למה ל".

"ואם ראה תראה להרשב"א ז"ל בתשו' סי' י"ח שכתב בטעמא דאין מברכין על נתינת צדקה משום דשמא לא יתרצה העני לקבל, דמשמע דלא סגי במחילה ולא חשיב כאילו קבלם בפועל, שאני הכא דעיקר התקנה אינו אלא משום שמחה, והרי שמח בראותו ששלחו אליו מיני מאכל ומשתה וסגי בזה".

וממשיך השערי רחמים בדבריו: "ומ"ש [החת"ס] דאפי' אית ליה טובא לא יוכל למחול כדי שלא לבייש כההיא

דתענית, לא דמי כלל, דהתם הוי דבר שבפרהסיא שכל בנות ירושלם יוצאות וחולות בכרמים והעניות מתביישות בראותן את העשירות בבגדי חמודות, לא כן במשלוח מנות שכל אחד יושב בביתו ובחומותיו מה בושא שייך במחילתו, ואלו דברים שאין להם שיעור ואין השכל מחייבם".

ובשו"ת חלקת השדה (סימן ג) מעיר הגאון מבאניהאד על דברי החת"ס בדיבורים מתוקים: "נהנה כתב החת"ס דלטעמא של התה"ד אינו יוצא אם חבירו מוחל לו כיון דעיקר הטעם שיהיה לחבירו הרוחה בסעודה, ולדעתי הקלישה נראה דהתה"ד נמי מודה וודאי דעיקר הטעם משום רעות ואהבה, כמה שהביא מרן ז"ל בשם ס' מנות הלוי, רק דהתה"ד מסתפק שם אי יוצא בשאר דברים נמי שאינם אוכל נפש, ע"ז קאמר דהטעם היא שיהיה לו כדי ספוק הסעודה בריוח, כלומר וניכר יותר קירוב הדעת אם שולח לו מה שצריך ליומא ודבר בעתו מה טוב, ובוה ודאי טפי מתקרב דעתו של אדם, כמה שמצינו במס' כתובות ובמס' תענית גבי מעשה דאבא חלקיה לענין הצדקה דזכותה נפיש משום דמקרבא הנייתה, וא"כ ה"נ איכא טפי קירוב הדעת אם נותן לו דברים של סעודה הצריכים לשעתה, מ"מ לכו"ע עיקר הטעם משום ריעות, דאי רק משום צורך סעודת חבירו א"כ בשאר יו"ט נמי צריך לזה, וע"כ דמשום קירוב הדעת ואהבת ריעות תקנו כן בפורים, ואגב אורחא תקנו שיהיו דווקא צורכי סעודה דעי"ז ניכר אהבתו טפי".

"וא"כ אפילו לטעמא של התה"ד היכא ששלח לו דברים שהיא מצורכי הסעודה וכבר הראה בזה אהבתו אע"ג שחבירו מחל לו יצא, וטעמא של התה"ד וטעמא משום אהבה ורעות עולים בקנה אחד, ורק התה"ד הוסיף שיהיה דברים מצורכי סעודה, דעל ידי זה ניכר ביותר אהבתו, ודוק".

על דברי הפר"ח

ויש מקשים על הפרי חדש דבהלכות מתנות כהונה (י"ד סי' סא ס"ק מג) כתב הפר"ח עצמו דאם הכהן מחל לו המתנות יצא, וז"ל שם: "דע שאע"פ שהכהן אם מחלם לבעלים או אם הבעלים נתנום להם ע"מ להחזיר בדיעבד הואי מחילה ויצאו ידי נתינה". וא"כ גם כאן לענין משלוח מנות י"ל שאם מחלם לו יצא, ולמה חולק על הרמ"א בזה.

וכתב ע"ז הברכי יוסף (תרצה, ה) וז"ל: "ונראה לי דהכא טעמא כמ"ש הרב תרומת הדשן שיאכלו בסעודה, ולפי' במתנה ע"מ להחזיר אף דבעלמא הוי מתנה הכא לא יצא כמ"ש האחרונים, ומש"ה סבר הרב פר"ח דאם מחלם לו לא יצא, אבל במתנות כהונה דמתנה ע"מ להחזיר בהם שמה מתנה ויצא ה"ה דאם מחלם יצא. ובהכי אידחיא מאי דאייתי ראייה הרב קרבן נתנאל [כנ"ל]... ולפוס מאי דכתיבנא בעניותין אין מזה ראייה אי אמרינן דמתנה ע"מ להחזיר במנות לא יצא, וזה דעת הרב פר"ח, ומעתה אין ראייה מההיא דנדרים כמבואר".

וכ"כ בשו"ת הרד"ד (ח"א סימן מט) ליישב דעת הפר"ח: "ומה שנראה בדעת הפר"ח הוא, דבמתנות כהונה שפיר כתב הפר"ח דמהני מחילה מידי דהוי בכל תנאי דמהני אם אומר הריני כאלו התקבלתי, אלמא דהריני כאלו התקבלתי חשוב כאלו הממון בא לידו, א"כ ה"נ במתנות כהונה כשמוחל לו הוי כאלו קבלם והחזירם לו, ושפיר יצא ידי נתינה... וזהו דעת הפר"ח, ומה שהקשה אמשלוח מנות כוונתו כיון דהמצוה הוא דוקא מידי דאכילה ובמעוה ושאר דברים אינו יוצא ידי חובתו, א"כ גם הריני כאלו התקבלתי לא מהני, ונהי דנהנה מ"מ לא עדיף ממעוה דאינו יוצא יד"ח, ודוקא היכי דאין הקפידה רק על ההנאה והריווח כגון מת"כ וכגון שדי מכורה לך ע"מ שתתן ר' זוז דאין כוונתו דוקא אכסף דגם שוה כסף יקח שפיר באומר הריני כה"ת הוי כאלו השיג שוה כסף ומהני, משא"כ במנות שפיר תמה הפר"ח... שוב ראיתי להקרבן נתנאל שתמה על הפר"ח... ולפ"מ שניחא, דשם [במס' נדרים] להרווחה מכוי, ואם נתן לו דמים שפיר דמי דמה לי הן מה לי דמיהן ומש"ה גם הריני כה"ת מהני, משא"כ במנות דבעינן הנאת מאכל".

ראיית הכת"ס לדעת הרמ"א

והכתב סופר (או"ח סימן קלט) מקשה על הפרי חדש [בקושיא המובא בדברי הברכ"י], ומפרש דברי הגמרא (מגילה ז:) קיימת בנו וכו', שמזה ראייה שיוצאים י"ח משלו"מ אף כשאנו רוצה לקבל, וז"ל: "ויש לומר

דשלח לו ר' יהודה נשיאה לקיים בו משלוח מנות והוא לא רצה לקבל ממנו עבור שלוח מנות, והמשלח כבר יצא ידי חובתו, והחזיק ר' אושעיא בהנשלח עבור מתנות לאביונים, ושלח לו 'קיימת בנו רבינו משלוח מנות ומתנות לאביונים', ומדויק הלשון 'קיימת בנו' שעל ידי קיימת שניהם לאשר אני מחזיק בו רק למתנות לאביונים ובלתי ספק רוצה אתה בכך, ממילא קיימת תרתי על ידי. ומה ראייה לדינו של המחבר כשאנו רוצה לקבל כבר יצא המשלח ידי חובתו".

וכ"כ הכת"ס עוה"פ (שם סימן קמא): "ולפע"ד ראייה לדינו של הרמ"א מש"ס מגילה ז. דשלח ליה ר"א קיימת בנו מש"מ איש לרעהו ומתל"א... ולפע"ד נראה לפי ש"ס דילן כך היה המעשה, דשלח לו לר"א כדי לקיים מצות משלוח מנות, ואם ה' מקבל ר"א מיניה אדעתא ידידיה דשלח לו לקיים מש"מ לא היה יוצא בו מצות מתל"א, אבל ר"א הודיעו 'קיימת בנו רבינו מש"מ ומתל"א' דר"א לא רצה לזכות בו משום מש"מ וכבר קיים המשלח מצוה זו כיון ששלח לו דרך חיבה וריעות ב' מנות של מיני מאכל ומשתה כדרך המשלחים מסעודותיהם אבל החזיק ר"א במנות אלו בשביל מתנה לאביון כי היה צריך לכך, וולכ"ן אפשר למשלח לצאת בקבלתו מצות מתל"א, ושלח לו 'קיימת בנו מש"מ ומתל"א' כי מחזיק בו בשביל מתל"א ומסתמא ניחא ליה למשלח בכך... ומוכרח מסוגיית תלמוד שלנו דאם אין רוצה לקבל כבר יצא מצות מש"מ והיא ראייה ברורה כראי מוצקת לפע"ד".

ובשו"ת דעת סופר (או"ח סימן קכח) כתב על דברי הכת"ס הללו, שהעיר תלמיד חכם אחד: "הלא רבי יהודה נשיאה לא התכוון לשם מצות מתנות לאביונים אדרבה התכוון מתחילה לקיים מצוות משלוח מנות, ומבואר בפרמ"ג (סימן ס' א"א סק"ג) דדברי קבלה כמו מתנות לאביונים לכ"ע צריכין כוונה, והאיך יצא לידי מצות מתנות לאביונים".

ואומר הדעת סופר: "ולדידי נראה לקיים מילין דאבוהון של ישראל ק"ז ז"ל, עפ"י מה שכתבו התוס' (סוכה ל"ט ד"ה עובר לעשייתו) וכן קיי"ל דכל מצוה שיש לה המשך זמן

¹⁰ ומוסיף הכת"ס: "ובירושלמי (פ"א ה"ד) ששלח לו 'קיימת בנו מתנות לאביונים', לפי הירושלמי לא כך היה המעשה, אלא ששלח לו ר' יהודה נשיאה לקיים מתנות לאביונים וקבלו, וחזר ושלח לו משלוח מנות וקבל, ונראה לי הא דשלח ליה 'קיימת מתנות לאביונים', פשיטא, נראה לי להודיע כי אינו יוצא משלוח מנות בזה רק מתנות לאביונים, וכשהדר שלח ליה - נראה לפרש דר' יהודה נשיאה פעם שנית שלח לר' אושעיא - ושלח ליה 'קיימת בנו משלוח מנות' דלא נימא דמשלוח מנות דוקא לעשיר ולא לעני. ועיין טורי אבן שנדחק בירושלמי מאי קמשמע לן, ולפי מה שכתבתי מיושב הכל על נכון ואין מחלוקת בין התלמודים ועל מקומם יבואו בשלום".

אי לא בירך מתחילה יכול לברך כל זמן המשך המצוה ומקרי עובר לעשייתן יעיי"ש, וא"כ גם הכא בשעת ששלח ליה ר"א בודאי עדיין היו בידו אטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמרא ושלח ליה להודיעו שמוחל לו המשלוח מנות ומקבלם בתורת מתנה לאביונים, א"כ עדיין יוכל להתכוון לשם מצות מתנות לאביונים כיון שלא נאכלו עדיין".

"זאת ועוד אחרת, בודאי בלי רצונו של רבי יהודה נשיאה לא הי' יכול ר"א לעכבם לעצמו בשביל מתנות לאביונים, ושלח להודיע לרי"נ כדי שיסכים לזה שיעכבם לעצמו בתורת מתנות לאביונים, וא"כ באותו שעה שנתרצה לזה רי"נ התכוון לקיים מצות מתנות לאביונים ושפיר יצא כיון דהתכוון אח"כ, וא"ש. ועיין בכת"ס שם שכתב ששלח ל"י קיימת בנו שאני מוחל לך משלוח מנות ומעכבם לעצמי בשביל מתנות לאביונים ובלי ספק אתה רוצה בכך עיי"ש, כוונת הכת"ס ששלח ליה משום הכי, דאי לאו הכי לא היה יכול לעכב לעצמו, וכמו שכתבנו. ועיין".

*

אם אינו רוצה לקבל מחמת תיגרא

ויש לדעת האם מ"ש הרמ"א שאם מחל לו יצא היינו ג"כ באם אינו רוצה לקבלן מחמת תיגרא ואיבה, או דילמא בהא נימא דלא יצא י"ח.

הסברא נותנת שאם אינו רוצה לקבלם מחמת שנאה וכדומה אינו יוצא י"ח שהרי לא הגיע לידי אהבה ואחוה, וכמו שכותב הג"ר אליעזר דייטש מבוניאד זצ"ל בשו"ת חלקת השדה (סימן ב): "דטעם של הרמ"א היה, דהנה עיקר מצות משלוח מנות מה שניתקן בפורים, היה, מחמת שגזירת הרשע התחילה על ידי הפירוד שהיה בין ישראל, ועל זה אמר (אסתר ג, ח) "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד", כידוע שכל זמן שיש שלום בין ישראל, אין שום אומה ולשון שולטת בהם. וגם תחלת ביטול הגזירה היה על ידי השלום, שאמרה אסתר (שם, טו) "לך כנוס את כל היהודים". ואם כן, במה ששולחים מנות לחבירו איש לרעהו, בזה נתרבה השלום ואהבת ישראל, ולכך ניתקן זאת לעשות כן בפורים, להודיע שעל ידי שיהיה שלום בין ישראל לא תהיה שום אומה ולשון שולטת בהם... מהאי טעמא נמי כתב הרמ"א דאם מחל לו מהני, דהיינו כיון שבזה שניתן לו כבר הראה לו קירוב הדעת ואהבת רעים א"כ כבר נתקיים

עיקר התכלית של המצוה, ושפיר מהני, אע"ג שחבירו מוחל לו. והנה הרמ"א לא כתב אם נתן לחבירו מתנה ואינו רוצה לקבל ממנו דמהני, דבכה"ג שאינו רוצה לקבל ממנו נראה כאילו אומר לו אי אפשרי בך ובטובתך, וזה אינו מרבה אהבה וריעות ואדרבה גורם פירוד בין הדבקים, בזה ודאי לא מהני, רק הרמ"א מיירי דהיה נותן לו באהבה וחבירו מוחל לו ג"כ על צד האהבה והריעות, וא"כ כבר נתקיים עיקר תכלית המצוה ומהני, משא"כ באם אינו רוצה לקבל ממנו ומשלחו על פניו ומשליכו מנגד – מזה לא דבר הרמ"א, ובזה לא כתב דמהני".

וראה בספר אהל יוסף (סי' טו) שמבאר דברי הרמ"א: "דהכל תלוי במקבל, דאם המקבל אומר 'הרי הוא כאילו התקבלתי ושמחתי בו כאלו אכלתי אותם המנות' קיים הנותן מצות ומשלוח מנות". ומשמע מדבריו שרק אם אכן שמח המקבל בהם ונרצה בה, אז הוא דיוצא.

אמנם בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן רמ) כתב בתו"ד: "לשון הרמ"א דסתם למילתיה משמע דלעולם יצא אפילו באינו מקבל משום תיגרא, והטעם נראה לי דמשום דכתיב 'משלוח מנות' מוכח דרק על השליחות קפיד קרא, והטעמים כדאיתא בביצה דף ט"ז ע"א דהנותן מתנה לתינוק צריך להודיע, ופרש"י שעל ידי זה יתרבה החיבה והריעות והאהבה, ולכך סגי בשלוח דבזה מתרבה האהבה ומראה חיבתו לחבירו, ובזה הוא מקיים המצוה אפילו אם חבירו לא יקבל מחמת תיגרא או מטעם אחר".

והגאון רבי יעקב סג"ל פראגער זצ"ל (חתן הגאון מהר"ם שיק זצ"ל) בשו"ת שאילת יעקב (ח"א סימן נט) אחר שמקשה על טעמי התרה"ד והמנות הלוי כותב: "לולא ד"ק של רבותינו הייתי אומר לכלול ב' הטעמים, שבאמת הכוונה להרבות ריעות ואחוה בין עם ה' מטעם שאבאר, דלענ"ד [לכן] דוקא בפורים תקנו משלוח מנות ולא בחנוכה שג"כ נעשו לנו נסים, כי ידוע אם ח"ו שונאי ישראל בצרה מתדבקים ומתקרבים זה לזה מאד, וכן סיפר לי מו"ח הגאון נ"י בעת שהיה חולה רעה נתקרבו הפושעים ונכנעו לפני היראים והת"ח, ואמרתי שזה מרומז בתוה"ק גבי אחי יוסף שכשמצאו שהושב כספם כתיב זיחדו איש אל אחיו וכשלקח יוסף את שמעון כתיב זיאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו,

אותן ממנו אגלאי מילתא דלא נתן לו בשמחה וטוב לב, וצ"ע".

לדינא: לדעת הרמ"א [ועוד רבים] אם מחלם חבירו או אינו רוצה לקבל יצא המשלח י"ח, ויש מגדולי עולם שחולקים ע"ז, ולכן כדאי להחמיר. ואם אינו רוצה לקבלם מחמת תיגרא בוודאי יש להחמיר ולא לסמוך ע"ז.

לא הגיעו ליד המקבל (נאנסו או נאבדו)

יש להסתפק היכא דשלח מנות לחבירו ונאבדו או נגנבו בדרך ולא באו לידו אי מיפטר בהכי – כיון שהוא קיים המצוה ושלחם – או לא – כיון שלא הגיעו ליד חבירו.

כן מסתפק בספר בני חיי (סי' תרצ"ד) ועוד.

וכתב בשו"ת משאת משה (או"ח ב סימן ד): "...אע"ג דנאבדו בדרך שליחותם אי לא הדר שדד להו לאיש ההוא או לאחר הרי ביטל מ"ע מדברי סופרים דהוי כשל תורה, דהרי משלוח מנות איש לרעהו משמע שיגיעוהו, דומיא דנתינה, דלאו למימרא ליתנם לו מיד ליד רק דרך שילוחין... והרב השואל [רבי חיים אלפאנדארין] נר"ו כתב דעיקר ספיקא דדינא דכיון דתקנה זו משום שמחה נתקנה, כשנגנבו או נאבדו אין כאן שמחה עכ"ד, ובאמת נראין הדברים ונמוקס עמם. וליכא למידחי דהא דמשום שמחה נתקנו, הוי משום שמחה דמשלח, והא פטר נפשיה, דלא היא, דהרי כתב מוהרי"ל והביא דבריו מור"ם ז"ל בסי' תרצ"ו דהאבל אין שולחין לו כל י"ב חדש אע"ג דאיהו חייב והוא שולח כדרכו, ואם איתא דמשום שמחת משלח נתקנו הוה ליה לאסור כלפי ליא, אלא ע"כ דבשמחת המקבל תליא מילתא, וא"כ כי לא מטו לרשותיה דליכא שמחה לא קיים, וחייב לחזור ולשלוח, וק"ל". וכן מביא בשערי תשובה (תרצה, ז) בשם ה'בני חיי' דלא י"ח.

ובשו"ת בית שערים (או"ח סימן שפ) העיר ע"ז: "[כל זה לפי טעמי התה"ד והמה"ל] אבל מצאתי לזקני הגאון מהר"ל מפרגא בספרו אור חדש על מגילת אסתר עוד טעם על מצות משלוח מנות להראות שהוא בשלימות גדול עד שיכול להשפיע מטובו גם לאחרים ע"ש, ולפ"ז

ולקמן פרק מ"ג פסוק ל"ג כשהשיבם יוסף אצל הסעודה הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו כתיב זיתמהו האנשים איש אל רעהו, ומובן דאחיה היינו דיבוק באהבה הרבה יותר מריעות, מובן כהנ"ל בעת צרה היו כאחים ובעת טובה היו כרעים. והנה בפורים שנגמר להשמיד ולהרוג כל שונאינו נתקרבו הלבבות אל הצדיקים והתפללו כולם בלב אחד באהבה והכנעה זה לפני זה, אבל בחנוכה היו הרשעים מצליחים, כי מי שהסכים לגזרת אנטיכוס לחלל שבת ולבטל מילה וכדומה היה טוב לו, רק הצדיקים מסרו נפשם על המצות ונתפרדו הלבבות עוד הצדיקים כעסו על הפושעים שאין מוסרים נפשם והרשעים כעסו על הצדיקים שמכניסים עצמם לסכנה ומוסרים נפשם ומאודם על התורה ועבודת ה' ית"ש, ע"כ לזכר ההוא תקנו משלוח מנות דוקא בפורים כי אז נתקרבו זה לזה. וידוע מ"ש חז"ל (סנהדרין קג:) גדולה לגימא שמקרב הרחוקים, ולמשל אם ישלח עשיר לחבירו עשרה זהובים במתנה יתבייש בזה ואם ישלח לו דג גדול שוה זהוב א' יקבלנו בשמחה ויכיר לו טובה על כבוד זה, וגם בלק שלח לבלעם ולשרים להתקרב דאל"כ מה מלמדינו התורה בזה הסיפור, ואם יזמינהו לסעודה ג"כ יתקרבו הלבבות, ע"כ תקנו אנשי כנה"ג שישלחו מנות של אכילה ושתייה אעפ"י שאינו צריך כי יש לו ויתקרבו הלבבות מאוד ע"ז, והעני שאין לו מה לשלוח יאכלו סעודתם יחד. עיין היטב בב"ח סי' תרצ"ה נראה דס"ל כמוני. ולפ"ז ע"י שילוח זה נתקרבו הלבבות אפילו אם לא יקבלנו והיינו שמחל לו, אמנם אם אינו רוצה לקבלו צ"ע, וי"ל דהמשלח עשה את שלו להתקרב [ולכן י"ח], וכן נראה מתשובת אמו"ח בתשובתו (הנ"ל).

וגם הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל אמר שגם אם לא קיבלם מחמת שנאה יצא ידי חובתו^{ק"ח}.

*

[בס' חינוך בית יצחק (שו"ת סי' נב) מסתפק: "צ"ע אם [לאחר שמחל לו על המנות] חוזר ותובע ממנו המנות מה דינו, אם צריך ליתן לו או לא, דאף בנדר ומחיל וחוזר ותובע א"צ לחזור היינו דכבר קיים הנדר, אבל כאן דעיקר משום ריעות ואחדות ושמחה יתירה וחובה נודעת לו בזה המנות א"כ אם לא יתנם לו כשתובע

^{ק"ח} דולה ומשקה (שציגל) עמ' 287.

י"ל דכיון ששלח והראה שלימותו אף שנאבד מ"מ כבר קיים בזה מצות משלוח מנות. אמנם כ"ז אם כבר זכה בו חבירו ואין יכול הנותן לחזור, אבל אם עדיין יכול לחזור והוא ברשות הנותן, א"כ עדיין לא הראה שלימותו בפועל, אם נאבד ודאי לא קיים מצות משלוח מנות. מיהו באמת אנן קיי"ל זכין לאדם שלא בפניו וכבר זכה המקבל...וא"כ אפילו נאבד קיים משלוח מנות. ונ"ל דמשו"ה כתיב 'משלוח מנות' דקיים המצוה בשילוח אע"ג דלא אתי ליד מקבל ואפילו נאבד".

וכן מצאנו באשל אברהם (בוטשאטש, מהדו"ת, תרצה) שכתב: "שלח ונאבד, י"ל שבכך הולך כזכי ויצא ידי חובה בנתינתו להשליח, ובזכות בגין השילוח אליו".

ובס' פדה את אברהם (שיירי יפה ללב ס' תרצה) מביא דברי הרמ"א 'ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא' וכותב ע"ז: "מכאן נראה ראייה דמי ששלח מנות לרעהו ונגנבו או נאבדו בדרך ולא באו ליד רעהו דיצא השולח י"ח ואינו חייב לשלוח מנות אחרות...דהשתא ומה במנות שנשארו ביד הנותן שלא רצה לקבלם האחר עכ"ז יצא הנותן י"ח, כ"ש במנות שיצאו מרשות הנותן שלא נשארו בידו דפשיטא שיצא השולח י"ח".

ובס' אקים את יצחק (מהגאון רבי יצחק [בן רבין] אברהם שלמה ז"ל מגדולי רבני בבל, שו"ת סימן מב) כתב ע"ד: "ולוי נראה דזה ק"ו פריכא דשאני הכא דנתקיים משלוח מנות איש לרעהו ובאו לביתו ולכן אם לא קיבלם או מחלם יצא, משא"כ אם נגנבו או אבדו בדרך והמקבל לא ידע אותם ולא שמע ולא באו לביתו א"כ היאך נתקיים ומשלוח מנות איש לרעהו כיון דלא הגיעו ליד המקבל וזה ברור...ולוי נראה להביא ראייה שלא יצא דאיתא במס' שקלים פ"ב בני העיר ששקלו את שקליהם ונגנבו או אבדו אם נתרמה התרומה נשבעין לגזברים ואם לא נתרמה התרומה נשבעין לבני העיר ובני העיר שוקלים תחתיהם, הרי אם לא נתרמה התרומה חייבין בני העיר לשקול תחתיהן ולא יצאו י"ח, דדוקא אם נתרמה התרומה דקיי"ל תורמין על הגבוי ועל העתיד לגבות, ולכן כיון שתרמו עליה נעשית שלהן, משא"כ אם לא תרמו הם עדיין ברשות בני העיר ושוקלים תחתיהן, וה"נ גבי פורים הוי כמו שלא נתרמה תרומה ולא יצא

י"ח, כיון שלא ידע בהם המקבל, ולא יש ענין כמו גבי שקלים שתורמין על הגבוי, אבל גבי פורים אין מתנים על השולחים להם, לכן לא יצא י"ח, ודוק".

לדינא: אם לא הגיעו המנות ליד המקבל מאיזה סיבה, לדעת רוב הפוסקים לא יצא ידי חובתו, ויש לשלוח מנות אחרות.

מת המקבל ר"ל

בשו"ת חשבה לטובה (סימן ד) כתב להסתפק "בענין זה דשלוח מנות אי מת המקבל אחר שלוח המנות קודם שהגיעו ליד המקבל אי קיים משלוח מנות, אי יש לדמותו להא דרמ"א הנ"ל דבאם אינו רוצה לקבל מ"מ יוצא הרי דבשלוח גרידא יוצא. מיהו י"ל דלא דמי, דהתם כיון דהמקבל חי א"כ עכ"פ נעשה התכלית מהשלוח מנות דהיינו אהבה ואחיה כדברי הב"ח הנ"ל, א"כ כיון דרואה דחבירו שולח לו נעשה ביניהם אהבה ואחיה, משא"כ באינו חי דלא שייך זה".

שלח לשמעון והגיעו ללוי

יש להסתפק אודות ראובן ששלח ע"י שליח משלוח מנות בפורים לשמעון, והשליח טעה וסבר שצוה לתת המנות ללוי, והגיעו ללוי, האם יצא ראובן י"ח משלוח מנות.

בשו"ת מחנה חיים (תליתאי אור"ח ס' נג) דן בשאלה זו לגבי זאת שלוי אכל המנות לסעודת פורים אם יצא י"ח סעודת פורים, עיי"ש.

ולענין חובת ראובן במצות משלוח מנות, נראה לומר שיצא, בין לטעם התה"ד ובין לטעם המה"ל, שהרי לוי קיבל מנות לסעודתו, וגם הרבה ריעות בישראלקט.

ואגב יסופר על הרבנית רבקה הענא ע"ה אמו של הרה"ק רבי שלום מבעלזא זצ"ל, שבילדותה שלח אותה אביה הרה"ק רבי יהודה זונדל רמ"ז זצ"ל למסור משלוח מנות לרב העיר בראד, ובטעות הביאה המשלוח מנות להרה"ק המגיד רב ייבי מאוסטראה זצ"ל שהי' אז בעיר, ורב ייבי הבין שטעתה לפי שאביה לא הי' נמנה בין החסידים, ע"כ שלח אותה בחזרה לאביה לשאול למי התכוין, ואביה השיב שאכן התכוין לרב העיר ולא לרב ייבי, התחילה הנערה לבכות שאין

^{קט} אמנם הג"ר יצחק שטערנהעלל ז"ל בס' כוכבי יצחק (על תלמוד ירושלמי, ברכות פ"ב ה"א אות יח-ג) כתב בזה: "לפי דעתי י"ל דמצות שילוח לא קיים, אבל המצוה לסייע לאחד מ ישראל לקיים סעודת פורים יצא". עע"ש.

ברצונה לבייש את רב ייבי ושיסכים אביה שתביא את המשלוח מנות לרב ייבי, והסכים לה אביה וחזרה לרב ייבי באמרה שאביה אכן התכוין אליו, אמנם רב ייבי הבחין עליה שבכתה שאל אותה א"כ מדוע בכית, באין ברירה סיפרה את כל האמת שלא רצתה לבייש את הרבי ולכך ביקשה מאבי שיסכים ליתן את המשלוח מנות להרבי, בשמוע זאת רב ייבי שאל אותה: במה אברכך, השיבה שהרבי יברך אותה שיהי' לה בן כמו הרבי, ובירכה, נתקיימה הברכה במילואה ונולד לה בנה שלמים האיר לארץ ולדרים עליה בתורתו וקדושתו ה"ה הרה"ק רב שר שלום מבעלזא זצ"ל^ק].

שלח למי שירצה

הג"ר צבי יצחק אברומוביץ ז"ל רב הקריה החסידית בחצור בספרו טעם הצבי (לפורים עמ' קצב) כותב: "ולענין כשאין השולח יודע למי שלח – היינו שנותן המנות לשליח שיתנם למי שירצה – נראה נמי דאין יוצאין בזה, דכיון שהמקבל יודע שהשולח לא שלח אליו בדווקא, ורק על פי רצון השליח הגיעו אליו המנות, ממילא אין כאן שלום וריעות ביניהם".

"ואפילו אם השליח לא אמר למקבל כלום, והמקבל חושב בטעות שהשליח נצטווה ע"י המשלח לשלוח אליו, גם כן נראה דאין יוצאין בזה, כיון שהמצוה בעצם נעשתה שלא בדרך המביאה שלום וריעות".

[אמנם באופן שנותן לשליח כמה מנות עם רשימה של אנשים למי ימסור המנות [אך לא כתוב על כל חבילת מנות למי המה], פשוט שיוצא, שהרי יודע המקבל שגם אותו בפרטות כיוון המשלח בשלחו].

קיבל בעל כרחו

יש להסתפק בעובדא דראובן שלח מנות ביום פורים לשמעון, ולא רצה לקבלם, והניחם השליח אצל שמעון וברח, אם יצא י"ח בזה, דהא בעל כרחו קבלם כי הניחם השליח וברח והוא כבר סירב בתחילה.

כתב ע"ז בשו"ת תורה לשמה (סימן קצב): "אי נתינה בעל כרחו שמה נתינה או לאו, הדבר הזה נזכר בגמרא דגיטין פרק מי שאחזו דף ע"ד, ונחלקו הפוסקים הראשונים לענין פסק הלכה, ודעת רבינו האי גאון ז"ל והרמב"ם ז"ל לפסוק כלישנא בתרא דנתינה בעל כרחו

שמה נתינה, ויש עוד פוסקים רבים שפסקו לחומרא ע"ש, מיהו הם פסקו כן בדין תורה, אבל נידון השאלה הוא מצוה דרבנן אפשר גם הם יודו דפסקינן לקולא ויוצא י"ח בזה, אע"ג דבעל כרחו קבלם. ועיין למרן בבית יוסף (אה"ע סי' קמ"ג) מ"ש רבו הריב"ר ז"ל דלכ"ע אם קבלם המקבל אפילו בעל כרחו שמה נתינה, ופולגתא דאמוראי מיירי בלא קבלם ע"ש. מיהו כתב שם דברי החכם המשיג על זה, שדברים אלו שכתב כל שקבלם המקבל אפילו בע"כ לכ"ע הוי נתינה, הם דברים שקשה לשמעון ע"ש, ודברי המשיג נכונים בזה, ועכ"ז לסניף יהיה ס' מהריב"ר ז"ל בנידון של השאלה שבאמת המנות נשארו אצל שמעון אלא שנשארו בע"כ. על כן נראה דיצא י"ח הואיל והיא מצוה דרבנן, ומ"מ המחמיר לעשות מנות אחרים כתקנן לאדם אחר תבא עליו ברכה".

וראה בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סימן כד) מ"ש"כ בענין זה.

ולדעות הסוברים כי כוונת הרמ"א באמרו שאם אינו רוצה לקבלם יצא, היינו ג"כ כשאינו רוצה לקבל מחמת תיגרא ושנאה, א"כ בוודאי כשקיבלם בפועל יצא ידי חובתו, אמנם אם כוונת הרמ"א שאכן אינו רוצה לקבלם, אבל שמח ונתרצה בו, יש לעיין אם גם כשקיבלם בע"כ יצא, שהרי אפשר לומר שאינו שמח בהם שהרי בהדיא אמר שאינו רוצה שישארו אצלו.

לדינא: בקיבלם בעל כרחו י"א דיצא ידי חובתו, והנכון להחמיר ולשלוח אחרות.

נתנם במתנה ע"מ להחזיר

יש להסתפק מה הדין אם נתן המנות במתנה ע"מ להחזיר האם יצא י"ח או לא.

הנה אם שלחם במתנה על מנת להחזיר כתבו כמה מן הפוסקים דלא יצא ידי חובתו. וכ"כ בפרמ"ג (סי' תרצד במ"ז) דבמשלוח מנות לא מהני מתנה ע"מ להחזיר, כי המצוה היא "מנות מאכל ומשקה שישמחו בפורים". וכ"כ הגה"ק רבי אברהם אביש מפראנקפורט זצ"ל בחידושו עמ"ס מגילה ק"א: "נראה דמתנה ע"מ להחזיר לא מהני, כיון דליכא שמחה והתקרבות". וכן דעת

^ק תל תלפיות – בעלזא, עמ' 484, בשם כ"ק אדמו"ר ממכנובא-בעלזא שליט"א.

^{קא} נדפס בקובץ תורה מציון שנה ה' חוברת ג' סימן ז'.

הרחיד"א בס' יוסף אומץ (סימן פב דין ה): "מסתברא דלא סגי במתנה ע"מ להחזיר, והדבר פשוט בעיניקיי".

וכן נוטה דעת הגאון רבי שבתי גארמיוזאן זצ"ל מחכמי ירושלים שכותב^{ק"י}: "ומיהו נראה כיון דעיקר דין שני מנות לאיש אחד הוא כדי שיהיה דבר חשוב וגדול בעיניו, ומטעם זה לא סגי במנה אחת כמו שכתב הר"ן כנז"ל, מסתברא דלא סגי במתנה ע"מ להחזיר דהא ודאי טפי עדיף מנה אחת מתנה גמורה משתי מנות ע"מ להחזיר, וכיון דבמנה אחת לא יצא ה"ה שני מנות ע"מ להחזיר".

וכ"כ בשו"ת חשבה לטובה (סימן ד) שאינו יוצא במתנה ע"מ להחזיר, ומביא ראיה לזה "לפי מ"ש הט"ז שם באו"ח סי' תרצ"ה ס"ק ה' דהיכא דנראה כהלואה דמקבל תיכף תשלומין אינו יוצא ידי שלוח מנות יעיש"ה, וא"כ לפי מה דאיתא בש"ס קידושין דף ו' ע"ב דבאשה לא מהני מתנה ע"מ להחזיר דדמי לחליפין עיי"ש, א"כ לפ"ז ה"ה בשלוח מנות [אינו יוצא י"ח כיון דדמי לחליפין ובאופן כזה אין יוצאים שילוח מנות] כדברי הט"ז הנ"ל [ועע"ש].

והגאון רבי ידידיה טיאה ווייל זצ"ל (בן הקרבן נתנאל זצ"ל, בס' גנוי המלך על הרמב"ם, הל' מגילה פ"ב הט"ז) כתב: "ראיתי בס' בני חייא סוף הל' פורים שהאריך בפלפול אם אדם מקיים משלוח מנות במתנה ע"מ להחזיר, ובס' מעשה רקח משיג דאינו יוצא. ולענ"ד נראה דיוצא, דהא פסיק ביו"ד סי' רל"ח דאם נשבע לתת מתנה לאחד יוצא במתנה ע"מ להחזיר, וכתב הריב"ש דכל היכי דיכול לומר הרני כאלו נתקבלתי יוצא במתנה ע"מ להחזיר, וע"ש בבית הלל, ולפ"ז כיון דקיימ"ל דאם שלח לחבירו משלוח מנות וחבירו מחלו יצא, א"כ גם מתנה ע"מ להחזיר יוצא".

ובשו"ת צור יעקב (ח"ב סימן כה, בתשובה מבן המחבר הג"ר מרדכי ארי' הורוויץ מבאנלא ז"ל) כתב שתלוי דבר זה בשני הטעמים למצות משלוח מנות: "ולפי הטעם הזה [של התה"ד] להרבות בסעודה א"כ מתנה ע"מ להחזיר לא מהני כיון שאין יכול להנות להרבות סעודתו כמובן, אמנם לטעם השני כדי להרבות השלום י"ל דאף בע"מ

להחזיר מהני, והפמ"ג הנ"ל כתב דש"מ לא מהני ע"מ להחזיר והיינו כפי הטעם הא', והב"ן. [ואולי י"ל שגם לטעם המנות הלוי לא מהני, שהרי כל מה שמרבה שלום זה רק כשנותנם במתנה גמורה ומראה בזה גודל חיבתו לחבירו, אבל אם נותנם במתנה ע"מ להחזיר אין בזה ריבוי שלום שהרי לא נותנם לו בשלימות].

לדינא: נתנם במתנה ע"מ להחזיר לרוב הפוסקים לא יצא ידי חובתו.

נתנם בתנאי שיחזיר לו

כתב בספר חוג הארץ (אות יח): "יש מקום ספק במי שהתנה עם חברו לאמר הנני שולח לך מנות בפורים לקיים המצוה עמך ע"מ שגם אתה תקיים מצות מ"מ ג"כ עמי, אם יצא י"ח, דהו"ל כפורעו, ובעינן שיהיו מנות במתנה. או דילמא דאין זה כפורעו שהרי גם הוא חיובא רמיא עליה לקיים מ"מ, נמצא דלאו משום ששלח לו חברו יהיב ליה, רק מצוה דרמיא עליה קעביד ואין לו לזה רק טובת הנאה שהיה יכול ליתנו לכל מי שירצה, וטובת הנאה אינה ממון למחשביה כפורעו בזה. ומיהו לכמה מהפוסקים ז"ל דס"ל דבמידי דמצוה ואיסורא אפילו בדברבנן המתנה עלה תנאו בטל (עיי' בס' מחנה אפרים הל' רבית סי' ל"ח) נראה בנ"ד דלא מהני תנאה, לפי מ"ש הרא"ש בחולין במוכר פרה לחברו ע"מ שהמתנות שלי דהוי כמתנה ע"מ ש בתורה ותנאו בטל דהתורה נתנה רשות לבעלים ליתנם לכל מי שירצה ע"ש, א"כ הכא בנ"ד יש לומר שאם התנה כן תנאו בטל ומעשה קיים וזכה הלה במנות ותנאי המשלח בטל, וצריך להתיישב בההיא דמחליפי סעודתייהו אהרדי דאמרינן בגמרא".

והג"ר שלמה זלמן אויערבאך ז"ל (בס' שו"ת מנחת שלמה קמא סי' כו) כתב דהשולח מנות לחבירו על תנאי שיחזיר המקבל וישלח גם הוא לו מנות מסתבר דלא יצא, דכיון שמתנה עמו שיחזיר גם הוא לו מנה, נראה דחשיב כסחורה ולא משלוח מנות.

^{ק"י} ובס' פסקי תשובה (ח"א סי' קמז בהערה) שמועה שמע ומביא: "כי חכם אחד שאל את הגאון מה"ר יהושע ז"ל מקוטנא אם יוצאין מצות צדקה במתנה ע"מ להחזיר, והשיב לו: **אם אתה הנך זנב, העני מה פשע...**" וראה עוד בס' קובץ שעורים (ח"א מס' קידושין אות לו) מש"כ בזה לגבי פדיון הבן, ואכמ"ל.
^{ק"י} בתשובה שנדפסה בקובץ בית אהרן וישראל (גליון פז) מתוך ס' שו"ת אמרי קדוש.

ליה למלוה שחייב בה מדברי קבלה והולך בזכי דמי ואינו יכול לחזור בו ולקיים המצוה באחר וגם אם נאבדו יצא ידי חובתו ואינו חייב באחריות, או דילמא למתנה מדמינן להו דנהי דחייב במשלוח מנות מכל מקום הא אפשר לקיים חיובו באחר ויכול לחזור בו".

אי אמרינן חזקה על שליח שעשה שליחותו

יש להסתפק אם בשלח מנות ביד שליח אמרינן חזקה על השליח שעשה שליחותו, ואינו צריך לברר אצלו אם אכן הגיעו המנות ליעדם, או דילמא מוטל עליו לחקור אם נתקיימה השליחות כראויקט¹.

מפורש בגמרא מסכת עירובין (לב.): "אמר רב נחמן בשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחותו בשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו, ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה חזקה שליח עושה שליחותו". הרי לנו דבמצוה מדברי סופרים כמצות משלוח מנות לכו"ע חזקה על השליח שעשה שליחותו.

אמנם באמת אין דברינו נכונים, שהרי דברי קבלה הן, ודברי קבלה כדברי תורה, וא"כ אין לומר בזה חזקה על השליח שעשה שליחותו.

הנה הגה"ק רבי דוד דוב מייזליש זצ"ל אבד"ק נאשעלסק ולאסק בשו"ת הרד"ד (ח"א סימן מ"ה) מפלפל בזה בארוכה, ובסו"ד כתב: "מכל הלין טעמי נ"ל דיש לצדד דיצא ואף אם לא חקר אם השליח עשה שליחותו, אמנם אם אפשר בנקל שהשליח ישיבנו כי נתן ליד בעליו אל ימנע, דגם ספיקא דרבנן לכתחלה אסור".

ובשו"ת עוגת אליהו (סימן לא) ציין לדברי הרמב"ם בהל' תרומות (פ"ד ה"י) שכתב: "האומר לשלוחו צא ותרם לי והלך לתרם ואינו יודע אם תרם ואם לא תרם ובא ומצא כרי תרם אין חזקתו תרם, שאין אומרינן באיסורין חזקת שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר, וחושש שמא אחר תרם שלא ברשות". ומסיק שאם אינו יודע אם שלח השליח המנות חייב לשלוח פעם אחרת.

והג"ר שלמה קלוגר זצ"ל בס' שו"ת האלף לך שלמה (אור"ח סימן שפ"ג) כתב: "[אם] השליח חוזר ואומר שעשה שליחותו [ודאי שיצא, שהרי] עד אחד נאמן באיסורין, והש"ס בסוגיא דחזקה שליח עשה שליחותו מיירי הכל באינו חוזר ואומר שעשה שליחותו, אבל בחוזר ואומר מהני מדין ע"א נאמן באיסורין...ועוד אף לא חזר ואמר, כיון דהוי מלתא דעבידא לגלויי אם יחזור לו השני כדרך העולם, ואף בלא זה הרי אפשר בשאלה ובוזה ודאי מהני חזקה דשליח עשה שליחותו כיון דהוי נמי מלתא דעבידא לגלויי מיד...".

ובשו"ת חלקת יעקב (אור"ח סימן רלה) ציין לדברי הנודע ביהודה (אה"ע"ז מהדו"ק סימן ב) שכתב דאין חילוק לדאורייתא או דרבנן, רק אם המשלח יבא לידי עבירה אם לא יעשה השליחות אז אמרינן אף בדאורייתא חזקה שליח עשה שליחותו, ואם כן בני"ד דאם לא יעשה השליח שליחותו יבוא המשלח לידי עבירה שיתבטל ממצות שילוח מנות שהיא מצוה עוברת, אם כן ממילא הדין דחזקה שליח עושה שליחותו. ומסיים החלק"י דאמנם בשולח על ידי קטן או ע"י עכו"ם ודאי הדין דצריך להתודע אם קיבל המקבל, כמבואר בגמ' עירובין שם.

ויסופר לדור אחרון מהנהגתו של הרה"ק מבאיאן-לייפציג זי"ע כפי שסיפרו הגה"ח רבי יעקב קוואליק זצ"ל, שאדמו"ר הק' מלייפציג שלח פעם דרכו משלוח מנות בפורים לגיסו הרה"ק רבי נחום מרדכי מטשארטקוב זי"ע וביקש מר' יעקב שתיכף אחר שימלא שליחותו יבוא להודיעו שקיים השליחות כי לפני זה אינו טועםקט². וכן מסופר על הרה"ק רבי יהודה'לע מדזיקוב זצ"ל כי לא רצה ליטול ידיו לסעודה ביום הפורים עד שראה השליח ששלח לקיים מצוות משלוח מנות חוזר משליחותו ומוודא שקיים השליחותקט³. [ובענין אכילה לפני מצות משלוח מנות ראה בדברינו לעיל].

לדינא: שלח מנות ביד שליח י"ל דחזקה על השליח שעשה שליחותו ויכול לסמוך ע"ז, אבל בשלח ביד קטן או עכו"ם יש לו להתודע שאכן קיבלם המקבל [והיו שהחמירו בכל אופן].

^{קט} ראה בשו"ת אחיעזר (ח"ג סימן ע"ג) מש"כ בענין זו.

^{קטז} הרב ישראל ברים במאמרו בקובץ אסיפת חכמים (גליון י עמ' קעג).

^{קצ} קובץ נזר התורה גליון ה בשם ס' כבתה השלהבת.

אכלם השליח בדרך אם יי"ח מ"מ לשליח

בשור"ת משפטים ישרים (ח"א סימן קב) נסתפק בכמה ספיקות בדיני משלוח מנות, ואחד מהם שנסתפק בשולח מנות ע"י שליח, ואכלם השליח בדרך, וכששמע המשלח אמר ליהוי מנות באכילת השליח, אם יוצא בזה.

כתב ע"ז הגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל (גליוני הש"ס מגילה ז.): "לענ"ד אין כאן מקום ספק, דכשאכלם השליח גולן היה ונתחייב ממון, וכשאומר עתה ליהוי מנות כו' אין זה רק מחילה לשליח על הממון שנתחייב לו, ואפילו תהי' מחילה זאת כמתנה, מ"מ הרי איננה רק נתינת ממון לא נתינת מנות, וא"כ פשוט דאין יוצא".

לדינא: שלח מנות ביד שליח ואכלם השליח שלא ברשות, אינו יוצא בזה משל"מ לשליח.

שני אנשים ששלחו בשותפות

הגאון רבי יהודה נג'אר זצ"ל בספרו אהלי יהודה (דף קכה ע"ג) כתב: "יש להסתפק בשנים שנשתתפו בסעודת פורים ושלחו מנות מאותה סעודה אם יצאו ידי חובתן, דבתר מקבל אזלינן והא איכא, או דלמא בתר נותן אזלינן וליכא ק"י. וכה"ג בעי רמי בר חמא פרק השואל דף (צב) [צו]. בשאל ב' פרות לעשות בהן פרוטה, ואין לומר דאיש לרעהו כתיב ולא שנים לרעהו, דהתם נמי כתיב וכי ישאל איש מעם רעהו ומבעיא ליה התם בשואל משותפין ושותפין ששאלו ע"ש, ומסתברא דיצאו דשמחה למקבל בעינן והאיכא ק"י".

אם יכול לצאת משלוח מנות ומתנות לאביונים

גם יחד

יש להסתפק אם אפשר לצאת משלוח מנות ומתנות לאביונים בנתינה אחת, שאם נותן לעני מנות טובות ויש בה כדי שיעור לשניהם האם יי"ח שני המצוות בבת אחת, או דילמא אין לעשות כן.

הנה שנינו בגמרא: "רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא, שלח ליה: קיימת בנו רבינו ז'משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים".

כתב ע"ז בספר טורי אבן (שם): "לכאורה נראה לי לפרש דהכי קאמר, דבהני שתי מתנות אטמא וגרבא דשלח ליה קיים משלוח מנות איש לרעהו, דהא איכא שתי מתנות לאיש אחד, וגם קיים מתנות לאביונים, דר' אושעיא עני היה כדמוכח בירושלמי. ונפקא מינה כשתשלח עוד מתנה לאביון אחר, הא דר' אושעיא מצטרף דהא איכא שתי מתנות לשני אביונים, וגם מצות משלוח מנות קיים בהא דר' אושעיא לבד, דאביון לא נפיק מכלל רעהו, והא איכא שתי מתנות לאיש אחד, ולפי זה הא דכתב קרא משלוח מנות וגם מתנות, נפקא מינה באינו משלח אלא שתי מתנות לשני אביונים, דמשום משלוח מנות ליכא, דבעינן שתי מתנות לאדם אחד, וצריך לשלוח עוד שתי מתנות לאדם אחד, אבל בשולח שתי מנות לאביון אחד עלתה לו לכאן ולכאן למשלוח מנות ולמתנות אביונים".

וכן מדייק בריח דודאים על דברי הגמ' הנ"ל: "בודאי באיש אחד לא קיים מתנות ולאביונים שהרי יש ליתן לשני בנ"א, רק אמר לו כשישלח עוד לאיש אחד מתנה הנה יוחשב גם מתנתו ולא יצטרך שוב לשלוח גם להשני. הנה נשמע לנו לדינא דבשולח לעני מנות חשובים יוצא באיש אחד מנות ומתנה, ואפשר ר' אושעיא לגמרי קאמר דיצא גם במתנת לשני ב"א דהיו עניים ידועים סמוכים על שלחנו והדברים הנשלחים לו נשלחים גם להם. וצ"ע בדבר אם לסמוך ע"ז בלא ראוי מוכרחת דהרי י"ל דלאו דוקא קאמר כמ"ש. עכ"ד הריח דודאים.

והטורי אבן שם כותב אחרי הדברים הנ"ל: "ומכל מקום נראה לי עיקר, דבשילוח שתי מנות לאביון אחד אינו עולה לו לשתייה, אלא או משלוח מנות, דאביון לא נפיק מכלל רעהו, וצריך לשלוח עוד שתי מתנות לשני אביונים לקיים מצות מתנות, או עולה לו למצות מתנות לאביונים לחד, אבל לא לכאן ולכאן, ואי אפשר לקיים שתי מצוות הללו אלא על ידי שלשה בני אדם, שנים מהן אביונים ואחד בין עשיר ובין אביון. והא דשלח ליה קיימת בנו משלוח מנות ומתנות, לאו למימרא דקיים לשתייה, אלא אסיפא דקרא סמך דקיים על ידו מתנות לאביונים". ומביא ראיה לדבריו

ק"י נראה כוונתו דמדובר באופן שאין להם ביחד לשלוח רק שתי מנות בלבד, וא"כ אי אזלינן בתר הנותן אין לכא"א די נתינה, אבל אי אזלינן בתר המקבל הרי קיבל שתי מנות, וא"כ י"ל דכיון שהמקבל קיבל מבין שניהם ב' מנות יצאו שניהם י"ח.
ק"י וע"ע בזה לקמן בשער ד'.

מלשון הירושלמי במעשה זו, ולפ"ז אומר הטו"א: "ומדנקט בסיפא משלוח מנות, וברישא מתנות, שמע מינה דוקא הוא".

ואומר הטו"א עוד: "אי נמי הא דנקט בגמרא דידן למשלוח מנות עם מתנות, או או קאמר, דאם רצה לחשוב זה למשלוח מנות או למתנות הרשות בידו, ושפיר דמי. ובירושלמי אגב דנקט וחזר ושלח ליה ואמר ליה קיימת בנו משלוח מנות – דהתם משום מתנות ליכא, דרבי יהודא הנשיא עשיר היה – נקט נמי ברישא קיימת בנו מתנות לאביונים מה שבדר' אושעיא איכא ובדר' יהודא ליכא, אבל גמרא דידן דלא נקט להא דהדר שלח ליה, נקט לכולה קרא, למימרא דעל ידו קיים אחת משתי מצות הללו שירצה או משלוח מנות או מתנות".

"וכי תימא אי לא קאמר אלא דקיים אחת משתי מצות על ידו פשיטא מאי קמשמע לן, דודאי אביון מכלל רעהו לא נפיק. יש לומר, דאין הכי נמי דלאו משום רבותא שלח ליה הכי אלא מילתא בעלמא שלח ליה, תדע דהא בההיא דירושלמי במאי דהדר שלח ליה דאמר ליה קיימת בנו ומשלוח מנות איש לרעהו, פשיטא, אלא ודאי מילתא בעלמא הוא דשלח ליה הכי".

אולם מהרש"א מפרש על הגמרא "קיימת בנו ומשלוח מנות" דיצא ידי שניהם גם יחד, וז"ל: "פרש"י דהא תרי מנות איכא כו' ע"ש, פירושו אינו מבורר ומאי אשמועינן בכך הא ודאי דאטמא דעגלא וגרבא דחמרא ב' מנות הן, ונראה לקיים כל נוסחות הגמרות שלפנינו דמייתי נמי סיפא דקרא ומתנות לאביונים, ומשום דמנה משמע כל דהו ולכך בעי תרי לאיש אחד, אבל מתנה בעי שיעור נתינה כדאמרינן בכמה דוכתין, וסגי לאיש אחד מתנה אחת, ומשום דשלח לו ב' מנות אטמא דעגלא וגרבא דחמרא שהם גדולות כשיעור נתינה אמר דבהנך ב' מנות גדולות טפי משיעור מנות קיימת ג"כ ומתנות לאביונים כשיעור נתינה לר' אושעיא ולבני ביתו, וזה שדקדק לומר 'וקיימת בנו' ולא קאמר 'וקיימת ב' דר"ל 'וקיימת בנו' לשני אנשים שתי מתנות, ומלת 'לאביונים' יש בו רמז א"ב בני' דיוצאים בשתי מתנות לאב ובנים".

וגם בספר קיקיון דיונה על הגמרא כתב: "או נאמר לפי הגירסא שלפנינו 'שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח

מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים' להורות שהוא יוצא בפעם א' משלוח מנות ומתנות לאביונים, לאפוקי שלא תאמר שצריך לשלוח משלוח מנות לאחד ומתנות לאביונים לאנשים אחרים, אבל אם שלח לאחד משלוח מנות והוא גם עני ואביון ה"א דלא יצא, לפיכך שלח קיימת בנו רבינו וכו' ר"ל בנו הוא לשון רבים, כאלו שלחת לשנים משלוח מנות לרעהו ומתנות לאביונים, ודוק".

וכתב החו"י בס' מקור חיים (תרצה): "פשוט דבנתנית מיני מאכל ומשקים לעניים יוצא ג"כ במתנות לאביונים, ופשוט הוא, ומכל מקום צ"ע מדאפליגניהו קרא, ועוד דאין עושין מצות חבילות, לכן לא יפה עושין המשלחין שלוח מנות ומתנה בפעם אחת, אף כי בא המנהג שלא לבייש".

ובס' צפנת פענח (על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב הט"ו) כתב ג"כ שאין לצאת שניהם ביחד, וז"ל: "וגם י"ל [דלכן נקראו בשם 'מנות'] דנפקא מינה דאין יוצא בזה גם מתנות [לאביונים], עי' רש"י [מגילה] דף ז' ע"ב ד"ה ה"ג, ובשאלתות דר"א, ועיי' ב"ק דף ס"ה ע"ב תוס' ד"ה כפילא ע"ש".

וגם בשו"ת מהרי"א יהודה יעלה (או"ח סימן רז) כותב שאין יוצאים בשניהם יחד. על השאלה: "אם שולחים מנות מבושלים בפורים לאביונים, אם יצא י"ח בתרתי משלוח מנות ומתנות". כתב: "נ"ל עיקר כיון דאפסקינהו קרא על כרחך אינו יוצא בזה תרתי מצוה, וראיה נ"ל מש"ס מגילה דף ד: טעמא דר"י [שאין קוראים מגילה בשבת] משום שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, ופירש"י לקבל מתנות האביונים, ואי אפשר בשבת, עכ"ל. ואם איתא [שאפשר לקיים מתנות לאביונים במנות] הא אפשר, ואפשר גם בשבת בכה"ג במתנות מבושלים, אלא על כרחך מתנות בעינן בממון בפני עצמו". וכותב שאין להביא ראיה מדברי הגמרא בעובדא דר' אושעיא, שהרי רש"י לא גרס 'ומתנות לאביונים' אלא 'קיימת בנו רבינו משלוח מנות איש לרעהו' בלבד. [ונראה בספר זכרון סופרים (מגילה ד:)] שהאריך ליישב דברי מהרי"א, שהרי בוודאי יוצאים מתנות לאביונים גם במנות מבושלים, אלא כוונתו היא שצריך להיות ניכר בפני עצמו בדרך מתנה ולא להיות נכלל במשלוח מנות, עיי"ש].

והכתב סופר (או"ח סימן קלט) דן בארוכה בשאלה זו, ובסו"ד כתב "לקיים מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים בבת אחת בדבר אחד איכא משום אין עושים מצוות חבילות דשניהם דברי קבלה...וכ"ז שלא לעשותם תחלה בבת אחת, ואם עשה אם יצא בדיעבד לא ברידא לן, דראיה דמייתי הטורי אבן מירושלמי יש לדחות משום דאין עושה מצות חבילות, ובדיעבד יצא, ועדיין צריך תלמוד".

ובספר תקון משה (לפורים, הלכה למשה) כתב על דברי הכת"ס שאומר שאין לכלול מש"מ ומתל"א גם יחד כי אין עושים מצוות חבילות חבילות: "ולא ידעתי איך יפרנס משנה ערוכה חגיגה ז' ע"ב דכהנים יוצאים ידי שלמי שמחה בחטאות ואשמות וחזה ושוק ע"ש, ואמאי, הא אין עושין מצות חבילות. וע"כ צ"ל דבכה"ג דאינו מוסיף שום דיבור או מעשה בשביל מצוה האחרת, רק במעשה אחת נעשים ב' מצוות ממילא, לא שייכא אין עושין מצות חבילות". ומביא שם שכלל זו מובא כבר בספרים (ראה תפארת ישראל-בועז שבת פ"ב אות ב). אבל עדיין מסתפק משום הטעמים האחרים שכתב הכת"ס: "ולכן עדיין צ"ע".

אמנם יש להעיר בזה דסברא זו שאם עושים פעולה אחת אינו נחשב ל'מצוות חבילות חבילות' אתי שפיר לדעת רש"י^{קכ} שפירש דטעם הדבר שאין עושים מצוות חבילות חבילות היא משום "שנראה כמי שהיו עליו למשאוי וממהר לפרק משאו", אמנם לפי מה שמפרשים התוספות (מ"ק ח: ד"ה לפי) "דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה" צריך עיון "מאי נ"מ בשעושה ב' פעולות כאחת או פעולה אחת, הא אם יעשה ב' מצות ביחד אי אפשר לכוין יפה קבא".

ואומר הפרי יהושע: "אולם באמת סברת התוס' הנ"ל נכון רק אם אמרינן מצות צריכות כונה, אבל אם נאמר מצות א"צ כונה מותר לעשות מצות חבילות, ומעתה לק"מ, דוקא במצות דאורייתא אמרינן מצות צריכות כונה, אבל לא במצות דרבנן (עיין מג"א סי' ס' סק"ג) לפ"ז

במצות רבנן לא שייך לומר אין עושין מצות חבילות, אם כן ל"ק קושיית הכתב סופר הנ"ל, משום דמשלוח מנות אינה מצוה אלא מדרבנן, ובמצות דרבנן לא שייך לומר אין עושין מצות חבילות".

ויש להעיר על דבריו דהרי כתב הכת"ס (וכן נפסק בשו"ע תרצו, ז) דמשלוח מנות שהיא חלק ממצות שמחת פורים היא מצוה מדבריה קבלה, ודברי קבלה כדברי תורה.

בשו"ת קרן לדוד (ס"י קסא) כתב ליישב הענין של 'אין עושים מצוות חבילות חבילות' 'ע"פ מש"כ התוספות בפסחים (קב: ד"ה שאין) בשם רבינו משולם דלא שייך אין עושין מצות חבילות חבילות בכוס של ברכת המזון ונשואין, ולא דמי לכוס של קידוש ושל ברכת המזון [דאמרינן בהו אין עושין מצות חבילות חבילות כיון] שאינם שייכים זה לזה, משא"כ בכוס של ברכה"מ וברכת נישואין דשייכי להדדי דברכת המזון גורם לברכת נישואין עיי"ש. א"כ הוא הדין כאן בשתי מצות אלו דיש להם שייכות להדדי, דכולם באים מצד שמצוה לשמח לב חבירו יחד עשיר ואביון ביום זה, ואין זה שני מצות חלוקות".

גם בשו"ת משיב דברים (או"ח סימן קעה) כתב על הא דחשש הכת"ס משום 'אין עושים מצוות חבילות חבילות': "דבכהאי גוונא לא שייך משום אין עושין מצוות חבילות חבילות, דהא אמרינן בפסחים (קב:) הבדלה וקידוש חדא מילתא ברכת המזון וקידוש תרי מילי, וכתב רש"י (שם) הבדלה וקידוש תרווייהו משום קדושת יו"ט נינהו, ולפ"ז משלוח מנות ומתנות לאביונים כיון דהכל משום מצות פורים הוא ליכא משום אעמח"ח. והרי המג"א כתב דיתכוין בברכת שהחיינו שמברך על קריאת המגילה להפטר בה מלברך גם על משלוח מנות ומתנות לאביונים וסעודה, הרי דאין בזה משום חבילות חבילות. וכמו דפוסטר בסוכות בברכת שהחיינו על היום ועל הסוכה, ע"כ כיון דהכל משום סוכה וכחדא מילתא היא קבא".

^{קכ} אמנם ראה בשו"ת שדה אלחנן (ח"א סי' ק"ג) מש"כ לחלק בכעין זה, דבנידון דידן שמצרף שני המצוות יחד ונותן מנות במקום מעות, לאוו שפיר דמי גם לדעת רש"י דנראה עליו כטורח.

^{קכא} לשון בנשקו"ט הג"ר מנחם צבי אייכנשטיין ז"ל אבד"ק סט. לואיס בס' פרי יהושע (שו"ת סימן יא).

^{קכב} והעיר על דבריו הג"ר רבי משה אלכסנדר זושא קינסטליכער ז"ל במאמריו: "וכנראה דלא הרגיש בדברי הכת"ס גופא לעיל בסימן כו דכתב וז"ל, בנידון כעין שלנו דאי אפשר לברך ברכת פדיון בענין אחר גם אם היה בו משום אין עושין מצוות חבילות שרי לכללם יחד כיון דאי אפשר בענין אחר וכו' וגם זיל בתר טעמא דאין עושין חבילות משום דמיחזי כמשא וכיון דאי אפשר בלאו הכי לא מיחזי לרואים כמשא דהא אנוס הוא עכ"ל, הרי דאי אפשר שאני. ולפי זה ראיית ה'משיב דברים' אינה ראייה, דהא כתב המגן אברהם בסימן

וּלְכַאֲוֶרָה גַּם לַתִּהְיִי וְגַם לַמִּנְהָל נִרְאָה דַּאִין טַעַם וְכוּנַת מִשְׁלֹחַ מִנּוּת וּמִתְנֻנּוּת לְאַבְיוֹנִים שׁוֹה מִמֶּשׁ, וְעִדְיִין יֵשׁ לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְבוּ פְנוּי לְמַצוֹה בְּשִׁלְמֻת, וְלִכְּן יֵשׁ לִימֹר שֶׁאֵין לְצַאֵת שְׁנֵיהֶם בְּבִי"א. וְכִי"כ הַגָּאוֹן רַבִּי יִצְחָק אֶהְרֵן הַלֵּוִי אֵיטִינְגָא זצ"ל בִּשְׁוֹ"ת מַהֲרִי"א הַלֵּוִי (ח"א סִימָן קֶלֶט) אַחֵר שֶׁדִּן בִּשְׁאֵלָה זוֹ: "יֵשׁ לִימֹר בִּזְה ע"פ מ"ש הַר"ן בְּסוֹף מִס' ר"ה דַּאֵף לִמ"ד מִצְוֹת אֵין צְרִיכֹת כְּוֹנָה וְהַתּוֹקֵעַ לִשְׁרֵי יֵצֵא, אֲבָל אִם מִתְכוּיִן בַּתְּקִיעֶתוֹ לִשְׁם מִצְוָה אַחֶרֶת כְּגוֹן אִם מִתְכוּיִן לְהַתְּעַסֵּק אֶת הַתִּינוּקוֹת כִּיּוֹן דָּגֵם זֶה הוּא מִצְוָה גִּרְעָה וְלִכְ"ע לֹא יֵצֵא מִצְוֹת תְּקִיעַת שׁוֹפֵר, וְדִמְיָא לֵהָא דַּאֲמִרִינֵן בְּרִישׁ זְבַחִים (ג.) דְּמִינָה מַחְרִיב בִּהּ וְכוּ"ק, וְע"ש בְּדַבְרֵיו הַקְּדוּשִׁים כִּי נִעְמּוּ, וְאִכּ גַּם כֹּאֵן י"ל אֵף אִם הִי צְרִיךְ לִיתֵן לְכָל אֲבִיּוֹן שְׁתֵּי מִתְנֻנּוּת, מ"מ אֵינוֹ יוֹצֵא בִּהּ מִצְוֹת מִשְׁלֹחַ מִנּוּת, אֵף לִמ"ד מִצְוֹת אֲ"צ כְּוֹנָה מִשׁוּם דְּכִיּוֹן דְּעוֹשֶׂה גַּם מִצְוָה אַחֶרֶת, אֲמִרִינֵן דְּבַת מִינָה מַחְרִיב בִּהּ וְלֹא יֵצֵא כַּמ"ש הַר"ן".

"עוֹד יֵשׁ מִקּוֹם לִימֹר בִּזְה לְפִי מ"ש הַר"ן (פ"ב דְּשַׁבַּת) לְעִנְיִן תִּשְׁמִישׁ מִצְוָה נֶגֶד נֶר חֲנוּכָּה, דַּאֵף דִּשְׁרֵי לְהַדְלִיק מִנֵּר, הֵינּוּ מִשׁוּם דְּתִרְוּיָהּ חֲדָא מִצְוָה הוּא, אֲבָל שְׂאֵר מִצְוֹת נִרְאָה כַּמִּבְטָלוֹת זֹאת זֹאת, וְאִכּ גַּם כֹּאֵן כִּיּוֹן דְּמִצְוֹת מִשְׁלֹחַ מִנּוּת וּמִתְנֻנּוּת לְאַבְיוֹנִים הֵם שְׁתֵּי מִצְוֹת, לֹא מִצִּי בַּחֲדָא נִתְיָנָה לְצַאֵת יְדֵי שְׁנֵיהֶם, מִשׁוּם דְּנִרְאָה כַּמִּבְטָלוֹת זֹאת זֹאת. וְעִי' בִּשְׁ"ס פִּסְחִים (דף קט"ו) דְּדוּקָא אִם שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת שׁוֹת, בִּזְה דּוּקָא אֲמִרִינֵן מִצְוֹת אֵין מִבְטָלוֹת זֹאת זֹאת, אֲבָל דְּאִרְיִיתָא וְדִרְבָּנִן אֵתִי דְּרַבָּנִן וּמִבְטָל לִיהּ לְדְּאִרְיִיתָא. אִכּ לְפִי מ"ש הַרְמַב"ם דְּמִצְוֹת מִתְנֻנּוּת לְאַבְיוֹנִים הוּא מִצְוָה יוֹתֵר גְּדוּלָּה מִמִּצְוֹת

מִשְׁלֹחַ מִנּוּת, אִכּ בְּכַה"ג אֲפֻשֶׁר דְּמִבְטָלוֹת זֹאת זֹאת. וּבִאֲמַת גּוֹף הַדִּין...מִבּוֹאֵר הַדְּבַר לְהַדִּיא בְּפִרְי חֲדָשׁ וּבִטּוֹרִי אֲבָן, וְעִינֵן שִׁיתֵן לְשִׁלְשָׁה אֲנָשִׁים דּוּקָא, לְשְׁנַיִם מִתְנֻנּוּת לְאַבְיוֹנִים וְלֵאחַד מִשְׁלֹחַ מִנּוּת, וְכֵן עֵיקֶר".

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף דְּבָרִים בְּהִירִים שֶׁאֵמֵר בִּזְה הַג"ר יַעֲקֹב בְּהַרָא"ד פְּרִידְמָאן שְׁלִיט"א לְבֹאֵר אֶת הַסֵּפֶק הַלְזוֹ (נר) בְּגַלְ חֲמִידָא דְּאִרְיִיתָא: "נִרְאָה, כִּי עֵיקֶר הַדְּבַר תְּלוּי בְּשְׁנֵי טַעְמֵי הַחִיּוּב בְּמִשְׁלֹחַ מִנּוּת, כִּי אִם הַטַּעַם הוּא מִשׁוּם הַרְבּוֹת רִיעוּת, אִם כֵּן כְּשֶׁנּוֹתֵן לוֹ דְּבַר שֶׁהוּא מְקִיִּים בּו מִצְוֹת מִתְנֻנּוּת לְאַבְיוֹנִים, הִרִי בּוֹדָאִי שֶׁאֵין כֹּאֵן מִשׁוּם הַרְבּוֹת רִיעוּת, כִּי הוּא נּוֹתֵן לוֹ דְּבַר שֶׁהוּא מְחֻיֵּב לִיתֵן לוֹ בְּלֹא הֶכִי, אֲמֵנָם אִם הַטַּעַם הוּא מִשׁוּם צְרִיכֵי סְעוּדָה, סוֹף כָּל סוֹף נִתֵּן לוֹ שְׁנֵי מִנּוּת, וּבּוֹדָאִי שֶׁאֵין מִקּוֹם לִימֹר שֶׁלֹּא יֵצֵא בִּזְה יְדֵי חוֹבָה קִבְּדָה".

לְדִינָא: כַּמָּה אִדְרֵי הַתּוֹרָה אוֹמְרִים דִּיכּוּלִּים לְצַאֵת מִשְׁלֹחַ מִנּוּת וּמִתְנֻנּוּת בְּנִתְיָנָה אַחַת (וְצְרִיךְ לְהוֹסִיף עוֹד מִתְנָה אַחַת לְעִנְיִן נוסף), אֲמֵנָם לְכַתְּחִילָה אֵין לְסַמּוֹךְ עַל זֶה.

אִם מִקְבֵּל הַמִּשְׁלֹחַ יוֹצֵא בִּזְה ג"כ חוֹבַת הַמִּצְוָה דְּבַר חֲדָשׁ כְּתִב הַג"ר שְׁמוּאֵל שְׁטֵרַאשׁוֹן מוֹוִילְנָא ז"ל בְּהַגְהוֹתָיו לְס' טוֹרֵי אֲבָן (נִדְפֵס בְּקוֹנְסֵרֶס אַחֲרוֹן שֶׁם מְגִילָה ז': וז"ל: "לֹא דְּמִסְתַּפִּינָא הֵייתִי אוֹמֵר דְּבַר חֲדָשׁ (אֵף שֶׁהוּא נֶגֶד מִשְׁמַעוֹת גְּדוּלֵי הָאֲחֲרוֹנִים) וְהוּא שְׁכַשְׁשׁוּלָח אַחַד לְחַבְרֵי קִיּוּמוֹ שְׁנֵיהֶם הִנּוּתֵן וְהַמְקַבֵּל מִצְוֹת מִשְׁלֹחַ מִנּוּת, כִּיּוֹן דְּע"י שְׁנֵיהֶם נַעֲשֶׂתָה הַמִּצְוָה קִבְּדָה".

וּבִשְׁוֹ"ת בֹּאֵר חַיִּים מִרְדְּכִי (ח"ג סִימָן ג') הָאֵרִיךְ לְסַלֵּק כָּל דְּבָרֵי הַרְשָׁשׁ הַלְלוֹ וְדַחָה כָּל רְאִיּוֹתָיו, וְגַם מוֹכִיחַ מֵהָא

תִּרְצ"ב סק"א דְּמִי שֶׁאֵין לוֹ מְגִילָה לֹא יִכְרֵךְ שֶׁהֵחִינּוּ עַל מִשְׁלֹחַ מִנּוּת מִתְנֻנּוּת לְאַבְיוֹנִים וְסְעוּדָה עֵי"ש, וְלִכְּן כִּיּוֹן דָּאִי אֲפֻשֶׁר בְּעִנְיִן אַחֵר שְׁפִיר כּוֹלֵל בְּבִרְכַּת שֶׁהֵחִינּוּ גַּם מִשְׁלֹחַ מִנּוּת וְכוּ', מִשְׁא"כ בְּנִידוֹן הַכֶּת"ס וְכַמּוֹ שֶׁכָּתֵב לְהַדִּיא 'וְאֲפֻשֶׁר לוֹ בְּלֹא הֶכִי', מִיּוֹשֵׁב הֵיטֵב סְפִיקַת הַכֶּת"ס".

קִבְּדָה עֵי"ש בְּסוּגִיָא, כְּגוֹן אִם שִׁחַט חֲטָאת לִשְׁם עוֹלָה פְּסוּלָה אֲבָל אִם שִׁחַטָה לִשְׁם חוֹלִין כְּשִׁירָה, וְהַסְבֵּרָא בִּזְה "דְּמִינָה מַחְרִיב בִּהּ - דְּבַר שֶׁהוּא מִינּוּ מוֹעִיל בּוֹ לְעַקּוֹר אֶת שְׁמוֹ, דְּלֹא מִינָה - כְּגוֹן חוֹלִין שֶׁאֵינוֹ מִיֵּן קְדוּשִׁים - לֹא מַחְרִיב בִּהּ - וְאֵין שְׁמוֹ נִתְפַּס עַל הַזְּבַח לְעַקּוֹר שְׁמוֹ מִמֶּנּוּ". וְגַם כֹּאֵן לְעִנְיָנֵינוּ כִּיּוֹן דְּרוּצָה לְצִרְף עוֹד מִצְוָה זֶה מַחְרִיב וּמִבְטָל הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה.

קִבְּדָה וְאוֹמֵר עוֹד: "לְשַׁבֵּר אֶת הָאוֹזֵן יֵשׁ לְהוֹסִיף, כִּי הִרִי זֶה דּוּמָה לְאָדָם הַחַיִּיב לְחַבְרֵי סְכּוּם כֶּסֶף, וְהִרִי יָכוֹל לְפֹרְעוֹ גַּם בְּשׁוּה כֶּסֶף, וּבֹא הוּא לְפֹרְעוֹ בְּיוֹם הַפּוֹרִים עַל יְדֵי מִנּוּת בְּשׁוּוִי הַחוּב, וְכִי נִאֲמַר שְׁמִקִּיִּים בִּזְה מִצְוֹת מִשְׁלֹחַ מִנּוּת לְפִי הַטַּעַם שֶׁל הַרְבּוֹת רִיעוּת, הִרִי הוּא מְחֻיֵּב בְּלֹא הֶכִי לְפֹרְעוֹ, וְכָל הַנִּרְאָה זֶה יִהְיֶה ג"כ תְּלוּי בְּטַעְמֵי הַמַּחְלֻקָּה. וְלִצִּיּוֹן, כִּי בְּעוֹד לְפִי פִשְׁטוֹת הַדְּבָרִים הַסֵּפֶק הוּא אִם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבַת מִתְנֻנּוּת לְאַבְיוֹנִים, הִרִי שְׁלִפִי הַבִּיאוֹר הַנּוֹכַח, יִהְיֶה הַסֵּפֶק אִם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבַת מִשְׁלֹחַ מִנּוּת, וְשְׁנֵי הַצְּדָדִים יִהְיוּ תְלוּיִים בְּשְׁנֵי טַעְמֵי הַחִיּוּב".

קִבְּדָה "וְהֵכִי דִיּוֹק לִישְׁנָא דְּקָרָא וּמִשְׁלֹחַ וְלֹא קָאֵמֵר לְשִׁלּוּחַ, עִי' רַש"י שֶׁם. וְכִזְה מְדוּקָדֵק 'שְׁפִיר קִיּוּמָת בְּנו' ר"ל אֲנִי וְאַתָּה, וְזֶה אֲשַׁמְעִינֵךְ, וּמִיּוֹשֵׁב קוֹשִׁיִת רַבִּינוּ [הַטו"א] מֵאִי קַמ"ל. וְגַם יִתִּישֵׁב הֵיטֵב דְּבָרֵי רַש"י בְּד"ה מַחְלָפִי סְעוּדָתִיָּהּ, אֲשֶׁר כָּבֵר צוּחוֹ עֲלֵיו וְלֹא הֶעֱלוּ כְּלָוִם. וְהֵכִי מִשְׁמַע לִי עוֹד, דְּהָא הַמְג"א וְרַבִּינוּ כְּתוּב דְּמִנּוּת דּוּקָא מִבּוֹשְׁלִים וְרַאשֵׁי לְאִכִּילָה, וְאִכּ קֶשֶׁה טוֹבָא הָאֵיךְ שֶׁדֵּר בַּחֲזָרָה מֵרִי ב"מ רַבָּה זִנְגְּבֵלָא וּפְלִפְלָא הֵא אֲמִרִינֵן בְּרִכּוֹת (דף ל"ו) כֶּסֶף פְּלִפְלָא בִּי"כ פְּטוֹר וְכֵן כֶּסֶף זִנְגְּבֵלָא אֲמִרִינֵן שֶׁם דְּפִטּוֹר, אֵף שִׁישׁ לְדַחֲקֵי קֶצֶת. מ"מ לְפִי מִשְׁ"כ א"ש טַפִּי כִיּוֹן דְּכַבֵּר קִיּוּם הַמִּצְוָה בְּקַבְּלָתוֹ, וְלִכְוֹנָה זֹאת שֶׁלָּה לוֹ דְּבָרִים הַלְלוֹ לְהוֹרוֹת דִּין זֶה". עַכ"ל הַרְשָׁשׁ.

דאחז"ל (שבת צג / ביצה כב.) "מסייע אין בו ממש", ועוד מראה מקום להא דנפסק (בשו"ע י"ד סי' רמ"ח) דגם עני המתפרנס מן הצדקה חייב במצות צדקה, "ולא אמרינן כיון דמצות עשה דצדקה נעשית אך בהצטרפות קבלת העני נחשב כאלו גם הוא קיים המצוה, והן הן הדברים אשר גם במצות משלוח מנות נאמרים". [עכ"ד ויע"ש].

והנה אנה ה' לידי דברי הגה"ק הרחיד"א זצ"ל (בס' שמחת הרגל על מגילת רות ב, יט) שמתו"ד אולי יש למצוא סמך לדברי הרש"ש, וזל"ק: "והנה הגם דמצות

לקט שכחה מוטלות על העשיר בעל השדה, מ"מ כיון שאי אפשר לקיים המצוה כי אם עם העני, נמצא דגם העני המלקט עושה מצוה, על דרך מ"ש הר"ן פ"ב דקדושין אמאי דתנן האשה מתקדשת בה ובשלוחה ואמרינן מצוה בה יותר מבשלוחה, דאע"ג דאין אשה מצווה על פריה ורביה מ"מ בהיות כי אין האיש יכול לקיימה מבלעדי אשה מקריא האשה עושה מצוה, שהיא סיבה שהאיש יקיים מצותו ע"ש, ואף אנו נאמר כן גבי מתנות עניים, דהעני עושה מצוה, כי בלתו אי אפשר לעשיר לקיים מצוה".

שער ב

"מנות" – בדיני המנות הנשלחות

סוד לחם משנה

הרה"ק רז"ו מסטריקוב זצ"ל בס' זר זהב (לפורים) מבאר: "שתי מנות לאיש אחד, לפי דעתי הוא סוד לחם משנה, כי הם ימי נוח, ואהבת חברים בעצמה, בהכנה רבה לקראתם, גדולה כהכנת שבת (שבת קיט) כדר' נב"י אילו מקלעין לי ר"א ור"א מי לא מכתפינא קמיהו, ובפורים רצו אנשי כנסת הגדולה כי כל איש ישר יחזו פנימו את רעהו לרב וגדול כקדושת שבת כי אז קבלנו כולנו יחד התורה באהבה מאהבת הנס, והכל מודים כי בשבת נתנה התורה, לכן גם ביום חול קנה כל אחד בעצמו קדושת שבת קב"י".

ב' מנות להראות עין טובה

הרה"ק מגור זצ"ל בס' אמרי אמת (פורים שנת תרפ"ב) כתב: "קבעו בפורים משלוח מנות, שתי מנות לאיש אחד, ואין המתנה עיקר אלא שיעשה טובה לחבירו, וכשנותן לחבירו פעם אחת ופעם שניה זה הוא עין טובה קב"י".

שתי מנות לאיש אחד

שנינו בגמרא "תני רב יוסף: זמשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד". הרי שצריכים לשלוח שתי מנות.

מחיית המן ג' פעמים

במה שצריכים שתי מנות דווקא כתב החתם סופר (דרשות, לשבת זכור הרוש יב קצד.) "משום דמנ"ה אותיות המ"ן...ואנו רוצים למחות שמו, בשלמא מתנה לאביון מתנ"ה יש בו אותיות מ"ת-המ"ן, אבל מנ"ה הוא אותיות המ"ן, ע"כ אמרו שיתנו שתי מנו"ת והה"י של מנ"ה מובלע בתיבה וה"ל ג"כ [אותיות] המן מת, ואנו מרמזים מחיית המן ג' פעמים מתנה לב' אביונים ומנות לריע אחד – ה"ל ג', דכתיב (משלי כב, ב) הלא כתבתי לך שלישים גבי עמלק כדאיתא פ"ק דמגלה (ו).".

^{קכ} ובקשר מצות משלוח מנות לקדושת השבת, יצויין מאמרו של הרה"ק בעל אמרי חיים מוויזניץ זצ"ל שאמר שהר"ת של התיבות ו'משלוח מ'נות א'יש ל'רעהו הם כהר"ת של מ'נוחה ו'שמחה א'ור ליהודים, ובא לרמז כי משלוח מנות הגדול ביותר הוא להחדיר לזולתו נועם השבת.

^{קכ} וממשיך שם האמרי אמת באמריו במעלת עין טובה, וז"ל: "איתא בשפת אמת (קדושים תרמ"ג) על הפסוק ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח) דהיכן מצינו שאדם צריך לאהוב את עצמו, אלא הכוונה שיכניס בחבירו אהבת ה', וכענין שאיתא (יומא פו.) שיהא שם שמים מתאהב על ידך. איתא (שבת פח.) הדור קבלוה בימי אחשורוש, והיה אז כמו שהיו ישראל במתן תורה כאיש אחד בלב אחד (רש"י שמות יט ב) שזו היא ההכנה לקבלת התורה, כשיש לאדם עין טובה כלפי חבירו הרי הוא מתחבר עמו ונעשה עמו אחד, ויש לו גם כן טובה מזה, וזהו שאיתא (תענית ז א) ומחבירי יותר וכו'". ומוסיף עוד: "כתיב (ישעיה סא י) שוש אשיש בה' ובשם הר"ר בונם ז"ל שכמו שדרשו (מגילה יב) על הפסוק כן ישיש (דברים כח סג) דאחרים משיש

שני מינים או ב' מנות ממין אחד

יש להסתפק בדין ב' מנות אלו האם צריכים להיות משני מינים אחרים, או די בב' מנות ממין אחד.

הנה כתב הרמב"ם: "חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחבירו, שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו, שתי מנות לאיש אחד". הרי שכתב הלשון 'שני מיני תבשיל/אוכלין'.

והמחבר כתב: "חייב לשלוח לחבירו שתי מנות בשר או של מיני אוכלים, שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו, שתי מנות לאיש אחד". [הנה הוראה יראה שהמחבר שינה מלשון הרמב"ם, ולכאורה משמע שחולק על הרמב"ם בדבר זה וסובר שא"צ שני מינים, אמנם לא ראיתי מי שלמד ככה, אלא הבינו שגם כוונת קדשו לשני מינים].

מין אחד

אמנם בס' ראש יוסף (מגילה ז.) למד שאין צריכים ב' מינים חלוקים, וכתב: "הנה ברמב"ם ז"ל פ"ב ממגילה הלכה ט"ו 'חייב לשלוח שני מנות בשר או מיני אוכלין אין ראיה לומר שאם שלח ב' פירות ממין אחד דלא יצא'. וכן כתב הגאון רבי אברהם אביש מפרנקפורט זצ"ל בחידושו עמ"ס מגילה קכ"ב: "ויצא י"ח במה ששולח ב' מנות ממין אחד, ולא במנה גדולה כשתים".

בשו"ת מהרש"ג (ח"ד סימן כט) אף הגדיל לומר דדי בחתיכה אחת הגדולה כב' מנות: "נ"ל פשוט דאם שלח רק מנה אחת אבל היא גדולה באופן שאם יחתכנה לשנים יהיה ממנה ב' מנות חשובים ג"כ יצא, דהוי כאילו שלח ב' מנות דכיון שביד כל אדם לחתוך אותה לשנים הוי כאילו כבר נחתכה דכל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי לענין זה. וכן בכה"ג לענין משקה אם נימא דחצי ליטער יין הוי מנה חשובה, אזי בשולח לחברו ליטער יין שלם אף שהוא בכלי אחת מ"מ כיון שראוי

לחלק לב' מנות הוי כאילו שלח לו ב' מנות ויצא ידי חובת משלוח מנות קכט".

וכבר הקדימו בזה הגה"ק רי"י חאגיז זצ"ל בס' קרבן מנחה (אות שפה) בדברו על דברי הגמרא 'קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות ומתנות לאביונים' "שואלין שהרי כאן אלא שתי מנות או שתי מתנות וואיך אפשר לצאת ידי שניהם]. תשובה: לגבי זרוע הניתן לכהן אמרו דבגדול יכולין לחלקו לשנים וליתן לשני כהנים, אם כן אטמא חשיבא כשתים כיון שראויה לחלקה לשתים ולהתכבד בכל אחת לפני האורחים, וגרב של יין יש בו כדי לחלקה לשנים, וס"ל דהא דקאמר לב' עניים רבותא אשמועינן דאם יש בו כדי מתנה לכל א' שיתן לשנים, אבל ה"ה לאחד אם יש בו שיעור ב' מנות...קל".

אבל לדינא פשוט שיש לשלוח שתי מנות מחולקות דווקא כמפורש בדחז"ל, והשאלה היא רק אם צריך להיות מב' מינים שונים.

וסיפר כ"ק הגה"צ רבי חיים יודא כ"ץ שליט"א אב"ד סערדאהעלי: שמעתי מדודי הגאון הגדול [רבי יעקב לעבאוויטש] מקאפיש זלה"ה (שעוד בבחרותו היה פקע שמיה לגדול הבחורים שבישיבת הערגות הבושם וזה היה נקרא אז בשם ראש ישיבה) שהיה פעם אחת ביום הפורים אצל הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זצ"ל ועמדו אנשים בשורה לעבור לפניו עם פ"נ והיה על השלחן ב' קערות (-טאצן) עם מיני מזונות ובעברו אמרו הגבאים למרן שזה הראש ישיבה דחוסט, לקח מרן ב' חתיכות מזונות ואמר "לקיים מצות משלוח מנות איש לרעהו" ונתנו לו. ואמר דודי ז"ל הנ"ל שלמד מזה ג' הלכות שנתחבטו בהם הפוסקים, הא' שאין צריך להיות מנות שונים אלא גם מנות מין אחד כמזונות די, הב' שגם רב לתלמיד יוצאין ידי משלוח מנות איש לרעהו, והג' שאין צריך לשלוח דוקא אלא יוצאין גם בנתינה מיד ליד. ע"כ אמר לי.

משום דכתיב ישיש ביו"ד ולא ישוש כמו כן אשיש ביו"ד גם כן פירושו דאחרים משיש, כתיב (משלי כב ט) טוב עין הוא יבורך ואיתא (סוטה לה ב) אל תיקרי יבורך אלא יברך, היינו שהטוב עין המברך יש לו גם כן טובה מזה".

ע"ע שם בדבריו לימי הפורים שנת תרפ"ג, שכתב בתו"ד: "ועל ידי שיש לאדם עין טובה ועין יפה, הוא מגיע אל הישועה. וזהו להודיע שכל קויד לא יבושו וכו'. כפי מה שיש לאדם עין טובה כלפי אחר כך יש לו טובה בעצמו...".

קכ"ב נדפס בקובץ תורה מציון שנה ה' חוברת ג' סימן ז'.

קכט ומוסיף והולך: "נ"ל עתה, דאם שלח לו מנה גדולה מאד, באופן דלאחר שיחתוך ממנה ב' מנות חשובים ישאר עוד, והמקבל ששלח לו הוא עני, אזי הוא יוצא בהמות על ב' מנות גם ידי חובת מתנות לאביונים, דהמותר הוא בכלל צדקה, ואם אין בהמנה רק כמו ב' מנות אזי אינו יוצא ידי מתנות לאביונים, דמה שהיה מוכרח להיות בשביל קיום משלוח מנות א"א לצאת בה ידי מתנות לאביונים, דהקרא קפיד על תרתי משלוח מנות ומתנות לאביונים".

קל וראה בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סימן כה אות ג) שמפלפל בארוכה אם יצא במנה אחת גדולה שאפשר לחלקה לשנים, עיי"ש.

ויש להוסיף עוד דאיכא למשמע מיני שאפשר לקיים המצוה בישיבה ואין צריך להיות בעמידה, וגם שיש לכוון לקיים מצות משלוח מנות גם בשולח במשך היום אחר שכבר יצא עיקר ידי חובת המצוה קלא.

ב' מינים

אמנם ע"פ המובן מפשטות לשון הרמב"ם, וכן עמא דבר, צריכים להיות שני מינים שונים. וכן רואים בהדיא בגמרא שהאמוראים שלחו שני מנות ממינים שונים. וכ"כ בפירוש הרלב"ג על מגילת אסתר: "ומשלוח מנות איש לרעהו תקנו גם כן להרבות השמחה שישלח כל איש לרעהו מנות, והנה יהיה זה לכל הפחות שתי מנות משתי מינים".

וכן פסק בס' ערוך השולחן (תרצה, יד): "וברור הדבר דצריך לשלוח שני מיני אוכלין או שני מיני משקין או מין אוכל ומין משקה, והכי איתא להדיא בגמרא דאחד שלח לחבירו בשר ויין ע"ש, אבל שני חתיכות ממין אחד אינו מועיל דכי מפני שחתכן נחשבם לשנים, והרמב"ם כתב וכן חייב לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני אוכלין או שני מיני תבשיל ע"ש, הרי שכתב שני מינים".

ובשו"ת שם משמעון (סימן לא) כתב: "י"ל שהש"ס יליף ל' זה [שצריכים ב' מינים] מצד שלמדין משלוח מנות זה משליחות מנות דכתיב בעזרא ושלחו מנות לאין נכון לו שהיו ודאי מב' מינים גמורים, דהא קאי שם על המשמנים וממתקים דלעיל מיניה, וממילא נדע שבפורים דכתיב ביה ג"כ שליחת מנות צריך ג"כ להיות המנות ידידה עכ"פ מב' מינים... ואכן הטעם דבעינן בזה באמת שיהיו מב' מינים י"ל עפמ"ש האר"י ז"ל בפע"ח במצות המנות והמתנות וגם בסידורו בכוונת פורים שהב' מנות אלו הן לנגד אבא ואימא עילאי יעיי"ש, וממילא שפיר צריכים להיות מב' מינים כיון שהם לנגד

הב' עולמות דדכורא ונוקבא שהן ודאי דוגמת ב' מינים שונים זה מזו כמובן. או י"ל שהטעם הב' מינים בזה הוא מצד שאם הב' מנות הי' ממין אחד הי' בהן חשש סכנה מצד זוגות, משא"כ אם אינן ממין א' אלא מב' מינים ודאי לא הו"ל זוגות".

אם ב' חלקי בשר הוי כב' מינים

אמנם לפי זה שצריכים להיות ב' מינים יש להבין למה כתב הרמב"ם 'שתי מנות בשר', דמשמע שבזה די בשתי מנות ממין אחד, ולמה מחלק בין בשר לשאר מינים.

וכתב בספר דבר בעתו קלב (ערך השלחן הל' מגילה כח): בהקדם לבאר דברי הגמרא והרש"י בעובדא דר"י נשיאה ור"א, דפרש"י על מה ששלח לו לומר 'קיימת בנו רבינו ומשלחו מנות וכו'" דהא ב' מנות איכא, וצ"ב מה רוצה להשמיענו בכך הא ודאי דאטמא דכגלא וגרבא דחמרא ב' מנות הן, "ולע"ד התירוצ פשוט, כי אחרי המצא בצלע העגל כמה אברים שונים שכל אחד יש בו שיעור מנה אחת אפים ממילא נמצא דקיים בגרבא דחמרא אשר הוסיף לשלוח ומתנות לאביונים... ואם בבשר נשמע מן הדא דדי בשתי מנות מבעל חי אחד, לא יעשה כן בשאר דברי מאכל, מדחזינן עוד שם בסוגיא דשדר רבה למרי בר מר מלא טסקא דקשבא ומלי כסא קמחא דאבשונא, והדר שלח ליה איהו מלא טסקא דונגבילא ומלא כסא דפלפלתא אריכא, ואין אומר ואין דברים דקיים בזה ג"כ ומתנות לאביונים, ממילא נשמע דבשאר מאכלים ב' מינים דוקא בעינן וולכן אף שהיו במדה מרובה מ"מ כיון דהוי ממין אחד לא יצא י"ח והיה צריך שתי המינים לצאת י"ח משל"מ, משא"כ כששלח בשר די בשני חלקי בשר לצאת י"ח משל"מ, ונשאר היין למתל"א. וטעם ההבדל שביניהם מבואר כי לא כשאר דברי מאכל אשר חלקיהם ופרטי מיניהם שוים זה לזה בחמרם

קלא שלחן רבותינו – בעלזא או"ח סימן תרצה.

וכן מובא בגליון ישיבת וויזשניץ (אדר תשס"ה) מדברי הרה"ק התורת מרדכי זצ"ל בשיעורו בישיבה שאמר: "במשלוח ב' מנות ממין אחד, כגון שתי תפוחים, ג"כ יוצאים ידי חובת מצות משלוח מנות, שהרי לא נזכר בפסוק שצריך להיות מב' מינים, אלא הקפידא שיהיה משלוח ב' מנות".

אגב: סיפר הר"ר מענדיל טעלסער ז"ל מזכרונות ימי ילדותו בצל הגה"ק בעל שארית מנחם מווישאוו זצ"ל: אחי הר"ר ברוך ז"ל היה מביא ב' תפוחים להגה"ק מווישאוו כמשלוח מנות ביום הפורים, כי פירות אלו לא היו מצויים במדינת ראמעניא בשפע, ורק לנו היה עץ תפוחים בחצר הבית שהי' נחשב ליקר המציאות. מחמת החשיבות לפירות אלו, היה הרב מווישאוו מטמין את המתנה היקרה הזאת לחג הפסח הממשמש ובא, לעשות מהם חרוסת לשולחן ליל הסדר. (קו' 'גאון ישראל וקדושו' ח"ז עמ' קנט).

קלב מאת הג"ר זאב וואלף פארילע זצ"ל מגדולי הת"ח בעיר בוטשאטש מח"ס שארית יהודה, דרישת הזאב, ועוד (חתנו של הרה"צ רבי נחום צבי זצ"ל בן הרה"ק רבי אלעזר ניסן מדרהאביטש זצ"ל בן הרה"ק בעל ישמח משה מאוהעל זצ"ל).

וטעמם...כי שונות המה אברי הבעלי חיים זה מזה בחומרם טבעם וטעמם, ולא ישוה טעם אבר האחד לטעם מרעהו שבאותו בעל חי גופיה, ולזאת כל אבר שבצלע בעל חי למנה בפני עצמו נחשב הוא, וחילוק זה שבין הבשר לשאר המאכלים יתן אותותיו אותות בשו"ע ג"כ, מדאיתא בשו"ע ב' מנות בשר או של מיני אוכלים, ומדלא ערבינהו ותנינהו ב' מנות בשר או שאר אוכלים, ש"מ דדווקא בבשר א"צ שינוי המין משא"כ בשאר מאכלים דבעינן שתהיינה הב' מנות מב' מיני אוכלים דווקא, דאין לומר דבאוכלין ג"כ די בשתי מתנות ממין א' דומיא דבשר, דא"כ מלות 'של מיני' הם אך למותר". וכן בשו"ת מי יהודה (או"ח סי' צח) מביא סברא זו דשני אברים הוה שני מינים. וכן כתב הגר"ד שלמה זלמן אויערבאך ז"ל לקלג' דבבשר עוף [ובהמה] החלק העליון והחלק התחתון הוי כב' מינים לענין בורר וגם לענין משלוח מנות חשיב כשתיים".

ובשו"ת בית ישראל (או"ח סימן פט) כותב לבאר באופן אחר הא דדווקא בבשר אמרינן דבשתי מנות מאותו מין יוצאים י"ח: "י"ל ע"פ מ"ש הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הלכה יח) דאין שמחה אלא בבשר ויין, וא"כ י"ל גבי בשר מאחר דיש בו חשיבות ושמחה א"כ סגי במין אחד וב' חתיכות נקרא ב' מנות, משא"כ בשאר אוכלין ותבשילין שאינם חשובים כ"כ א"כ בעי ב' מיני אוכלים...ומעתה יש לנו חילוק בין בשר לשאר מאכלים. אבל באמת גם בבשר גופא יש חילוק כי לגבי עשיר שמצוי לו לאכול בשר תמיד בכל יום, א"כ אין חשיבות כ"כ בבשר וגם בבשר יש להחמיר ליתן ב' מינים".

אמנם לדעת הערוך השלחן (שו"ת) גם ב' מנות בשר אינו נחשב לב' מינים, וכתב: "ובע"כ צ"ל דזה שכתב

[הרמב"ם] שתי מנות בשר היינו משני מיני בשר, או אפשר דטעות הדפוס הוא וכצ"ל 'שני מיני בשר' כמו שני מיני אוכלין וכו'".

וכן נקט בשו"ת שם משמעון (להג"ר שמעון פאללאק ז"ל אבד"ק יעמרינג ובעלעניעש, סימן לא): "ומ"ש הרמב"ם 'שתי מנות בשר' וכו' היינו ודאי מב' מיני בשר כמו מבשר בהמה וחי' ועוף או בשר עגל ובהמה דקה וכדומה, אבל מבעל חי אחד ודאי שאין יוצאין אם שולחין ב' חלקים ממנו, והגם שמצינו באלקנה ויזבח וכו' ונתן לפנינה אשתו וכו' מנות ולחנה נתן מנה אחת וכו' דמשמע ששייך אפילו מזבח אחת כמה מנות, מ"מ זה רק מצד שהמתנות דשם לא ה' צריכין להיות ממינים שונים, וממילא ה' שייך בודאי מנות רבים אף מזבח א', משא"כ במנות דפורים שצריכין להיות עכ"פ מב' מינים, ודאי כל שהן עכ"פ מזבח א' ודאי לא נחשבים לענין זה לב' מינים קלד'".

דג מבושל והערינג / לעקוק ופלאדין – האם הוי ב' מינים

בשו"ת בית ישראל (להגרי"ז הורוויץ זצ"ל, א"ח סימן פז) נסתפק באחד ששלח לחבירו דג מבושל ועוד שלח לו ג"כ מין דג שקורין הערינג"ג אם יצא ידי חובתו מדין ב' מנות, מאחר שזהו דג וזהו דג אם יצא או לא. "ולכאורה יש לפשוט זה עפ"י מ"ש הרמ"א באו"ח הל' שבת סימן שי"ט סעיף ג' דב' מיני דגים מיקרי ב' מיני אוכלים ואסור לברור אחד מחבירו בשבת מטעם בורר, אבל באמת מהתם אינו ראה דהרי שם באיסור בורר מבואר אפי' מאכל במין אחד לברר חתיכות קטנות מתוך הגדולות נמי אסור כמבואר בט"ז שם ס"ק ב' ובמשלוח מנות מי ששלח לחבירו מין מאכל אחד רק אחד גדול ואחד קטן מסתמא לא נחשב זה אלא מנה אחת אפים והרי בקרא

קלד במכתבו הנפס בס' מאור השבת ח"ג עמ' תסה. קלד והג"ר שמואל קמנצקי שליט"א ר"י פילדלפיה (בס' קובץ הלכות פורים פט"ו אות ג) פסק כי: "שני חלקים ממין אחד ומסוג אחד החלוקין בטעמם - כגון חלק העליון והתחתון של בשר עוף וכדומה - לא חשיבי ב' מנות דהא סו"ס שניהם מין אחד הם, וכן תפוח אדום ותפוח ירוק אף שחלוקים בטעמם לא חשיבי ב' מינים אלא מין אחד, וכן יין אדום ויין לבן חשיבי מין אחד, אבל עוגת שוקולד ועוגת ספוג מסתברא דחשיבי ב' מנות".

וביאר הגרש"ק: "דאפי' נחשוב ב' חלקי העוף כב' מינים שונים לענין מלאכת בורר אין זה קובע לענין ב' מינים במשלוח מנות, דאי נימא דתלוי בגדרי בורר א"כ לדעת הט"ז (סי' שיט סק"ב) שהבורר גדולות מתוך קטנות הוי בורר, א"כ ה"ה לענין דידן נימא דגדולות וקטנות ב' מינים הם, וע"כ שאין הנידונים שוים, שלכן גם לדידן דקיימ"ל דגדולות וקטנות לא מקרי בורר מ"מ גדר הדין לא ישתנה שאין תלוי בדיני ברירה והעיקר שתלוי אי נחשב כמו סוג אחד ומין אחד אצל אינשי ובה הרי אצל אינשי הרי שניהם 'עוף' ולא משנה כ"כ מה שהם משני חלקים החלוקים בטעמם, וכן ביין לבן ויין אדום אצל אינשי הרי שניהם 'יין' ולא משנה כ"כ מה שאחד אדום ואחד לבן, וכן בתפוחים אף שיש חלוקים בטעמם אבל עוגת שוקולד ועוגת ספוג הרי חלק מן עצם תואר המאכל הוא טעמו, ואין זה כסתם טעמא בעלמא, אלא זהו גופא מן עצם המאכל שלכן שפיר נחשב כשני מינים".

כתיב מנות ומזה למדו בגמ' דדוקא ב' מינים. ולכאורה יש עוד להביא ראיה מהלכות נדרים סי' רי"ז סעיף י"ב הנודר מן הדגים מותר בציר ומוריס של דגים, משמע דוקא בהיוצא מהם מותר אבל בכל מיני דגים אסור, אבל באמת מהתם לא נשמע דיהיה מין הערינ"ג אסור הגם דהוא דג, דבנדרים הרי קיימ"ל (שם סעי' א') דהולכין אחרי לשון בני אדם ובלשון בני אדם הני הערינ"ג לעולם אין קורין בלשון דג רק הערינ"ג. א"כ י"ל גם הכא מאחר דאותו הערינ"ג יש לו שם בפני עצמו וטעם וחשיבות בפ"ע מהכ"ת לא נחשב זה דהיינו דג סתם עם הערינ"ג לצאת בו ידי ב' מנות ונעיי"ש מה שמחדש עוד[1].

וכן נסתפק הרב מאוהעל (שם סימן פט): "אם שלח לו ב' מיני אפיה ושרשם ממין אחד, כגון מעשה אפיה הנילש מעיסה, אחד שקורין לעקח ואחד פלאדיין [בצק ממולא בפירות או בגבינה וכדו'] אי נחשב זה לב' מינים או לא". ומסיק דיוצאים בזה: "הרי פלאדיין בכלל תבשיל ומעשה קדרה ע"י מולייתא דפירות (ראה מג"א אור"ח קסח, כב), ולעקח הוא רק מעשה אפיה לחוד בלי תבשיל פירות, א"כ הרי הוא ב' מינים, וגם בשעת עשייתן הרי עושין אותו להעלות על השולחן לעקח ופלאדיין שיהיה נחשב כב' מינים, הגם דלענין ברכה אחת היא, אבל הכא במשלוח מנות בחשיבות תליא מילתא, וכל אחת חשוב בפני עצמו".

לדינא: לדעת רוב הפוסקים יש לשלוח שני מינים שונים, וגדר שני מינים היינו כל שיש לו טעם וחשיבות בפנ"ע (אף שברכתם שוה), ובבשר י"א ששני חלקיה הוה כשני מינים.

שאלות בגדר ב' מנות

דג וביצה שעליו וכדומה – האם הוי ב' מנות

יש להסתפק בשני מאכלים המחוברים יחד (ואחד היא חלק של השני) האם נחשב לב' מנות לענין משלוח מנות או לא.

ראה מס' ביצה פ"ב מ"א (טו): לענין עירוב תבשילין: "ועושה תבשיל מערב יו"ט וסומך עליו לשבת, בית שמאי אומרים שני תבשילין, ובית הלל אומרים

תבשיל אחד, ושזין בדג וביצה שעליו שהן שני תבשילין".

ופירש"י (ד"ה וביצה שעליו): "שהיו טחין ביצה על הדג כשצולין אותו".

ובספר עדות ביעקב (סימן צב) נסתפק בדין דג וביצה שעליו, ואלו דבריו: "אמר הצעיר, הר"ן בסוף תעניות (דף י. מדפח"ד) כתב שהגאונים הראשונים שלמדין דין ב' תבשילין לענין ט' באב מהכא, והרמב"ן בתורת האדם כתב שאינו כן דקל הוא לענין עירוב ואינו לענין ט' באב, ע"ש בהרב"י (סי' תקנב) ב' הדיעות. ומסופקני לענין פורים אי קיימא נמי פלוגתייהו, או דילמא כ"ע יודו דילפינן מהכא לענין מנות פורים דאם שלח לחבירו בפורים דג עם ביצה שעליו דקיים מצות ומשלוח מנות כו', וה"ה אם שלח לו פת לבד שפניו טחות בביצה דה"ל כב' תבשילין קלה וקיים מצות ומשלוח מנות וכו'".

וכתב ע"ז בס' כסא אליהו [להגאון רבי אליהו ישראל זצ"ל אב"ד ור"מ אלכסנדריא] (סי' תרצה אות ב): "ולע"ד אין שום מקום להסתפק בזה דפשיטא דיוצא אליבא דכ"ע, כיון דאפילו הרמב"ן שכתב דלא גמרינן מעירוב, טעמא קא יהיב משום דקל הוא שהקילו לענין עירוב, כלומר דלקולא אמרינן דחשיבי שני תבשילין ולא להחמיר לענין איסור שני תבשילין בערב ט"ב, ומינה דגם לענין ומשלוח מנות איש לרעהו לקולא הוא, ואיכא למימר דחשיב שני תבשילין".

ועל דרך זה כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן ס): "נסתפקתי בפורים שנת תשי"ט ששלחתי משלוח מנות עוגה אחת ובראשו מונח טשקאלאדע או שאר נוי העשוי מביצים וכדומה וראויין לאכילה, אם מקיים בזה מצות שלוח מנות...אי זה מקרי שני מיני אוכלין, או כיון שנדבק לעוגה לא הוה אלא אחד...ויש להביא ראיה מדברי המשנה הנ"ל במס' ביצה...ודאי דהוי שני תבשילין דהרי דג וביצה שעליו מיירי שנטגנו יחד והביצה נדבקה על הדג כידוע ואפ"ה שזין הם דדג וביצה הם שני תבשילין, וא"כ הכי נמי הטשקאלאדע עם העוגה הוי שני מנות...וא"כ נראה דלד"ה יצא בעוגה

^{קלה} ובספר משמרות כהונה (ביצה טו): הקשה על העדות ביעקב ש"כתב דלפי הצד דמהני ה"ה דמהני בפת שטוחות פניה בביצים ע"ש, ולא ידעתי הא מנ"ל, הא ודאי לא דמי לדג וביצה שעליו שהם בעין יותר, ועיין בפרק ערבי פסחים דף קי"ד ע"ב גבי שני תבשילין דליל פסח ע"ש".

שיש עליו טיח של שאר מינים בגודל שיעור כזית שיצא משום ב' מנות כנלפענ"ד".

אמנם הרחיד"א בס' פתח עינים (ביצה טו:) כתב: "ונראה לי ההדיוט פשוט דאינו יוצא י"ח בפורים לשתי מנות בדג וביצה שעליו, ודלא כהרב עדות ביעקב סי' צ"ב שנסתפק ע"ש".

וכן בערוך השלחן (תרצה, יז) כתב: "וראיתי מי שמסתפק בדג וביצה שעליו אי זהו שני מנות כמו בערובי תבשילין, ולי נראה דכפי מ"ש בסעיף ט"ו דבעינן דבר חשוב ממילא דטיח הביצה שעל הדג אינו עולה למנה אחת וכן כל כיוצא בזה".

וגם בס' היכלי שן (תליתאי סימן יג) כתב בבירור דאין יוצאים בזה: "דצריך שתי מנות חלוקים וחשובים הראוי לענג בהם פורים לעשות בהם משתה ושמחה, וממילא ש"מ דאי שלח לו מולייתא דהיינו עיסה הממולא בבשר דאינו חשוב רק מנה אחת דכולה חדא גופא הוא, וצריך עוד מנה אחת לצאת י"ח משלוח מנות, וכדאשכחן בתלמודא במגילה ברבנן דשלחו זה לזה שני מיני מאכל או מאכל ומשתה עי"ש, משא"כ מולייתא דחד גוף וחד מאכל הוא... [ואין להביא ראיה ממ"ש בעירוב תבשילין] דהכא דבר חשוב הראוי למשתה ושמחה בעינן, והתם לא בעי אלא להכירא וזכרון, דהא קאמר התם בטעמא דמילתא דכתיב זכרוהו מאחר שאתה בא להשכיחו וקאמר רבא בטעמא כדי שיזכור ויברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט ור"א אמר כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת וק"ו לחול ועי"ש בפירש"י ז"ל וכיון דאינו אלא לזכרון ולהכירא סגי בכ"ד בתבשיל אחד מכש"כ בת וביצה להחשב ב' תבשילין, משא"כ מנות דלמשתה ושמחה ניתן פשיטא דלא חשיבא לשתי מנות אלא מנה אחד... נתבאר דשילוח מנות צריך ב' מנות חלוקים זה מזה וחשובים, ומולייתא שקורין קרעפליך או פשטידא לא חשיבא אלא מנה אחת".

[ויש להעיר מהא דנהגו צדיקים (צדיקי בית באבוב ועוד) לחלק 'המן טאשן עם נאנט' בתור משלוח מנות, שכנראה דומה לנידון דידן, אמנם יש לחלק דהם שני דברים נפרדים].

לדינא: דג וביצה שעליו וכדומה נראה דלא נחשב כב' מנות, דהוי גוש אחד ובטל אליו, ויש לשלוח מנה נוספת.

סלט ירקות וכדומה

אמר הגר"ש קמנצקי שליט"א (קובץ הלכות פורים פרק ט"ו אות ד): "סלט ירקות שכבר מעורבב כל הירקות יחד מסתברא דהוי מנה אחת, שזהו גופא מנה הנקרא 'סלט' וכאילו פנים חדשות באו לכאן, ואנן הא בעינן ב' מנות, ואה"נ אם היו כל הירקות בנפרד שפיר מקרי ב' מנות דאז הא הוי רק ירקות נפרדים אבל כיון שעירבב הכל יחד ועשה ממנו סלט נראה דלא שייך להחשיבו כב' מנות, ואפי' אם נתן בו בשר שהוא דבר חשוב וצריך לברך עליו בפנ"ע מ"מ לא מיקרי עי"ז ב' מנות דסו"ס הכל מנה אחת".

שיעורם

יש להסתפק מה שיעורם של המנות, האם בכזית או בכביצה, או אפילו בפחות מזה, או דילמא ביותר מזה.

אף פחות משוה פרוטה

י"א שדי במתנה מועטת, כן כתב בספר לקט יושר: "ואמר [בעל תרומת הדשן זצ"ל] שיוצא אדם אם שלח אדם לחבירו בפורים תאנה אחת ותמרה אחת אע"פ ששניהם אינם שווים פרוטה אחת". וכן נראה דעת החו"י בס' מקור חיים (תרצה) שכתב: "בקיצור של"ה [(מס' מגילה) כתב: ..ולא כמו שנוהגין בקצת ישובים ששולחין משלוח מנות דברים של הבל וריק, שצריך להיות שוה פרוטה, וצריך להיות דוקא מנה יפה שהוא דרך כבוד]", ולא ידעתי מנא ליה, דטפי ניחא לומר כך על מתנות לאביונים [אבל במשלוח מנות מאן יימר דצריך להיות שו"פ].

שידיו חשובים מובחרים ויקרים

אמנם הריטב"א בחידושו מבאר את דברי הגמרא ר' יהודה נשיאה שדר ליה לרב הושעיא אטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמרא וכו' כגירסת הירושלמי, ולפי זה מפרש דהמנות צריכים להיות יקרים ויאם בעיני הנותן והמקבל, וז"ל: "גרס רש"י 'שלח לו קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות' ופירש דהכא תרי מנות איכא, ולא גרס 'הדר שלח ליה איהו' אבל בכולהו נסחי גרסינן 'קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים' פירוש שלא היתה יקרה התשורה בעיניו ואמר שאינה מתנה לאדם כמוהו ולא יצא ידי חובת משלוח מנות איש לרעהו, 'הדר שלח ליה' כלומר רבי יהודה נשיאה גופיה 'עגלא תליתאה

ותלת גרבי יין, שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו כלומר שזו התשורה הראויה לך קל"י.

ובס' נמוקי יוסף (מגילה ז.) כתב בתו"ד: "...אם נותן לו תבשיל או מיני מאכל צריך שיתן לו מן המובחר שבסעודתו, וכן מצינו שכתב הרמב"ם ז"ל בספר עבודה פרק אחרון דהלכות איסורי מזבח (הלכה יא) וזהו לשונו 'והוא הדין לכל דבר שהוא לשם האל הטוב והמטיב שיהיה מן המובחר ומן הטוב, אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשלחנו, כיסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו, וכן הוא אומר (ויקרא ג, טז) כל חלב לי"י. ע"כ".

ובספר שדה יהושע (על תלמוד ירושלמי, מגילה פ"א ה"ד) מביא בשם הגאון הראנ"ח זצ"ל בס' הנותן אמרי שפר (פר' כי תצא) שכתב בתו"ד: "בענין משלוח מנות...שצריך לשמור בה שני דברים: העריבות והיוקר, וזה שאם ישלח אדם לחבירו דבר בלתי ערב אע"פ שיהי יקר הערך לא לרצון יהיה, וכן אע"פ שיהיה בו מתק וערבות וגם ערב רב אם יהיה הדבר בלתי נחשב הערך לא יהיה חביב בעיניו" (עיי"ש שמפרש עפ"י דברי הגמרא 'קיימת בנו רבינו' וכו' באופן נפלא, וכן ראה שם מה שמפרש השדה יהושע ע"פ דרכו). הרי מכל זה שיש לשלוח דברים מובחרים ויקרים.

כדי סעודה מכובדת

ויש מביאים ראיה שאין די בדבר מועט, ויש לשלוח מן המאכלים המובחרים שבסעודתו, ממה ששנינו בגמרא "אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי", ואם די בדבר קטן היו יכולים ליתן זה לזה משהו קטן מתוך הסעודה ולמה היו צריכים להחליף כל הסעודה, אלא ודאי יש לשלוח מאכלים חשובים וזה לא היה כדי חלוקה. וראה בס' נמוקי יוסף על הגמ' דמחלפי סעודתייהו "ויש מפרשים שלא היו עניים אלא שהיו משלחין כל כך זה לזה עד ששלחו כל סעודתם".

ובאמת כבר מצינו כן בדברי הר"ן (על הרי"ף מגילה ג:) שמפרש מה שאמרו "ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאדם אחד: היינו מיני מאכל ומשתה – לעשירים, ו[במתנות] לאביונים – די לכל אחד במתנה אחת שהיא נחשבת בעיניהם כדבר גדול". ומפרש הר"ן המשך הגמרא "הוא מחלפי סעודתייהו להדדי – לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו, ולפיכך היו שולחין כל אחד סעודתם זה לזה, כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות".

ועפ"י כתב בשו"ת זרע יעקב (ליוורנו תקמ"ד, סימן יא): "אלמא דב' מתנות לב' אביונים שוין לב' מנות לאיש אחד, דהיינו לעשיר, וכי היכי דמשלוח מנות היינו כדי סעודה, כדאמרינן (שם) אביי בר אבין ורב חנניה בר אבין מחלפי סעודתייהו אהדדי, אלמא דבפחות מכדי סעודה לא נפיק, דאי בכזית כנתניה דאורייתא במידי דמיכל, לא מסתבר דאי הוה פחית ב' זיתים מסעודתו לא היה סיפוק בנשאר, אלא ודאי כדי סעודה בעי, ומינה נמי למתנות לאביונים, כדי סעודה לעני...".

ובס' אהל ישכר מסופר על הרה"ק רבי ישכר בעריש הכהן מוואלברוז זי"ע שמשלוח מנות שלח לדיין שבוולברוז הרה"ג רבי שמאי זצ"ל בלבד והקפיד לשלוח לו דג ובשר חלה ויין, כלומר סעודה שלימה, לקיים בהידור מצוה זו.

וכן דקדקו צדיקי בית בעלזא שהמשלוח מנות ששלחו היה מורכב ממאכלי הסעודה, אשר היו נותנים בצלחת מזון מבושל, מנת בשר או דגים, וצירפו לזה חלה, ממה שהיה מוכן לסעודת פורים, כדי לעשותה מצוה מן המובחר, כדי שיוכלו המקבלים לאכול את המזון לכבוד סעודת פורים כמצות היום קל"י. וצדיקי בית

קל"י ודקדקו, שבריש דבריו כתב הריטב"א 'שלא היתה יקרה התשורה בעיניו' היינו בעיני המקבל, רואים שתלוי בדעת המקבל, ובסוף דבריו כתב 'שזו התשורה הראויה לך' הרי שתלוי בדעת המשלח, וצ"ע האם צריך להיות לפי המשלח – שאם המשלח הוא עשיר צריך לשלוח לפי רוב עושרו וכבודו, או דילמא לפי המקבל – שיהא ראוי למקבל לקבלו. וצ"ע. ואפשר לומר שהדבר תלוי לפי הטעמים, שלטעם התה"ד הדבר תלוי במקבל, שיהא ראוי למקבל לקבלו ולעשות בהם צרכי סעודתו, וע"כ אם שולח לעשיר דבר מועט לא יצא. אבל לטעם המה"ל הדבר תלוי במשלח, במה שהוא מראה אחוה וריעות, וא"כ אם העשיר שולח דבר מועט לא יצא, כי לגבי ידידיה אין זה כלום ולא הראה בזה גודל אהבתו, משא"כ כשהעני שולח די בדבר קטן, כי בזה מראה כבר גודל אהבתו. אמנם באמת להלכה למעשה נראה שבכל אופן יצאים י"ח אם שלח דבר הראוי להתכבד, כי אל"כ איך יחייבוהו ליתן לעשיר לפי רוב הונו, ויש לעיין (וראה עוד לקמן).

קל"י קור' אור הצפון (אדר תשע"ג) עמ' נט.

קאמארנא נהגו לשלוח בין המנות גם דגים
מבושלים קלח.

*

ובספר חיי אדם (כלל קנה אות לא) כתב: "נראה לי
דמירושלמי פרק קמא סוף הלכה ד' משמע דאם שלח
לעני דבר מאכל יצא משום מתנות לאביונים ולא משום
משלוח מנות, דגרסינן שם ד' יודן נשיאה שלח לרבי
הושעיא רבה חדא עטם וחד לגין דחמר שלח ואמר לו
קיימת בנו ומתנות לאביונים חזר ושלח לו חד עיגל וחד
גרב דחמר שלח ואמר לו קיימת בנו ומשלוח מנות,
משמע מזה דמתחלה ששלח לו מתנה קטנה הוא כדרך
שנותנים לאביונים, ואחר כך כששלח לו מתנה מרובה
אמר דזהו משלוח מנות, משמע מזה שאם שולח דבר
פחות לעשיר אינו יוצא בזה ידי משלוח מנות".

וכתב הביאור הלכה: "החיי אדם הוכיח מן הירושלמי
דאם שולח לעשיר דבר פחות אינו יוצא בזה ידי משלוח
מנות, וכן משמע בריטב"א לפי גירסא אחת שם
בגמרא, אכן שאר פוסקים לא הזכירו דבר זה, ונכון
ליזהר בזה לכתחלה".

אמנם בס' שדי חמד (מערכת פורים סימן ז) כתב על דברי
החיי"א: "ואיני מבין מה שכתב דאינו יוצא משום
משלוח מנות אם שולח לעני דבר מאכל, למה יגרע
העני שלא יוכל לקיים בו מצות משלוח מנות, דקרא
כתיב רעהו ועני ועשיר חד שיעורא, ובקרבן העדה
(בירושלמי שם) כתב דרב הושעיא היה עני, ואהכי אמר לו
בראשונה קיימת ומתנות לאביונים, ובכל זאת כששלח
לו שנית מנה הראויה אמר לו שקיים מצות משלוח
מנות, אלמא גם בעני יכול לקיים משלוח מנות".

ומעיר עוד: "גם מה שכתב בסוף דבריו 'משמע מזה דאם
שולח דבר פחות לעשיר אינו יוצא ידי חובה', אינו מובן
לעניות דעתי, דהא מהתם לא שמעין אלא דאם איש
עשיר שולח פחות ממה שהוא ערכו אינו יוצא ידי חובה,
אבל אם הוא שולח לפי ערכו והשגת ידו, אף אם לפי
המקבל כאין נחשב אפשר דיוצא בזה ידי חובה. ואפשר
לומר מסברא בעלמא שכל שהמקבל אינו נהנה לא

יעלה להשולח לקיום מצוה. אבל על כל פנים אין
ללמוד זה מהירושלמי הנ"ל קל"ט".

"ועלה בדעתי לומר דלישנא קטיעא הוא, והכי קאמר
שאם שולח – רוצה לומר – העשיר דבר שהוא פחות
לעשיר, ר"ל שכלפי עושרו הוא דבר קל פחות מערכו
אינו יוצא, אך לא הוטב בעיני לפרש כן, דאין זה
במשמע לשונו. ולכל הדברות יש לתמוה שלא זכר
דברי רש"י הנ"ל דלא בחר בגירסא זו, ולסברתו ודאי
גם בירושלמי לא גרסינן לה אלא כמו שאמרו
בתלמודין לפי גירסתו, ואם כן אין ללמוד מזה שום דבר
כאמור".

וגם בספר טעם הצבי (להגרצ"י אברומוביץ, לפורים עמ' קצג)
כתב לתמוה על דברי החיי"א: "ולפענ"ד דין זה לא
יתכן רק אם נימא דטעם המצוה הוא כמו שכתב המנות
הלוי דאז יש לומר דמשלוח דבר פחות לעשיר אינו
מרבה שלום וריעות, אבל לטעם התה"ד הלא מעיקר
הדין אין שייך לשלוח לעשיר שיש לו די ספוק, וכל מה
שתיקנו לצאת גם באופן זה הוא מטעם דכדי שלא
לבייש מי שאין לו על כן תקנו המצוה בכל אופן, וכנ"ל
בשם החת"ס, וכיון דבמשלוח מנות כאלו יוצאים ידי
עיקר המצוה להספיק לסעודת חבירו ממילא לא נוכל
לומר דאם שולח אלו המנות גופן לאדם עשיר לא יצא
בזה ידי חובתו, דכל עיקר יציאת יד"ח המצוה כששולח
לעשיר הרי היא רק מטעם דאילו הי' שולח זאת למי
שאין לו הי' יוצא, וא"כ השתא נמי יצא".

*

שיעורו לפי הראוי להתכבד
ובשיעור הדבר כותב הרה"ק מבוטשאטש זצ"ל (אשל
אברהם סימן תרצ"ה): "בהשיעור דמשלוח מנות אני מסופק
אם שיעורו במאכל כזית ומשקה רביעית או שיעורו
בכדי שוה פרוטה או שיעורו במה שהוא ראוי להתכבד
לפני אורח כפי סגנון מנהג כל מקום, ואם השיעור
בכזית יש לצדד אם יוצא ידי חובתו בבריה שלימה כיון
שיש בו צד שנחשב לברכה אחרונה בכזית. גם צריך לי
עיון אם מצטרף מה ששולח לכמה אנשים לכל אחד
ואחד פחות מכשיעור, ולכאורה נוטה שגבי מתנות

קלח מנהגי קאמארנא אות תקסו.

קל"ט בספר צמח יהודה (ח"ג סימן רכה) מיישב דברי החיי"א: "וצ"ל שזה הוא לומד בק"ו, אם השולח הוא עשיר ושולח לאביון לא מהני
משום דבעינן משלוח מנות שישלח מנה הראויה לגבי השולח, קל וחומר למי שנשתלחו לו המנות שאם מקבל דבר פחות ערך אצלו
שאינו מסתכל עליו אין זה קרוי אצלו מנות ולא יצא".

לאביונים השיעור פרוטה ולגבי מנות השיעור בראוי להתכבד או בכזית, ואולי היינו מה שאמרו חז"ל קיימת בנו רבינו משלוח מנות ומתנות כו' שהיה זה מצד שהיה ראוי להתכבד ויותר מכזית ושוה פרוטה".

ובמהדורא תניינא כתב עוד: "משלוח מנות משמע דצריך להיות מנה חשובה בגדר חתיכה הראויה להתכבד, ובמיני מתיקה – מה שרגילין ליתן לפני אחד כשמחלקים לרבים הוה ליה מנה חשובה, וכן בשתייה – שיעור שתייה כשמכבדים לאחד בשתייה הוה ליה מנה, ואולי פרי – משהו הוה ליה חשיבות כסגנון בריה שאינה בטילה מצד חשיבות, ומה שאוכלים למתק שתיית דבר חריף – שיעורו כמו הניתן לחשוב כדי למתק היטב, ובמה שלליפתן כחומץ י"ל שהשיעור כפי סעודה בינונית היטב".

וכן בשו"ת מהרש"ג (ח"ד סימן כט) נוטה לומר "שצריך שיהיה חתיכה הראויה להתכבד, וכעין המבואר ביו"ד סימן ק"י לענין חתיכה הראויה להתכבד, דהכל לפי המקום ולפי הזמן".

וגם בס' ערוך השולחן (תרצה, טו) כתב: "נ"ל דבזה אינו די בכזית או ברביעית דבעינן מנה יפה, דזהו לשון מנות כעניין חתיכה הראוי להתכבד שיהא דבר חשוב, ואלו ששולחין חתיכות קטנות לא יצאו ידי חובתן קמ".

לדינא: יש לשלוח מנות מכובדות כראוי לכבוד המצוה, ושיעורה היא "שהיא ראוי להתכבד כפי המקום והזמן קמא", ובכל דבר לפי ענינו ודרך אכילתו.

דבר שעדיין צריך בישול

יש להסתפק האם יוצאים חובת משלוח מנות בדבר שעדיין צריך בישול, או דילמא כיון שאינו ראוי לאכילה מיד אין יוצאים י"ח.

דעת מהרי"ל ומג"א – צריך להיות מבושל

מובא בספר מהרי"ל (הלכות פורים): "אמר מהרי"ל שטוב לשלוח מנות פורים דוקא מיני מאכל או משתה, ודוקא בשר או דגים מבושלין, שכן משמע פ"ק דביצה דלבית שמאי לא מתקרי מנות בענין אחר". וכוונתו למה ששנינו במשנה (ביצה יד): "בית שמאי אומרים אין

משלחין ביום טוב אלא מנות" ופירש"י: "מנות – דבר המוכן ואינו עשוי להניחו למחר כגון חתיכות בשר חתוכות לפני האורחים וכן דגים", הרי שהלשון 'מנות' היינו דבר המוכן לאכילה ללא שום שהייה, וכן אפשר להניחם לפני האורחים על שלחן החג. וכן מובא במג"א (סק"ד) להלכה שצריך להיות מבושלים הראויים לאכילה מיד. וכן כתב בערוך השולחן (תרצה, טו): "ופשוט הוא שצריך לשלוח דבר הראוי לאכילה ולשתייה מיד כמו צלי ומבושל אבל אם שלח חי לא יצא".

והגאון רבי מאיר אריק זצ"ל בספרו טל תורה (ביצה יד): כתב להביא ראיה לדברי מהרי"ל ומג"א שצריך להיות מבושלים, וז"ל: "ולענ"ד יש לומר דלב"ש דמשלחין מנות דוקא באמת הכוונה מבושלין, דבאופן אחר לא מיקרי מנות, ובין חיינן ובין שחוטין היינו לב"ה דמשלחין כל דבר, וגם יש לומר דעוף רכיך וחזי לאומצא גם חי, אבל במידי דלא חזי לאכילה כלל שהוא חי אינו בכלל מנות, וראיה מדלקמן דף טו: 'מאי נדכתיב ושלחו מנות' לאין נכון לו' אמר רב חסדא למי שלא הניח עירובי תבשילין, וע"כ הכוונה משום שאסור לו לאפות ולבשל ע"כ צריכין לשלוח לו מנות, וא"כ ע"כ דסתם מנות היינו מבושלין, דאל"כ מאי יועילו בשליחותן הא אסור לו לבשל, ומוכרח כמהרי"ל ומג"א". וכן הביא ראיה זו בספר יד שלמה (דרוש ג לשבת זכור, כח). עיי"ש.

גם בשו"ת רבי עקיבה יוסף (אור"ח ח"א סימן רכו) כתב: "שהדעת נוטה כדעת המג"א שבבשר חי אינו יוצא, ויש לו סמוכים כעין שכתב ושלחו מנות לאין נכון לו' ושם מיירי ביו"ט כדאיתא בביצה דף ט"ז, ושם מסתבר דצריך לשלוח בשר מבושל, דהתם מיירי שאי אפשר לו לבשל ביו"ט היכא דלא עשה עירוב תבשילין, א"כ ע"כ הוא מוכן ומבושל. א"כ הכא נמי מסתבר דהמנות תהיה מוכנות, כיון דגם כאן כתיב מנות, ומנות הוה מבושל כמו שביארתי".

וכן דעת הגר"א כפי שכתוב בס' מעשה רב (אות רמט) שדקדק לשלוח "משלוח מנות תרנגולת מבושלת

^{קמ} ועוד העיר הגר"ש קמנצקי שליט"א (קובץ הלכות פורים עמ' קסז): "דפשוט דחשיבות בריה לא מהני לענין משלוח מנות, כגון אם נתן ב' ענבים לחבירו, אע"ג שכל ענב לעצמו הוא כבירה שלימה אפ"ה אין עליו שם מנה, דלעולם לא יתן אדם לחבירו הבא לבקר ענב אחד לאכול".

^{קמא} לשון הפרמ"ג (מב"ז סק"ד).

ודגים מבושלים וכיוצא בזה, דבר המוכן לאכול תיכף".
וכן דקדקו ע"ז רוב הצדיקים, וכן עמא דבר.

וראה בשו"ע (יו"ד קא, א): "לא חשיבה ראויה להתכבד
אלא אם כן היא מבושלת".

דעת הפר"ח והט"ז ועוד – גם אינו מבושל

אמנם ה'פרי חדש' כתב: "[מדברי המחבר] משמע
שצריך דבר מוכן, דהיינו בשר ותרנגולים שחוטין, שכן
משמעות 'מנות' לשון הכנה, אבל אם שלח לחבירו
תרנגולים חיים יראה שלא קיים המצוה, וכדמשמע
בסוף פרק קמא דביצה (יד): דתנן בית שמאי אומרים אין
משלחין ביום טוב אלא מנות ובית הלל אומרים כו',
עיי"ש". הרי שלמד שמה שאמרו 'מנות' הכוונה הוא
שהיו שחוטין וחתוכים, אבל אם עדיין אינם מבושלים
לא איריא. וכן הבין בס' בית עובד שכתב: "לכולי
עלמא [בין לב"ש ובין לב"ה] גם בשר ודגים חיינ קרויים
מנות כל שהם מחותכים, יעוין שם ברש"י, באופן
דהעיקר כפרי חדש דבבשר חי וכן דגים יוצא ידי חובת
משלוח מנות, אבל בתרנגולים חיים אינו יוצא ידי חובה
דלא מיקרו מנות".

וכן מצאנו כבר בבית הבחירה למאירי (ביצה שם) שמפרש
מילת 'מנות': "מנות ר"ל חתיכות בשר שסתם הכנתן
לאכלם ביום אעפ"י שהבשר חי והוא הדין לפירות
וכיוצא בהן".

וגם בספר משחא דרבותא (סימן תרצ"ה) האריך להוכיח
דמנות היינו אפילו אינן מבושלין: "ולענ"ד אין מכאן
ראיה [דמנות היינו מבושלין] חדא דהו"ל לרש"י ז"ל
לומר חתיכות בשר מבושלין לפני האורחים מאי
חתיכות וכי לא סגי בבישול לחודיה עד שיחזור ויחתוך
החתיכה לחתיכות הוא דאיקרו מנות ולא חתיכה
שלמה. ועוד דא"כ למה אמרו בדף י"ב ע"ב בגמ' דלא
נחלקו ב"ש וב"ה על המתנות שהורמו מערב יו"ט
שמוליכין עם המתנות שהורמו מהיום ושנשחטו מהיום
וכו' אלמא דשרו בו להוליך המתנות לכהן ודרך
המתנות ליתנם לכהן חיים ולא מבושלים שלא חייבה
התורה לבשלן ולטרוח עליהן ולהוסיף עצים משלו
ואח"כ נותנם לכהן, ואם אסור לשלוח לחבירו מנות
שאין מבושלות דלא מיקרו מנות איך התירו להוליך
מנות שהורמו מערב יו"ט עם המתנות שהורמו מהיום
לכהן והלא אסור בשר חי אלא מבושל".

ומביא ראיה נוספת: "ועוד דלשון מנות יאמר גם על
הבשר החי, כמ"ש בדף כ"ח שוקלין מנה כנגד מנה
ביו"ט ושוקלין מנה כנגד מנה בבכור, ופירש"י ז"ל מנה
כנגד מנה וידוע כמה משקל ושוקל כנגדו מותר, וביאר
ר"מ בפ"י המשנה פ"ה דבכורות מ"א שאם יש לו
חתיכת בשר חולין שנשקלה בליטרא יכול לשקול
בשר בכור כנגדה עכ"ל, הרי לך דמנה נופל על הבשר
החי, דאין דרך לשקול אלא הבשר החי, שאין דרך
המוכר למכור אלא הבשר החי, וכך הוא מסתמא. וכן
אמרו בריש פ"ב רביצה כדי שיברור מנה יפה לשבת
ומנה יפה ליו"ט, וכי יעלה על הדעת יבשל הכל מעיו"ט
ואח"כ יברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט, ואם היה
יו"ט יום חמישי וששי יבשל מיום רביעי לשבת, אלא
ודאי מנה נופל גם על הבשר החי, וכמו שכתוב בפרשת
צו לו תהיה שוק הימין למנה. ומ"ש רש"י חתיכות בשר
חתוכות לפני האורחים ר"ל חתיכות בשר המזומנים
וחתוכות לתקנם לאורחים לאפוקי אם הם מחוסרים
שחיטה או עוף שצריך למרוט הנוצה וכיוצא אבל
כשהיה בשר חתוך הוא מזומן וזהו מנות דקאמרי
ב"ש".

ובשו"ת דובב מישרים (ח"א סימן צ"ב) העיר עוד: "וצע"ק
לי על המג"א [שכתב שצריך להיות דבר מבושל ומוכן]
מהא דמבואר דרבה שדר ליה למרי בר מר מלא כסא
קמחא דאבשונא, ועיין ברש"י ד"ה דאבשונא דהוא
קמח מחיטין שנתיבשו בתנור, וצ"ע מש"ס פסחים (יא).
ר"א אמר דר"י אדר"י לא קשיא קמח וקלי תנן, ועיין
ברש"י שם (ד"ה קמח) ואין אלו ראויין לאכילה ומשום הכי
לא גזרינן שמא יאכל, וא"כ איך יצא בזה משלוח מנות
לפ"ד המג"א, ויהיה לפ"ז ראיה לדעת הפרי חדש
דחולק על המג"א וס"ל דיוצאין משלוח מנות בבשר חי
עיי"ש".

וכן בפמ"ג (מ"ז סק"ד וא"א סק"א) מדייק בדעת הט"ז דאין
צריך מבושלים וגם בשר חי רשאי לשלוח. [וכן מדייק
בספרו ראש יוסף (מגילה ז): "מט"ז שם אות ד' משמע
בגדים לא, הא מאכל אף חיינ ראוי לבשל"].

וכן בס' ריח דודאים [להרה"ק בעל בני יששכר] כתב
על הגמרא ר"י נשיאה שדר ל"י לרב אושעיא אטמא
דעגלא תלתא וגרבא דחמרא. "נשמע אפילו בשולח
בשר חי שאינו ראוי לאכילה כמות שהוא יוצא, כי
'אטמא' משמעותו כשהוא אטמא חי, דסד"א ללמוד

ג"כ מאלקנה וחנוה, ושם כתיב תבכה ולא תאכל משמע דכבר היו ראויים לאכילה, קמ"ל מדכתיב ויזבח אלקנה ונתן, ש"מ תיכף אחר הזבחה מקרי מנות".

וראה בדרשות חתם סופר (בדרשה לער"ח אדר תקס"ה – דרוש ה' דף קכה.) שכתב לבאר באופן נפלא העובדא בין רבי יהודה נשיאה ורבי אושעיא ומשמע מדבריו שאם שולח דבר שחוט, אף שעדיין צריך תיקון ובישול, יצא ידי חובתו.

ובחוות יאיר בס' מקור חיים (סימן תרצה) מעיר על דברי מהרי"ל שצריך דווקא מבושלין: "ומכל מקום מצינו חזוה במילואים (שמות כט, כו; ויקרא ח, כט) ושלמים (שם ז, לג) שנקרא מנה". [אבל מ"מ וודאי ד]מצוה מן המובחר לשלוח בשר ודגים מבושלים, וכן נהג אדוני אבי וחמי הגאון ז"ל בשכן אחד שאצלם".

והגאון הנצי"ב זצ"ל בהעמק שאלה (על השאלות, שאלתא ס"ז) מביא ראיה מגירסת הירושלמי והשאלות שאינו צריך להיות מבושל: "ולפי נוסחת רבינו [רב אחאי גאון] בסמוך דגרים הדר שלח ליה עגלא תלתא, ואין דרך לצלות או לבשל עגל בשלימות, כדאינתא בחולין דף כ"ח (ע"ב) לא אמר ר"י אלא בעוף הואיל וצולוהו כולו כאחת אבל בהמה כיון דמינתחא אבר אבר, ומכ"מ משמע שיצא ג"כ ידי שלוח מנות...מיהו מקרא מלא הוא זיהי לך למנה ומשה לא לקח החזה מבושלת אלא חיי".

אמנם אח"כ אומר הנצי"ב שיש להביא ראיה להיפוך שלא יצא מש"מ ולכן שלח לו קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים, וז"ל: "ולמש"כ המג"א בשם מהרי"ל אפשר דה"ק דוקא משום מתנות לאביונים ולא משום מנות לרעהו משום שאינו מבושל. וכל נוסחת ראשונים ז"ל לאו דבר ריק הוא". [אמנם עדיין נשאר בראייתו ממה שכתוב זיהיה לך למנה].

*

ויש אומרים דבביצה חיה יש מקום להקל לשלחו חי [אף לדעת המג"א] כיון שראוי לגומעו חי^{קמב}. אמנם בשו"ע (יו"ד קיג, יד) נפסק: "ביצה אף על פי שראויה לגומעה חיה אם בשלה עובד כוכבים אסורה", וביאר הט"ז (שם)

דהטעם היא כיון דאין נאכלין אלא ע"י דוחק גדול. ולפ"ז ג"כ זה אינו מן הראוי לשלחו חי.

לדינא: נחלקו הפוסקים אם צריכים המנות להיות מבושלים או לא, ולכו"ע מצוה מן המובחר וראוי לשלוח דבר מבושל ומוכן לאכילה מיד.

מאכלים קפואים

יש להסתפק מה הדין בשלח מאכלים קפואים, שאינם ראויים לאכילה עדיין, האם נחשב כדבר הצריך בישול, או נקרא ראוי לאכילה.

בשו"ת משנת יוסף (חי"א סימן קכו) כתב: "ובבשר קפוא ג"כ לפי ב' הטעמים י"ח רק אם יוכל לאכלו עוד בפורים, (או אולי אפילו כשממשיך הסעודה ללילה כל זמן שלא בירך ברהמ"ז) כי כך תיקנו לשלוח מידי דאכילה ביום הפורים. וא"כ תלוי ג"כ אם יש למקבל מיקרוגל שיוכל תוך זמן קצר להפשיר ולחמם הדבר הקפוא ה"ז יצא, ואם לאו שאינו ראוי ליום פורים לא יצא".

ואולי יש להעיר כי שילוח דבר קפוא אינו בדרך כבוד ולא נקרא 'מנה' ראוי לאכילה מיד, אף אם יש לו האפשרות להפשירו מיד.

לדינא: אם עוד יפשירו מבעוד יום נראה דיצא, אבל אם לא יפשירו מבע"י לכאורה לא יצא (ואם יודע שיש לו לחבירו האפשרות להפשירו מבע"י יצא).

משקה

יש להסתפק האם יוצאים י"ח גם במשקה, או רק מאכלים נקראים מנות, וכ"כ בשו"ע של מיני אוכלין ולא כתב משקה, או דילמא גם משקה בכלל אכילה.

משקה בכלל אכילה

איתא בגמרא (שבועות כב:) "אמר רבי חייא בר אבין אמר שמואל שבועה שלא אוכל, ושתה, חייב, איבעית אימא סברא ואיבעית אימא קרא, איבעית אימא סברא דאמר ליה אינש לחבריה נטעום מידי ועיילי ואכלי ושתו, ואיבעית אימא קרא שתיה בכלל אכילה, דאמר ריש לקיש מניין לשתיה שהיא בכלל אכילה שנאמר (דברים יד, כג) ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך ותירושך, ותירוש

^{קמב} בס' מועדי הגר"ח (ח"ב עמ' שנט) מביא שיוצאים י"ח בביצים חיים, ולא ביאר טעמו. [ויש להעיר על כלל הפסקים המובאים בספר מועדי הגר"ח, מ"ש הגר"ח עצמו בהסכמתו לספר: "אין אחריות הדברים הנכתבים בהספר עלי". ומ"מ לא נמנענו מלהביאם כדי לראות הילוך מחשבתו הטהורה].

חמרא הוא וכתוב ואכלת, ודלמא על ידי אניגרון {- שהוא מין מאכל ורגילין לתת לתוכן יין}...אלא אמר רב אחא בר יעקב מהכא (דברים יד, כו) ונתתה הכסף בכל אשר תאווה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר, יין חמרא הוא וכתוב ואכלת, ודלמא ה"נ על ידי אניגרון, שכר כתיב מידי דמשכר...". הרי לנו דשתיה בכלל אכילה.

וכן לענינינו מבואר בט"ז (סק"ד) ובמג"א (סק"א) דהוא הדין משקה בכלל אכילה, וכ"כ בתרומת הדשן (סי' קיא): "ונראה דשתיה בכלל אכילה". והט"ז מביא ראיה מדברי הגמ' גבי גרבא דחמרא ע"ש.

והראיה מבואר בדברי הפרי חדש: "כתוב בתרומת הדשן (סימן ק"א) דשתיה בכלל אכילה ויוצא בו ממצות מנות, וכן מוכח מהא דאמרינן פרק קמא (מגילה ז.) 'רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא, שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו', והיינו דשלח ליה למימר 'קיימת בנו רבינו' כלומר דאע"ג דקרא כתיב 'ומשלוח מנות' דמשמע דמידי דאכילה אבל דשתיה לא, אפילו הכי קיימת רבינו, דשתיה בכלל אכילה היא".

וכן מפרש גם בס' קיקיון דיונה על הגמ': "עוד י"ל בדקדוק שפירש רש"י ה"ג קיימת בנו רבינו משלוח מנות איש לרעהו דהא תרי מנות איכא. וקשה מה רצה בזה 'הא תרי מנות איכא', פשיטא. אלא שכוונת פירושו שכאן ששלח דבר מאכל וגרבי יין, והרי הוא כחד דשתייה אינו כדבר אכילה ולא קיים כראוי, כי צריך שתי מנות. ולכן שלח ליה 'קיימת בנו משלוח מנות איש לרעהו' להורות דחשיבי תרי מנות, ולכן פירש רש"י דהא תרי מנות איכא ודוק שהוא נכון. אחר כתיבתי מצאתי און לי בתרומת הדשן בדיני פורים סימן קי"א עי"ש". עכ"ד.

וכ"כ בס' מחצית השקל בדברי המג"א: "והאחרונים מביאים ראיה ממגילה דף ז' רבי יהודה הנשיא נשיאה שלח לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות בו'. ובזה ניחא קושיית מהרש"א בחדושי אגדות שם מאי קא משמע לן, והשתא קא משמע לן דגם במשקה יוצא".

ובספר שמחת יהודה (על מס' סופרים פכ"א ה"ד) מביא עוד ראיה לזה: "ולענ"ד נראה ראיה [דמשקה בכלל אכילה]

מדכתיב בעזרא 'לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו', אלמא משמנים וממתקים קרויין מנות, וכן מוכח מפירש"י פ"ק דמגילה דף ז' ע"ב בד"ה ה"ג קיימת וכו' ע"ש, ומ"מ נראה דמאכל ומשקה בשתיים עלתה לו למצות מנות, אך בשני מיני משקין יש לצדד אי נפיק בהו, ומסתברא דלא שנא וגם בשני משקים יוצאים משלוח מנות".

יין למשלוח אף שאינו ראוי לנשים

כתב בס' ריח דודאים [להרה"ק בעל בני יששכר] על הגמרא "ר"י נשיאה שדר ליה לרב אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא". "נשמע לנו דיוצאין י"ח משלוח מנות גם במשקה, דסד"א דוקא מיני מאכל מנות מיקרי, מדכתיב ויזבח אלקנה ונתן לפנינה אשתו ולכל בניו ובנותיו מנות ולחנה נתן מנה אחת אפים וכו', הנה לנשים לאו אורח ארעא ליתן להם יין ממילא מנות מיקרי רק דבר מאכל, וגם ויזבח אלקנה כתיב קמ"ל דיוצא גם ביין. ואפשר נשמע מדקאמר 'איש לרעהו', ולא קאמר סתם 'ומשלוח מנות לרעהו', איש למה לי, ש"מ אפילו דבר הראוי לאיש ולא לאשה דהיינו יין יוצא".

ויש להוסיף עוד בענין עדיפות שילוח יין בתור 'משלוח מנות' ע"פ מה שמבאר בספרו בני יששכר (אדר ג, ח) ברמז מצות משלוח מנות: "דהנה כל הפירות כשמשנתנין מברייתן גריעותא הוא גביהו ואבדו ברכתם הראשונה ומברכין עליהם שהכל, משא"כ דגן ויין משנתנין למעליותא וקובעים ברכה לעצמם לברך עליהם המוציא ובורא פרי הגפן, כמו כן הוא הבעל תשובה מאהבה אישתני למעליותא, שזדונות נעשין לו כזכויות וקובע ברכה לעצמו בהשינוי כמו דגן ויין".

"...וזהו שתמצא גם במעשה הנורא ההוא, בזמן הנס בימי מרדכי ואסתר, הנה אשתנו למעליותא בקבלת התורה, דעד היום ההוא הנה היה מודעה רבא לאורייתא, ומן היום ההוא והלאה קיימו וקבלו ברצון עליהם ועל זרעם ללמוד וללמד לשמור ולעשות ככל הכתוב בספר התורה".

"עפ"י דברינו הנ"ל מצאנו טוב טעם ודעת למצות משלוח מנות איש לרעהו ביום הזה ב' מנות לאיש אחד, לרמוז כל איש לחבירו ענין הבעל תשובה שנשתנה למעליותא כדגן וגפן, הנה לבעבור זה ב' מנות דייקא, היינו כשני הדברים האלה דגן וגפן, על כן ב' פעמים

מנ"ה בגימטריא דג"ן גפ"ן כלשון הכתוב בהושע (יד, ח) יחיו דגן ויפרחו כגפן, וכן עזרא בהשיבו את העם בתשובה ביום ראש השנה אמר להם 'שלחו מנות לאין נכון לו, היינו למי שלא הכין לבבו עדיין לשוב אל יי' ישלחו לו ב' פעמים מנ"ה, ויבין וישכיל ענין הנ"ל וישוב אל יי' וירחמהו וישתנה למעלותא. הבן".

ספק אם ב' המנות משקה

בספר בית יצחק על הגמרא (מגילה ז:): כתב: "אמנם אני מסתפק אם בשתי מנות ממיני משקה יוצא גם כן ידי חובת מצות משלוח מנות, מי נימא כיון דאין לנו ראייה שיהיה יוצא במיני משקה רק מהך דר' יהודה נשיאה ואם כן מכאן אין ללמוד רק על אחת המנות דיכולה להיות מין משקה, או דילמא דמאחר דמהכא שמעין דמשקה חשוב כמאכל לענין זה אם כן הוא הדין נמי כששתי המנות הם מיני משקה נמי שפיר דמי כמו בשני מיני מאכל, ויש פנים לכאן ולכאן, וכעת לא מצאתי גילוי לדבר זה. וממרוצת לשונו של התה"ד בסי' קי"א נראה דפשיטא ליה דיוצא בשני משקה לחוד שכתב שם ונראה דשתיה בכלל אכילה עכ"ל הרי סתמו כפירושו דדינו כאכילה לכל דבר...[אבל מדברי השל"ה הק' המובאים במג"א (סק"י)] נראה קצת דעכ"פ מנה אחת של אוכל בעיניו, והדבר צריך אצלי תלמוד".

[ואכן הורה הג"ר ניסים קרליץ ז"ל שאין לשלוח משלוח מנות שני סוגי משקה קמ"ג].

אך בספר צרור החיים קמ"ד (הדרך השמיני הל' פורים אות ה) כתב הלשון: "וחייב אדם לשלוח שתי מתנות של בשר או מיני אוכלין או משקין לחבירו שנאמר 'משלוח מנות איש לרעהו' שתי מתנות לכל אחד". הרי דנקט שדין משקין כאוכלין ממש.

אין לשלוח משקה

והנה מצינו בדברי רבינו חננאל (מגילה שם) שגורס וז"ל "שלח ליה קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים, כלומר נתינת אביונים נתת לי מנה אחת והוא הירך, חזר שלח עגל וג' קנקני יין כו" עכ"ל.

ולמד בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סימן כד) ד"לפי גירסא זו משמע דר"י שלח בתורת מש"מ והוי סביר דהירך והמשקה מיחשבי ב' מנות, ור"א ס"ל דהיין לא

מיחשב למנה שניה". וכתב עוד האפרקסתא דעניא ד"מלשון ר"ח ז"ל שכ' כלומר נתינת אביונים נתת לי איכא למישמע קצת דאין כונת ר"א במ"ש 'קיימת' לומר דבאמת קיים ר"י בזה מתל"א אלא דר"ל דהנתינה הי' אביונית וי"ל דלקושטא גם מתל"א לא קיים בי, וי"ל הטעם משום דר"י לא שדרי' אדעתא דהכי, א"כ י"ח מש"מ לא יצא משום דאין כאן ב' מנות, דמשקה לא חשיב למנה, ומתל"א לא יצא משום דשלחיה בתורת מש"מ".

וכן בהערות פעולת שכיר על ס' מעשה רב (אות רמ"ט) כתב להביא ראייה זו ממעשה של ר"י הנשיא ור"א כגירסת הירושלמי: "...ומדא"ל ר"א בפעם ראשון 'קיימת בנו ומתנות לאביונים' ולא א"ל 'קיימת בנו ומשלוח מנות' ש"מ משקה אינו בכלל מנות, רק כדהדר שלח ליה חד עגל ובצירוף חדא עיטס דשלח ליה בראשונה א"ל 'קיימת בנו ומשלוח מנות' דאיכא תרי מנות. וכן משמע לי במתני' דביצה (יד:): דתנן התם ב"ש אומרים אין משלחין ביו"ט אלא מנות וב"ה אומרים משלחין בהמה כו' הדר תני משלחין יינות שמנים וסלתות וקטניות אבל לא תבואה וכו' ואי כל הני דקחשיב בסיפא הוו בכלל מנות דב"ש ודאי קשה פשיטא מאי קמ"ל דהא אפילו בהמה חיה ועוף חיינ דלא הוי בכלל מנות משלחין לב"ה ופשיטא הני דהוי בכלל מנות, ואי משום אידי דבעי למיתני בסיפא אבל לא תבואה קחשיב להו הוי סגי בסלתות וקטניות לחודיהו ולמ"ל למיתני יינות ושמנים, אלא ודאי כל הני דחשיב לא הדין בכלל מנות דב"ש, וקמ"ל דאפ"ה משלחין אליבא דב"ה, אלמא דיינות ושמנים אינם בכלל מנות".

וכן נוטה דעת הג"ר יעקב זאב כהנא ז"ל אבד"ק פאסוואל בס' תולדות יעקב (סימן לא) שאין לצאת במשקין חוץ מייין, וז"ל בתו"ד: "זאת ידעין דמנות יונח על דבר גוש כנ"ל, אך מצינו בש"ס דהיו שולחים גם יין וא"כ מאי דאתמר אתמר ומאי דלא אתמר לא, ומנ"ל דאף בשאר משקים יוצאים בשל"מ, כי י"ל דשאני יין דיש לו חשיבות, וגם עיקר הנס של פורים הי' בייין, אבל בשאר משקין מנ"ל דיוצא ידי משלוח מנות. והמ"א בסי' תרצ"ה ס"ק י"א כתב בשם של"ה דה"ה שאר

קמ"ג יד בפורים פרק לב עמ' קיא.

קמ"ד חיברו רבינו חיים ב"ר שמואל בן דוד מטולידו זצ"ל תלמידים המובהק של רבינו פרץ ושל הרשב"א זצ"ל.

משקים, איני יודע מנ"ל, ובפרט לפי הנראה משמע דבמשקה לבד ג"כ יוצא, זה לא ידעתי מנ"ל, הלא לא הוזכר ממשקה כלל רק עם בשר הוזכר יין ג"כ, אבל במשקה לבד – דהיינו בב' מיני משקה – מנ"ל..". עיי"ש עוד.

לדינא: לדעת רוב הפוסקים יוצאים י"ח משלו"מ גם במשקה, ובפרט ביין שהוא משקה חשוב, וי"א שאין לשלוח שניהם משקה, אלא אחד מאכל ואחד משקה.

יין שרף

יש להסתפק לפי מה שכתבו הפוסקים דמנה הוא דבר הראוי ומתוקן כבר לאכילה ולא שיחסר ממנו איזה תיקון שאז איננו עדיין בכלל מנה, א"כ ביין שרף שאי אפשר לשותות ממנו רביעית בפעם אחת לכאורה לא יהי' בכלל שם מנה.

כך כתב הגה"צ רבי יחזקאל ראטה זצ"ל בעל עמק התשובה (בבירור הלכה מכת"י) והוסיף: "התיינת לדעת הט"ז (סי' ר"י סק"א) דס"ל דביי"ש אפי' בפחות מרביעית כדין רביעית לענין ברכה אחרונה, ה"נ כן לענין משלוח מנות, אבל לשאר הפוסקים לכאורה י"ל דאינו בכלל מנה הואיל ואינו ראוי לשתית רביעית".

אך להלכה למעשה כתב: "אכן י"ל מכיון דדרך יי"ש לשתות ממנו מעט, וכך הוא דרך שתייתו, ממילא הוי בכלל מנה, דעכ"פ כמות שהוא שותין אותו, וכך הוא דרכו".

לדינא: יוצאים י"ח משלוח מנות בשילוח יי"ש.

מים / מי סודה

יש להסתפק [לפי מה שלמדו הפוסקים שיוצאים י"ח גם במשקה] האם יוצאים י"ח משלוח מנות גם במים (וכן מי סודה), או דילמא מים וכדו' אינו נחשב לדבר חשוב ואין לצאת בו.

ראה בשו"ת מי יהודה (או"ח סי' צח) שהאריך להוכיח דאין יוצאים משלו"מ במים, "ואדרבה אם שלח מים לא לבד שאין בזה סימן ואותות אהבה ושמחת מרעים אלא עוד לבזיון ולצחוק יחשב כמובן".

וכן כתב הגאון רבי יעקב יצחק ניימאן ז"ל רב דק"ק בעלזא מאנטריאלקמה: "ואודות משלוח מנות מים לא שמעתי שיהא יוצא בזה, כי אף שמים דבר חשוב ונערך מאד אבל הלא יש אופן אם אינו שותה לצמאו אינו

מברך עליו, ועיין בסימן ר"ד ס"ז ועיין במ"ב שם דווקא מים שאין החיך נהנה ממנו רק לצמאו וזאת לא מצינו בשאר מיני אוכלים או משקים שישתה או יאכל בלי ברכה, ע"כ מסתבר שאין יוצא בזה במשלוח מנות, וגם הי' המים מצוי גם לעניים כי בארות באמצע רחובות ע"כ מסתבר שאין זאת בכלל משלוח מנות".

וב"כ בשו"ת משנת יוסף (חי"ג סימן רמז וחיד סימן שסה) "בתשובה על השאלה אם יוצאים י"ח משלוח מנות במים מינרליים שקורין 'מי עדן' (שלא מורגש בהם טעם אלא שהם מי מעיין דהיינו מים זכים ולא מהמשאבות של העירייה וחברת המים) שנמכרים בבקבוקים ועולים אפילו על שולחן מלכים בסעודות חשובות. לכאורה אין להחשיבה למנה דתנן (בעירובין כו: ובגמ' ברכות לה:) הנודר מן המזון מותר במים ובמלח, ונפסק להלכה (יו"ד ריו, יט), ובפורים 'מנות' בעינן [דהיינו דברים הראויים לאכילה מיד]... והנה מים מינרליים אינם סתם מים שאובים ממי ים מסוננים וכדו' אלא מים הנובעים ממעינות מיוחדים ולכן יש אומרים שיצא בזה יד"ח משלו"מ, מ"מ לכתחילה בודאי לא יסמוך על זה, דאע"פ שמשובחים הם שהרי רואים שאין משתמשים בהם לנטילת ידים וכדו' מ"מ ממין מים הם שאינם נחשבים בכלל מנות, ומסתבר שלא פלוג. וגם אם המתקן אותם בטעם פרי עדיין אינם נכנסים לגדר משקאות קלים כי הם נשארים בגדר מין מים (וכמו שאכן נקרא 'מים בטעמים') כן נלע"ד בסברא. אלא א"כ מי שבמצבו נבצרה ממנו מצות משלוח מנות ישלח עכ"פ זה. ועכ"פ באופן ששולח מנה אחת שהיא דבר מאכל 'המוציא' או 'מזונות' ויחד עם זה בקבוק מים מינרליים שנותנים לאוכל טעם באכילתו ושתייתו יחד, נראה טפי שיוצא בזה משלוח מנות".

ובשו"ת משיב נבונים (ח"ה סי' כח) כתב: "נלענ"ד דמ"מ מים מינרליים או מי סודה וכדומה דברים שקונים בחנות ויש להם שם בפני עצמם משקה כזה יש לו חשיבות ושפיר דמי לשלוח מזה למשלוח מנות, דנראה דבמשלוח מנות אין העיקר שיהיה מידי דזיין אלא שיהיה דבר שנהנים ממנו בסעודה... דטעמא משום סעודה היא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא, ומים אלו רגילים להביאם בסעודה וכשחסר לאדם מים אלו אין הסעודה בשלימות א"כ

קמה בתשובה הנדפסה בקובץ גינת ורדים סאטמאר גליון א עמ' קלז.

ודאי אין חסרון במה שאינם מידי דין. גם מ"ש דבעינן מנה חשובה...נראה דאין לומר כן אלא במים סתם אבל מי סודה או מים מינרליים וכדומה שקונים אותם בחנות בכלי סגור ונוהגים לשתותם גם בסעודות חשובות, גם לפני אורחים מביאים מים אלו, ויש אנשים שרגילים תמיד לשתות בסעודה רק מים אלו ואינם שותים שום משקה אחר, על כן נראה דבזמננו מים אלו הם דבר שיש בו חשיבות והוא שפיר דרך כבוד, ואפשר דאם שלחו שתי מנות של מים מי סודה ומים מינרליים אין דינם כשתי מנות ולא יצא ידי חובתו אבל אם שולח מים הנ"ל וגם איזה מין מאכל בודאי מהני כנלע"ד.

אמנם הגר"ח קניבסקי זצ"ל אמר שכששולח מים מינרליים אינו יוצא י"ח, וכששולח סודה אולי יצא קמיו.

והגר"ש קמנצקי שליט"א קמיו מחמיר ביותר בין במים ובין במי סודה, ואמר: "שהדבר פשוט שאין יוצאין ידי משלוח מנות ע"י מים שאין לו שום חשיבות, ויתכן לדמות בזה להא דמצינו לענין שיתוף בעירוב שאין מערבין במים משום שאין בו שם מאכל (עירובין כו:) דה"ה לענין משלוח מנות לא חשיבא כלל ולא חשיב מנה, ואף שאין משלוח מנות דומה לגמרי להתם, הא מיהא מסתברא דלענין מים ודאי שאין יוצאין במיא בעלמא שאין לו חשיבות". וכן לגבי מי סודה אמר: "דסעלצער אין לו חשיבות יותר מסתם מים, דמה שהוסיפו ג' בתוך המים אינו מועיל לענין שיחשב מאכל מעילא, וה"ה הסעלצער שיש בהם טעם אינו כלום שאינו אלא ריחא בעלמא ולא מידי הוא, והוא רק מיא בעלמא. ולא דמי ללימאנאדע שהוסיף בו מי פירות, ושפיר יש עליה חשיבות מאכל לענין זה".

לדינא: במים פשוטים בוודאי אינו יוצא י"ח, אמנם בבקבוקי המים (וכן מי סודה) שקונים בחנויות ויש להם חשיבות יש מי שאומר דיוצאים בזה, ויש לצרפם למאכל אחר שניתן לומר שבא לענג את האכילה והוא חלק מן הסעודה.

קפה ותה

לענין משלוח מנות בקפה או עלי תה כתב בשו"ת משיב נבונים (ח"ה ס" כז): "הנה לא מבעיא לדעת הפרי

חדש דוודאי יוצא בהם ידי חובה, דלא גרע מבשר שחוט שאינו מבושל מ"מ מקרי 'מנה', ה"ה קפה או עלי תה שצריך לתתם למים חמים לעשות מהם משקה דשפיר יוצא בהם ידי חובה, אלא אפילו לדעת המגן אברהם דבעינן מאכל מוכן לאכילה כמו שהוא, מ"מ יש לומר דלא אמר כן אלא במאכל שצריך בישול דהוא מעשה גדול, אבל לתת למים חמים לא הוה מעשה גדול כ"כ, ויש לומר דבזה אפילו לדעת המגן אברהם שפיר דמי".

אמנם יש כמה מגדולי הדור שחולקים ע"ז, וסוברים שאין ראוי לשלוח קפה או תה, שאינו נקרא מנה יפה. וכן הסכים הגר"נ קרליץ ז"ל די"ל דבכה"ג לא מיקרי מנה ולכן אם שולח את זה יקפיד שיהיו שם עוד שתי מנות אחרות זולת זה קמ"ח. וגם הגר"ש קמנצקי שליט"א צידד תחלה [כדברי המשיב נבונים] "שאפשר דהא דלא מיקרי מנות היינו דוקא במידי דצריך הכנה רבה, או עכ"פ שצריך לטרוח בו קצת, שבזה שפיר לא מיקרי מנה, אבל היכא דלא בעי אלא תיקון קל, כגון נתינה למים והמים מצויים אצל כל אחד ואחד, אפשר דשפיר מיקרי מנה, אך למעשה החליט דלא מיקרי מנה אלא מידי דראוי לאכול כמות שהוא בלי תיקון והכנה, וזהו יסוד דברי המג"א, וגם בזה סו"ס צריך תיקון והכנה ולכן לא יצא קמ"ח".

פת לחם

בשו"ת היכלי שן (תליתאי ס" י"ג) כתב: "ותדע לך עוד דהא לענין שילוח מנות, פת ודאי לא חשיבא למנה אחת לצאת בה ידי חובת מנות".

ודבריו תמוהים מאד. וגם הרי רואים בגמרא ששלח קמחא דאבשונא, ואם קמח נחשב למנה כ"ש לחם אפוי.

אך בספר תשובות והנהגות (ח"ה סימן רלד) מבאר: "דנראה שאם טעם מצות משלו"מ כמו שפי' מנות הלוי שהוא כדי להראות ידידות, צריך לשלוח לו תבשיל או מאכל שנאכל להנאתו, והיינו בשר ויין דגים ומטעמים, והוא הדין כהא דמפו' בגמ' שרבה שלח קמחא דאבשונא שפירש רש"י שזהו קמח מתוק, ובזה שפיר יוצאין. אבל כשנותן לחבירו לחם לשובע אינו מראה

קמיו מועדי הגר"ח ח"א עמ' שמט.

קמיו ראה בס' קובץ הלכות פורים פרק טו עמ' קסט-קעא בארוכה.

קמח שלמי תודה, פורים עמ' שב.

קמט קובץ הלכות פורים מפסקיו, פרק טו עמ' קד.

בזה ידידות, אלא נראה כמרחם על חבירו שיהא לו לאכול לשובעו".

"ואולי גם אם נפרש כשי' התה"ד דטעם מצות משלו"מ הוא כדי שלא יחסר לחבירו לסעודת פורים די סיפוק, אולי המצוה הוא דוקא לשלוח לחבירו שיהא לו לסעודת פורים יותר משאר סעודתו יום יום, ולכן אינו יוצא אלא כששולח דבר שמתענג בו שאינו אוכלו לסעודתו יום יום והיינו בשר ויין וכדו', אבל לחם שאוכל יום יום לשובעו אין מקיימין בזה המצוה".

ומיהו מוסיף התשוה"נ להסתפק: "אפשר שחלה שאין הרגילות לאוכלו יום יום בחול, שפיר מראה ידידות כששולח לו חלה. וכן הרי חלה אינו אוכלו יום יום לסעודתו ושפיר מקיים בזה מצות משלוח מנות מיוחדות לסעודה, או אפשר דאכתי נימא שעיקרו כלחם לשביעה ואין יוצאין בו". עכ"ד.

ואם כי דבריו נאמרים בהשכל ובדעת תורה תמימה, לא ראינו מעולם מי שיחוש לזה, ומנהג העולם לשלוח לחמים לקיים בזה מצות משלוח מנות בהידור רב^{קא}. וראה עוד בס' נטעי גבריאל (פרקנו א"ק י) מה שכתב בזה.

מיני מתיקה

כתב בשירי כנה"ג (הגהות הטור סימן תרצה סק"י): "ומנהג העולם לשלוח מיני מתיקה". וראה גם בדברי הראנ"ח (הנוכחים לעיל) שיש לשלוח דברים ערבים.

וכתב הרחיד"א בספרו נחל אשכול (אסתר ט, כב): "וכבר ידוע שנהגו בפורים כמעט ברוב העולם במגדנות מיני מתיקה, ויש טעם גדול לזה, דהדר קבלוה לתורה הקדושה ונאמנים אמרים מתוקים מדבש, ובשבועות אוכלים חלב זכר לתורה ופורים דבש שנמשלה התורה

לחלב ודבש. גם דבש גימטריא אשה לכבוד האשה רבה אסתר המלכה, גם מיני מתיקה גימטריא אסתר עם ד' אותיות, והיינו דאמרו פ"ק דמגילה השתא אמר מרי אנא שדרי ליה חוליא כו".

וכבר כתב בס' ריח דודאים [להרה"ק בעל בני יששכר] על הגמרא "אמר אביי השתא אמר מר אנא שדרי לי חוליא כו". נשמע דמהראוי לשלוח מיני מתוקים ולא דברים חריפים, הגם דיוצא, כי אנשי כנסת הגדולה קראו למנות מלשון מן אשר טעמו כצפחית בדבש. ומרי דעביד הכי כדי להורות הלכה למעשה לאביי כמ"ש לעיל קנא^א.

וכ"כ הג"ר משה אהרן רחמים פייאצה זצ"ל מחכמי עיר ליורנו בס' אורה ושמחה (לימי הפורים, נדפס בליורנו תקמ"ו): "ועכשיו נהגו על הרוב לשלוח זה לזה מיני מתיקה, ויש להם על מה שיסמוכו, שהרי מצינו בגמרא מי ששלח תמרים ומי ששלח פלפלין וכדומה וכולם ז"ל כיוונו לשלוח לחבירו דבר שיודע שיקבלוהו המקבל בשמחה שכל עיקר שילוח המנות הוא לשמחה... והנה בדורות הללו מגיע יותר השמחה כפי החק המדיני בבואו האדם לקבל מנה אחת ממיני מתיקה ממה שיגיעו ממנות בשר או מנחת מחבת או מרחשת, ופשוט".

[ויש לעורר שיש כמה מיני מתיקה שיש לעיין אם הם בגדר 'מאכל', והג"ר ישראל יעקב פישר ז"ל אמר שהשולח לחבירו ממתק כגון תססן (ממתק העשוי מסוכר המעורב בתמציות טעם) וכדומה שאינו נחשב מאכל אין יוצאים בזה ידי חובה קנא^ב].

^{קא} אגב בזכרנו ענין ה'לחם', נעתיק מה שאמר פעם הגה"ק בעל אמרי סופר מערלוי זצ"ל בשולח"ט ביום הפורים: "ברוקח מפרש את הפסוק: 'שבשפלנו זכר לנו ויפרקנו מצרינו', שבעת שהיו בני ישראל בשפל המדריגות שנהנו בסעודתו של אחשורוש הרשע, זכר אותנו הקב"ה ויפרקנו מצרינו והכין הנס באמע סעודתו. והוספנו עוד לפרש הסמיכות: 'ויפרקנו מצרינו, נותן לחם לכל בשר', שבעת שהשי"ת מוציא בניו מצרתם משפיע עליהם שפע ברכות וישועות ופרנסה טובה. והנה אחת ממצות היום הוא 'משלוח מנות', ובעל מנות הלוי נתן טעם למצות משלוח מנות דכיון דהמן אמר 'ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך', על כן אנו עושים בהיפך ושולחים מנות איש לרעהו ומראים שיש אהבה ואחוה ושלוש בינינו. ולפי זה יתפרש: 'ויפרקנו מצרינו' בעת שפדה אותנו מהמן הרשע 'נותן לחם לכל בשר', ניתנה לנו מצות משלוח מנות לשלוח מנות לכל בשר".

^{קנא} ובספר עטרת יעקב וישראל (מאת הגה"צ בנש"ק ר' ישראל בערגער זצ"ל אבד"ק פרוביזנא ואח"כ בבוקארעסט, מאמרי הפורים אות יג) כתב לרמז זה בדברי הפסוק (שה"ש ז, יד) 'הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים', ע"פ מ"ש חז"ל כי גואלינו הצדיקים נקראים בשמות הריח מרדכי מירא דכיא תרגום מר דרור, ואסתר נקראת הדסה. "וי"ל לפי זה הפסוק 'הדודאים' – פי' האבות העולם, 'נתנו' – פי' נתנו כחם וטובם בעת שליטת – 'ריח' – פי' בחודש אדר, וע"כ 'ועל פתחינו כל מגדים' – שמכינים בכל בתי ישראל בפורים כל מיני מתיקה מנות ומגדנות למשלוח מנות ומשתה ושמחה".

^{קנב} הליכות אבן ישראל, פורים.

והרבה צדיקים (צדיקי בית סקוירא ועוד) נהגו ליתן בתוך משלוח המנות גם מאכל הנקרא נאנ"ט, והוא מאכל העשוי מפירורי אגוזים המדובקים יחד בדבש. ואמר הרה"ק רבי שלמה (השני) מבאבוב זצ"ל ש'נאנ"ט' הוא לשון קירוב, שביום זה כל אחד ואחד מישראל מקורב הוא להשי"ת קנ"ג.

ובספר מלבוש לשבת ויו"ט מביא עה"פ לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וגו' "אמרתי לרמז למנהג ישראל בפורים שמדבקים פירורי אגוזים או שומשמן ומטגנים אותם בדבש ונעשה גוש אחד וקורין אותו נאנ"ט, יען כי המן אמר 'ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים' היינו שיש ח"ו פירוד לבבות ביניהם, ע"כ אנו עושים הנאנ"ט רומז על התחברות, לא כמו שאמר המן, וזהו גם כן הרמז בפסוק 'לך כנוס את כל היהודים' היינו התחברות".

ובמכת"ק מאת הרה"ק רבי אהרן מבייטש זצ"ל בן הרה"ק בעל אמרי נועם מדזיקוב זצ"ל וחתן הרה"ק בעל דברי חיים מצאנז זצ"ל ששלח לכבוד הגאון רבי שאול בראך זצ"ל אבדק"ק קאשוי כותב לו: "הנה באתי לקיים מצות משלוח מנות איש לרעהו ע"כ הנני שולח לכדה"ג שיחי' מגדנות ודגים חיים ויפים וציגארען וחסד הנקרא נואינט ומשקה שני צלוחיות שכר טוב ועוד שאר דברים מנאי ידידו אוהבו הדושת בלונ"ח ומברכו בשמחת הפורים בחדוה ובדיצה ובשמחת הלב הק' אהרן הורוויץ קנ"ד.

ונראה לרמז שהרי בפורים קבלו התורה מאהבה, והיא זמן תשובה מאהבה, לכן מדבקים האגוז – שרומז לחטא – בדבש, לרמז שנמתקו החטאים וזדונות נעשו זכיות. [וכן כתב הג"ר נפתלי הירץ בוימל ז"ל אבדק"ק שצעבניץ בס' אמרי שפר (סימן יא): "כי ידוע שיטת רבינו יונה כי על ידי שינוי נהפך האיסור להיות היתר, ומקור לדין זה הוא מהא דבקטרת היה אחד מה"א סימנים מור והוא דם חיה ואיך היה מותר להקטיר על המזבח הא קימ"ל ממשקה ישראל ממותר לישראל ורק משום דהדס נשתנה בתוך שאר הסממנים ונעשה היתר, ומבואר ביו"ד ח"א לענין רגלי דבורים להתיר מטעם זה, ומפרשים בזה הפסוק 'דבש וחלב תחת לשונך' היינו

דבש יש בו הטבע להפוך כל מה שבא בו לדבש וכן חלב דם נעכר ונעשה חלב דנשתנה מאיסור להיתר והתורה הקדושה יש בה הכח של חלב ודבש כי גם לרשע גמור התורה מחזירו למוטב וזה דבש וחלב תחת לשונך היינו לימוד התורה, ומשום זה נשתבחה ארץ ישראל בארץ זבת חלב ודבש כי גם ארצנו הקדושה יש בה כח הזה, והנה בימי מרדכי ואסתר חזרו בתשובה כמו שכתוב במגלת אסתר קימו וקבלו הדר קבלוהו ולרמז זה אוכלים אגוז בגמטריא חטא עם דבש שנהפכו מרע לטוב ומהזדונות נעשו זכיות כמו הטבע של הדבש כנ"ל".

תבלינים וכדומה

יש להסתפק האם יוצאים י"ח בדברים שעשויים לתקן מאכל ואינם ראויים למאכל בפנ"ע כגון תבלינים וכדומה.

הנה איתא בגמרא ד"שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא ומלא כסא דפלפלתא אריכא" ורבים העירו על זה ממה שכ' בגמרא (יומא פא:): לענין יום הכיפורים "אמר רבא כס פלפלי ביומא דכפורי פטור כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור", וכן לענין טומאת אוכלים איתא בגמרא (נדה נא:): "הקושט והחימום וראשי בשמים והתיאה והחלתית והפלפלים וחלת חריע... אין מטמאין טומאת אוכלין", הרי שאינם ראויים לאכילה, ואיך יוצאים בזה מצות משלוח מנות, הרי כתב המג"א לעיל בשם מהרי"ל שצריך להיות ראוי לאכילה מיד.

אמנם התירוץ הוא פשוט כמו דאיתא שם בגמרא "הא ברטיבתא והא ביבשתא", דרטיבתא חזי למאכל, וברטיבתא שפיר חייב בכס ביוהכ"פ, וכן מטמאת טומאת אוכלין, וא"כ ה"ה הכא מיירי ששלח לו פלפלין רטיבתא דחזי לאכילה.

ובשו"ת דובב מישרים (ח"א סימן צב) מביא קושיא ותירוץ הנ"ל ומוסיף: "אולם קושית כבוד מעלתו יש לה מקום לדעת הרמב"ם בפ"ז מהל מעשר שני ה"ט דפלפלין אינן נקחין בכסף מעשר, וכן פסק בפ"א מהל' טומאת אוכלין ה"ו דפלפלין אינן מטמאין טומאת אוכלין ולא חילק בין יבשין לרטובין, ומשמע דס"ל דכיון שהפלפלין דרכן ליתן לקדירה ואינן עומדין לאכול

קנ"ג ימי הפורים – באבוב עמ' קה.

קנ"ד נדפס בס' אמרי נועם מועדים ח"ב עיי"ש.

משובח בזה די בהני דברים המשמחים אף דלא הוי מיני מאכל".

אמנם בס' ריח דודאים [להרה"ק בעל בני יששכר] כתב על הגמרא "שדר לי" איהו מלא טסקא דזנגבילא ומלא כסא דפילפלתא אריכא" "נשמע דיוצאין ידי חובת משלוח מנות אפילו בדברים שאינם נאכלים בעצמם רק עשויים למתק מאכלים, דסד"א מנות דוקא הראויים למאכל בפ"ע, והוא ג"כ עשה זה לאגמורי הלכה למעשה, כי הי' אביי שם".

וראה מה שכתב רבי עקיבה יוסף שלזינגר זצ"ל (שור"ת רבי עקיבה יוסף או"ח ח"א סימן רכ"ו) על הקושיא הנ"ל: "דלא פירכא הוא... דכס פלפלא פטור היינו אם אכלו בעין משא"כ אם כתשו ונתנו לתוך מאכל בודאי חזי לאכילה וכן דרך תשמישו, וא"כ אפשר דשלח ליה פלפלא כתוש שיכול לתנו מיד לתוך המאכל, ואין זה מיקרי מחוסר מעשה, והא גופא קמ"ל דיצא בזה משלוח מנות בזה אע"פ שאינו ראוי לאכלו בעין אלא ע"י תערובות מ"מ יוצא בזה משלוח מנות ושדר דבר המבסס ליה כל התבשילין להיות לו חלק בכולם ולגרום רווחא לבסומי בכל המאכלים..[ו]הראה בזה חורפא וחידוש שיוצא בזה משלוח מנות".

לדינא: משמע מדברי הפוסקים דאין יוצאים חובת משלוח מנות בתבלינים וכדו', ויש מרבתינו שאומרים שיוצאים י"ח, וראוי להחמיר.

שלח תרנגולת ונמצא טריפה

יש להסתפק במי ששלח לחבירו בשביל מנות תרנגולת טריפה, והוא לא ידע ואכל, ואח"כ ביום פורים עצמו נודע לו שהיתה טריפה אם יצא ידי חובת משלוח מנות, או לא.

שאלה זו מביא הבאה"ט (תרצה, ז) בשם ספר יד אהרן (הגה"ט תרצה).

הרחיד"א בס' ברכי יוסף (תרצה, ז) מביא שאלה זו וכתב: "ויש לעמוד במחלוקת הראשונים בשני חזקה אם אכלה ערלה שביעית וכלאים, דדעת הרמב"ם (פ"ב דטוען ה"ו) דאף שנהנה בעבירה יש לו חזקה, ופסק מרן (ח"מ סי' קמ"א דין י"א) וזו דמות ראיה לזה דכל שנהנה יצא י"ח, אך הדאב"ד וסיעתו ס"ל דבמאכל איסור לא הוי חזקה ופסק מור"ם כדבריהם שם, ולפ"ז אפשר דה"נ לא

בעינא על כן לא חשיב בכלל אוכל אפילו בזמן שהן לחין. וא"כ לכאורה יש מקום לקושיתו. אך כבר נודע מדברי התוס' (יומא שם ד"ה שהפלפלין) דתרי מיני פלפלין יש, ואותן דחזי בעינייהו לאכילה מטמאין טומאת אוכלין, וא"כ בודאי שלח רבה מאותה המין דחזי לאכילה ומשום הכי שפיר היה יוצא בזה משלוח מנות וז"פ. וקצת מוכח דמיירי בש"ס מגילה מפלפלין דחזי לאכילה, מדסיפר לנו הש"ס דשלח ליה מלא טסקא דזנגבילא ומלא כסא דפלפלא וצע"ק דנהי דדעת הריטב"א היא דמשלוח מנות בעינן מנה חשובה וכשאינה מתנה חשובה לא יצא, מ"מ בפלפלין דהם עומדין לתבל בודאי לא בעינן רק שיהיה שיעור לתבל דבר חשוב כמו לענין עירוב דקיי"ל בש"ס עירובין (כט:): כל שהוא לפתן כדי לאכול בו, וכן קיי"ל (שבת פ"ט ע"ב וברש"י שם ד"ה ביצה) לענין הוצאה בשבת דתבלין שיעורו כלי לתבל בו כגרוגרת, אלמא אף דאין שיעור בתבלין מ"מ חשוב הוא כיון שראוי לתבל בו כגרוגרת וא"כ אמאי שלח מנה גדולה...אלא ע"כ בתבלין דלא חזי לאכילה בעינא בלאו הכי לא היה יוצא [אפילו היה שולח מנה גדולה] ורק דמיירי הכא ששלח לו פלפלין דחזי לאכילה ומשום הכי שדר מנה חשובה מהפלפלין עצמן לפי ערך חשיבות שהיו ראויין לאכילה".

ובספר כתר המלך על הרמב"ם מביא בשם חותנו הג"ר משה יצחק הלוי רעוועל ז"ל (אבד"ק קראטינגא ושאר עיירות) שאין יוצאים י"ח בתבלינים, ובזה מסייע גם למה שכתב הרמב"ם ז"ל המרבה לשלוח לרעים ה"ז משובח: "וכבוד מו"ח הגאון ז"ל הביא מקור לזה דכל המרבה הרי זה משובח, מהא דאיתא בגמ' דמגילה הדר שלח ליה איהו ביד אביי מלא טסקא דזנגבילא כו'. והנה כיון דמחויב לשלוח שתי מנות של בשר או של ב' מיני אוכלין, ואיך יצא מרי במשלוח מנות בזה, דלא הוה רק תבלין לבשם את האוכלין. וצריך לומר, דמרי כבר קיים מצות משלוח מנות תחלה במיני אוכלין, ואח"כ להרבות ריעות בזה שלח הני דברים דסגי בזה. ולהכי שפיר מסיק אביי כי נפיק כו' כי אתי לבי מרי קריבי לי שיתין מיצעני ואכלה מניה פלגא, ולמאי אתי לאשמועינן, אלא אתי לומר דלא נאמר דמרי שלח הני דברים לרבה שלא היה לו מיני מאכל לשלוח [ובזה יצא ידי חובת משלוח מנות], ולהכי אמר דבעת שבא מצא שיתין מיצעני של מיני מאכל, ורק באשר כבר יצא ידי חובת משלוח מנות, ורק למען להרבות במנות דהרי זה

מקריא אכילה, אבל יש לדחות דהכא לכ"ע לא נפיק, א"נ דלכ"ע נפיק, ודו"ק".

ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סי' רצז, בדבריו על שו"ע סי' תרצ"ה) מביא דברי הברכי יוסף וכתב ע"ז: "ולענ"ד נעלם ממנו מה שכתב הרמב"ם פ"י מהלכות תרומות הלכה י' המאכיל פועלים וכו' (מובא לקמן) וה"ה כל דבר האסור, ועיין תויו"ט פ"ו ממסכת תרומות משנה ג' לפי שנפשו קצה באכילת איסור אע"פ שאינו יודע בדבר שלבו נוקפו ואינו נחשבת לו אכילה עיי"ש, וא"כ הדבר פשוט שאינו יוצא י"ח".

והנה ברמב"ם (פרק טז מהל' מכירה הי"ד) כתב: "המוכר בשר לחבירו ונמצא בשר בכור, פירות ונמצאו טבלים, יין ונמצא יין נסך, מה שאכל אכל ויחזיר לו את הדמים, וכן כל המוכר דבר שאסור לאכלו מן התורה כך הוא דינו, בין שהיה איסורו בכרת בין שהיה איסורו בלאו בלבד, אבל המוכר דבר לחבירו שאיסור אכילתו מדברי סופרים, אם היו הפירות קיימין מחזיר את הפירות ונוטל את דמיו, ואם אכלן אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום, וכל איסורי הנזירה בין מדברי תורה בין מדבריהם מחזיר את הדמים ואין בהן דין מכירה כלל". וכן נפסק בשו"ע חו"מ סי' רל"ד: "השוחט פרה ומכרה ונודע שהיא טרפה מה שאכלו אכלו ויחזיר להם הדמים ומה שלא אכלו יחזיר לו הבשר והוא יחזיר להם הדמים...וכן דין כל המוכר דבר שאיסור אכילתו מן התורה. אבל המוכר לחבירו דבר שאיסור אכילתו מדברי סופרים אם היו הפירות קיימים מחזיר הפירות ונוטל דמיו ואם אכלם אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום". ומבאר בסמ"ע (שם ס"ק ד): "דדוקא במכשול דאיסור דאורייתא קנסוהו, ועוד דאין אכילת האוכל מחשב לו הנאה ואדרבה מצער הוא לו שעבר על איסור דאורייתא באכילתו אף שהיה שוגג, משא"כ באכל איסור לרבנן".

וראה עוד ברמב"ם (פ"י מהל' תרומות ה"י): "המאכיל הפועלים ואת האורחים תרומה, הם משלמין קרן וחומש מפני שהן כשוגגין, והוא משלם להם דמי סעודתן, שדמי החולין יתירין מדמי תרומה שאכלו, שדבר האסור נפשו של אדם חותה ממנו".

וכתב בשו"ת חשב האפוד (ח"א סימן קלא) דוודאי אין לפשוט ספק זה מדיני חזקה ומדיני ברכה על אכילת איסור, אלא יש לפשוט מהא דנפסק בשו"ע חו"מ הנ"ל, ולפ"ז אומר החשב האפוד: "וא"כ ה"ה דכהאי גוונא לא יצא ידי משלוח מנות, דבמשלוח מנות העיקר להנות את חבירו והרי ציער אותו. ולפי דמיון זה אם הדבר הי' אסור רק מדרבנן דכה"ג במוכר צריך לשלם, ה"ה דבפורים יצא ידי משלוח מנות".

כ"כ גם בס' בית עובד (דיני משלוח מנות ה): "הכא גבי משלוח מנות דכל עיקר טעם המצוה הוא משום שמחה, וזה לא זו בלבד דלא שמח לרעהו במנתו זו אלא אדרבה צעורי צעריה, פשיטא דלא יצא י"ח וצריך לחזור ולשלוח מנות אחרות לצאת י"ח כנ"ל".

*

אמנם החתם סופר בדרשה (דרשות חת"ס, דרוש לפורים תקצ"ד דף רד:) דרש דרש משה די"ל דיצא ידי חובה: "ומסברא אני אומר דרכיה דרכי נועם כתיב, כיון דמצינו (במגילה ז ע"א) דשלח עגלא תלתא, ואי ס"ד אם ימצא טריפה לא יצא ידי חובה, א"כ אם יאכל זה ממנו אחר פורים וימצא טריפה לא יצא י"ח למפרע, ואין זה דרכי נועם כמשחז"ל באח שנולד אחר מיתת אביו אי ס"ד זוקק נמצא זה נשואה לאיש ואח"כ ילדה חמותה תאסור על בעלה וכתוב דרכיה דרכי נועם (עיי' יבמות י"ז ע"ב תוד"ה אשת ושם פ"ו ע"ב) וה"נ דכוותיה, כנלענ"ד".

ובס' כרם שלמה (להג"ר שלמה האאס ז"ל אבד"ק דרעזניץ, סי' תרצה) כתב על שאלת היד אהרן: "ול"נ לפמ"ש הראב"ד (בפ"א מהל' ברכות הלכה י"ט) שבאכילת דבר איסור יש לברך הואיל ונהנה, י"ל דיוצא י"ח במשלוח מנות קנה. ודו"ק".

וראה בספר כסא אליהו שכתב בספיקת היד אהרן: "ולע"ד נראה דיצא י"ח ואינו צריך לחזור ולשלוח, דהא קי"ל לעיל בסימן ע"ו (ס"ח) דאם קרא ק"ש במקום שאין ראוי להסתפק בו א"צ לחזור ולקרוא יעו"ש, אופ הכא נמי אין ראוי להסתפק בתרנגולת דחזקת תרנגולת שהיא כשרה אחר שחיתתה דהא לא הצריכו לבדוק בטרפיות של תרנגולת".

קנה ועיין נזיר כ"ג ע"א פסח מיהו קעביד.

וכתב ע"ז בספר אקים את יצחק (שו"ת סימן מט): "ולי נראה דיש לדחות דבשלמא גבי ק"ש הק"ש היא קריאה כתקנה אלא מחמת המקום שאינו ראוי לקריאה, משא"כ כאן התרנגולת בעצמה היא טריפה, וכשנודע לו אחר כך נעצב ונמאס ולא יש לו שמחה בה ובאכילתה".

ובשו"ת פני מבין (אורח סי' רלה) כתב: "במשלוח מנות ונמצא טריפה... והנה לפמ"ש תה"ד הטעם דמשלוח מנות משום שלא יספיק לו הסעודה, אם אכל איסור תורה לא קיים מצות סעודה דהוי מצוה הבאה בעבירה, וא"כ ממילא לא קיים משלוח מנות. אמנם באיסור דרבנן תלוי בפלוגתא דראשונים אי מצוה הבאה בעבירה שייך באיסור דרבנן, ולדעת רש"י פסחים ל"ה אף מדרבנן כגון דמאי לא יצא, א"כ ה"נ לא יצא, ולדעת ס' מנות הלוי דטעם משלוח מנות משום שלום, י"ל דיצא, דהרי באמת עשה את שלו ורק דנאנס דנמצא טריפה (ועי' פסחים ע"ב), וא"כ י"ל דיצא".

ובשו"ת חתן סופר (סימן עב אות ג) מביא: "בתשובת יד אהרן נסתפק אם יצא במה ששלח משלוח מנות ונודע שהי' טרפה אחר שכבר נאכל, והנה באיסור דרבנן י"ל לפ"מ דקי"ל ביו"ד סי' קי"ט במכר איסור דרבנן א"צ להחזיר הדמים, וכ' שם הש"ך בשם הסמ"ע סי' רל"ד דבאיסור דרבנן מקרי נהנה, ונ"ל הטעם דס"ל דאיסור דרבנן הוה רק איסור גברא ולא איסור חפצא, א"כ גם הכא ליכא לספק ובודאי יצא, אבל הש"ך חולק שם גם בדרבנן וס"ל דטעמא דלא תקנו חז"ל לגבי הפקעת ממון, ודבריו צריכין באר רחובות ואכ"מ. ומכש"כ באיסור דאורייתא דודאי לא מקרי נהנה ויש מקום לספק".

"ונ"ל לפמ"ש"כ הרמ"א דאם אינו רוצה לקבל המתנות יצא במשלוח מנות, א"כ נראה דעיקר המצוה היא לשלוח, ולישנא דקרא הכי הוה 'משלוח מנות' וזהו עיקר השמחה דמשלח לו, א"כ ניהו דלכתחלה צריך

לשלוח לו דבר הראוי לאכילה דהוא עיקר השמחה, מ"מ כיון דשלח לו ולא ידע שהוא טרפה ניהו דהוא איסור ולא מקרי הנאה, מ"מ הוא שלח לו דבר מאכל שהי' בדעתו שהוא מותר, ולא תליא מילתא בהנאת המקבל, דהרי אפי' בלא רצה לקבל יצא, מכש"כ בכה"ג דקבל ואכלו אלא דלא מקרי הנאה".

וגם הרה"ק בעל אמונת משה מאלכסנדר זצ"ל בס' שו"ת חשבה לטובה (סימן ד) אומר דיצא י"ח, בהקדם כלל גדול "דלא הוי כלל בגדר איסור כל דבר שלא חייבו חז"ל לחוש עליו, אף שנכשל באיסור קני" ופ"ז י"ל בנידון דידן "דלא הוי כלל בגדר איסור ותקלה, א"כ נראה פשוט דאין כאן ספק, כיון דאף עתה דנתברר דהוי טריפה מ"מ הוא אכל היתר ולא נכשל כלל והוי כאלו אכל היתר גמור. וגם לפי מה שכתב שם הרמ"א דאם שולח מנות והוא אינו רוצה לקבלם או לרעהו מוחל לו יצא, א"כ נראה לפ"ז דעיקר משלוח מנות הוא לא דוקא דיגיע דבר מה ליד המקבל אלא התגלות רצון השולח שיתגלה רצונו שהוא חפץ ליהנות את חבריו בדבר מה ואינו תלוי כלל בהנאת חבריו א"כ פשיטא כיון דבעת השליחות לא נודע עדיין דהיתה טריפה דקיים המצוה בהתגלות רצונו".

לדינא: שלח תרנגולת ונמצא טריפה נחלקו הפוסקים אי יצא י"ח, והנכון להחמיר לפייס את חבריו ולקיים המצוה בשלימותה (אף אם אינו חייב מעיקר הדין).

דבר שאסור למשלח לאכול

יש להסתפק אם יוצא מצות שילוח מנות בדבר האסור לו, ולהנשלח הוא מותר. כגון מי ששלח לחבירו שלוח מנות בפורים פירות מוץ לארץ מערלה, מי נימא כיון דערלה בחוץ לארץ אסור לאיש הנודע לו מאיסורו א"כ המשלח לא שלח דבר הראוי לאכילה כי הדבר אסור למשלח הנודע לו שהוא ערלה, או נימא כיון דלמי שנשלח לו לא ימצא עון אם אוכל ערלת חוצה לארץ בלי נודע לו (עיין במ"א סי' תרמ"ט ס"ק כ' בשם ש"ג שסובר שמותר

^{ק"י} ומביא ראיה לזה מדברי הגמרא במס' חולין (ז): "[רבי פינחס בן יאיר] אקלע לההוא אושפיזא, רמו ליה שערי לחמריה, לא אכל, חבטינהו, לא אכל, בקרינהו, לא אכל, אמר להו: דלמא לא מעשרן, עשרינהו ואכל, אמר: ענייה זו הולכת לעשות רצון קונה ואתם מאכילין אותה טבלים, ומי מיחייבא {-מאכל בהמה הנלקח מעם הארץ כלום גזרו עליו משום דמאי, ואע"פ שאילו ודאי לא עישרו היה מחייב לעשר, על ספק מיהא לא גזור}, והתנן הלוקח {-מעם הארץ פירות מן השוק} לזרע ולבהמה וקמח לעורות ושמן לנר ושמן לסוך בו את הכלים פטור מהדמאי {-אע"פ שהזרע ומאכל בהמה בכלל שאר תבואה הן וחייבין במעשרות לא גזרו עליהם משום דמאי דמסתמא רוב עמי הארץ מעשרין הן ולא החמירו חכמים על הדמאי כל כך}, התם הא אתמר עלה אמר רבי יוחנן לא שנו אלא שלקחן מתחלה לבהמה אבל לקחן מתחלה לאדם ונמלך עליהם לבהמה חייב לעשר". ומקשה ה'חשבה לטובה': "וקשה לי, מה פריך [הגמרא], דלמא מה דלא הניחו מן השמים להאכיל לחמריה דרפכ"י הדמאי דקמי שמיא גליא דהדמאי הוה לא עישרו, א"כ כיון דבודאי לא עישרו מחייב להכי לא הניחו מן השמים להאכילה איסור. אלא ע"כ צ"ל כיון דלא גזרו על דמאי אף שבאמת לא עישרו מ"מ לא הוי בגדר איסור כלל ולא הוי כלל תקלה דשייך ביה אין הקב"ה מביא תקלה על בהמתן של צדיקים, ולהכי שפיר פריך, וז"ב".

אפי' לכתחילה להאכיל לחבירו) וא"כ יש ספק אי אזלינן בתר הנותן או בתר מקבל. וכן יש להסתפק אם שולח לאדם חולה דבר איסור המותר לו לאכול, כגון סתם יינם לחולה שאין בו סכנה, או שאר איסור דרבנן או איסור תורה לחולה שיש בו סכנה אם יוצא בזה ידי משלוח מנות, אם אזלינן בתר המקבל והרי ראוי לאכילה, או אזלינן בתר הנותן ולדידיה אינו ראוי.

בשאלות אלו וכאלו הסתפקו כמה מן הפוסקים, כ"א ע"פ דרכו.

והגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל (חכמת שלמה סי' תרצ"ה) כתב: "והנה זה יש לפשוט מגוף הפסוק ממ"ש זמשלוח מנות איש לרעהו, ותיבת 'איש' מיותר, והוי די לומר זמשלוח מנות לרעהו, וכמ"ש בעזרא (נחמיה ח, י) ושלחו מנות לאין נכון לו, ומדקאמר 'איש' לרעהו, בע"כ הכוונה שיהיה 'מנות איש' הראוי לו – זה ישלח לרעהו, אבל מה דאין ראוי לו גם לחבירו אינו יוצא בזה".

ובשו"ת מהר"ם שיק (אורח סימן שמא) בתשובה לבעל מחנה חיים כתב: "האמת אגיד דלא ידענא שום ספק כלל בזה דבכי האי גוונא אין שום מציאות לפי ענ"ד [שיהא מותר לשלוח... כמבואר בתוס' (פסחים כב: ד"ה ואבר) דאסור להשתכר באיסורי הנאה... דמה שמחזיק לו העכו"ם טובה חשיב כמשתכר, והרין בשילוח מנות דבוודאי מחזיק לו טובה, וזהו המצוה שיודע הנותן למי ששילח, אסור באמת מצד הנאה, כן נראה לפענ"ד".

ובשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"י סי' י"ד) כתב על דברי מהר"ם שיק: "והעירו דהא מצות לאו ליהנות נתנו, אפילו במצוה דרבנן, דלא כהר"ז, ובפרט דדברי קבלה כדברי תורה דמי. והגאון מברעזאן ז"ל כתב דמה שחבירו מחזיק לו טובה חשיב כהנאה, כמו שכתבו התוס' פסחים דף כ"א, וחשיב כהנאת הגוף בהדי מצוה דרבנן דגם להרשב"א ז"ל אסור. וע' בש"ס ע"ז דף מ"ד דאם ריחץ במרחץ של הכומר ומחזיק טובה להכומר הוי כמהנה אותו, וגם מפורש שם דאם גברא רבא רוחץ שם אסור אף בלי החזקת טובה, דאדם חשוב כשנהנה מחבירו חשיב כאילו הנותן נהנה ממנו. ולכאורה מטעם זה, אם אין לו דבר אחר לקיים בו מצות משלוח מנות ה' מקום לומר דשרי, דמכח המצוה חשיב כלא אפשר ולא קמכון, כמו שכתבו התוס' שם".

"אך יש לומר דאם הדבר אסור בהנאה להמשלח יש לומר דחשיב אינו שלו, וכשיטת הרשב"א (הובא בר"ן נדרים דף פ"ה) דהאוסר נכסיו עליו חשיב הפקר, וא"כ לא יוכל לקיים מצות משלוח מנות רק בדבר שהוא שלו". אבל אם הדבר אסור רק מדרבנן "לא הוי הפקר", וה"ה לענין משלוח מנות ג"כ מותר בכהאי גוונא [באיסור דרבנן].

ובשו"ת דברי משה (להג"ר משה הלברשטאם זצ"ל, סימן לח) כתב לתלות שאלה זו: "בב' הטעמים הנ"ל, דלטעמא דתה"ד דהעיקר הוא להרווחת המקבל י"ל דשפיר יצא דהא מותר למקבל, אבל לטעמא דמה"ל דהויא להרבות ריעות ובתר המשלח אזלינן אולי בכה"ג דאינו שווה אצלו כלום אינו יוצא יד"ח. ומיהו י"ל דעכ"פ כיון דחזיא למקבל אית ביה משום ריעות ואחווה ודו"ק".

אמנם בספר ילקוט הגרשוני (על שו"ע סימן תרצ"ה) מעיר עוד על דברי הגרש"ק: "ויש לפקפק דלכל הטעמים דשילוח מנות, או משום להראות חיבה וריעות, או דאולי לא יספיק לו סעודתו והוא מסייעו, א"כ כיון דלהמקבל הוא ראוי אמאי לא יצא בזה, ואי משום הדיוק 'איש', יותר י"ל דכוונת הפסוק הוא שיהיה מנה חשובה אצל הנותן, ואם שולח דבר שאינו חשוב אצלו אף דלגבי המקבל הוא חשוב מ"מ לא הראה חיבה וריעות לחבירו כיון דלגביה במה נחשב הוא, וצ"ע".

וכותב על זה הדברי משה: "מיהו י"ל דבדבר [איסור] דלא חשיבא ליה מידי לנותן, אין בשילוחו משום הרבות ריעות, דממילא לא מצי למיעבד ביה מידי".

וראה בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' נד) שדן בזה, ומסיק: "ולדינא פשוט שאם שלח לחבירו דבר שהוא אסור בהנאה להשולח אע"ג דלהמקבל מותר, לא יצא ידי חובתו, חדא דלטעמו של המנות הלוי בעינן שעי המשלוח ירבה שלום וריעות וזה שייך רק אם מחסר ממונו וכנ"ל, ועוד דלרשב"א וירושלמי בעינן שיהא חשוב לפי ערכו של המשלח ואיסור הנאה אין לו ערך לשום אדם, ובשגם דאולי יש בזה משום דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, והמהר"ם שיק ז"ל שם חידש דכששולח לחבירו איסור הנאה והמקבל מחזיק לו טובה אסור משום שהשולח נהנה ממנו ע"ש, וכן העלה

בחכמת שלמה לאסור אף כי ראייתו אינו מוכרחת עיי"ש, מ"מ הדין דין אמת, וכ"ז פשוט קני".

*

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' פז) כתב לגבי חולה מסוכן שצריך דווקא דבר זה לרפואתו, והוא שולח לו דבר זה בתור משלוח מנות, "דמצוה שימציא לו איסור זה לרפואתו, ובלא"ה מחזיק לו טובה ומותר א"כ לא יגרע במה שמקיים בו גם מצות משלוח מנות... עיין בתשובת מהר"ם שיק שם בסו"ד שכתב דלפי מה דמוכח ברמ"א דאפילו מחל לו קיים המצוה, דעיקר משלוח מנות החזקת טובה ולחזק שרשרת האהבה בין ישראל וזה הלא קיים כיון דשלח לו, והכי יראה גם בנד"ד דמ"מ שימח אותו".

לדינא: השולח לחבירו דבר שאסור למשלח אינו יוצא ידי חובתו, ובאופן שצריך הדבר לרפואתו י"א שיצא.

דבר שהמשלח אינו נזהר והמקבל נזהר

יש להסתפק מה הדין בשולח דבר שאינו ראוי למקבל, כגון מי שאינו נזהר מפת פלטר או מחמאה של נכרי ושולח שילוח מנות פת פלטר או מעשה אפיה עם חמאה של נכרי לאיש הנזהר בו אם יצא ידי חובתו, מי נאמר כיון דהוה מאכל היתר אצל המשלח יוצא בו ידי חובתו, או נאמר כיון דהמקבל נזהר מה"ט א"כ לא קבל דבר הנאכל בהיתר אצלו. וכן יש להסתפק מה הדין בשלח מאכל בהכשר שאין אוכלים בבית המקבל, והאם צריך לשאול איזה הכשר מקובל על המקבל, ואם שולח בהכשר שלא מקובל על המקבל אם יוצא ידי"ח המצוה.

שאלה זו נסתפק בשו"ת מחנה חיים (מהדו"ל או"ח סימן נג) ונשאר בצע"ג.

ובשו"ת משנת יוסף (ח"ב סימן ק"ז וח"ד סימן שס"ט) כתב: "לא מיבעי לתרוה"ד אלא אפילו למנות הלוי התקנה היתה משלוח מיני 'מנות' דוקא הראויים למקבל עצמו או לבני ביתו או אורחיו... דצריך הנאת לגימא בפורים דוקא. א"כ במשלוח"מ בשולח לו מהכשר שאין המקבל משתמש בו הוא ואנשים אשר עמו, אינו יוצא בזה ידי משלוח"מ..."

"ובאמת הכל תלוי לפי הענין מיהו המקבל ואיזה הכשר שלח לו, כי אם הוא הכשר שרובא דאינשי אוכלים אותו ורק מעט אנשים מחמירים והמקבל בתוכם ואין באפשרות הנותן לדעת זאת יצא יד"ח שהרי הרבה חיבה וריעות, אך אם שלח לו הכשר פשוט מאוד שרבים אינם אוכלים אותו ומסתבר מאוד שגם המקבל אינו אוכלו אז לא יצא".

דבר שאסור למקבל מטעמי בריאות

בענין משלוח מנות בדבר שאין המקבל רשאי לאוכלם מטעמי בריאות, כתבו כמה מן הפוסקים (שו"ת קנין תורה ז, נה / הליכות שלמה) דיוצאים ידי חובת משלוח מנות בזה, שהרי ראוי לב"ב, וכן ראוי לו כשיבריא.

וכ"כ בס' צמח יהודה (ח"ג סימן רכד-רכה) שיוצאים י"ח אפילו כשאין המקבל יכול לאכלם: "וגם לפי דברי הפרי חדש [שצריכים להיות שחוטים דאתקרי 'מנות'] נראה דגם לחולה שאסור לו מבחינה בריאותית לאכול מה ששולחין לו שפיר דמי, שהרי בזה לא יוצא הדבר מגדר 'מנה' ורק דברים שמצד עצמותם יש לחשוב שיניחם למחרת אינם בכלל מושג 'מנות', אבל אם מותר לו לאכול או אסור לו מאן דכר שמה... וגם למהרי"ל שמצריך לשלוח מנות ממש מבושלות הראויות לאכילה, בודאי מודה דלחולה אפשר לשלוח ככל ששולחים לבריא, רק שהוא מצריך לשלוח דבר מבושל ומוכן תיכף לאכילה בלי שום הכנה... כי זה

^{ק"י} ולא אמנע טוב טעם נחמד לאסור איסור שילוח מנות בדבר האסור למשלח, מפי כתבו של הג"ר יחיאל מיכל ברי"י אייזנבערג שליט"א משיכון סקווירא (בתוך מאמר מאלף בדיני מצות משלוח מנות בקו' זרע יעקב גליון לט): "ע"פ יסוד הגה"ק מאוסטרובצא זי"ע דכל ענין של מצות משלוח"מ הוא להראות דאין בלב כ"א שום חשד ושום נדנוד חשד דחבירו עבד עבודה זרה, ולא ללמד רק על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא וכולם לא עבדו אלא לפנים, וממילא כששולח מנות של איסור"ל כגון יין סתם או מידי דאסור בהנאה מן התורה, הרי יש כאן חשד ונדנוד מחשבה דנשלח ממילא עבד ע"ז ובודאי ישתו יין נסיכם, ואף על גב דמותר לו, מ"מ רבות מחשבות בלב איש ולב לא יודע מרת נפשו של חבירו ויחשוד אותו, ולכן אסרו לשלוח מנות של איסור אף למי שמותר לו מטעם הנ"ל, ומדאסרו בדור ההוא נמשך אחריו לכל הדורות אף האידנא דליכא חשד, מ"מ לא פלוג, ואסור אף בזה"ז. ולדרך זה י"ל ג"כ כלימוד המהרש"ק דרמז רמיזא בפסוק 'ומשלוח מנות איש לרעהו' ללמוד מתיבת 'איש' דמשלוח מנות דוקא בדברים המותרים לכולנה, והיינו חוץ מגזה"כ, די"ל דתיבת 'איש' כוונה התורה לרמז לתשובה, כמבואר במס' ע"ז (יט.) 'אשרי איש ירא את ה' אשרי איש ולא אשרי אשה, אמר רב עמרם אמר רב אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש', וממילא כאן יש ג"כ לדייק 'איש' לרעהו משום שלא עבדו אלא לפנים וודאי עשו תשובה, ע"כ מותר לשלוח רק דברים המותרים איש לרעהו לעשות כרצון אי"ש ואי"ש". [וע"ש עוד].

ששולח שלח מוכן לסעודה ונחשב כנותן לו מנות סעודה, ומה שירצה המקבל יעשה".

"ובפרט שיכול להאכיל בהם בני ביתו וקרוביו, שבדרך כלל אין אדם סועד לבדו על שלחנו, ומתכוין שהמה יאכלו גם אלה המנות, והם חלק מסעודת פורים, כן נלע"ד... ועוד נ"ל ברור שהשמחה איננה דוקא שהוא עצמו אוכל, אלא כשיש בביתו ויכול להאכיל למישהו, והיינו הך, ובפרט אם יש לו בנים ונכדים שנותן להם משהו, שבדרך הטבע שמח יותר ממה שאוכל בעצמו כפי שעניינו רואות בכל אב וסב שטורח בלי גבול למען בניו ונכדיו יותר מלמענו ונושא בנו על כתפו ומתעייף ולוזה הן תועפות כדי להשיאו בכבוד ולהקים לו בית, ולפיכך גם מצד האהבה והחבה יש כאן שפיר ידי אהבה של מצות משלוח מנות, וק"ל".

וכתב עוד הצמח יהודה: "נראה דגם לבעל תרוה"ד [שאומר דטעם המשלוח שיהיה לו לסעודתו] די ויוצא, דלא קפדינן שיהא הוא עצמו ראוי לאכול את המנות. דהגע עצמך, לאחר סעודת צהרים שבדרך כלל היא בשרית בפרט בפורים אסור יהיה לשלוח דברי מאכל חלביים כנון גבינות ועוגות חלביות בתור משלוח מנות שלפורים כבר לא יהיו ראויים לאכילה למקבל, הא ודאי ליתא, כיון שבעיקרא ראויים המנות לאכילה אלא דאריה רביע עליה שלא יאכל הוא, ולא תקנו כלל שיהא המקבל עצמו חייב לאכלם, רק מאחר שראויים לאכילה בעלמא די בכך, ואם ירצה הנותן יוכל להחליפם בצרכי סעודתו. ורק בחלוקים וסדינים פסק בתה"ד שלא יוצאים מאחר שאינם ראויים מצד עצמם לאכילה והתקנה היתה שצריך להיות ראויים לאכילה ולא פלוג יותר רבנן אם כעת אוכלם... ולכן פשיטא לענ"ד דיוצא יד"ח. וקצת סמך נוסף דכ"ע שולחים מיני מתיקה כמו סוכריות ושוקולד ולא דוקא אוכלין ומשקין כמש"כ בשירי כה"ג והובא ג"כ בכף החיים להלכה, ובאלה לא חוגגים בהם סעודת פורים,

וש"מ שלא מכריע התה"ד דוקא כדי לקיים מצות סעודת פורים".

אמנם דעת הגר"ח קניבסקי ז"ל שאם שלח לחולה סכרת מיני מתיקה שאינו אוכלם, יתכן שלא יצא קנה.

ובדבר שרשאי לאכול אמנם המקבל אינו אוכלו מחמת שיטות שונות בדרכי התזונה הנכונה וכו', נראה דודאי יצא, שהרי אין השולח צריך לחקור לעומק דעותיו, וככל ששלח דבר הראוי לו לאכילה יצא י"ח.

בשר וחלב / חלב למי שהוא בשרי

יש להסתפק במי ששולח לחבירו לפנות ערב משלוח מנות של גבינה קשה ובשר כשכבר א"א לאכול שתייה בו ביום, האם נאמר דמכיון שא"א להמקבל לאכול שתייה שצריך להמתין ו' שעות ביניהם מדינא א"כ לא יצא יד"ח משלוח מנות, או מכיון שכל או"א ראוי לאכילה בפנ"ע יצא. וכן יש להסתפק בשלח לחבירו מאכלי חלב כשכבר אכל סעודתו ושוב לא יוכל לאכלם ביום הפורים אי יצא יד"ח.

בספר מגדנות אליהו (ח"ד סימן קל"ז) [כתב לגבי ספק הא']: "ולענ"ד נראה פשוט דיוצא, וסגי במה שכא"א ראוי לאכילה בפנ"ע, וראיה לכך שהרי כתב המג"א (סי' תרצ"ו ס"ק ט"ז) שחייב לאכול בפורים בשר, וכן משמע שם בשו"ע (ס"ז), וא"כ כל איש ישראל שכבר אכל סעודת פורים א"א לשלוח לו גבינה וכה"ג דבר שהוא חלבי, והו"ל להפוסקים לומר שאחרי שהמקבל כבר אכל סעודת פורים צריך להקפיד לשלוח לו דוקא דבר שראוי לו אז לאכילה, ומסתמת דבריהם מוכח דאין קפידא שיהי מאכל הראוי לאכילה למקבל לפי מצבו עכשיו, אלא סגי בדבר שראוי בעצם לאכילה בפנ"ע".

ואח"כ רוצה לתלות הדבר בשני הטעמים, אבל מסיק: "נראה דאפי' לסברת התה"ד מ"מ כל שהמשלוח מנות ראוי לאכילה בעצם בפנ"ע סגי, וכ"ש כשראוי עכ"פ לב"ב, כנלענ"ד".

קנה מועדי הגר"ח ח"א עמ' ש.ב.

וכן אמר כ"ק אדמו"ר הרח"ע מ"פאריסוב זצ"ל בשיעורו בקיצור שולחן ערוך (נד' בגל' דרכי צדק): "בעניינינו של חולה סכרת, אם יוצאים ידי חובת מצות 'משלוח מנות' כששולחים לו דבר-מאכל שיש בו סוכר, שכהיום כארבעים אחוזים מבני האדם סובלים מעודף סוכר ולא יוכלו לאכול מאכלים אלו, ואע"פ שבאפשרותו להעבירם הלאה, מ"מ הוא עצמו מנוע מלאוכלם. אכן צריך לדעת שאין יוצאים ידי חובה אא"כ שולחים דבר מאכל שהמקבל יוכל לאוכלו. וכן אמורים הדברים לגבי אדם שסובל מעודף לחץ דם - בלוט דרוק שאין לשלוח לו דברי מאכל ומשקה מלוחים או שיש בהם אחוזי נתון גבוהים או אלכוהול וכיו"ב, משום שהדבר גובל בחשש פיקוח נפש ממש, שעליהם להישמר בכל אלו מאד מאד, ואין זה דבר של מה בכך".

וכן דעת הגר"ח קניבסקי ז"ל דיוצא בשלח בשר וחלב גם כשא"א לאכול שניהם קנט.

אמנם בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קמב) דין בשאלה זו ובדומה לזה, וכתב בסו"ד: "כל ההיתר [דיצא] הוא כשראו לבני ביתו או אורחיו, אבל אם המקבל נמצא לבדו, או שהמשלוח אינו ראוי לאף אחד מבני הבית או האורחים (כגון הכשר שאינם משתמשים בו או חלבי אחרי הסעודה) יתכן מאד דבזה לא י"ח, אא"כ שולח עוד משלוח"מ, או שיש במשלוח"מ זה ב' מנות אחרות".

הרבה דברים קטנים ביחד

יש להסתפק האם יוצאים משלוח מנות בהרבה דברים קטנים שכל אחד לעצמו אינו חשוב.

כתב הגאון רבי אברהם אביש מפרנקפורט זצ"ל בחידושו עמ"ס מגילה קס: "נראה דמינים קטנים הרבה מצטרפים למנה אחת".

וכן כתב בשו"ת התעודות תשובה (ח"ג סי' תצו): "לענ"ד אם שולח הרבה דברים קטנים שכל אחת לעצמה אינה מנה חשובה, אבל הכל ביחד הוא חשוב, דיוצא בזה. וראיה לדבר מהא דאיתא דרבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא דקשבא ומלי כסא דקמחא דאבשונא וכו' הדר שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא ומלא כסא דפלפלתא אריכא, והרי כל חתיכת זנגביל בפני עצמו לא הוה דבר חשוב ומ"מ כיון דבשק נצטרפו הוה דבר חשוב, והכלי מצרפם, כדתנן (שבת צא:) קופה שהיא מלאה פירות ונתנה על האסקופה החיצונה אעפ"י שרוב הפירות מבחוץ פטור עד שיוציא את כל הקופה והטעם דפטור דאגד כלי שמיה אגד ואינו חייב אא"כ הוציא בבת אחת כל הקופה לרה"ר, וכן מוכח ג"כ בעדיות (פ"ג מ"ב) דתנן אוכל פרוד אינו מצטרף דברי רבי דוסא בן הרקינס וחכמים אומרים מצטרף, וידוע דהלכה כחכמים קסא".

וראה בס' תשובות והנהגות (ח"ג סי' רלו אות ב) מש"כ בזה. [ואפשר שיש לחלק בין הרבה דברים קטנים ממין אחד לבין הרבה דברים קטנים מכו"כ מינים, דאם הכל ממין אחד (כמו בעובדא דגמרא) מצטרף יחד וראוי לשלוח, אבל קיבוץ של הרבה דברים קטנים מכמה מינים שאין לכ"א חשיבות בפנ"ע אין מצטרפים יחד].

לדינא: שלח הרבה דברים קטנים הם מצטרפים יחד להיות שיעור הראוי למנות, ויצא י"ח.

שלחם בזה אחר זה

יש להסתפק האם שילוח מנות צריך להיות דוקא ב' המנות יחדיו, או דילמא גם בשלחם זה אחר זה (תחלה מנה אחת ואח"כ הוסיף לשלוח עוד מנה) יצא ידי חובתו.

כן מסתפק בס' חידושי מהר"א (להגאון רבי אליעזר אויערבאך מקאליש ז"ל, הל' פורים סי' א): "יש לחקור במצות משלוח מנות דבעי דוקא שני מנות לאיש אחד, אי מתחלה שלח מנה אחת ואח"כ שלח לו עוד מנה אחת אי יצא אי לא, מי נימא כיון דבעי דוקא ב' מנות לאחד, א"כ בעינן דוקא לשלוח ב' מנות בב"א, אבל כהנ"ל לא יצא, דהוי כשולח ב' מנות לב' ב"א לכ"א אחת דלא יצא, או אפשר דבכה"ג יצא כיון דס"ס שלח ב' מנות לאחד, ואת"ל דבכה"ג בזאח"ז יצא דמצטרפין ב' מנות אהדדי, מ"מ אפשר דווקא כשעדיין המנה ראשונה בעין בעת ששלח לו השני נמצא דמתהני ליה בב' מנות, אבל אם כבר אכל הראשונה טרם ששלח לו השני אפשר דודאי לא יצא, או אפשר דגם בכה"ג יצא, וצ"ע כעת".

ובספר פסקי תשובה (סימן קמ"ג) מביא דברי חידושי מהר"א, ומעיר ע"ז: "לכאורה הלא מפורש בשבת דהוציא חצי גרוגרות ונאכל קודם שהוציא חצי גרוגרות השני אין מצטרף, וא"כ מסתמא הה"נ בנ"ד קסב, אולם י"ל דעל עיקר הדין מסתפק הגאון ז"ל דאולי מ"ש

קנט מועדי הגר"ח ח"א עמ' שדמ.

קס נדפס בקובץ תורה מציון שנה ה' חוברת ג' סימן ז'.

קסא והגר"ש קמנצקי שליט"א הוסיף: "דנראה פשוט שאין צריך לדין צירוף כלי ממש, אלא כל שנותנם ביחד שפיר נחשב הכל למנה אחת, (שלכן גם אם מונחים על קערה שאין לו לבזבז שפיר נחשב מנה חשובה ויצא ידי חובתו)". - קובץ הלכות פורים פרק טו עמ' קסח. קסב בספר משמרת חיים (ח"א פורים אות א) אומר ג"כ שאין להביא ראיה מגמרא זו בכל אופן, לצד אחד אומר: "דלא דמי כלל, דגבי שבת בעינן מלאכה, ואם הוציא חצי גרוגרת ואח"כ הוציא השניה הרי יש לנו מלאכה הוצאה של גרוגרת ושפיר מצטרף, ורק אם כבר נאכל אין מלאכה של גרוגרת. משא"כ גבי משלוח מנות הטעם למה בעינן שתי מנות הוא משום חשיבות, דהוי מתנה חשובה, ואם שלח אחת ואח"כ שלח מתנה שניה הרי שלח שתי מתנות גרוגרות ולא יצא כלל, אפילו אם לא אכל הראשונה קודם בוא השניה".

התורה ומשלוח מנות דהיינו ב' מנות אין הכוונה כלל שיהי' חייב לשלחם שניהם ביחד ואם ישלחם בזה אחר זה נצטרך לבוא לדין צירוף, רק דסגי שישלחם לבדנה כ"א בפ"ע, ובהיות כן גם בנאכל הראשון מקודם אפשר דיוצא מצות מש"מ וד"ל. ולענ"ד זה תלוי אי נימא דמצות מש"מ הוא מתחילה ועד סוף או רק לבסוף דיוצא מצות מש"מ וד"ל.

רק בבת אחת

הרחיד"א בספר ככר לאדן (ליקוטים, ערכין ב.) מביא ראיה מדברי הגמ' שם 'אמר שני דמי עלי בבת אחת מהו הכא ודאי בבת אחת נדר בבת אחת אמדינן ליה, או דלמא כיון דקאמר שני כזה אחר זה דמי: "לכאורה אפשר ללמוד מכאן לאומר אני מתחייב לפרוע לפלוני שני החובות שחייב לו אבי, דיכול לפרוע בזה אחר זה, אפי' למ"ד דמצי המלוה לומר איני מקבל אלא בבת אחת, כיון דאמר 'שני' כזא"ז דמי, וצ"י. גם לענין משלוח מנות יש קצת ראיה דיש לשלחם בבת אחת דקרא לא כתיב 'שתי', ורז"ל דנקטי שתי הוא לגלות דסגי בשתיים, וצ"י".

וכן נוטה דעת הגאון רבי שבתי גארמיזאן זצ"ל מחכמי ירושלים שכותב^{קס}: "מיהו אכתי מיבעיא לי כיון דלא שלחו שתי מנות איש איש לרעהו בבת אחת א[פשר] דלא יצאו, דמתוך רברי הר"ן משמע דצריך לשלוח שני מנות יחד כדי לשמח לרעהו, שכתב [הר"ן]: שני מנות לאיש אחד, היינו מיני מאכל ומשתה לעשירים, ולאביונים די לכל אחד במתנה אחת שהיא נחשבת בעיניהם כדבר גדול, עכ"ל, וכיון דתלו טעמא דבעי שתי מנות כדי שתהא נחשבת לדבר גדול, מה שאין כן

לעני דמתנה אחת נחשבת בעיניו לדבר גדול, משמע דצריך שיהיו שתי מנות כאחת כדי שיהא נחשב בעיניו לדבר גדול, ובדרך זה [של החלפת הסעודות] אין כאן גדול וחשוב".

וכן כתב בס' כף החיים (תרצה, לו) בשם ס' יפה ללב וייש לשלחם בבת אחת ולא בזה אחר זה". [וכן הורה הג"ר חיים קניבסקי ז"ל שיש לשלחם בבת אחת^{קסד}].

ובספר טעם הצבי (בדבריו לפורים עמ' קצג) כתב בשאלה זו: "ונראה שיש לפשוט ספק זה מגירסת רבינו חננאל בההיא דר' יהודה נשיאה שדר לי וכו' הנ"ל, דזה לשון פירוש הר"ח שם: ר' יהודה נשיאה שלח לר' הושעיא ירך של עגל שלישי לבטן וקנקן יין, שלח לי קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים, כלומר נתינת אביונים נתת לי מנה אחת והיא הירך חזר שלח לו עגל וג' קנקני יין, עכ"ל. ונראה שהר"ח מפרש דקנקן היין לא הי' נחשב למנה לפי ערכו של ר' הושעיא^{קסה}, ונמצא דלא קיבל אלא מנה אחת הראוי לו והיא ירך העגל, ולכן שלח לר"י נשיאה דקיים בו ומתנות לאביונים, והיינו דבודאי ר"י נשיאה רצה לשלוח המנות בתורת משלוח מנות שמצוותן בשתי מנות, ושלח לו ר' הושעיא דכיון דאין כאן אלא מנה אחת הראוי לו נמצא דהמשלוח הזה הוא כעין מתנות אביונים, ששם המצוה ליתן לכל אביון מתנה אחת. והשתא יש לדקדק דכיון דעכ"פ יצא ר"י נשיאה יד"ח משלוח מנה אחת שהיא הירך למה הוצרך לחזור ולשלוח ב' מנות, היינו עגל וג' קנקני יין, ולענין מה השמיענו הגמרא זאת, אלא משמע דמשום שאין יוצאין יד"ח המצוה רק כששולחים ב' המנות יחד, על כן הוצרך ר"י נשיאה לשלוח שוב ב' מנות כאחד^{קסו}".

ובאופן אחר אומר: "דנוכל לחלק לאידך גיסא, דגבי משלוח מנות עיקר הכוונה שיהנה משתי מתנות, ואף אם אכל הראשונה קודם בוא השניה מ"מ נהנה משתי מתנות, ויקיים המצוה אף אם אינו לראשונה כשקיבל השניה. משא"כ גבי שבת דבעינן מלאכה אחת של הוצאה של גרוגרת, וכדי לצרף חצי גרוגרת זה וחצי גרוגרת השניה בעינן שיהא עוד בעולם".

בתשובה שנדפסה בקובץ בית אהרן וישראל (גליון פז) מתוך ס' שו"ת אמרי קדוש.

^{קסד} גליון שיח אמונה אדר תשפ"ב.

^{קסה} "והיינו כסברת הריטב"א הנ"ל שלאדם חשוב בעיני מנות חשובות דווקא, אלא שלפירוש הריטב"א שתי המנות לא היו חשובות לר' הושעיא יענין בדבריו, ולדעת הר"ח הירך מיהת היתה מתנה חשובה".

^{קסו} וכותב שם עוד: "אחר שנים נדפס ספר מקראי קודש על פורים מהרב רצ"פ פראנק ז"ל וראיתי שם בסימן ל"ח שהביא דברי ר"ח הנ"ל וכתב דמדבריו נשמע תלת הלכתא גבירתא, חדא שאין המשקה בכלל מנות שזהו שאמר לו קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים כי המשקה לא נחשב למנה - וזה שלא כדברי הש"ה והתרומת הדשן שכתבו דבמשקה יוצאים יד"ח המצוה, ועוד נשמע מפירוש הר"ח דאין צריך שיהי' המשלוח מנות נשלח בבת אחת ויוצאין גם כששולחין המנות בזה אחר זה שהרי לפי הר"ח אין המשקה נחשב למנה ובכל משלוח הי' רק מנה אחת היינו הבשר ואעפ"כ שלח ר' הושעיא לר"י נשיאה בפעם השני' דהשתא יצא יד"ח משלוח מנות - וזה הוא שלא כדברי החיד"א ז"ל בספר ככר לאדן שכתב שיש לשלוח בבת אחת, והדבר השלישי שמשמע מפירוש הר"ח הוא שבשתי מנות ממין אחד (ועכ"פ בשתי חתיכות מאכרים שונים) יוצאים יד"ח המצוה שהרי ר"י נשיאה יצא יד"ח המצוה ע"י ירך העגל ששלח מתחילה וע"י העגל ששלח בפעם השני' - וגם זה הוא שלא כדברי הפוסקים שמביא שם, עד כאן דבריו. ולפענ"ד מה שהבין בדברי הר"ח דהיין לא

מחולקות כל שחברו והוא שמחים בדבר, נראה פשוט דיצא י"ח כיון שכבר שלח ב' מנות מכל מקום בזמן השמחה, ועדיין אני צריך להתיישב בדבר".

ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' תצז) מסתפק בזה וכותב: "ונ"ל שיצא אפילו כבר אכל המנה הראשונה בשעה ששלח השניה". וכן בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סימן מו) מפלפל בזה, ומסיק להלכה: "לכתחילה מצוה מן המובחר שישלח שתי המנות בב"א, ואם שלח בזה אח"ז יצא, ואפי' נתאכלה הראשונה קודם ששלח השני, ואפילו לא הי' בדעתו להשלים בשעה ששלח הראשונה".

לדינא: נחלקו הפוסקים אם יכול לשלחם זה אחר זה, ויש לקיים מצוה מן המובחר ולשלחם בבת אחת.

האם צריך שני כלים

יש להסתפק בדין אחד ששלח לחבירו ביום פורים ב' מינים ממני מתיקה ולא היה לו ב' כלים להניחם בהם והניחם בכלי אחד ושלחם לרעהו, אם יוצא י"ח שני מנות בזה כיון דבאמת הם ב' מינים, או דילמא כיון דהם מונחים בכלי אחד חשיב הכל מנה אחת.

כן שואל בשו"ת תורה לשמה (סימן קפט) ומשיב: "כל שהניחם בכלי אחד חשיב מנה אחת ואין כאן ב' מנות לרעהו, וראיה לזה ממ"ש בגמרא דשבת דף צ"א ע"ב דסבר רבי יוחנן ורבא בקופה מלאה חרדל אגד כלי שמיה אגד, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהל' שבת פרק י"ב הלכה י"א וז"ל קופה שהיא מלאה חפצים אפילו מלאה חרדל והוציא רובה מרשות זו לרשות זו פטור עד שיוציא את כל הקופה וכן כל הדומה לזה שהכלי משים כל שיש בו כחפץ אחד עכ"ל, ע"ש, וא"כ ה"ה הכא הכלי משים כל שיש בו כמנה אחת ולכן צריך להניחם בשני כלים כדי לקיים משלוח מנות איש לרעהו".

אולם בספר אזני יהושע (להגאון רבי יהושע בנבנשתי זצ"ל, דרוש כד לפר' צו וששן פורים) מביא ראיה שאפשר לצאת גם בשולח בזה אחר זה, ובזה מפרש את העובדא בין ר"י הנשיא ור' אושעיא: "נראה דפרוש הגמרא כפי גרסת הילקוט^{קס} אפשר דהכי הוא, דהאי עגלא תלתא וגרבא דחמרא לא שלח ליה בבת אחת אלא בזה אחר זה, וכאשר הדין אצלנו דלרעהו צריך שתי מתנות ולאביונים לכל אביון מתנה אחת ודיי...לזה כאשר שלח לו עגלא תלתא לבד שלח ליה 'קיימת בנו ומתנות לאביונים' דאי נרצונו לצאת מצות משלוח מנות איש לרעהו תרתי הוה צריכא, הדר שלח ליה וכו' – וכאשר שלח ליה אחר כך המתנה השנית והיינו גרבא דחמרא שלח ליה 'קיימת בנו ומשלוח מנות איש לרעהו' דהא תרתי הוו, ורביתא אשמעינן דאפילו זו אחר זו תרי מנות מקרי, וזה פירוש הילקוט לפי נוסחתו. ורש"י ז"ל סבירא ליה הדין פירושא ולא הך נוסחא אלא כנוסחת הגמרא, והכי קאמר 'שלח ליה עגלא וגרבא דחמרא' זה אחר זה 'ושלח ליה לומר קיימת בנו מנות לרעהו ומתנות לאביונים' שבשלוח לו זו אחר זו הנה בפעם הראשונה קיים מתנות לאביונים דמנה אחת היא, ובשלוח לו השניה והוא גרבא דחמרא קיים ומשלוח מנות, דאפילו זו אחר זו תרתי הוו. ואם כן כפי זה הפירוש נמצא דאין אנו צריכין לנוסחת הילקוט להקדים מתנות לאביונים לומשלוח מנות, ולא לומר הדר שלח ליה כנוסחת הילקוט, זה בא רש"י לשלול ולמעט האי גרסא, ולכך אמר 'הכי גרסינן ומשלוח מנות' כלומר ולא ומתנות לאביונים ברישא כהילקוט, דהא תרתי הוו כיון דסוף סוף תרתי הוו היינו מנות, ולא גרסינן הדר שלח ליה כדילקוט".

ובספר חוג הארץ (אות טו) דן בדבר זה, וכותב: "דכיון דטעמא משום שמחת ריעים אהובים אע"ג דשלח

ה' נחשב למנה משום דהוי משקה הוא תמוה טובא דא"כ למה שלח ר"י נשיאה בפעם השני ג' קנקני יין שאינם שייכים כלל להמצוה דמשלוח מנות ולענין מה השמיענו זאת הגמרא, ובודאי נראה ברור דפירוש דברי הר"ח הוא כאשר כתבתי, וממילא דמוכח מדברי הר"ח ככל שלשת הדינים הנ"ל איפכא ממה שכתב הרב הנ"ל ודברי הפוסקים שהביא הם דברים מקויימים ונכונים, מוכח דמשקה הוא בכלל מנות מדיצא רבי יהודה נשיאה חובת המצוה במה ששלח בפעם השני ג' קנקני יין בתורת מנה אחת מבין השתים, ומוכח דצריך לשלוח המנות דווקא יחד ולא בזה אחר זה מדשלח בפעם הג' שתי מנות ולא מנה אחת לצאת בה בצירוף המנה הקודמת ששלח, ומוכח דאין יוצאין בשתי מנות ממין אחד ואפילו הם מאכרים שונים שהרי מסתמא כששלח ר"י נשיאה עגל שלם בפעם השני שלחו כשהוא מנותח לנתחיו (ועכ"פ הרי ה' יכול לנתחו) וא"כ הרי ה' יכול לצאת בעגל עצמו יד"ח משלוח ב' מנות הירך מנה אחת והגוף מנה אחת אלא משמע דזה נחשב למנה אחת ועל כן הוצרך לשלוח נמי ג' קנקני יין עם הבשר".

^{קס} גירסת הילקוט שהיה לפניו היתה: "רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמרא, שלח ליה קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים, הדר שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו".

וכתב ע"ז בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן צו אות ד): "ובעניותי פשוט דאין זה לדינא, דודאי כיון דבעצם ב' מנות הם יוצאים ידי חובתו, והוצאת שבת אין דמיון לכאן דהתם כיון דאגד כלי על הוצאת הכלי דנין ועדיין לא הוציא כולו, משא"כ הכא, והכי נוהגין ששולחים גם בכלי אחד".

וכן כתב בס' תשובות ונהגות (ח"ב סימן שמ"ו): "...ולדבריו ח"ו רוב בית ישראל אינם יוצאין מצות משלוח מנות, ודבריו תמוהין ביותר, שלענין שבת דוקא שצריך עקירה והנחה לא נקרא הוצאה עד שמוציא את כל החפץ ולזה אגד כלי שמיא אגד וחשיב שעדיין לא הוציא את החפץ שבתוך הכלי, אבל כאן צריך שני מינים ולא שתי נתינות נפרדות לאדם אחד, ופשיטא שיוציאין כה"ג המצוה".

וכ"ק אדמו"ר בעל אמרי סופר מערלוי זצ"ל כתב בתשובה^{קס"ח}: "ומסתבר דשני מיני בשר או שני מיני תבשיל אפשר לשלוח בכלי אחד, דהרבה תבשילים נוהגים גם בשעת הסעודה להשימם ביחד על הקערה, ואי יש קפידא לארוז אותם בנפרד בודאי לא היה שותק מזה, לכן אין מסתבר כלל לענ"ד לומר כן. אלא העיקר שישלח שתי מנות בעצם, ולא איכפת לן באיזה אופן היא האריזה".

ומוסיף: "ועוד נ"ל, דכ"ש היכא דכל מין נארו לבדו בנפרד ורק הושמו בכלי אחד, דאין קפידא בדבר. כגון אם בסל אחד יש בקבוק יין ושקית של פירות, הרי שניהם נארוזים בנפרד, היין בבקבוק והפירות בשקית, ואפי' אי הפירות אינם בשקית עכ"פ היין מובדל מהם שהוא בבקבוק הסגור, בכה"ג בודאי חשובים לשתי מנות, ויוציאים מצות משלוח מנות וכן עמא דבר".

ומסיים: "ולא ראיתי מי שחש לחומרת הגה"ק בעל בן איש חי זצ"ל. בכ"ז להלכה ולמעשה נראה לי...כיון דנפיק מפי גברא רבא וקדישא מרן בעל בן איש חי זצ"ל לכן המשלוח מנות הראשון ששולחים – שבזה יוצאים עיקר החיוב – יהיו מונחים בב' כלים כדעת הבן איש חי, כנלענ"ד להלכה ולמעשה".

וכן אמר הגר"ח קניבסקי ז"ל דיתכן שיש לדקדק ע"ז^{קס"ט}.

ובספר בית ישראל (מטרסדורף, תליתאה, לפורים) כתב להביא ראיה לדין זה ממ"ש בגמ' "קיימת בנו רבינו" וכו', שאפשר לומר "שרבי אושעיא בא ללמדנו שצריך להניח את שתי המנות בשני כלים...והנה רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא, שהם שני דברים שונים שאי אפשר להניחם בתוך כלי אחד אלא בשני כלים דוקא, ושלח לו רבי אושעיא 'קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו' רצה לומר שהרוצה לקיים מצות משלוח מנות כהלכנה צריך לשלוח את שתי המנות בשני כלים ולא בכלי אחד".

לדינא: יש שאומר שיש לדקדק לשלוח שתי המנות בשני כלים נפרדים, ורוב בית ישראל לא חששו לזה, אמנם י"א שראוי לחוש לזה.

דבר שלם ולא חתיכות

בבית צדיקי בית שעדליין – שעניצא נוהגים לשלוח למצות משלוח מנות דבר שלם ולא פרוסות וחתיכות...וע"כ מנהגם לשלוח דווקא דבר השלם, ולא מאכלים חתוכים ומחולקים או מיני אפיה חתיכות ופרוסות, כי צריך שיהא גם כפי ערך המקבל, ובדבר שלם בודאי הוא ראוי להתכבד גם לעשירקע.

מחזיר המנות שקיבל למשלו"מ למשלח

יש להסתפק אם אחד שלח לחבירו משלוח מנות וחבירו אין לו למי לשלוח או לקיים המצוה אלא להמשלחו ואין לו מה לשלוח אלא מה ששלח לו חבירו האם יוצא במה שמשלח מהמנות ששלח לו חבירו.

כן מסתפק בס' טהרת השלחן (על שו"ע סי' תרצה): "וצ"ע באחד ששלח לחבירו מנות והוא שלח לו בחזרה אותן מנות, אם השני יוצא בזה, דדילמא לא הוי דרך שמחה בכך, וכן משמע קצת דקאמר השו"ע זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו [הרי דיש לשלוח דברים אחרים ממה שקיבל]".

^{קס"ח} נדפס בקו' בית סופרים (קובץ ח-ט, עמ' יב).

^{קס"ט} מועדי הגר"ח ח"ב עמ' שסו.

^{ק"ע} אורות יהושע חשון-אדר עמ' עד.

לדינא: המחזיר המנות שקיבל לשם משלו"מ לחבירו (ששלח) יצא ידי חובתו, ויש מי שאומר שנכון לשלוח מין אחר ממה שקיבל.

כסף [ושוה כסף שיכול למוכרם] לקנות אוכל
יש להסתפק האם יוצא י"ח מצות משלוח מנות כששולח לחבירו מעות שיכול לקנות בהם אוכל, או חפצים שוה כסף שיכול למוכרם ולקנות אוכל. או דילמא צריך לשלוח מידי דאכילה בלבד.

בתרומת הדשן (סי' קיא) כתב להדיא שיוצאים רק במידי דאכילה, וז"ל: "שאלה: בני אדם השולחים לחביריהם בפורים חלוקים וסדינים וכה"ג יוצאים ידי משלוח מנות או לאו. תשובה: יראה דאין יוצאים בהן, דנראה טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא...ותו נראה דלא אשכחן בשום מקום דמיקרי מנות אלא מידי דמיכלי או דמשתי, וכן דקדק הרמב"ם בלשונו שכתב וחייב לשלוח שתי מנות של בשר או שתי מיני תבשיל או שתי מיני דאוכלים...ובמתנות לאביונים כתב מעות או מיני מאכלים, אלמא דגבי משלוח מנות סבר דווקא מידי דמיכלי".

אך בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סימן קס"ג) כתב: "שאלה: השולח מעות כסות וכלים בשביל מנות אם יוצא. תשובה: אם יוכל למכרם מיד ולקנות לצורך סעודה מהני דתנן (נדרים לב:) אין בין מודר הנאה מחבירו למודר הימנו מאכל וכו', ורב מארי שלח לרבה זנגבילא ופלפלי, דהנאה המביאה לידי מאכל כמאכל דמי".

אמנם בס' ערך השלחן (להג"ר יצחק טייב זצ"ל, תרצה, ב) דוחה ראיית ההלק"ט: "וראייתו מדרתנן אין בין המודר הנאה מחבירו וכו' ליתא, דבנדרים (שם לג.) פרכינן עלה: 'זהא מין מאכל נדר', ומוקי לה רבא 'באומר הנאה המביאה

ובלחם משנה (הלכות מגילה פ"ב הי"ד) מביא ג"כ העובדא בגמרא 'אביי בר אבין ור"ח מחלפי סעודתיהו להדדי', וכותב: "ורש"י ז"ל פירש זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשנה סועד חבירו עמו. וקשה על דבריו דא"כ לא היה מקיים מצות משלוח מנות אלא אחד מהם שהיה נותן סעודתו לחבירו, אבל חבירו לא היה מקיים, וכן הקשה מה"ר יוסף קארו ז"ל. ולי נראה לתרץ דהיו עושין כך, זה היה נותן סעודתו לחבירו במתנה בשנה זו, ואחר שהיה שלו אז חבירו כשהיה נותן לו מאותה סעודה והיה סועד עמו, נמצא שגם הוא נותן לו כיון שכבר היתה קנויה לו במתנה, והרי נתן מהנתון לוקעא".

ועפ"ז כתב בשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' לח): "ויש ללמוד מזה, שאם שולח מנות לחבירו, וחבירו מחזיר לשולחו אותן מנות עצמן, יצאו שניהם ידי מצות משלוח מנות, ואין צריך לשלוח דוקא מנה אחרת". וכן כתב בשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סימן קפ"ז): "הרי לך דס"ל להלח"מ דיוצא במשל"מ ששלח לחבירו המנות עצמו ששלחו".

וכן דעת הגאון בעל קהלות יעקב זצ"ל שבזה יצא לכו"ע כי כבר זכה בהם, ואף שמחזיר לו אותם הדברים ששלח לו קיים את המצוה קע"ב. וכן אמר בנו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שיוצאים בזה קע"ג.

אמנם כתב הרה"ק השפת אמת זצ"ל בחידושו על הגמ' (מגילה ז:) "ומהא דאמר אביי אח"כ 'השתא אמר מר אנא שדרי ליה חוליא ואיהו שדר לי חורפא' מוכח דהמצוה היא שכשרואה שיש לחבירו מין זה ששלח ישלח לו מין אחר שאין לו".

וואצל בני תימן "מקובל שדברים שאדם מקבל מראובן אינו שולחם ללוי, אלא לכל המכרים אדם שולח משלו, ומה שהוא מקבל הוא משייר לעצמו קע"ד".

^{קע"א} וראה בדברי הטורי זהב (תרצ"ה, ה) שמיישב הקושי באופן אחר: "ונלע"ד, לרש"י הוה רבותא בזה שהיו אומרים בפירוש שזה יאכל עם זה ואח"כ להיפוך, והווא אמינא דהוה כמו הלואה, ואין כאן מנות - דהוה מתנה דוקא, קמ"ל דאפ"ה היו יוצאים, דהיינו שבשנה זו יצא זה שמזמין לחבירו וחבירו היה שולח לאיש אחר, ולשנה שניה היה להיפוך".

וממשיך הט"ז ואומר: "אלא שיש לדקדק, למה לא פירש"י באמת הכל על שנה אחת, ושניהם יצאו. ואפשר לומר, דבזה הוה באמת הלואה גמורה, כיון שנראה לכל שתיכף מקבל תשלומין, והיה תנאי ביניהם, משא"כ אם היו בשני שנים לא היה נראה כמו תשלומין בשנה זו ולא בזו".

ולכאורה מדברי הט"ז משמע שאין נכון להחזיר המנות למשלח, דאז נראה כמו הלואה. אמנם אולי הדברים אמורים רק באופן של תנאי, אבל בסתמא יכול להחזיר המנות, אם חבירו לא חשב כלל לקבלם בחזרה.

^{קע"ב} ארחות רבינו ח"ג עמ' קפג.

^{קע"ג} מועדי הגר"ח ח"א עמ' שמ.

^{קע"ד} ליקוטים בשם הג"ר יוסף קאפח ז"ל.

לידי מאכלך עלי, אבל המדיר מאכל סתם אינו אסור אלא במאכל בלבד, ע"ש. וזנגבילא ופלפלין דשלח רב מרי לרבה מידי דמאכל הוא, ע"ש".

וגם הג"ר יוסף ענגיל זצ"ל בגליוני הש"ס (נדרים לג.) הקשה על דברי ההלק"ט: "ואין הראי' של בעל הלכות קטנות] מכאן מובנת כלל, דהא כאן איירי באומר בפירוש הנאה המביאה לידי מאכל, אבל מנות דקרא מיני מאכלים אין כולל דבר המביא לידי מאכלים".

ואילו הג"ר עקיבה יוסף שלזינגר זצ"ל דעתו נוטה כדעת ההלכות קטנות וכתב (שו"ת רע"י או"ח ח"א סימן רכו): "נראה לי דאפילו לדעת המג"א בשם המהרי"ל דסובר דאינו יוצא בבשר חי מ"מ במעות יוצא וזה עדיף מבשר חי, כי בשר חי צריך מעשה הבישול, משא"כ בכסף אשר בידו ליקח בזה אוכל מבושל ואוכל מיד, בזה מהני אף לדעת המג"א... [כין הכסף יענה את הכל, ובידו לקנות וליכנס לסעודה מיד בלי שום מעשה, א"כ זה מהני אליבא דכו"עקעה".

"ונ"ל דמי שרוצה לצאת בזה ידי חובת משלוח מנות, יפרש היטב אשר שולח הכסף למשלוח מנות, והוא כמו שעושה אותו שליח לקנות לו את הראוי מיד בלי שום מעשה הכנה".

אך בשו"ת שבט סופר (או"ח סימן כג) כתב: "ולכאורה היה נראה לי לומר דאם יוצא בכסות וסדינים תליא בהתרי טעמא, דתה"ד כתב דמה"ט אינו יוצא בסדינים משום דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהי' לכל אחד די סיפוק לקיים הסעודה, כדמשמע מהא דחלפו סעודתיהו, א"כ י"ל דצריך דווקא מיני מאכל. וי"ל נמי כהלק"ט דאם יכול למוכרם ולקנות לסעודה יצא, דהא עיקר טעמא כדי שיהי' לו מה לאכול. אבל לטעמא דמנות הלוי דשלוח מנות כדי להרבות אהבה אחוה וריעות, הי

אפשר לומר דגבי סדינים וכדומה יוצא, דהא מראה לו אהבה וריעות גם בזה. אלא דכבר כתבנו דמנות הוא דווקא מיני מאכל ומשתה. ועי' בב"ח על הא דמחלפו סעודתיהו, דעיקר השמחה והאהבה וריעות הוא בסעודה, א"כ דווקא אם שולח לו מיני מאכל דווקא יוצא, אבל לא בסדינים, אף שיכול למוכרם מ"מ יותר יש חבה וריעות ע"י מיני מאכל דמקרב הנאייתוהו".

ויש להסמיק לכאן ק"ש מה שאמרו חז"ל (תענית כג: / כתובות סו:) דגדול זכות הנשים מבעליהן "דאיתתא שכיחא בביתא ויהבא ריפתא לעניי ומקרבא הנייתה ואנא יהיבנא זוזא ולא מקרבא הנייתה", ופירש"י "שדבר אכילה היא נותנת לעני והוא בלא טורח ממה שהיתה נותנת מעות ויטריח העני עד שיקנה". הרי לנו שעיקר המצוה ליתן דבר הראוי לעני בלי שום טורח, והצורך בקניית דברים נקראת טורח.

[וכמה צדיקים וחסידים נהגו לשלוח בתור 'משלוח מנות' גם כלים וחפצים יקרים ק"ש, אמנם ברור שלא בזה יצאו ידי חובת משלוח מנות, אלא שלחוהו לתוספת מצוה].

לדינא: מצות משלוח מנות היא רק במידי דאכילה ולא בכסף או בשוה כסף.

מחילת מלוה

יש להסתפק האם אפשר לצאת י"ח משלוח מנות, כשמוחל לחבירו חוב (של שני סוגי מאכלים) שחייב לו.

הרה"ק מבוטשאטש זצ"ל (אשל אברהם סי' תרצה מהדו"ת) כותב: "פוסט מלוה אינו שליחות בכך, ואולי גם בכל מה שאין גופו ממון ואיתמעט משומרים ודכוותיה אינו יוצא ידי חובה".

קעה אמנם גם לפי דעתו היינו רק בכסף ממש ולא בשוה כסף שצריך עדיין למכרם וכו'.

ויש סברא לומר דעדיף בשילוח מעות, שהרי כששולח לו מאכלים י"ל שאינו אוהבם ואינו חפץ בהם, אבל כשנותן לו מעות הרי יכול לקנות כפי אוות נפשו ויתרבה אצלו השמחה וההנאה הרבה יותר. אמנם כיון דחז"ל תקנו שישלחו מאכלים דווקא, אין לנו לשנות דבריהם ולהוסיף הידורים חדשים, ויש לנו לקיים המצוה כמצווה עלינו.

קעו ע"פ שו"ת שאילת יעקב ח"א סימן ס"א.

קעז כמו שמובא שסיפר הרה"ק מטאהש זצ"ל, שבלייל פסח לכוס של אליהו השתמש זקנו הרה"ק רבי אלימלך מטאהש זצוק"ל בכוס של זכוכית קריסטא"ל נאה מאוד, שאביו הרה"ק רבי משולם פייש השרף מטאהש זי"ע קיבלו למשלוח מנות מהרה"ק בעל דברי חיים מצאנז זיע"א, והיה גדול כערך ג' כוסות.

אגב, ציווין עוד מה שסיפר הגה"ח ר' יונה צלר ז"ל (בקו' אור הפורים עמ' ו): "מרן אדמו"ר [בעל עקבי אבירים מסאדיגורה] זיע"א אמר, שאצל אביו הכנסת מרדכי זיע"א החסידים לא נהגו להביא משלוח מנות לרבי, כיון שאינו בכלל 'רעהו', רק הביאו מתנות, כחפצי מצווה, כגון קופסא לבשמים או ספרים. וכן היה נהוג אצל מרן האביר יעקב זיע"א".

ממענות מעשר

יש להסתפק האם יכול לקיים מצות משלוח מנות [ומתנות לאביונים] כששולחם לעני ממעות מעשר.

בשור"ת מהרי"ל (סימן נו) נשאל לגבי מצות מתנות לאביונים: "אם אדם יוצא מצות מתנות לאביונים במה שנותן להם מעות של מעשר, מי אמרינן כיון דהמעשר בלא"ה שייכא להם לא יצא דהוא נותן להם משלהם, או דלמא עיקר התקנה כדי לשמחן, א"כ יצא לאביונים כי אינם מקפידים אם נותן להם מעשר אם לאו, רק שהם שמחים וטובת הנאה של מעשר הוא של בעלים, ובשנותן לזה העני ולא לאחר אז הוא שמחה". והשיב: "ומתנות לאביונים עניות דעתי נוטה דלא נפיק במעות מעשר כיון דתקנתא דרבנן [הוא] הוי דבר שבחובה ונמצא זה פורע [חובו] מן מעשרו ואין לו בו אלא טובת הנאה, ויש מרביתנו דפסקו דאינו ממון, ואפילו למ"ד ממון מ"מ [הוי דבר שבחובה וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין (מנחות פב)...והמדקדק וחס עליו כשלא יוכל ליתן משתי פרוטות או לסמוך על מעות פורים ולאפושי להו מן המעשר".

וכתב השל"ה הקדוש (מס' מגילה אות ד): "כל דבר שבחובה אינה באה אלא מן החולין, כדאיתא במסכת חגיגה (י:): בענין עולת ראייה וחגיגה שאינה באה מהמעשר אלא מהחולין. וכן נראה לי לענין פורים שנוהגים במחצית השקל, ומכל שכן משלוח מנות ומתנות לאביונים, שהוצאה זו יוציא אדם משלו ולא ממעות מעשר שלו, וכן מצאתי כתוב (בס' מטה משה) וזה לשונו: ודוקא משלו, כאשר השיב מהר"י מולין (שור"ת מהרי"ל סימן נ"ו) דבמעות מעשר לא נפיק ידי מתנות לאביונים". והובאו דבריו במג"א (סימן תרצ"ד סק"א).

ובשור"ת כתב סופר (אור"ח סי' קל"ט) כתב שאפשר לחלק בין נידון המהרי"ל למצות משלוח מנות: "ויש לעיין ולחלק דלמעין במהרי"ל ה"י ספיקת השואל דיש לצדד דיוצא [מתנות לאביונים] במעות מעשר דאין במתנות לעניים משום מצות צדקה אלא לשמח העני ביום השמחה במה שיתן לו ולכן גם שאינו מחסר משלו כלום דבלא"ה צריך לתת המעשר לעניים מ"מ אפשר

ובספר מוסדי ישעיה (להג"ר ישעי' זעליג היילפרין ז"ל אבד"ק שטאקלישאק, אור"ח סי' ח) הרחיב הדיבור בזה קצת: "ולפי ענ"ד נראה לברר זה, דהנה עיין בקדושין (י:): דהמקדש במלוה אינה מקודשת, וכתבו שם רש"י ז"ל והרא"ש דהטעם הוא משום דמלוה להוצאה נתנה ומה שלותה האשה כבר הוציאה, ועכשיו מה שהאשה צריכה לשלם מדידה זהו לע"ע שלה עד שתבוא לידו, וגמרינן קיחה קיחה משדה עפרון והתם כתיב כסף השדה קח ממני וצריך המקדש בעת הקדושין ליתן לידה איזה מטבע וכאן אין נותן כלום, כי מלוה להוצאה נתנה, וזה הכסף והחוב מה שצריכה לשלם כל זמן שהמעות תחת ידה הוה שלה, ולא נתן לה כלום, ולכן אינה מקודשת במלוה, אבל בהנאת מחילת מלוה הוה קדושין מחמת שהיא היתה צריכה ליתן פרוטה לאחר שיבקש מהמלוה למחול, וזה הפרוטה הוה כאילו נתן בידה והוה מקודשת".

"וה"נ הכא דמחל ליה החתיכת בשר וצלוחית יין גם כן אינה קרויה משלוח מנות, דבמצות משלוח מנות כתיב ומשלוח מנות, ומאי שולח לו עכשיו, כי מלוה להוצאה נתנה ואותה חתיכה שלוה כבר אכל, וזהו החתיכה שרוצה לשלם זהו של הלוח, ומאי שולח לו, ובוודאי לא קיים בזה משלוח מנות".

"ועוד נראה לי יותר, דאפילו אם אמר המלוה בהנאת מחילת מלוה הוא רוצה לקיים משלוח מנות גם כן לא יצא, מטעם כי משלוח מנות צריך דוקא דבר מאכל ולא מעות. ואפילו לפי הדעה שבמעות גם כן יצא, זהו דוקא שנותן לו מזומנים שיש לו ותיכף ומיד לוקח דבר מאכל, אבל בהנאת מחילת מלוה, הגם ששוה פרוטה מ"מ אין לו במה ליקח דבר מאכל, כי הלא ליכא כאן מעות, והוי כמו דאמרינן בב"מ (עב:) פוסקין על שער שבשוק וליכא משום רבית, אימתי בזמן שנותן עכשיו מעות ויכול ליקח אבל אם יש לו מלוה אצלו אסור לפסוק מחמת דאין לו במה ליקח תיכף, וה"נ הכא הגם ששוה פרוטה, בכל זאת אין לו במה ליקח, ולכן אפילו במחילת מלוה גם כן אינו יוצא במשלוח מנות קט"י".

לדינא: כשמוחל לחבירו מלוה (אפילו של מאכלים) אינו יוצא בזה מצות משלוח מנות.

קט"י הובאו דבריו בס' נטעי גבריאל לפורים פרק ס' [והספר עצמו לא היה לפני].
קט"י ומוסיף: "אבל במתנות לאביונים, נראה לפענ"ד הגם דבמלוה אינו יוצא מחמת הטעם שכתבתי שאין נותן לו עכשיו כלום, אבל בהנאת מחילת מלוה יצא במתנות לאביונים מחמת ששוה פרוטה, כן נראה לי".
ועי' בשור"ת תשורת ש"י (ח"א סימן ט) שדן אם יוצא מצות מתנות לאביונים כשמחל חוב לאביון ע"ש.

שיוצא בפורים במצות נתינה כי משמח לעני שנתן לו מה שהי' יוכל ליתן לאחר סוף כל סוף העני המקבל שמח לבו ביום טוב והוא בטוב לב, ומהרי"ל השיב דאינו יוצא בו גם אם טובת הנאה ממון מפני שכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, וצ"ל דמהרי"ל פשיטא ל' דמתנות לאביונים היא מצות צדקה ככל צדקה ובפורים מצות היום הוא ביחוד לתת ביום זה ולכן אינו יוצא בדבר שבחובה כמעות מעשר שאין נותן משלו כלום, וי"ל מצות משלוח מנות שאני דכיון שהיא בין לעניים ובין לעשירים, וכתב הר"ן כי כן דרך אוהבים ששולחים זה לזה מסעודת שמחה, וי"ל דיוצא במשלוח מנות לעני כששולח לו עבור מתנות לאביונים ומשלוח מנות, דמשמח לב העני כששולח לו מנות ומקרב ל' הנייטא, וגם במעות מעשר כשקונה מיני מאכל ומשלחו לעני בפורים אפשר שיוצא בו מצות משלוח מנות, וצ"ע לדינא".

ובשו"ת מהרש"ג (ח"ד סי' כ"ט) כתב לאחד שהביא דברי הכת"ס אלו דיוצא גם במעות מעשר: "הנה אין בידי הספר הנ"ל, אבל מצד הסברא נ"ל יותר דאינו יוצא, דסוף כל סוף חוב הוא עליו לתת מתנות לאביונים, וא"כ נמצא זה פורע חובו במעות מעשר שאינו שלו אלא של עניים. ואטו גבאי צדקה יהיה יוצא במה שמחלק הצדקה בו ביום. והגע עצמך, מי שיפדה בנו בפורים אצל כהן עני, אטו יפטור עי"ז ממצות מתנות לאביונים. לכן בלא ראייה אין דבריו מסתברים לי, דכך לי מעות מעשר שלו כמו מעות של צדקה של איש אחר".

אמנם ראה גם בדברי הכת"ס עצמו שכותב אח"כ שיש בזה חסרון אחרת של 'אין עושים מצוות חבילות חבילות' ולכן אין לעשות כן, וז"ל: "לקיים מצות משלוח מנות ממעות מעשר ג"כ איכא משום 'חבילות'. דוקא בזה אחר זה והראשון דאורייתא דלא מחזי כמשוי רק בשניה והוא דרבנן ליכא משום חבילות, אבל כשעושה שניהם בבת אחת גם כשאחד דאורייתא ואחד דרבנן כיון דמחזי כמשוי כשעושה שניהם בב"א מאין לנו לומר דרבנן עליו כמשוי ולא דאורייתא, כיון שעושה שניהם בב"א ובדבר אחד איכא משום מחזי כמשוי בשניהם. וכיון משלוח מנות מדברי קבלה

דנקטינן כהמחבר דאיכא משום חבילות, הגם דמעשר כספים דרבנן בעלמא, כיון שעושה שניהם בב"א איכא משום חבילות, כנלפע"ד".

לדינא: אין לקיים מצות משלוח מנות ממעות מעשר.

מפירות/מדמי שביעית

יש להסתפק האם מותר לקיים מצות משלוח מנות בדמי או בפירות שביעית.

הנה כתב הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פ"ו ה"י): "דמי שביעית אין פורעין מהם את החוב, ואין עושין בהן שושבינות, ואין משלמין מהן תגמולין, ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת, אבל משלחין מהן דברים של גמילות חסדים וצריך להודיע". ולפ"ז י"ל שאין לקיים מצות משלוח מנות בדמי שביעית שהרי הם חוב המוטל על האדם לקיימו. ויש בזה עוד חששות ראה בדברי הפוסקים בארוכה.

וכ"כ בס' צפנת פענח (על הרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"טו) כתב: "דצריך שיהיו המנות שלו ולא משל מעשר עני ולא משל שביעית". וכן בשו"ת תורה לשמה (סי' קצג) כתב להחמיר בזה [ונראה מדבריו דרך להחזיר אסור].

ונחלקו בזה גדולי פוסקי דור האחרון: בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' נז) דן בזה וכותב: "אפ"ל דמותר לשלוח מנות ג"כ מפירות שביעית, ויל"ע עוד בזה". ובשו"ת להורות נתן (ח"י סי' נז-נח) העלה ארוכה בזה ומסיק: "דמותר לשלוח מנות מפירות שביעית, אבל לא להחזיר". ובשו"ת משנה הלכות (חלק י"ח סי' שפה) כתב: "לענ"ד פשוט דמותר לשלוח [מפירות שביעית] אפילו לכתחילה ויוצא ידי חובתו" עיי"ש. וכן דעת הג"ר ישראל יעקב פישר ז"ל שמותר לשלוח מנות מדברים שיש בהם קדושת שביעית, וכן מותר להחזיר משל"מ מפירות שביעית^{קפ}. וכ"כ בס' דיני שביעית השלם (פ"ו אות ט) בשם הג"ר שלמה זלמן אויערבאך ז"ל: "מותר לקיים מצות משלוח מנות בפורים בדברים שיש בהם קדושת שביעית ואין בזה משום פריעת חוב (לפי שאין זה חוב ממון שניתן לתבעו בדיינים אלא חוב מחמת מצוה בלבד ולכן אין בזה משום סחורה) ובלבד שהמקבל יהא זהיר לשמרם בקדושת שביעית".

^{קפ} הליכות אבן ישראל, פורים. אמנם הזהיר שיש לשלחם רק למי שיוודע לשמור קדושת שביעית, וצריך שידע המקבל שהפירות בקדושת שביעית. ולעם הארץ שאינו יודע לשמור קדושת שביעית אסור לשלוח מהם.

אמנם דעת הגר"ח קניבסקי ז"ל שיש להחמיר בזה, כמ"ש בס' דרך אמונה (הל' שמיטה שם ציון ההלכה אר"ק קבא) "לכאן אסור להחזיר משלוח מנות מפ"ש דהוי כמשלם לו תגמולין, וגם לכתחלה לשלוח מפ"ש אם עדיין לא יצא ידי משלוח מנות יש לזהר דהוי כפורע חובו מפ"ש, וצ"ע".

ופסק בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן קפג): "משלוח מנות לפ"ד איכא ביה ג' דינים: (א) לשלוח משלוח מנות הראשון, כיון דמחויב לפרוע חוב זה של תקנת חז"ל, הדבר נוטה שאסור לשלוח מדמי שביעית או פירות שביעית. (ב) והמקבל שכבר יצא, אלא שגומל לו ושולח בחזרה, תולה ברמב"ם הנ"ל (פ"ו משביעית) וי"א שבפאה"ש (סימן ז ס"ק י) ואיכא מקום להחמיר, אבל מאן דסמך אי"א אין מזניחין אותו. (ג) תוספת משלוח מנות שדרך העולם כהיום לשלוח פשיטא דמותר לשלוח גם מדמי או מיינ שביעית, כיון שאינו בגדר דבר שחייב ואינו בגדר תשלומי חסר".

שלח מנות מממון חבירו

יש להסתפק בעובדא דהוה בראובן שלקח דגים מבושלים של שמעון שכינו בלתי ידיעתו ושלח לחבירו בתורת מנות בפורים, ואחר שבא שמעון לביתו נתוודע הדבר לשמעון ונתרצה למעשה ראובן, האם יוצא שמעון בזה ידי שלוח מנות במה שראובן שלח משל שמעון בשם שמעון. וכן יש להסתפק מה הדין אם שלחם ראובן על שם עצמו האם יצא בזה י"ח.

ראה בשו"ת שארית יעקב (להגר"ר יעקב זאב כהנא ז"ל אבד"ק קראק ופאסוואל, סימן ו) מה שכתב בזה בארוכה.

לדינא: כששלח מנות ממון חבירו שלא מדעתו בין ששלחם על שם עצמו ובין על שם חבירו לכאורה לא יצאו י"ח, דהוי גזל, ואפי' אם קיים מצוה הוי מצוה הבאה בעבירה.

טבק וסגריות

יש להסתפק האם אפשר לצאת י"ח משלוח מנות בשולח לחבירו טבק וסגריות, דאפשר דהוי בגדר אוכל נפש ומשביע, או דילמא בעינן מידי דאכילה ממש.

הגר"ר יוסף ליב סופר ז"ל בשו"ת דברי סופרים (סימן קח): "[בשאלה] אם יוצאין במשלוח מנות בציגארן או טאבאק כיון שהוא או"נ ומותר לעשן ביו"ט מהאי טעמא, לענ"ד בפשיטות דאינו יוצא כלל דכי דבר מאכל הוא, וכי אם יעשן כל הפורים יהי' יוצא בזה חס מלהזכיר, ואינו דומה ליו"ט דשם החקירה אי הוי אוכל נפש ורשאי לעשן ביו"ט, אבל אם יעשן ביו"ט ולא יאכל כלל כי יהי' יוצא בזה אתמהא, וה"נ אינו יוצא כלל, והמנהג מה ששולחין להרבות ריעות ואהבה, אבל ידי משל"מ בודאי אין יוצאין".

ותלמידו הגר"ר ישראל וועליץ ז"ל בשו"ת דברי ישראל (אר"ח סימן רכג) מביא דברי רבו בעל ד"ס וכותב ע"ז: "אמר ישראל התלמיד, עפר אני תחת כפות רגלי מורי הגאון בעל ילקוט סופר ז"ל, אך לא תעזוב נפשי לשאו"ל דיש לחקור עוד בזה. דהנה במצות מש"מ איכא ג' טעמים, לא מבעיא לטעם המנות הלוי, י"ל אפילו שלח לו רק ציגארן או מעלה עשן למנה אחת ולמנה שניה מיני מתוקים כבר הראה חבתו לו, וכן לטעם מהר"ל מפראג בספר אור חדש, י"ל ג"כ דכיון ששלח יהי' מה שיהי' אפילו ציגארן ומעלה עשן, כבר הראה לו שלמותו, וקיים אף בזה מצות משלוח מנות כמובן, ברם אפילו לשיטת תרומת הדשן, הרי הדבר ידוע לכל, כי בזמנינו ליכא שום סעודה של שמחה שלא יהא השלחן ערוך גם במיני עשב טאבאק דהיינו ציגארן ומעלה עשן, וכשעורכים השולחן במיני מאכלים ומשקים מניחים על השלחן גם מיני ציגארן וטאבאק^{קפא}, ובפורים נמי בתוך אכילה ושתייה אזי יעשן, וא"כ שייך גם בזה שיהי' הרווחה כי רוב העולם הם בעלי עישון, ושייך שפיר שיהיה הרווחה לבעלי שמחות".

ומציין הדבר"י למ"ש במג"א (סי' ר"י סק"ט) ובמחזיק ברכה (שם) בענין ברכה על שאיבת מעלה עשן עיי"ש, ומסיק: "והני ציגארן ומעלה עשן הם חשיבות ויקרי הערך, וכיון דהאיש הזה אשר שולח לו הוא מבעלי עישון וראוי להתכבד, וגם הוה הנאה המביא לידי מאכל כמאכל דמי ר"ל העישון המביא לידי תאוות

^{קפא} בזמנינו אלה נשתנה המציאות וכבר אין נהוג כן כאשר עינינו רואות.

המאכל, וא"כ השולח ממינים אלו למנה אחת, י"ל שיוצא בזה יד"ח ואין מזניחין אותו ודו"ק קפב".

אמנם בשו"ת תירוש ויצהר (סימן קע"א) כתב: "מה שנסתפק אם י"ח בשלוח מנות שניפ-טאבאק או טאבאק לעשן, וגם מי שאינו מעשן ואינו מריח אם מקיים מ"מ בשלחו למי שמעשן ומריח, ובחכמת שלמה כתב דבעי שיהי ראוי להמשלח, לדעתי בודאי לא יצא דלאו אכילה ושתי' היא, לא מיבעי' להאוסרים העישון ביו"ט (ע' מג"א ס' תק"ד) אלא אפי' להמתירים היינו דעכ"פ הוי לצורך אוכל נפש קצת, עי' פנ"י (שבת לט): דבא לעכל המזון, אבל לא הוי מידי דאכילה, והרי במג"א מבואר דבעינן בשר מבושל, היינו דראוי לבשלם, אבל לא ציגארעטין וטובאק דלא הוי מידי דאכילה כלל, וידעתי שיש מקום לומר להיפך דאפי' להאוסרים העישון ביו"ט משום דאינו שוה לכל נפש מ"מ יוצא י"ח לאנשים המעשנים, אבל אינו נראה ל"י".

לדינא: אין יוצאים י"ח בשילוח סגריות וכדומה (ואדרבה עוללת בו שהרי ידוע לכל כי הדבר מסוכן לבריאות וכו').

שלח לאשה בגדים ותכשיטים

בשו"ת בית שער (סימן שפ) מחדש במה שכתב הרמ"א דאשה חייבת במשלוח מנות, ותמה עליו פר"ח מנין לו זה הלא איש כתיב ולא אשה: "נ"ל דבר חדש דהרי אמרינן בפסחים ק"ט אנשים בראוי להם ביין ונשים בראוי להם בבבל בבגדי צבעונים ובא"י בבגדי פשתן מגוהצים, ועיין תוס' ר"ה ו' ע"ב ד"ה אשה וקידושין ל"ד ע"ב ד"ה אשה דיש חילוק בין זה"ז ובין בזמן שביהמ"ק קיים דאז אין שמחה אלא בבשר אפילו לאשה. וא"כ שפיר י"ל דאשה חייבת במשלוח מנות כאיש, רק בזמן שביהמ"ק קיים שגם שמחה שלהם בבשר אז מחוייבין במיני אוכל כאנשים, אבל בזה"ז דאנשים בראוי להם ביין גם נשים בראוי להם בבגדי צבעונים ובגדי פשתן המגוהצים שזה שמחת פורים שלהם, וכיון דבימי מרדכי ואסתר לא היה ביהמ"ק קיים כמבואר במגילה י"א ע"ב ולא היו הנשים מחוייבות במנות שהוא מין מאכל ומשקה רק בבגדים, בין לטעם תה"ד להשלים חסרון חבירו כדי לקיים מצות שמחה, ובין לטעם מנות הלוי

משום חיבה וריעות, וכאן כתיב מנות דהוא מידי דמיכלי ומישתי כמ"ש תה"ד הנ"ל, לכן כתיב איש דוקא, אבל באמת בגוף המצוה גם אשה חייבת, וא"ש היטב פסק הרמ"א בס"ד".

ובס' נטעי גבריא (פרק נט או"ק ה) העיר על דבריו: "ולפענ"ד יש להעיר על דבריו שהרי בהלכות יו"ט פ"ו הי"ח כתב הרמב"ם כיצד מצות שמחה ביו"ט הקטנים נותן להם קליות ואגוזים והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין והאנשים אוכלין בשר ויין עיי"ש ולכאורה צ"ע למה לא כתב הרמב"ם שבפורים שהוא יום משתה ושמחה יש חיוב לתת לנשים ולקטנים לכל אחד ואחד כראוי לו, ונראה לחדש שבפורים אין חיוב שמחה מחמת עצמה כמו מצות שמחה בחג אלא החיוב הוא בפורים משתה ושמחה היינו משתה שיש בו שמחה ולכן הביא הרמב"ם בפ"ב מהלכות מגילה הט"ז כיצד חובת סעודה שיאכל בשר ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו וכו' ומבואר שחיוב לבסומי בפוריא הוא דין בסעודת פורים וזה מדויק בדברי השאלות פרשת ויקהל שאילתא ס"ז וז"ל ואמר רב מיחייב איניש למיכל ולמישתי ולא יבסמי בפוריא וכו' ולכאורה בגמרא הגירסא לבסומי בפוריא לחוד והשאלות גרים למיכל ולמישתי ולא יבסמי בפוריא והיינו מטעם שהחיוב לא יבסמי בפוריא הוא דין בסעודת פורים ולפ"ז גם בנשים וקטנים הקיום הוא ע"י משתה ושמחה דבשעת הסעודה צריכין להיות בשמחה ולא שחל על עיצומו של היום דין יום שמחה כביו"ט וא"כ נסתר יסוד הבית שערים שנשים יוצאין מצות משל"מ בתכשיטין מטעם מצות שמחה. שוב עיינתי וראיתי ד"ל דבזה פליגי המחבר והרמ"א בסימן תרצ"ו ס"ד אי נוהג אבילות בפורים שדעת המחבר שבפורים לא חל על היום דין יום שמחה רק ימי משתה ושמחה כתיב היינו שהחיוב הוא משתה שיש בו שמחה שבעת המשתה הוא חייב בשמחה אבל כל היום אין בו חיוב שמחה לכן נוהג בו אבילות אבל הרמ"א ס"ל דבפורים כתיב ביה שמחה היינו שהיום בעצמו נעשה יום שמחה ולהכי אינו נוהג בו אבילות ודו"ק".

קפב בספרי הסיפורים מובא מעשה באדם אחד ששלח אל הגה"ק רבי עקיבא אייגר זי"ע משלוח מנות מקטרת לילקע מהודרת שמעשנים בה, שאל אותו הגרע"א: בשביל מה צריכים זאת, ומתי והאיך משתמשים בזה, אמר לו, שזה עשוי בשביל לבלות את הזמן, שאם יש לאדם זמן מיותר הוא מעשן במקטרת זו כדי שיחלוף הזמן במהירות, אמר לו הגרע"א: אשריך שיש לך זמן מיותר, לי הרי חסר זמן, יותר טוב תעשה אם תתן לי את הזמן המיותר שיש לך במתנה...

שילוח דברי תורה

יש להסתפק האם אפשר ליצאת מצות משלוח מנות בשילוח דברי תורה לחבירו, שהרי דברי תורה משמחים את האדם ומשביעים אותו וכו'.

הנה כתב הגאון רבי אברהם אביש מפרנקפורט זצ"ל בחידושו עמ"ס מגילה קפ"ג: "בזהר (פ' אמור) הביאו המג"א סי' תמ"ד סק"ב לקיים סעודה שלישית בלימוד תורה במקומה ע"ש, וכן אם א"א לקיים משלוח מנות יקיים בלימוד תורה המשיבת נפש ומשמחת לב, או לשלוח ספר שבו תורה חוקי חיים".

ויש להביא ראיה שיוצאים מש"מ בד"ת ממה שכתב הרמ"א בסוף חיבורו מחיר יין על מגילת אסתר שפירושו זו: "שלחתי בימי פורים למנה, לאבי ישראל ראש עדת מי מנה, הוא גיבור בגיבורים".

וכן כתב הגה"ק רבי שלמה הלוי אלקבץ זצ"ל בהקדמה לספרו מנות הלוי (עיי"ש לשונו הצחה הנפלאה), ומסיים: "ולמען יעלה זכרון מנחתי זאת לפניו בבואה להשתחוות להדום רגליו קראתי שמה מנות הלוי כדין וכהלכה שתי מנות לאדם אחד". [וכמסופר בספר קורא הדורות: "ושמעתי מפי הזקנים שהיה רבו של מהר"ם קורדוויירו, וחבר ספר מנות הלוי פי' על מגלת אסתר בשנת רפ"ט ליצירה, ושלחו לחמיו מנחה שלוחה ביום פורים לכלתו, במקום ששולחים הבחורים תכשיטי זהב וכסף לכלותיהם, וחמיו וגיסו בעל אחות אשתו קבלו מנחת הספר ההוא בשמחה ובטוב לבב יותר כפלי כפלים משהיה שולח להם תכשיטי זהב ואבנים טובות יקרות הערוך, ולכך קרא שם הספר 'מנות הלוי'"].

וכבר מסופר^{קפ"ד} על אחד הראשונים רבינו בעל הטורים זצ"ל שכתב את פירושו [פירוש הטור הארוך] על החומש בליל פורים לתתו לאביו משלוח מנות.

וכן מצאנו בכמה מספרי גדולי הדורות שכתבו ששולחים דברי תורתם למצות משלוח מנות^{קפ"ה}. [וכגון

בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"א סימן קעה): "לרב טרדוטי וגם למען יבואו דברי אלה אליו למחר ביום הפורים, ולקיים בזה מצות משלוח מנות, מהרתי בא היום להשיבו".]

וכ"כ הגאון רבי אביגדור מרדכי כ"ץ ז"ל אבד"ק גראיעווע ואסטריין בספרו קרבן תודה (ריש מס' מגילה בחידושי דינים אות ה') כתב: "יש להסתפק אם יוצא אדם בשילוח ד"ת לרעהו עבור שילוח מנות, מכיון דנדמה התורה לאכילה ושתיה, כמ"ש לכו לחמו בלחמי ושתו ביינ מסכתי, וגם משמחת לב, ואיכא שמחה, ועי' בהקדמת ס' מחיר יין להגאון רמ"א. ובה נחא דברי הגמ' 'ר"י נשיאה שדר לי' לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא שלח לי' קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים', ותמוה: א) למאי נקט קיימת 'בנו', האי בנו מיותר, הול"ל קיימת ומשלוח כו', ב) מאי רבותא שלח לו פשיטא דבמתנות נכבדות כאלו קיים ידי משלוח מנות, ג) למאי סיים הך 'ומתנות לאביונים', ורש"י באמת ל"ג, אכן מבואר בהלק"ט דאם שולח לעני אחד ב' מתנות יצא ידי מתל"א וא"צ לשלוח עוד לעני, וזהו שחידש לו ר' אשעיא דאת שלחת לי אטמא וגרבא דהוי ב' מתנות קיימת ומתל"א כמו לשנים, ור"א התכוין לקיים בשלחו האי ד"ת לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו, וכך התכוין 'קיימת בנו' פי' אתה בצירוף עמנו נתקיים שניהם ומשלוח מנות איש לרעהו ומתל"א יען כי אתה מקיים באטמא וגרבא ואנכי בד"ת".

וכן האריך בזה בשו"ת דברי ישראל (מאת הגאון רבי ישראל וועלץ ז"ל מבוראפעסט - ח"א סימן רכב): "יש לומר דיוצא בדברי תורה משום משלוח מנות, דלפמ"ש בספר מנות הלוי דטעם משלוח מנות הוא להראות אהבת רעים, א"כ גם בדברי תורה הראה לו אהבה, וי"ל שפיר דיוצאין בה. אמנם לפי מ"ש התרומת הדשן סי' קי"א דטעם מ"מ דלמא לא יספיק לו סעודתו, א"כ אין יוצאין בדברי תורה וצריך לשלוח דוקא מידי דמיכלא, ואף

^{קפ"ג} נדפס בקובץ תורה מציון שנה ה' חוברת ג' סימן ז'.
^{קפ"ד} דברי שו"ח, פורים עמ' קא בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל. ובהקדמה לס' בעל הטורים במהדו"ח מובא בשם ס' קול דודי 'פעם אחת הוכיח הרא"ש זצ"ל את בנו ר' יעקב בעל הטורים, על שכל עיסוקיו אינם אלא בתורה שבע"פ בלבד ואינו עוסק בתורה שבכתב, נתן הדברים אל לבו, ובליל חמישי בשבת ישב כל הלילה וחיבר את ספרו על התורה'.

^{קפ"ה} וכן אמר הגאון רבי חיים קניבסקי ז"ל על מה שסיים הקונטרס 'בשער המלך' בספרו 'שיח השדה' בליל פורים תשי"ז, שהטעם שרצה לסיימו בליל פורים כיון שרצה לתת קונטרס זה משלוח מנות לאביו זצ"ל, וכך הוזה ב' פעמים ששלח משלוח מנות מסוג זה של חידושי תורה, קונטרס זה, ועוד קונטרס ההוצאה הראשונה של הספר טעמא דקרא ששלח לאביו בהזדמנות אחרת במשלוח מנות (דברי שו"ח, שם).

שנהנה זה במה שקיבל ד"ת אבל לסעודה שיהי מאכל ומשקה אין יוצאין בדברי תורה".

"ברם כיון שנתפשט כבר בתפוצות ישראל פולני"א פיה"ם ומעהרי"ן ואשכנזי" לפסוק כהגאון הרמ"א ז"ל שפסק דאם מחל לו יוצא ידי משלוח מנות, י"ל לכך דעת רמ"א כן, משום דסבר עיקר הטעם במשלוח מנות משום שלום... דבזה מראה לו אות ידידות ואהבה כמ"ש במנות הלוי... והדבר ידוע שאין לך דבר שמעורר יותר אהבה ושמחה בין לומדי תורה מאהבת התורה, כמו שדרשו רז"ל על מקרא ושמחת בכל הטוב אין טו"ב אלא תורה, ומקרא מלא פקודי ד' ישרים משמח"י לב, וטוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, ואין לך שמחה יותר מהתרת הספיקות, ובפרשת קדושים כתב רש"י ז"ל על מקרא ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, פי' לפירושו שחכם בתורה יאהב את חברו כמהו ומשמחו בד"ת למען ישיגו שניהם ארחות חיים, וכיון דע"י ששלח לו ד"ת מראה לו אהבה וידידות, ומה גם אם כותב ושולח לו חידושי תורה מה שמחדש הוא דהוה דיליה – ותורה דיליה מצי ליתן לו מתנה גמורה, ועי"ז משמחו, וממילא כבר נתקיים בזה תכלית כוונת המצוה משלוח מנות איש לרעהו... ממילא יצא שפיר אפילו בדברי תורה כיון דבזה מראה לו אהבה ושלום, ואמרו הותלה באילן גדול, ורבינו רמ"א עשה כן הלכה למעשה, כאשר חיבר הקונטרס 'מחיר יין' פירושו על מגילת אסתר ושלחו לאביו למנה לשמח לבו בימי הפורים... נראה בעליל מכל הנ"ל דמי ששולח בפורים ד"ת בתורת משלוח מנות יוצא יד"ח ואין מזחיתין אותו".

וכן בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' צא) מביא דברי זקנו בשו"ת בית שערים לענין שילוח בגדים לאשה (מובא לעיל), ואומר: "וא"כ מנות לאו דוקא מיני מאכל וא"כ י"ל דה"ה דברי תורה. ובזה יש להעמיס קצת מה שכתב הרמ"א בשם מהרי"ב או"ח סי' תרצ"ה טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה וסמך לדבר ליהודים היתה אורה ושמחה ודרשו אורה זו תורה, נמצא דגם תורה הוא חלק משמחת פורים וסעודה, וא"כ השולח לו דברי תורה הרי זה חלק מהסעודה שצריך גם לזה קודם הסעודה, כמ"ש הרמ"א ז"ל".

וכן מביאים בשם הג"ר שמעי' לעוו זצ"ל אבד"ק קערעסטיר-זיבענבערגן (בס' בני שמעיה ח"ג סי' כה) שיתכן שאף לתרומת הדשן הסובר דטעם משלוח מנות הוא כדי לספק צרכי הסעודה יתכן שיצא, כיון דתנן באבות (פ"ג מ"ג) 'שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים' א"כ נחשבים ד"ת כצורך סעודה.

ובשו"ת באר חיים מרדכי (ח"ג סימן ג) מעתיק הג"ר חיים מרדכי ראללער זצ"ל אבד"ק ניאמן את דברי חתנו הג"ר לוי שטערנבורג ז"ל אבד"ק דומברובני שכתב שאפשר לצאת חובת משלוח מנות בד"ת: "לא מבעי לטעם השני שהוא משום ריעות והתחברות בוודאי יוצאים בת"ת כי אין לך התחברות יותר מתורה, כמו שפי' הנתיבות עולם פי' מאמר חז"ל (שבת ס"ג) שני ת"ח המקשיבים זל"ז בהלכה, דכשהם מקשיבים זה לזה בהלכה, הם נעשים אחד ע"י התורה שהיא אחת. אלא אפי' לטעם הראשון י"ל דיוצאין בת"ת, כי עיקר הטעם של ריבוי הסעודה בפורים הוא משום שמחה, ואין לך שמחה גדולה יותר מתורה, כדמצינו בש"ס עירובין נ"ד ע"א דדרש ר' זירא על מאמר שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב אימתי שמחה לאיש בזמן שמענה בפיו...".

אמנם בדברי התשובה (שם) דוחה חותנו את דבריו ומבאר בארוכה ענין משלוח מנות, שבודאי אין יוצאים החובה בדברי תורה.

וכ"כ בתשובת הגאון רבי יהושע פינחס באמבאך זצ"ל אבד"ק דרהאביטש ואושפיציץ^{קפ} שאין יוצאים בד"ת: "מענין משלוח מנות בספרים וכדומה, הנה אין לנו רק דברי האחרונים דמ"מ צריך במאכל ומשתה מידי דשמחה, ופשיטא דכל עיקר מש"מ להרוחה הוא ובעין דמצינו בעזרא ושלחו מנות לאין נכון לו... ועכ"פ צריך להרוחה לשמח את חברו בדבר הגשמי לא במילי דמצוה אשר לאו ליהנות ניתנו, ואף דכתיב בהו שמחה

^{קפ} נדפס בקונטרס מתורת הגאון רבי צבי חריף זצ"ל חלק שני.

פקודי ה' ישרים משמחי לב הוא שמחה הרוחנית וזה פשוטקפ"ח.

וכן הרה"ק בעל ויגד יעקב מפאפא זצ"ל בס' שו"ת משפטיך ליעקב (או"ח סי' סא) כתב נחרצות: "מש"כ להסתפק אם יוצא מצות משלוח מנות בד"ת וכו', מסתמא כוונתך רק בדרך בדיחותא לכבוד פורים, כי הלא מפורש יוצא משו"ע סי' תרצ"ה דצריך לשלוח מנות הראויים לאכילה, יעיי"ש בבאה"ט דאם שלח מעות עכ"פ ראוי לקנות בו מיד מאכל".

"ומש"כ ראיה מסעודה שלישית דשבת שחל בו ערב פסח, דיוצא בד"ת כבשו"ע סי' תמ"ד, אין זה ראיה, דבשבת לא כתיב 'משתה ושמחה' רק 'וקראת לשבת עונג' ובד"ת ג"כ יש עונג, משא"כ בפורים דכתיב ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות וכו', משמע דמשלוח מנות ג"כ יהי ממשתה. ואפילו לפי הטעם שכתבת בשם סה"ק מנות הלוי להרבות השלום והרעות וכו', מ"מ פשיטא דמודה להך דינא דמבואר בטושו"ע דמש"מ צריך להיות דבר מאכל, ואין להאריך בדבר פשוט כביעא בכותחא. ובר מן דין אין מקום לספק הנ"ל, דהא גם שם בסעודה שלישית אינו יוצא בד"ת רק אם אי אפשר באכילה, כגון בער"פ, והכא לא

משכחת לה אי אפשר, דאם לית ליה מה לשלוח הלא עכ"פ יוכל להחליף סעודתו עם חבירו כמבואר בגמרא, ואי מיירי דגם לצורך סעודתו אין לו ל"ע ורוצה לצאת בד"ת, פשיטא דלא יצא, דימי משתה כתיב כנ"ל".

ומסופרקפ"ח כי אחד מן הגדולים שלח לו להגה"ק רבי מאיר יחיאל הלוי מאוסטרובצא זצ"ל"ה שיכתוב לו שני דברי תורה ויקיים בזה משלוח מנות איש לרעהו, השיב לו הרבי זצ"ל, הלא מלה בסלע ומשתוקי בתרין (מגילה יח.) זאת אומרת, כמה חידושי תורה שיכתוב לו, לא יהיה זה כי אם מנה אחת בלבד, משא"כ כשישתוק.

ולסיומא דמילתא דא, אביא מתוך תשובתו הנפלאה של מו"ח הגרי"י כהן שליט"א (נדפס בקו' דברי יעקב – הייזלר) שהאריך בזהקפ"ט ומסיק: "נראה פשוט דכל הלשונות שמצינו בספרי הקדמונים ששלחו לרעהיהם חידושי תורה למנות, אינו אלא לתפארת המליצה, להרבות רינה ודיצה, כיאה ליפה כתרצה".

לדינא: לרוב הפוסקים אין יוצאים י"ח משלוח מנות בדברי תורה, ומה שנהגו גדולי הדורות לשלוח ד"ת בתור משל"מ היתה רק לתוספת מצוה ויתרון שמחה.

קפ"ח ומוסיף שם דבר חידוש: "בפורים חוץ המשלוח מנות מחוייב כ"א לשמח את חבירו בהתאספות רייעים ובאגודה אחת כעין יו"ט שנאמר ושמחת בחגך אתה והלוי היינו אותו שהוא מדובק עמך בחברתך, וזה 'משלוח מנות' וחזק מזה 'איש לרעהו'".

קפ"ח קו' משמרת כהונה (נדפס בתו"ס אור תורה, עמ' מט) מפי הג"ר יחיאל פישל כהן ז"ל.

קפ"ט וגם מוכיח ברוב ידיעה ותבונה כי 'מנות' היינו מידי דאכילה בלבד, וז"ל: "וכן מצאתי בספר תוספות השלם על המגילה (ט, כב, אות ה') שפי', מנות אלו מיני מאכל, כמו ולחנה יתן מנה אחת אפים (שמ"א א, ה), ומתנות אלו מעות. ובאמת מה שלא יועיל לצאת המצוה גם לפי הטעם של המנות הלוי, כי אין לנו אלא מה שתקנו לנו בדברי קבלה מרדכי ואסתר שהם אמרו 'משלוח מנות', ובכל מקום בתורה ובנ"ך שנזכר תיבת מנה שתרגומו חלק, היינו מידי דאכילה בלבד, כמש"כ הלבוש (סי' תרצה סעי' ב') המנות יהיו מיני מאכל או מיני שתייה, שאין לשון מנות אלא לשון מאכל ומשתה, עי"ש. וכן שנינו בגמ' (סוכה לט:) מאי משמע דהאי מן לישנא דמזוני הוא, דכתיב (דניאל א, ה) וימן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג המלך ומיין משתיו וגו'. ובחת"ס עה"ת (פר' האזינו) הק' מ"ט לא מייתי הגמ' מלשון תורה "מן", ות' ד"ל דהתם בעי לאתויי דמוסרים דמי פירות שביעית לעם הארץ בכדי ג' סעודות ר"ל ג' סעודות לחם ויין, על כן הביא מהפסוק וימן להם המלך מפת בג המלך ומיין משתיו, כי "מן" כולל הכנת מזון אכילה ושתייה. ועיין בזה"ק (ח"ג רד, א) עה"פ מי מנה עפר יעקב, מנה, כמה דאת אמר וימן להם המלך, ומשלוח מנות וכו' וכן י"ל שעל כן גבי משלוח מנות נתחדש בגמ' מגילה מעובדין טבין של התנאים והאמוראים שגם יין ושאר מיני תרגימא ומתיקא ותבשילין הרי הם בכלל משלוח מנות, ולא רק לחם או בשר בלבד, ונראה שיסודו זאת ע"פ הפסוק וימן להם המלך, ושוב אין לנו אלא מה שנאמר להדיא בדברי חז"ל, הבו דלא לוסיף עלה, ומה שלא נשנה לנו בהדיא אין לנו כח לחדש. ולכן אע"פ שבתרגומים על המגילה על משלוח מנות איתא ומשדרין דורון, והוי במשמע כל מתנה בכלל, אין לנו לחדש על פי זה הלכות, וכן נקטו רוב הפוסקים וכך נפסק להלכה, עיין שו"ת תרומת הדשן (ח"א סי' קי"א), ט"ז (סי' תרצה ס"ק ד'), א"ר (סק"ט) ומשנ"ב סק"כ) דפשוט לשון השו"ע דרך במיני אוכל ומשקה יוצאים יד"ח משא"כ בגדים ושאר דברים". עע"ש.

שער ג

"איש" – בדיני המשלח

עני

כתב הב"ח (ריש סימן תרצ"ד): "ואפילו משלוח מנות חייבים בו העניים אף על פי שלא יספיק להם בסעודתם לאכול לעצמם ולשלוח גם לאחרים, וכדמשמע מרב חנינא בר אבין ואב"י בר אבין לפי פירוש רבינו לקמן בסימן תרצ"ה [שאם אין להם מה לשלוח יחליפו סעודתם זה בזה]. וכן הסכימו כל הפוסקים דאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב במשלוח מנות.

הסמוך על שולחן חברו

כתב במג"א (תרצה, יב): "נראה לי דמי שאוכל על שולחן חברו ולא הכין לו כלום פטור מלשלוח מנות. וכן משמע קצת ברש"י גבי מחלפי סעודתיהו להדדי. ומכל מקום צ"ע. וטוב להחמיר."

ומפרש המחצית השקל ראייתו מרש"י: "[בגמרא] אמרינן אב"י בר אבין ורבי חנינא בר אבין הוי מחלפי סעודתיהו להדדי, ופירש רש"י זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשנה שניה מהפכים ואוכל עם חברו. והקשה הרב ב"י דאם כן איך יצאו בזה ידי משלוח מנות, ולכן הסכים לפירוש הר"ן (מגילה ג), וכאשר העתיק בשו"ע זה שולח כו' וזה שולח כו', ועל זה כתב מ"א דלפי דבריו אתי שפיר פירוש רש"י, דאותו שהזמינו יצא, דמה לי אם הזמינו והאכילו על שלחנו או שולח מנות לביתו, והשני אינו חייב כלל במשלוח מנות כיון שלא הכין לעצמו כלום, ומצד עניים ודוחקים הפכו לשנה הבאה."

וכתב החת"ס (או"ח סי' קצו): "ונ"ל [דדבר זה אם הסמוך על שולחן אחרים פטור] דתליא ב[שני הטעמים] הנ"ל, אי הטעם למלאות חסרון סעודתו של חברו כיון שהוא עצמו סמוך על שולחן אחרים פטור מזה, ואי טעמא משום אהבת רעים גם הסמוך על שולחן אחר חייב."

והב"ח מפרש דברי רש"י באופן נפלא: "כך הוא הפירוש, דכיון דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהא שמח

ושש עם אוהביו וריעייו ולהשכין ביניהם אהבה ואחוה וריעות, אם כן אם יסעוד אחד עם חברו ורעהו הרי הם בשמחה ובטוב לב משתה יחד, ופטורים הם מעתה מחיוב משלוח מנות, והוא הדין בשנה שניה, וכן בכל שנה ושנה אם יחזור ויסעוד אצלו כמו בשנה שעברה נמי יוצאין שניהם ידי חובתן, אלא האמת אומר שהיו מחליפין בשנה שניה ועיקרו לא אתא אלא לאשמועינן האי דינא דבסעוד אצל רעהו פטורין שניהם מחיוב משלוח מנות, ולפי זה אין צריך לפרש כלל שהיו עניים אלא אפילו בעשירים כן הדין אלא שהמה היו אוהבים זה את זה ביתר עוז והסכימו שטוב ויפה להם לשבת אחים יחד בסעודת פורים בשמחה ובטוב לב משתה כברכת ה' אשר נתן להם. כן נראה לי דעת רש"י ומקובל לע"ד משאר פירושים שנאמרו בוקצ"י.

אמנם בספר בית יצחק (סוואליווא, מגילה ז): מתפלא על דברי הב"ח: "ולענ"ד קשה הדבר לאומרו, עד שאני מתפלא על פה קדוש יאמר דבר זה, להמציא מלבו טעם על מצות משלוח מנות ולפטרו ממצוה זו במקום שאין טעם זה נוהג, חלילה לקדוש ישראל כמוהו מלחשוב כזאת."

וכתב ע"ז בשו"ת פני מבין (או"ח רלו) "י"ל דהיכא דמפורש טעמא בקרא לכ"ע דרשין טעמא דקראי, עי' בס' מהר"ע ושו"ח, וא"כ הכא דכתיב 'איש לרעהו' והאי איש מיותר אלא לדרוש שתכלית שלוח מנות הוא שאיש לרעהו יאהוב."

וכן בספר ילקוט הגרשוני (על שו"ע, או"ח תרצ"ה) כתב ליישב דברי הב"ח: "ולחומר הנושא אולי י"ל דס"ל להב"ח דדוקא בדאורייתא לא דרשין טעמא דקרא, אבל בדרבנן דרשין. ואף דמשלוח מנות הוא מ"ע מדברי קבלה, מ"מ לא חשיב לכל מילי כדאורייתא. גם י"ל דהב"ח הוציא טעם זה מהפסוק גופי' דקשי' לי ג"כ כנ"ל דתיבת איש מיותר והול"ל רק משלוח מנות לרעהו, ע"כ ס"ל דהפסוק עצמו אומר הטעם של

^ק והיא חידוש גדול מאד שכשיושבים ריעים יחדיו לסעודת פורים פטורים כולם ממשלוח מנות, ודעת המג"א אינו כן כי לפי המג"א בעל הבית חייב במשלוח מנות – אפילו יושב בשבת אחים וריעים – ורק הסמוך על שולחנו שאין לו משל עצמו פטור.

משלוח מנות כדי שעי"כ יביא איש אל רעהו לשמוח ביחד והו"ל כאלו הטעם מפורש בקרא דבזה לכ"ע דרשינן טעמא דקרא, כנלע"ד בזה".

*

הגאון רבי אברהם אהרן הלוי פראג ז"ל מגדולי ירושלים בספרו נרות אהרן (ח"א עמ' עו) כתב: "ונסתפקתי במצות משלוח מנות אי סגי במשלוח אחד עבור כל בני הבית או בעי לכל אחד ואחד. כי הנה מצאנו בנר חנוכה דמצותה נר איש וביתו, רק המהדרין עושין נר לכל אחד, וטעמא משום דנ"ח דמי למזוזה שהיא חובת הדר ולא חובת גברא, וכל בית אעפ"י שיש בה אנשים הרבה די לה מזוזה אחת, וכן נר ג"כ חובת הדר ונר לאחד נר למאה. ולכן יש סברא לומר שגם מצות משלוח מנות היא כן, משום דהמנות הם ממה שהכין לו בקדרתו או אפה בתנורו לצורך ביתו. וכמ"ש הפוסקים (עי' ב"ח ומג"א סי' תרפ"ח סק"י) דהמנות הם מהסעודה. וב"א הנעלה שלמה מיבסקי נ"י העיר ע"ז, הלא כתיב ומשלוח מנות איש לרעהו הרי דהחויב הוא על כל איש ואיש, אולם עי' במג"א (סי' תרצה סק"ב) דמי שאוכל על שולחן חברו ולא הכין לו כלום פטור מלשלוח מנות, וכתב לעיין מ"ש לעיל, ועיי' בלבו"ש דכוונתו למ"ש בריש סי' תרע"ז דאם סמוך על שולחן בעל הבית הרי הוא בכלל בני ביתו ומדינא א"צ להדליק עיי"ש, הרי דמדמה משלוח מנות לנ"ח, ואכן החיוב על האיש אלא שב"ב בכלל כמו נ"ח דהחויב על האיש כמ"ש נר איש וב"ב בכלל ודו"ק".

ואמנם למעשה, לכאורה יש לחלק דבאופן שאוכל על שולחן חברו ואין לו כלום משלעצמו אכן פטור, אבל

אם יש לו מה לשלוח אין לפטור אותו מטעם שכבר שלחו מבית זה, וכן נראה מדברי הפוסקים שמצוה זו היא חיוב על כל אחד ואחד לבדו ואינו חובת הבית בה בישלו המאכלים.

נשים במצוה זו

יש להסתפק האם נשים חייבות במצות משלוח מנות או לא, (וצדדי הספק יבוארו בהמשך).

כתב הרמ"א: "ואשה חייבת במתנות לאביונים ומשלוח מנות כאיש, ואשה תשלח לאשה ואיש לאיש, אבל לא בהפך, שלא יבא איש לשלוח לאלמנה, ויבואו לידי ספק קידושין^{קצ"א}, אבל במתנות לאביונים אין לחוש".

וכן הביא הלבוש: "וגם הנשים חייבות במשלוח מנות ומתנות לאביונים כאיש, דלרעהו כתיב והוא הדין לרעותה, דמידי הוא טעמא אלא לשמחה, וא"כ מאי שנא איש או אשה, שגם הם היו באותו הנס, ואשה משלחת לאשה ואיש לאיש".

ובמג"א שם כתב: "לא ראיתי נוהגין בזה [שאשה תשלח מנות], ואפשר דדוקא באלמנה, אבל אשה שיש לה בעל – בעלה משלח בשבילה לכמה בני אדם, ומכל מקום יש להחמיר".

*

וכתב בערך לחם למהריק"ש: "יש מי שכתב דאשה צריכה לשלוח מנות לאשה שכמותה, ואין נראה לי כן מדברי התלמוד וכל הפוסקים המפורסמים, גם לא נהגו כן".

^{קצ"א} בספר אבן יעקב (מגילה, אות לט) העיר שתי הערות בזה: "בעיקר סברת הרמ"א והמג"א שחוששין שיבואו לידי ספק קדושין, הא חזינן דשולחין מנות בפורים ע"י קטנים, ואי אמרינן דחוששין לקידושין הא קי"ל באהע"ז סימן ל"ה ס"ק ו' הכל כשרין לשליחות קידושין חוץ מחרש שוטה וקטן לפי שאינם בני דעת, ושלוח מנות שולחים ע"י קטנים ג"כ, והא קטן אינו נעשה שליח לקידושין. ועוד הרמ"א היה צריך לכתוב דאם שולח את המנות לאשה אלמנה ע"י קטן ליכא חשש של קידושין. ועוד דהא שלוח מנות יוצא ע"י אוכל ששוה פחות מפרוטה רק שתהא ראוי לאכילה, וגבי קידושין קי"ל באהע"ז סימן ל"א דאם קידש בתבשיל או בירק פחות משוה פרוטה אינה מקודשת כלל, שהרי דבר זה אינו מגיע למקום אחר עד שיפסיד ויאבד ולא יהיה שוה פרוטה עכ"ל המחבר, ולפי זה ליכא חשש של קדושין גבי שלוח מנות, כוון דאינו שוה פרוטה". [ובאמת דבריו צ"ע טובא, דאי משום דיש פעמים ומקרים שלא יכל להיות ספק קידושין כגון בשולח ע"י קטן או בפחות מש"פ נאמר שאין שום חשש קידושין גם בשולח באופן הראוי לזה].

ועוד כתב הגאון רבי יעקב הכהן מעסקין ז"ל בס' אבן יעקב (שם, אות מ) לחדש ע"פ דברי הרמ"א הללו דחושש לידי ספק קדושין באלמנה אם ישלח לה משלוח מנות "ולפי זה אם כהן שולח מנות לגרושה, דיודע שאסור בגרושה, מותר לשלוח לה מנות דליכא חשש לקדושין. וכן כהן מותר לשלוח מנות לגיורת, דכהן אסור בגיורת, וליכא חשש קדושין. וכן מותר אדם לשלוח מנות למעוברת חבירו ומינקת חבירו, דכיון דאסור לישא אותה בודאי אין דעתו לשם קדושין. וכן מותר לכהן גדול לשלוח מנות לאלמנה מפני שכהן גדול אסור באלמנה וליכא חשש קדושין, וכן מותר לכהן לשלח מנות לאשה חללה מפני דליכא חשש קדושין, ויכול לשלוח מנות לשפחה כנענית דליכא חשש קדושין דאסור לישא משום לא יהיה קדש".

וכן כתב ה'פרי חדש': "אין דין זה מחזור, ד'איש' כתיב ולא 'אשה', ומניין לו זה, וכתב הריק"ש ששום פוסק לא כתב כן קצב".

*

אמנם כתב ע"ז בקרבן נתנאל (על הרא"ש פ"א אות ט): "גם בזה יש לתלות באילן גדול מהר"י ברי"ן, מטעם שחייבות בקריאת מגילה שאף הן היו באותו נס. והא דכתב 'איש' רצונו 'איש לרעהו' ולא אשה לאישקצ", אבל נראה בזמן שיש לה בעל בעלה הכל עושה בשבילה כמו דאמרינן בשמחת הרגל בעלה משמחה, אבל אלמנה ודאי מחויבת, וכ"כ מ"א".

וכן כתב בספר חמד משה (על שו"ע או"ח): "והא לא קשיא מנ"ל [לרמ"א דאשה חייבת], דכיון דאשה חייבת בקריאת מגילה מטעם שאף הם היו באותו נס, הוא הדין שחייבת בכל חובת היום, דמהי תיתי לחלק בחיובא דיומא קצ"ד. ומ"ש דאיש כתיב, אין זה דקדוק דכה"ג אמרינן אשה חייבת בכיבוד ומורא והא דכתיב 'איש' אמו ואביו תיראו' משום דהאיש סיפק בידו לעשות, וה"נ בלא רשות בעלה אין בידה מה לשלוח, ומסתברא כמו שכתב המ"א (ס"ק י"ד) דבאלמנה דיבר".

וכן הפמ"ג בספרו ראש יוסף (מגילה ז.) כתב ג"כ כדעת הרמ"א: "כתב בסימן תרצ"ה בהגה אשה חייבת במשלוח מנות, ופשוט הוא, דאף הן היו באותו הנס ואתקש גם עשייה לזכירה ובכל מצות היום נוהגת בנשים כבאנשים, ובפרי חדש השיג ואמר שלא הזכירו שום אדם ו'איש' כתיב, ולי נראה שאין כאן השגה כאמור, ו'איש' לאו דוקא, ובכל התורה דכתיב 'איש' לא ממעטינן אשה". וכ"כ הפמ"ג (כאן א"א סק"ד): "וי"ל בכ"ה איש והוא הדין אשה, וגם היו באותו הנס כמגילה,

וכשיש לה בעל רשות בעלה עליה. ואלמנה ובתולה חייבין".

וכן מביא בספר לקט יושר על המנהג בבית רבו בעל תרוה"ד זצ"ל: "ואפילו נשים שלחו לרבנית, וכן היא להם".

וכן פסק בס' ערוך השלחן (תרצה, יח): "נשים חייבות בשילוח מנות, ואע"ג דכתיב איש לרעהו, דכל מצות שבפורים נשים חייבות כאנשים, ולשון איש אינו למעוטי אשה, כמו דכתיב בפר' משפטים 'וכי יפתח איש בור' ו'כי יגוף שור איש', דכל התורה בלשון זכר נאמרה... וכל הנשים חייבות בשילוח מנות ובמתנות לאביונים, ואפילו יש לה בעל אינה נפטרת בשל בעל, דזהו מצוה דרמי עליה". וכן הורה הג"ר ישראל יעקב פישר ז"ל שאשה חייבת במשלוח מנות וצריכה לשלוח לרעותה, ואינה יוצאת במה ששלח בעלה קצ"ה.

*

ואריכות דברים בזה מצינו בדברי הגה"ק רבי יעקב מעמדין זצ"ל בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קב) שחולק על ה'פרי חדש' וכותב: "ול"נ שו"ד הרמ"א דנשים חייבות] הוא דין אמת וישר ואטו כל היכא דכתיב איש להוציא את האשה, והכתיב 'ואסף איש טהור' ולא מפקינן מיניה אשה אדרבה מכשרינן באשה ואיש להוציא את הקטן הוא דאית, דכוותה אשכחן טובא דלא ממעטינן מאיש אלא קטן דלאו איש הוא, ותו הא כתיב הכא 'קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם' ואשה בכלל בלי ספק כמו כל היכא דכתיב זרע דזכרים ונקבות במשמע. ועוד, הרי אמרו נשים חייבות במקרא מגלה ואיתקש עשיה לזכירה דכתיב נזכרים ונעשים וכי היכי דגמרה זכירה מעשיה גמרינן נמי עשיה מזכירה

קצב וכתב בס' בית ישראל (להג"ר ישראל טויסיג ממאטערסדארף ז"ל, תליתאה לפורים): "ואמרת לתת טעם לדבר שלא נצטוו הנשים במשלוח מנות, כי מנות נוטריקון נ'עשה ו'נשמע תורה מ' ימים, רוצה לומר הדור קבלוה בימי אחשורוש ברצון מה שקיבלו בשעת מתן תורה באונס, וצריך לשלוח שתי מנות אחת כנגד תורה שבכתב ואחת כנגד תורה שבעל פה, וכל אחד יעורר את רעהו ללמוד ולקיים את שתי התורות שניתנו לארבעים יום, ובזכות זה יזמין להם השי"ת פרנסתם בריוח ובנחת, שיושפע שפע רב בתוך ביתם ולא יצטרכו לכתת רגליהם למרחקים, ומאחר שאין הנשים מצוות בתלמוד תורה לפיכך לא נצטוו במשלוח מנות".

קצב כ"כ גם בשו"ת משיב דברים (להגאון רבי גרשון ליטש סג"ל ראזענבוים ז"ל אב"ד טאלליא, או"ח סימן קעא): "לפענ"ד נראה ליישב קושית הפרי חדש דוודאי איש לא בא למעט אשה, כי אם משו"ה כתבה אסתר 'איש' משום דהא פסקינן בשו"ע דאשה לא תשלח לאיש ולא איש לאשה, וזה היה ג"כ כוונת אסתר דאיש לא ישלח אלא לרעהו ולא לאשה ולא איש לרעהו כי אם לרעותה וק"ל".

קצב כ"כ גם בספר תקון משה (לפורים, הלכה למשה): "ולענ"ד דודאי מסתבר כרמ"א דמאחר דחייבים במקרא מגילה הה"ד דחייבים בכל המצות הנוהגות בפורים, דהרי מקשינן בכולה מכלתין דמגילה זכירה לעשיה ועשיה לזכירה דכתיב נזכרים ונעשים (עי' דף ב' ע"ב בפירש"י) והה"ד נשים שישנן בזכירה ישנן בעשיה וכל זה פשוט".

קצב הליכות אבן ישראל, פורים.

דאין היקש למחצה. ותו זיל בתר טעמא דנשים חייבות במקרא מגילה לפי שאף הן היו באותו נס א"כ ה"ה לכל המצות הנוהגות בפורים. וא"ת א"ה למה לי קרא ד'עליהם ועל זרעם' כדאמרן תיפוק ליה מטעם שאף הן היו באותו נס והא למה לי קרא, או איפכא למאי צריך טעמא אי מקרא נפיק, וי"ל דהו"א למיפטרניהו משום דהויא מ"ע שהזמן גרמא דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, מיהא פשיטא לן מילתא דחייבות אף בשילוח מנות כדברי ההגה שהן דברי קבלה ואל תזוז מהן. יעב"ץ ס"ט.

ושם בשאלת יעב"ץ (ח"ב סימן סח) נשאל ע"ז מאת הג"ר דוד ב"ר מיכל מברעסלויא ז"ל: "במה שחולק מורי הרב נר"ו בספרו שאילת יעב"ץ על הפר"ח שכתב בהלכות מגילה דנשים פטורות מלשלוח מנות דאיש כתוב ולא אשה, ומורי מע"ק הרב נר"ו חולק עליו שנתן טעם לדבריו כי לא אימעיט מן איש רק קטן אבל אשה לא אימעיט מן איש דהוקשה לכל עונשין שבתורה, והיה קשה לי כי תורה היא וללמוד אני צריך מן ש"ס דפסחים דף צ"א ע"ב דמיעט הגמרא מן איש אשה לגבי פסח שני חטאו ישא האיש וכו' איש אין אשה לא, ואמרתי מסברא דנפשאי דכי ליתא בדוכתא אלא חד איש מסתברא למעט רק קטן ולא אשה דהוקשה לכל עונשין לאיש אבל בדוכתא דכתיב יותר פעמים איש כמו גבי פסח שני וגם במשלוח מנות דכתיב שני פעמים ומשלוח מנות איש וכו' אתי חד למעוטי קטן וחד למעט אשה, אמנם לחלק בין האיש ובין איש דדוקא גבי פסח שני דכתיב האיש אימעיט אשה מיניה משא"כ שארי דוכתי דכתיבי רק איש לא אימעיט אשה מיניה זה אינו שוה לי ומהי חיתי לחלק כזה, ותורה היא וללמוד אני צריך".

ומשיב לו הריעב"ץ: "לזאת אשיב תחלה במ"כ לא נתכוונו דבריו בזה שאמרת משמי דבר שלא אמרתי מעולם, כאילו מטעם דהוקשה אשה לאיש לכל עונשין באתי לידי כך לחלוק על הפר"ח, ודבר זה לא נמצא בספרי והוא דבר שא"א להשמע כלל, כי לא הוקשה אשה לאיש אלא לעונשין דל"ת השייכים בה ג"כ ולא הוקשה למ"ע לגמרי – היכא דלא מייחד לה קרא לרבויה – מה גם במ"ע שהזמן גרמא, אך מחמת טעמים אחרים נכונים ונכוחים באתי לידי מדה זו, ופר"ח דחה דברי הה"ה דש"ע במילי בכדי, דמדחו בגילא דחיטחא, ולא עשיתי טענה זו – דאיש למדרש ולא קטן – אלא

טפלה, לא צריכנא לה אלא לגלויי מילתא בעלמא, דאין ראית פר"ח כלום, דאימא איש להוציא קטן קאתי, כדאיתא בדוכתי טובא, והכי נמי בההיא סוגיא דפסחים גופה דאיתית לן איתא להך מיעוטא נמי דאיש ולא קטן, ואע"ג דלזימנן איתא דדריש נמי איש ולא אשה, היינו היכא דמיתר קרא, מיהו מיעוטא דקטן טפי שכיח ומסתברא דוק ותשכח, נמצא עכ"פ נסתר יסודו של פר"ח בדבר זה, ואין לו על מה להשען לדחות הגה"ה בקנה רצון. ואמנם מ"ש אהובי ידידי כ"ת מיתורא דאיש איש תרי זימני שפיר קאמרת – והיינו הך דאמינא דעתי דלא ממעטינן אשה מאיש אלא היכא דמיתרי קראי – וניחא בפסח שני, אבל במשלוח מנות לא מהני מידי דלגופיה איצטריך נמי קרא אחרינא, מעקרא כתיב ע"כ היהודים הפרזים עושים את יום י"ד וגו', והדר כתיב לקיים וגו' להיות עושים את יום י"ד וט"ו וגו', הא בהדיא ליכא קרא יתירא, ואף במש"ע ידידי כבני לחלק בין איש להאיש יפה כוונת ובכדי שוית נפשך הדרנא, כי תלמוד ערוך הוא כה"ג גבי אורח דסוכה האורח להוציא את הנשים, ותשכח תו דכוותה, הנה הוא שוה לי וישר הגון וכשר".

ובספר דברי יעקב (להגאון רבי יעקב שור אבד"ק קוטב והגליל, מהדורא תנינא, סימן יח) מקשה על דברי השאלת יעב"ץ: "במ"ש הפרי חדש דאשה אינה מחויבת במשלוח מנות דאיש לרעהו כתיב איש ולא אשה, ראיתי בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' כ' שהשיג עליו, ולא ראיתי בכל השגותיו ממש, דמ"ש דאטו איש מוציא את האשה והא כתיב ואסף איש טהור ומכשרינן באשה ואיש להוציא את הקטן ע"ש, ותמהתי דהרי בש"ס יומא דף מ"ג סוף ע"א אמרינן לרבנן איש ולא אשה טהור להכשיר את הקטן ולר"י איש ולא קטן טהור להכשיר את האשה, הרי דלכ"ע איש להוציא אשה ולהוציא קטן, אלא דלמר מרבינן אשה מטהור, ולמר מרבינן קטן מטהור. ובאמת אשכחן בכמה מקומות בספרא וספרי דכתיב איש ומרבינן גם אשה, אבל זה רק היכא דאיכא ריבוי בקרא לרבות גם אשה, אמרינן דאף דכתיב שם איש אינו על צד הדיוק אלא אורחיה דקרא (ע"ש ב"ק דף ק"ט רע"ב), אבל כאן ליכא ריבוי לחייב גם אשה, א"כ איש לרעהו דוקא איש ולא אשה בכלל. ואישתמיט ליה מקרא מלא וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה, הרי דבכלל איש לרעהו אין אשה בכלל,

והוצרך קרא לפרש גם 'אשה מאת רעותה'. או היכא דאיכא ריבוי.

"ומ"ש עוד, משום דכתיב 'קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם', ונקבות בכלל זרע. גם זה ליתא. דשם 'להיות עושים' כתיב, והיינו עשיית משתה ושמחה. ומ"ש דזיל בתר טעמא דחייבת במקרא מגילה לפי שאף הן היו באותו הנס א"כ הה"ד בכל מצות הנוהגות בפורים, ואין זה טעם כלל, דמקרא מגילה שאני דקרייתא זו הילולא ושפיר גם נשים חייבות להודות והלל על פדות נפשם, שאף הן היו באותו הנס דלהשמיד ולהרוג, וכן בעשיות משתה ושמחה מהאי טעמא, אבל משלוח מנות שזה תיקן מצוה צדדית, נשים פטורות, דהא מיעטינהו קרא, ולא שייך לומר בזה איתקש עשייה לזכירה רק על עשיית משתה ושמחה, ודברי הפרי חדש נכונים."

*

גם בשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן מא) מאריך בזה להצדיק הצדיק הרמ"א: "ובאמת לע"ד דברי רמ"א ומהרי"ב ברורים, דודאי גם נשים היו באותו נס, דמהאי טעמא נשים מחויבות במקרא מגילה, וגם אצל משלוח מנות כתיב 'קבלו עליהם היהודים' גם הנשים בכלל^{קצ} ודהוה לשון רבים אחד האיש ואחד האשה (חת"ס). ומה שמקשה הא כתיב משלוח מנות איש לרעהו דמשמע איש ולא אשה, לא קשיא מידי, דהא איתא בפ"ק דקידושין (ל): "תנו רבנן איש אמו ואביו תיראו, 'איש' אין לי אלא איש אשה מניין, כשהוא אומר 'תיראו' הרי כאן שנים, א"כ מה ת"ל 'איש' איש סיפק ביד לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות, מפני שרשות אחרים עליה" ע"כ, ועיין בש"ס דב"ק (קט:): בהא ד"בעי רבינא גזל הגיורת מהו, 'איש' אמר קרא [ו]אם אין לאיש גואל ולא אשה, או דילמא אורחיה דקרא הוא", ע"ש,

וא"כ ה"ה כאן אף דאשה ג"כ חייבת במשלוח מנות מ"מ כתיב איש לפי שסיפק בידו לעשות משא"כ האשה. ובהכי ניחא דגבי מתנות כתיב סתמא ולא כתיב איש, משום דמקבלין צדקה מן הנשים, כדאיתא בסוף ב"ק, ובי"ד סי' רמ"ח, וק"ל. נמצא דדברי רמ"א שרירין וקיימין. ואפשר דמטעם מנהג זה נהגו במקצת מקומות שהנשים שולחין זה לזה מיני נילוש שקורין קרעפלעך וכיוצא בזה כדי לצאת ידי חובתן, נ"ל."

ובספר ברכי יוסף (תרצה, ח) כתב על דברי השב"י שהביא ראיה ממ"ש איש אמו ואביו תיראו כנ"ל: "וק"ק דממקום שבא יש להוכיח הפך דבריו, דהרי התם אי לא כתיב 'תיראו' הו"א איש ולא אשה, דהיכא דכתיב איש הוי מיעוט לאשה^{קצ}, וכמתבאר מסוגיית פסחים (צא): בפלוגתא אי שוחטין על האשה בפני עצמה דמר מעיט אשה מדכתיב איש ומר מרבה לה מקרא אחרנא, וכן ב[מס' בבא] קמא (מד:): אצטריך לריבויא לשור האשה משום דכתיב איש והו"א איש ולא אשה, ושם דף ק"ט: גבי גזל גיורת אצריך ריבויא לאשה, וכן בכמה דוכתן, דהא דאמרין השוה הכתוב אשה לאיש היינו כי כתיב לשון זכר אבל כי כתיב איש הוי מיעוטא כמ"ש התוס' בסנהדרין (דף סו. ודף פד:), ואצטריך ריבויא, ואלו הכא מיעוטא חזינא דאיש כתיב ולא ריבויא לרבווי אשה כאינך, ובשלמא אי כתיב ריבויא לרבווי אשה הו"א דאיש דכתיב היינו משום דספק בידו לעשות, אבל כל דלית לן ריבויא וכתיב איש הוי מיעוט גמור^{קצח}."

ועל מה שכתב השב"י להביא ראיה ממ"ש 'קבלו היהודים' ונשים בכלל, כתב הברכ"י (שם): "אי מהא לא איריא, ד'קבלו היהודים' אעיקר פורים וקריאת מגילה כתיב, ובהא נשי בכלל, אבל במשלוח מנות איש כתיב בשליחות מרדכי, ולא קבילו טפי ממאי דשדר להו, ואדרבא איסור מלאכה לא קבילו עלייהו."

^{קצ} י"ל שראיתו ממ"ש 'קימו וקבלו' לשון רבים, וכולל אחד האיש ואחד האשה (וכ"כ החת"ס). או י"ל שראיתו ממ"ש 'היהודים', לשון שכולל כל היהודים כל אשר בשם ישראל יכונה אחד אנשים ואחד נשים (וכ"כ הברכ"י).

^{קצ} כ"כ הג"ר יוסף ענגיל זצ"ל בגליוני הש"ס (קידושין שם) על דברי השבות יעקב להביא ראיה מכאן למשלוח מנות: "ואין נראה לענ"ד, דכאן אמרינן כן רק מפאת דכתיב תיראו לרבות אשה". אבל באתר די ביה לא כתיב לשון רבים לרבות אשה לא נאמר ד'איש' דכתיב כוללת גם אשה.

^{קצח} ראה בספר בית ישראל (מטרסדורף, תליתאה לפורים) שכתב ליישב דברי השבות יעקב: "ולי נראה דלא קשה שהרי כתב השבות יעקב: 'דברי רמ"א ומהרי"ב ברין ברורים דודאי גם נשים היו באותו נס דמהאי מעמא נשים מחויבות במקרא מגילה, וגם אצל משלוח מנות כתיב: קבלו עליהם היהודים גם הנשים בכלל' עכ"ל, אם כן הוי דומיא דכיבוד אב ואם דדרשינן דאשה מחויבת בכיבוד אב ואם משום דכתיב תיראו לרבות את האשה וצריכין אנו לפרש טעמא דכתיב איש אמו ואביו תיראו משום דאיש סיפק בידו לעשות ואשה אין סיפק בידה לעשות, והוא הדין נמי במשלוח מנות מאחר שהביא השבות יעקב ראיה דנשים מחויבות במצוה זו על כרחנו צריכים אנו לפרש מה שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו משום דאיש סיפק בידו ואשה אין סיפק בידה". ועע"ש.

ובעייני הקשה עליו החתם סופר (אור"ח, קצו): "והנה מ"ש יקמו וקבלו' הוא לשון רבים לא נ"ל, דהאי איהודים קאי, שכלל היהודים קבלו לעשות אשר החלו, ובכלל זה משלוח מנות איש ולא אשה. אבל לא היה צריך לזה, דבלא"ה יפה כתב קרבן נתנאל דהשוה אשה לאיש במצות פורים שהן היו באותו הנס, ורק איש כתיב, ולזה י"ל אשה אין סיפוק בידה לעשות".

ונחזור לדברי הברכ"י, שממשיך הברכ"י להקשות: "ותו אעיקרא לימוד נשים מדכתיב 'היהודים' אית ביה פירכא, דחזינן דריב"ל דחדית דנשים חייבות במקרא מגילה נתן טעם שאף הן היו באותו הנס, ולא אשתמיט חד לומר דהכי כתיב 'קבלו היהודים' ונשי בכלל, ואי תימא דריב"ל דריש טעמא דקרא הול"ל "נשים חייבות דכתיב 'קבלו היהודים' ומה טעם שאף הן היו באותו הנס" דלפ"ז ריב"ל היה מחדש לנו טוב טעם לחיוביהו, אבל השתא מדנקט "חייבות שאף הן היו באותו הנס" משמע דס"ד דפטורות ואתא וחדית לי חיוביהו ויהיב טעמא שאף הן וכו'. ואין לומר דמטעם שאף הן וכו' ליחייבו נמי במנות ומתנות, דכיון דברישא מקמי שליחות מרדכי וב"ד לקובעו חובה הכי נהוג מדנפשיהו לשלוח מנות איש לרעהו איש ולא אשה כדכתיב בקרא ע"כ היהודים הפרזים וכו', אמטו להכי כי אתו רבנן ובשר"י מרדכי קב"ע את קובעיה"ם, היינו מאי דנהיג זאת לפנים, משלוח מנות איש ולא אשה".

ועוד הקשה הברכ"י (שם) על השב"י: "ותו ק"ק על הרב הנוכר, דהתוס' שם בקדושין (לא:) כתבו שיש רשות אחרים עליה, והגם כי מעשה ידיה לבעלה מדרבנן בעלמא, מ"מ אינה מצויה אצל אביה אלא אצל בעלה. והרב הנז' שכתב ד'איש לרעהו' כתיב לפי שהאיש ספק בידו לעשות, נראה דפשיטא ליה תקנתא דמעשה ידיה לו [לבעל] היתה לראש פינה בימי מרדכי [שכבר אז בימים ההם תקנוה], דאי לא תימא הכי הרי מקמי האי תקנתא דמעשה ידיה לו [לבעל] סיפק בידה לעשות וקרי בה 'תנו לה מפרי ידיה', וכגון דא צריכה רבא לומר דתקנת מעשה ידיה לו יסוד נביאים, ומדברי הרמב"ם (פי"ז דאישות דין ט') מוכח דזו תקנת סנהדרי גדולה, וכפי

דברי הרב הנז' הול"ל תקנת נביאים ומקמי אנשי כנה"ג".

והחת"ס (שם) מביא קושיית הברכ"י: "והנה בס' ברכי יוסף הקשה ע"ז דתוספות פ"ק דקידושין כתבו אע"ג דמן התורה מעשי ידיה לעצמה ושפיר סיפק בידה מ"מ לא שכיחא אצל אביה אלא אצל בעלה, וזה לא שייך הכא גבי משלוח מנות, ע"ש. ולכאורה קושיא גדולה היא. אלא י"ל מטעם אחר כיון שמוזנות אשה על בעלה מן התורה להרמב"ם (הל' אישות פ"ב ה"ב) ועיין רמב"ן פ' משפטים (כ"א, ט'), נמצא לפ"ז היא סמוכה על שולחן אחרים מסתמא, ומשו"ה כתיב איש, אבל אם אינה סמוכה – כגון אלמנה – חייבת, כנ"ל. אך זה תליא בספיקא דמג"א (שם ס"ק י"ב), ותליא בפירוש הש"ס דמיחלפי סעודת פורים אי טעמא משום דכל הסומך על שולחן אחרים פטור משלוח מנות, ונ"ל דתליא בושני הטעמים] הנ"ל, אי הטעם למלאות חסרון סעודתו של חברו כיון שהוא עצמו סומך על שולחן אחרים פטור מזה, ואי טעמא משום אהבת רעים גם הסומך על שולחן אחר חייב. אלא לפ"ז סתר רמ"א עצמו דמה שמחייב אשה, ע"כ ס"ל הסומך על שולחן אחרים פטור, דהטעם משום למלאות חסרון סעודתו של חברו, וא"כ איך פסק אם מחל לו פטור, הא לזה הטעם לא מהני מחילה, ונמצא מזכה שטרא לבי תרי".

וויש ליישב קצט קושיית החת"ס על הרמ"א ע"פ מ"ש בנו הגדול בעל כתב סופר זצ"ל (בדבריו עה"ת סו"פ תצוה) בתו"ד בענין שילוח מנות ביום פורים קטן: "שמסבירים דמשלוח מנות שייך לסעודה כרעים האהובים בעת שמחתם יושבים ואוכלים ומשלחים זה לזה מתוך הסעודה כן הדבר הזה, ובאמת מובא בש"ע דמי שאינו סועד לעצמו אינו מחויב לשלוח מנות, היינו טעמא כי העיקר ניתקן ע"פ הטעם הנ"ל ושייך למשתה ושמחה... דשילוח מנות בהא תליא, ואי חייב במשתה חייב לשלוח מנות כנ"ל". ולפ"ז י"ל דמה שפטר הרמ"א הסומך על שולחן אחרים אינו משום דס"ל הטעם דתה"ד להלכה, אלא דכיון דכל הטעם של משלוח מנות היא שכך דרכם של רעים האהובים

קצט ע"פ ספר ירח למועדים (פורים, שיעורים). עיי"ש בארוכה בדבריו הבהירים.

י ומסיים שם חידוש גדול: "ולפ"ז מי שמחמיר להרבות בשמחה [ביום פורים קטן] יתנהג ג"כ לשלוח מנות, ולא יאחז החבל בשני ראשין להתענג נפשו ולא יתנהג אחרים, ומי שלבו רע להנות אחרים לא ירבה במשתה לעצמו ג"כ, והיינו דמסיים 'וטוב לב' שאין לבו רע להנות אחרים 'משתה תמיד' מקבל עליו חומרת הפוסקים". [ובעצם הענין של יום פורים קטן יש להאריך עוד, וראה מש"כ בזה הכת"ס עצמו בשו"ת (יו"ד סי' קל"ו) ואכמ"ל].

ששולחים מסעודתם לחבריהם בעת שמחתם, לכן מי שאינו יושב על שולחן עצמו לא שייך אצלו המצוה ואין לו לשלוח.

*

ועוד מצינו בדברי הפוסקים שהאריכו ליישב דעת הרמ"א ולתרץ קושיית הפר"ח, ונביא איזה מהם:

בספר כסא אליהו [להגאון רבי אליהו ישראל זצ"ל אב"ד ור"מ אלכסנדריא] (סי' תרצ"ה אות ה) כתב: "ולע"ד ע"פ מ"ש הרב [הגאון רבי משה גאלאנטי זצ"ל בספרו] קרבן חגיגה בדף כ"ה ע"ב לדעתו ז"ל גם האשה חייבת במתנות לאביונים, דהנה כתב הרב ז"ל וז"ל דכל מקום דכתיב תיבת איש ברישא דענינא כמו ואיש כי ינאף ואיש כי ישכב וכו' ואיש כי יכה כל הני לדרשה אתו כיון דברישא דענינא כתיב כאלו אתי לומר ראה דוקא איש ולא קטן, אבל היכא דכתיב תיבת איש בתר רישא דענינא כמו כי יפתח איש בור וכו' אורחיה דקרא למכתב הכי ואינו למעוטי אלא דברה תורה כלשון בני אדם וכו' יעו"ש דלפי דעת הרב גם האשה חייבת במתנות לאביונים דהא קרא כתיב ומשלוח מנות איש לרעהו, ונקט קרא איש בתר רישא דענינא ואינו למעוטי, ודוק".

ובהגהות רעק"א (סי' תרצה, בהג"ה מבין המחבר) כתב ליישב קושיית הפר"ח דכתיב 'איש' ולא 'אשה': "לפי מה שכתוב (מגילה ד.) דאי לאו הקישא דמצה לחמץ לא היה נשים מחויבות במצה, דהך סברא דאף הן היו באותן הנס לא הוי סברא דאורייתא, ובטורי אבן (שם ד"ה נשים) כתב די"ל דלענין מגילה דאסתר ברוח הקדש נאמרה (מגילה ז.) הוי כמו דאורייתא ומעיקר הדין לא היו נשים מחויבות דהוי זמן גרמא אלא דחז"ל חייבו אותן בכך משום דהיו באותו הנס ואנשים מחויבים מדברי קבלה ונשים מחויבות רק מדרבנן עיי"ש היטב, וא"כ י"ל הא דכתיב ומשלוח מנות איש היינו דהחויב ברוח הקדש באמת לא היה על נשים דהוי מצות עשה שהזמן גרמא ואפילו במקרא מגילה אינם חייבות, אבל אח"כ כשתקנו חז"ל לחייבן בקריאת מגילה שאף הן היו באותו הנס מהאי טעמא חייבו אותן בשלוח מנות, ונכון בעזרת השם יתברך".

¹⁴ הליכות בת ישראל (פרק כב אות טז) / הליכות שלמה.

בשו"ת הרד"ד (ח"א סימן מז) האריך בזה ליישב דעת הרמ"א שנשים חייבות, ומסיים: "ובאמת הרבה מקראות דנאמר בהם איש ולא מיעטו חז"ל נשים כמו בדיני שומרין דנאמר בהן איש, ובור כי יפתח איש בור ומיעטו חז"ל איש בור לא שור בור איש אחד ולא שנים (עי' ב"ק י"ט ב' ונ"א א'), וכי יכה איש את עבדו, ולא מצינו לחז"ל שהצריכו ריבוי לרבות אשה כי הם ידעו צחות הלשון וידעו בקבלה איזה איש אתי למעט אשה ואין אתנו יודע עד מה, וכבר כתב המזרחי אהא שכ' רש"י בפ' משפטים כמה כתובים נאמרו בפ' רוצחים דחז"ל דרשו כפי הקבלה וידעו לדרוש ואנחנו לא נבין ע"ש, והכלל דכל היכי דלא מצינו בגמ' שמיעטו אשה בפ' אין בכוחנו למעט או לרבות, ולכן כיון דלא מצינו שמיעטו אשה ממנות מסברא חייבין שגם הן היו באותו הנס, ושפיר פסק הרמ"א, ובל"ז י"ל דהני כללי דאיש ולא אשה רק בתורה נאמר ולא בנביאים וכתובים כמו שאין דורשין י"ג מדות רק בתורה, ולכן אין לזוז מפסק הרמ"א".

*

ולהלכה כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קמז): "אינו פשוט כ"כ דצריכים להחמיר באמת דאשה צריכה לשלוח באופן עצמאי, ויראה יותר דהמנהג כהיום דהאשה מכינה המנות השונות ששולחים מהבית מיני אוכלים וכו' ואם אח"כ לוקח השליח מהבית מה שהיא הזמינה לשלוח, יוצאים בזה גם החומרא, דאדעת כל הבית שולחים, ואם היא גם מכוונת לכך מה טוב".

והגרש"ז אויערבאך ז"ל כתב¹⁴: "טוב שיאמר הבעל לאשתו וכן לבתו משהגיעה לחינוך והיא סמוכה על שולחנו, שהוא נותן גם עבורם מתנות לאביונים ומשלוח מנות, ועל כל פנים יתן להן רשות לתת. ונראה דמש"כ המג"א שיש להחמיר, אין כוונתו שצריכה בדוקא לתת ולשלוח בעצמה, וגם אין צריך שיזכה לה בעלה את המעות והמנות ע"י אחר, דלא כתיב בהו לכם, אלא שיחמירו שישלח הבעל גם בשבילה, ויודיע הדבר לאשתו, וכן למקבלי המנות שידעו שהמשלוח הוא גם ממנה, וכן כששולחים בשם כל המשפחה יודיע לשולחים ולמקבלים מי ומי במשלחים".

לדינא: כתב הרמ"א שגם האשה חייבת לשלוח מנות, ויש חולקים ע"ז, והנכון להחמיר לשלוח בעצמה

לרעותה (אף שסמוכה על שלחן בעלה), וכ"ש באלמנה
[ובתולה] שחייבת לשלוח בעצמה.

קטנים במצוה זו

יש להסתפק האם יש לחנך הקטנים במצות משלוח
מנות, או דילמא כיון דכתיב 'איש' פטורים מזה.

כמה מן הפוסקים סוברים ד'איש' ממעט את הקטן (ראה
בדברי השאלת יעב"ץ לעיל גבי אשה). וכ"כ בספר תקון משה
(לפורים, הלכה למשה): "מדכתיב איש, נראה דממעט קטן,
כמו בכולי דוכתי ממעטין מאיש או אשה קטן (עי' יומא
דף מ"ג ע"א) והגם דבכל התורה לא אצטריך מיעוט על
קטן גבי עשה ולית דבלא"ה ידענא דקטן לאו בר
חיובא הוא (כמ"ש תוס' ערכין דף ג ע"א ד"ה למעוטי כו' וקידושין י"ט
ע"א ד"ה איש כו' ע"ש) היינו מן התורה אבל בזמן מרדכי
ואסתר שכבר תקנו חכמים חינוך בכל המצוות אצטריך
איש למעוטי קטן דפטורים לחנכו, וזהו שמעולם לא
ראינו לחנך הקטנים במצות שילוח מנות ומהכא נפקא
לן וא"ש בס"ד (ועי' תו' קידושין כ"ד ע"א ד"ה אלא כו')."

וכן מעיד הגה"ק רבי רפאל בלום מקאשוי זצ"ל (שו"ת
ברכות שמים או"ח סי' קמ): "באמת לא ראינו מאז לדקדק
בזה ליתן לנערים ונערות מנות שיקיימו בפועל המצוה,
ובוודאי מי שרוצה דווקא להדר לעשות כן מסתמא יש
שכר לפעולתו, אבל בעצם לא ראינו לנהוג כן".

אמנם הפמ"ג (א"א סק"ד) כתב לגבי מצות משלוח מנות:
"ויראה קטנים מחנכין ככל חינוך אף בדרבנן".

וכן נהגו בבתי צדיקים לחנך גם את הילדים בזה"ר. וכן
סיפר אחד החסידים שנכנס ביום פורים אצל הרה"ק רבי
אהרן מבעלזא זצ"ל (בחיי אביו הק') וראה בעיניו היאך
שכ"ק מהר"א עומד ומושיט לכל אחד מיוצ"ח הקטנים
שהגיעו לחינוך) משלוח מנות לידיהם באמרו אליהם:
"גיי זיי מקיים די מצוה 'משלוח מנות איש לרעהו'". וכן
זירזם מרן לקיים בעצמם מתנות לאביונים^ר.

וכן הורה כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל^{יד}: "שכל
אחד ואחת שהגיעו לגיל מצוות וגם קטנים וקטנות
שהגיעו לחינוך – ואלה שיש ספק לגביהם אם כבר
הגיעו לחינוך ינהגו איתם לפי האופן של ספקא לחומרא

– יקיימו את מצוות משלוח מנות איש לרעהו ומתנות
לאביונים".

וכ"כ בס' תשובות והנהגות (ח"ג סי' רלו): "קטן צריך
לשלוח מנות שחייבין לחנכו מדרבנן. ונראה שהקטן
צריך לשלוח בעצמו שזהו חינוכו ולא מהני מה
שמשלחים אחרים עבורו שהחינוך הוא בעצמו דוקא.
שוב מצאתי בעה"ש שבמשלוח מנות בגדול אין יוצאין
כששולחים בשבילו, וכ"ש בקטן שעיקרו לחינוך אין
יוצאין בכך, ושפיר נראה כמ"כ שיש לחנך הקטן
לשלוח מנות".

ואולם בשו"ת קנין תורה (ח"א סי' קלב) כתב שמחנכים את
הקטן רק במצוות שבוודאי יוכל לעשותו בגדלותו, אמנם
במצות צדקה וכדו' שאפשר שיהיה עני אין מחנכים אותו,
ואומר: "ואולי דעת הפמ"ג דמשל"מ דאפשר לצאת במיני
מאכל ואפילו עני חייב בזה ע"כ שייך חינוך לקטן, ועכ"ז
ילע"ע דו"ל בתר טעמא, כל החינוך שיעשה כמו כן כשנעשה
גדול, וענין הרעות ואהבה ששולח מנות מאשר לו לרעהו,
משא"כ הקטן האיך יתחנך במה ששולח משל אביו שיתרגל
מזה לשלוח כשיגדל מאשר יגע בזיעת אפו. והאי טעמא
שייך גם בצדקה לקט שכחה ופאה, וע"כ דברי הפמ"ג צ"ע.
ואצלינו מחנכים הקטנים ע"י שנושאים ומביאים המש"מ
שההורים ישלחו על ידו". [ובאמת יש לעיין טובא בדבריו
שהרי אף אם לא יגע בכפו על המנות האלו, מ"מ במה
ששולח לרעהו נתחנך באהבת ודיבוק חברים, ונתחנך
בהספקת צרכי סעודה לאחרים. אמנם עע"ש].

לדינא: כתב הפמ"ג דמחנכים הקטנים במצות משלוח
מנות, וכן ראוי לנהוג, שישלחו לחבריהם.

אבל

כתב המחבר (תרצו, ו): "יש מי שאומר שהאבל חייב לשלוח
מנות".

וכתב המשנ"ב, דהיינו "אפילו תוך שבעה, דהא חייב בכל מצות
האמורות בתורה, וכ"ש דחייב במתנות לאביונים. אכן כל דבר
שמחה לא ישלח, וז"ל ספר חסידים (סי' תשיג) מי שמת אביו בפורים
לשנה הבאה ישלח מנות (אף דהוא יארציט) ובאותו שנה ישלח
מעות או בשר לעניים, רק לא תפנוקים העשויים לשמחה".

והי רצון שיתהפכו ימיו מאבל ליום טוב, ויזכה לשמוח יחד עם כל
בית ישראל בשמחה וששון, וישבע ויתענג בתענוגים ובתפנוקי
מעדנים.

^ר כדוגמא מ"ש בס' מנהגי בית אבי – סטראזניץ: "ומחנכים גם הקטנים במצוה זו".

^{יד} ביתו נאווה קודש, חודש אדר, עמ' רכב.

^{יד} שערי הלכה ומנהג או"ח ח"ב סימן רצב.

שער ד

"לרעהו" – בדיני המקבל

וכ"כ בשו"ת נחלת בנימין (להגאון רבי וואלף ברייער זצ"ל אבד"ק טאב והגליל, סימן קלו): "ולפי הסברא נראה דאינו יוצא, כיון דעיקר כוונת המצוה להרבות אהבה אחוה וריעות, א"כ צריך הנותן והמקבל להיות מכירים זה את זה, ומתוך כך נתרבה השמחה ואהבה ביניהם והבן. ואפשר משו"ה לא כייל הקרא להדדי נתינת מנות לרעהו עם מתנות לאביונים, להודיע שיש חילוק ביניהם, במתנות צדקה המובחר אם לא ידע המקבל מי הנותן, אבל במ"מ צריך לידע מי האיש המשלחו כדי לקשרם בעבותות אהבה ודו"ק".

[ויש לציין לזה מאמר חז"ל (שבת ט.) "הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו", ופירש"י (שם) "צריך להודיעו מתן פלוני אתן לך, וזהו דרך כבוד, דשמא יתבייש לקבלה, ומתוך כך מתרצין בדברים ואינו בוש בדבר וכן אם נתנה בביתו שלא מידעו צריך להודיעו שמידו באה לו, שמתוך כך יהא אוהבו". (וכן הוא בגמ' ורש"י ביצה טז. בנותן פת לתינוק עיי"ש)].

לדינא: שלח מנות ולא ידע המקבל מי שלחו לא יצא ידי חובתו.

לא יודע המקבל שקיבל (אינו בעיר/בבית וכדו') כתב בערוך השלחן (תרצה, טז): "ואם שלח מנות לשמעון ושמעון אינו בביתו אם הוא בעיר ויבא בעוד יום לביתו יצא, אבל אם אינו בעיר שלא יבא היום לביתו לא יצא, אע"פ שאשתו או בני ביתו קבלו בעדו שהרי כתיב משלוח מנות איש לרעהו ובעינין שיבא ליד רעהו או שעכ"פ ידע מזה".

אמנם בספר מועדים וזמנים (ח"ב סי' קפו) רוצה לומר ד"אם אשתו וב"ב ראו נראה דסגי, דהנותן משלוח מנות לבעה"ב מסתברא שמתכוון נמי לאשתו וב"ב, וע"כ אפילו הם לבד ראו המנות בפורים נראה דבדיעבד סגי... ותלוי באומדנא דכוונתו כמ"ש, ועדיין צ"ע לדינא". [וכן אמר הגר"ש קמנצקי שליט"א (קובץ הלכות פורים עמ' קפה) "דהנותן מנות לחבירו מן הסתם ה"ה

לכמה אנשים יש לשלוח

חז"ל תקנו שיש לשלוח שתי מנות לאיש אחד, כמו שכתוב במגילה 'ומשלוח מנות איש לרעהו' בלשון יחיד. וכתבו הרמב"ם והשו"ע: "וכל המרבה לשלוח לריעים משובח".

מנהג צדיקים לשלוח לכה"פ לג' אנשים

וצדיקי בית בעלזא זי"ע נהגו לשלוח 'משלוח מנות' לשלשה אנשים לכל הפחות, כפי שמצינו בחז"ל (מנחות סה.) שיש ענין לעשות מצוה שלש פעמים, וקיום מצוה ג"פ נקרא קביעות, ואח"כ הוסיפו ושלחו לאנשים אחרים, שכן כל המרבה לשלוח הרי זה משובח^ה. וכן נהגו עוד צדיקים, וכגון הרה"ק מסטראזניץ זצ"ל שמיד אחרי התפילה נתן משלוח מנות לג' אנשים^ו. וככה נהגו גם צדיקי בית ליובאוויטש לשלוח משלוח מנות לשלשה אנשים (מאכל ומשקה)^ז. וכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל נהג לשלוח לכהן לוי וישראל^ח.

אם המקבל אינו יודע מי שלח

יש להסתפק במי ששולח מנות לרעהו, ואין המקבל יודע מי שלח לו, אם יוצא המשלח מצות משלוח מנות.

כתב ע"ז הכת"ס (או"ח סימן קמא אות ב): "לפום רהיטא נ"ל דתלי בטעמא, לטעמא דתה"ד דמצות מ"מ כדי למלאות חסרון מי שאין לו – מסתבר דיוצא גם כשאין חבירו יודע מי ששלח לו, סוף כל סוף הגיע לתכלית המכוון, ויש מצוה ביותר כעין מצות צדקה דאמר ר"ח היכי דמי מצות צדקה שא"י ממי נטלה כדי שלא לבייש (ב"ב י), אבל לטעמא משום חיבה שלום וריעות, וכן משמע לשון 'איש לרעהו' – בודאי אינו יוצא כשאין המקבל יודע מי המשלח, דאין שלוח כזה דרך חיבה וריעות ואינו מקרב לבבות, וכיון שהחזקנו דינו של רמ"א דיוצא כשאין מקבלו וכתעמא דמשלוח מנות משום חיבה וריעות, ממילא נשמע דאינו יוצא כשאין (המשלח) [המקבל] יודע מי שלח לו, כנלפע"ד".

^ה קו' אור הצפון (אדר תשע"ג) עמ' נז.

^ו מנהגי בית אבי – סטראזניץ.

^ז ספר המנהגים – חב"ד עמ' 74.

^ח נטעי גבריאל לפורים פרק נח או"ק י.

נותנו לכל בני ביתו, שלכן די במה שקיבלם בני ביתו ונוצר קירוב לבבות ע"י ידיעתם^{ר"ט}].

לב' אנשים בשותפות

כתב בס' יכהן פאר (להגה"ק מבענדין זצ"ל, ליקוטים): "נספקתי אם נותן בשותפות שתי מנות לשני בני אדם, דפשוט נראה דיוצא".

למי שאינו מכיר

יש להסתפק מה הדין בשולח מנות לאיש יהודי שאינו מכירו, האם יצא ידי חובתו, די"ל דלא נקרא 'רעהו', או דילמא כל ישראל חברים ויצא י"ח.

בספר דברי הפורים (מאת הגאון רבי יחזקאל ראטה זצ"ל מקארלסבורג, שו"ת סי' כ) כתב: "לענ"ד מצות משלוח מנות הוא מה שנותן לחבירו דרך ריעות ואהבה, עד שלענ"ד נראה לומר דקיום משלוח מנות הוא רק אם מכיר את חבירו דשייך שישלח לו משלוח מנות דרך ריעות, וכדקיי"ל ביו"ד סי' פ"ח דבמכירין בא אחד לאכול מחבירו, אבל לשלוח מנות למי שאינו מכירו כלל עבור קיום המצוה לא שייך הואיל ובכה"ג לא שייך שילוח מנות, וכש"כ המ"א בסי' תרצ"ב ס"ק א' דשילוח מנות הוא מה שהדרך לשלוח מנות איש לרעהו".

וכן מדברי הב"ח שכתב דלכן תיקנו שתי מנות רק לאיש אחד כי "אולי לא ימצאו לאדם אוהבים רבים... על כן המצוה לשלוח שתי מנות לרעהו הטוב להיות שמח ושש עמו", משמע דיש לשלוח לחבירו וידידו הקרוב אליו דווקא.

ואולם בשו"ת משנת יוסף (חי"ג סימן רמה) כתב: "ולענ"ד לשני הטעמים העיקריים שנאמרו במשלוח מנות יוצא בכל אופן במשלוח מנות, [הן טעם התרומת הדשן] ה"ז שייך לכל יהודי ששולח לו, דחז"ל לא פלוג בין שולח לעני או לעשיר שכבר יש לו ובין שולח מאכלים עיקריים או מעדנים כנהוג. [וכן טעם המנות הלוי] ה"ז ג"כ שייך בכל יהודי ששולח לו, אדרבא יאמרו בגוים הנה עם ישראל גוי אחד בארץ ושולח מנות לכל אחד אפי' אינו מכירו וידידו כי בחזקת כשרות נחשב לו... [וגם] כשנותן משלוח מנות למי שאינו מכירו הרי עי"ז יכירו בנחת רוח שזה האיש נתן לי מנה בפורים, ואפילו אם נותן לאיש

שאינו מכירו שיראהו עוד פעם, בכל זאת בשעת מעשה כשמקבל המנות נייח נפשיה בזה, שזכרוהו לטובה לתת לו, ויחשוב בלבו בא וראה מי כעמך ישראל קדושים".

וכ"כ בשו"ת אבן שהם (להג"ר משה פערלמוטער ז"ל דומ"ץ לאדזש, סימן י"ד) בתו"ד: "דכל איש ישראל 'רעהו' נקרא, דחברים כל ישראל, דהרי בכמה דינים כתוב בתורה באזהרה נגד רעהו, הכי נאמר לחלק בין אוהב וחביב ואינו מכירו ומיודעו".

לדינא: נראה שגם כששלח מנות למי שאינו מכיר יצא ידי חובתו (ומעכשיו יהיו מכירים וידידים זה לזה).

לשונאיו ומציקיו

יש להסתפק מה הדין בשלח מנות לשונאיו ואויביו, די"ל דכיון דכתיב 'לרעהו' והוא שונא לו לא יצא י"ח, או דילמא אדרבה בזה עשה פעולה של אהבה וריעות ויצא י"ח.

כבר הבאנו לעיל דברי בעל מור ואהלות שכתב למה אין מברכים על מצות משלוח מנות "דעיקר מצות משלוח מנות כמ"ש במקרא 'איש לרעהו' שפירושו אוהבו, להרבות השלום, ולפיכך לא נתקן ע"ז ברכה, דמי בוחן לבבות לידע אם חברו אוהבו באמת, ואם לא כן הוי ברכה לבטלה". ומוסיף ה'מור ואהלות': "ויצא לנו הדין דבמשלוח מנות בפורים לשונא ידוע לא קיים המצוה, וצ"ע".

[והלום ראיתי בספר אמרי קודש מתורתו של הרה"ק רבי יצחק מאמשינאו זצ"ל (לפורים עמ' קלו): "י"ל דמשלוח מנות שולחים לרעהו, ואם אחד נפל ממדרגה זו ואינו עוד בכלל רעהו, אז הנתינה היא בגדר מתנות לאביונים. וכן היא הענין בין ישראל לאביהם שבשמים שנקרא רעך וריע אביך, כמ"ש (משלי כו, י) רעך וריע אביך אל תעזוב, שהקב"ה נותן משלוח מנות למי שזוכה להיות בבחינת רעהו, ולמי שאינו זוכה [להיות במדרגה זו] נותן לו הקב"ה עכ"פ בבחינת מתנות לאביונים". עכד"ק. הרי לנו שג"כ למד שאין לצאת

^{ר"ט} ונראה דיש לדון בדבר זה, דהאם נימא שכששולח לחבירו מנות רצונו ליצור קשר עם אשתו ובניו של חבירו, בוודאי שלא, ואדרבה איסור יש בדבר, וצ"ע. אלא לכא' הכוונה שע"י שאשתו ובניו מקבלים המנות בשבילו, והם יודיעו לחבירו אח"כ שנתקבלו, כבר התחילה עכשיו ריבוי האהבה שיגמר אח"כ כשחבירו יתוודע, אמנם גם זה צ"ע שהרי למעשה לא נתוודע מזה בפורים.

חובת משלוח מנות רק במי שהיא בבחינת ומדריגת 'רעהו' ממש.

ומסופר כי פע"א ביום הפורים שאל יהודי את הרה"ק בעל אהבת ישראל מוויזניץ זצ"ל "מהיכן לוקחים 'רעהו' כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו..." השיב לו הסב"ק בשאלה: "פון וואו נעמט מען א 'איש'..."^{ר"ל}.

אמנם בס' הדרת קודש (כו: אות קלה) כותב הג"ר יחיאל מיכל היבנער ז"ל מנינוב: "ולענ"ד להיפך מסתברא, דעי"ז יוכל לבא לידי אהבה, וכדרך שעשה אהרן הכהן הגדול ע"ה, ואמרו בגמרא (ב"מ לב:) אוהב לפרוק ואויב לטעון [מצוה בשונא] מיכף יצרו עדיף, והוא כמו יו"כ כנודע"א, ובעיו"כ עיקר המצוה לילך לבית השונא לפייסו ולא להרבות רעים, וזה ברור ופשוט".

וכ"כ הרה"ק בעל ויגד יעקב מפאפא זצ"ל בס' שו"ת משפטיך ליעקב (או"ח סי' סא): "ושמעתי בשם חכם אחד שנשאל אם יוצא אם שולח מנות לשונא, דהא כתיב איש לרעהו, והשיב לו ממקרא מפורש דכתיב (דברים יט, יא) וכי יהי איש שונא לרעהו... פשוט דכל ישראל בכלל רעהו".

וגם בשו"ת קנין תורה (ח"ז סימן נה) כתב ע"פ דברי מהרי"א (המובאים לקמן) הנ"ל לגבי תלמיד לרבו: "ולפי זה פשיטא דגם שונא בכלל לא תעשוק את רעך ולא תעמוד על דם רעך וכי"ב, ומדה טובה מרובה על מדת פורעניות, ועצם הדבר ששולח לו מש"מ עושהו לרעהו, ויקיים בזה הכוונה של המצוה להרבות השלום והאהבה בישראל".

ואף בשו"ת שרגא המאיר (ח"ח סי' ע"ז) כתב: "בדבר שאלתו אי שלח מנות בפורים לשונא אי יצא י"ח כיון דכתיב איש 'לרעהו'. לפענ"ד שיצא ואדרבה בזה יקיים טעם המצוה שכתב המנות הלוי במלוא המובן, דעי"ז ישבוק השנאה שיש בלבו עליו, וכמים הפנים אל

פנים כן לב האדם לאדם (משלי כ"ז י"ט) ועי' בתוס' פסחים דף ק"ג ע"ב תוד"ה שראה, ומדה טובה מרובה, ובודאי עי"ז ישבוקו ביניהם השנאה ויבאו לידי אהבה גמורה ויהי שלום ביניהם וד' ישפות שלום עלינו ועכ"א".

וביותר מצינו בספר דן ידן (דרוש א' לשבת זכור) שכתב: "[טעם מצות] משלוח מנות להרבות אהבת רעים, ובכך עיקר המצוה לשלוח לאשר אין נכון לו לבו עמו, להוציא איבה ולהכניס אהבה". וכ"כ בספרו פלא יועץ (ערך פורים): "מצות משלוח מנות איש לרעהו, אשריהם ישראל מקיימין אותה יותר מהחוב, אבל מה טוב לשלוח למאן דאיתיקור מתייקר ביה כגון גדול לקטן, ולמאן דאית ליה קפידיא עלויה, כדי לשמח לב אומללים ולהחיות לב נדכאים, ולהרבות אהבה ואחוה ושלום וריעות, וכיון דעביד מצוה חדא ליעביד מצוה אחרת".

ומסופר"י כי בעיר בעלזא היה איש אחד שהציק וציער את הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זצ"ל, ונתכוון הרה"ק בכל פורים לשלוח לו משלוח מנות יפה במיוחד.

לדינא: הסכמת הפוסקים דיוצאים י"ח משלוח מנות בשילוח לשונא, ואף יש בזה מצוה מן המובחר להרבות שלום בעולם.

לשני אנשים בשותפות

יש להסתפק כששלח שני מנות לשני אנשים בשותפות אי יצא או לא, דאפשר דוקא כששולח לכ"א מנה אחת אז לא יצא דבעי שני מנות לאיש אחד אבל בכה"ג דכל אחד יש לו זכות בכל הב' מנות יצא. ועוד יש לחקור אף אי נימא דמ"מ בעי זכות או פרוטה מ"מ כיון שגם לכל אחד זכות וקנין בכל הב' מנות קרינן ביה ומשלוח מנות איש לרעהו או דילמא דלא יצא כיון שאין לכל אחד זכות וקנין לגמרי רק בשותפות.

^{ר"ל} מפי חסידים (מכתבי הגר"מ ארנסטר, בסו"ס מפי ספרים וסופרים עה"ת ח"ב).

ושח הרה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א (באר החיים לפורים עמ' עב): "בדרך הלצה יש לתת טעם שבמצות מתנות לאביונים רואים אנשים המדקדקים מאד בכל מיני הידורים ומחזרים לתת את הצדקה לאביון מהודר שאין בידו לפרוטה אפילו שוה פרוטה כי ברצונם לקיים המצוה בשלימות, ואילו במצות משלוח מנות איש לרעהו לא אשכחן שידקדק האדם שהמקבל יהיה רעו באמת ובתמים מעומק הלב, והלא כדי לקיים המצוה בשלימות היה עליו להרבות באהבת רעים ודיבוק חברים כדי שיוכל לקיים מצוותו למהדרין מן המהדרין, אך ההבדל פשוט הוא, כי קל למצוא אחרים שהם עניים ואביונים, אבל 'איש לרעהו' אינו תלוי אלא בו ומצד עצמו אינו חפץ להתאמץ יותר מדי".

^{ר"א} כדאיתא בתיקוני זוה"ק (תיקון כא נז): "פורים אתקריאת על שם יום הכפורים", לכן יום הפורים היא זמן של מחילה וסליחה להדביק בין הפרודים, כי כמו שיום הכיפורים היא זמן של בקשת מחילה ועשיית שלום, כן היום הזה.

^{ר"ב} פקודת אלעזר פאליטישאן ח"א תולדות אלעזר עמ' קכז.

בס' חידושי מהר"א (דיני משלוח סי' א) נסתפק בזה ונשאר בצ"ע.

והגרש"ז אויערבאך ז"ל פסק^ר דרשאים במה בני אדם לשלוח מנות בשותפות וכן לשלוח לכמה בני אדם בשותפות (כגון מנות הנשלחות ממספחה למספחה וכן שאר אנשים השולחים יחד משלוח מנות), ובלבד שיהיו מספר המנות לפי מספר האנשים (והיינו שישלח כל אחד ב' מנות וכן יקבל כל אחד ב' מנות).

תלמיד לרב

יש להסתפק האם רשאי התלמיד לשלוח מנות לרבו [ולכל מי שגדול הימנו], דאפשר דהוי כשאלית שלום לרבו דאסור, והאם יוצא י"ח בזה, שהרי כתיב 'לרעהו' ורבו אינו רעהו.

השאלה בגין שאילת שלום לרבו

הנה בענין איסור נתינת שלום לרבו, ראה גמרא ברכות כז: "ותניא רבי אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו...גורם לשכינה שתסתלק מישראל". וראה גם בירושלמי (ברכות פ"ב ה"א / שקלים פ"ב ה"ה): "ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר' יעקב בר אידן, והוה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קדמוי, אמר [ר' יוחנן]: הא תרתיי מילין הדין בבלייא [ר' אלעזר] עביד בי, חדא דלא שאל בשלומי, וחדא דלא אמר שמועתא משמי, א"ל [ר' בר אידן]: כך אינון נהגין גביהן. זעירא לא שאל בשלמיה דרבה, דאינון מקיימין [מה שכתוב (איוב כט, ח)] ראוני נערים ונחבאורידי". וכ"כ הרמ"א (יו"ד רמב, טז): "ויש אומרים שאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל שנאמר 'ראוני נערים ונחבאו'". וא"כ הכי נמי לנידון דידן י"ל דדמיא שילוח מנות לשאלית שלום ואסור [וכלשון המטה משה (אות תתריט) לגבי שילוח מנות לאבל 'ומשלוח מנות אין לך שאילת שלום גדול מזה'], וגם לא יצא ידי חובת מצוה בזהרש"י.

[ויוציין מש"כ הגאון רבי חיים פאלאג'י זצ"ל (תנופה חיים על מגילת אסתר) ביסוד מצות משלוח מנות: "ובן עם מה שכתב הרב מגן אברהם (או"ח סי' תקנח ס"ק כא) דבתשעה באב דאסור בשאלת שלום אסור לשלוח דורון לחבירו

דזהו בכלל שאלת שלום יע"ש, וזהו שרמז קרא דהא בהא תליא, במקום שהיה מעותד אבל גדול ליהודים ואסורין לשלוח דורון ונהפוך הוא ימי משתה ושמחה, ועל ידי זה ומשלוח מנות איש לרעהו [לשלוח דורון לחבירו].

כתב הגה"ק מהר"י אסאד זצ"ל בשו"ת יהודה יעלה (או"ח סימן ר"ד) בהקדם מה שהיה קשה לו בימי חורפו על דברי הירושלמי הנ"ל, דזעירא לא שאל בשלמא דרבה, מהא דאיתא בגמרא (שבת פט.) "וא"ר יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות, אמר לו: משה, אין שלום בעירך, אמר לפניו: כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, א"ל: היה לך לעזרני, מיד אמר לו: ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת". הרי לנו מכאן שהנכון היא לשאול בשלום רבו, ולכאורה נראה כסתירה.

ואומר מהרי"א: "אמנם החילוק פשוט, דבירושלמי מפיק ליה מנהגא זו דמקיימין בזה הקרא ראוני נערים ונחבאו וכו', והיינו לשאול בשלומי בפניו ממש, לכן מיטמר ר' אלעזר מקמיה ר' יוחנן, אבל שלא בפניו ודאי מותר, וכדמחלקין בן בהזכרת השם [של] רבו בין בפניו בין שלא בפניו ביו"ד שם סט"ו הקודם, וש"ך ס"ק כ"ד, וכן מרע"ה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט וכו', ואז עוד לא השיג לראות האחוריים, הו"ל כשלא בפניו, ופני לא יראו כתיב, ומלאכי השרת אומרים ברוך כבוד ד' ממקומו, לכן א"ל הקב"ה למשה היותך מקיים ראוני נערים ונחבאו לכבודי וגודל מוראך אינך נותן שלום, הרי שלא בפניו מותר, והיה לך לעזרני עד"ה תנו עוז לאלקים להוסיף כח בפמליא שלי, מיד אמר משה ועתה יגדל נא כח ד' וכו'".

וממשיך היהודה יעלה: "א"כ ודאי גם משלוח מנות תלמיד לרבו, דלא בפניו הוארש"י, מותר לכ"ע. ומצוה נמי עביד בכפלים, ומצות משלוח מנות דדברי קבלה בפורים, ומצות כבוד רבו דאורייתא, דהרי כל המביא דורן לת"ח כאילו הקריב בכורים (כתובות קה:), ואם בדורן של רשות כן, ק"ו משלוח מנות בפורים דורן של מצוה

^{ר"ג} הליכות שלמה עמ' שלו.

^{ר"ד} שאיוב התאונן "כאשר ראו אותי הנערים אז נחבאו לבשתם להתראות לפני" (מצו"ד).

^{ר"ו} כן נוטה דעת הגאון רבי משה לייב הכהן ז"ל מורה ודאין בק"ק ניקלשבורג בשאלתו להגר"א בשו"ת יהודה יעלה.

^{ר"ז} וזה ע"פ דעת הפוסקים דעיקר מצות משלוח מנות היא ע"י שליח ולא מיד ליד, אמנם גם לפי שאר הפוסקים מצינו לנכון שמותר לתלמיד לשלוח לרבו כמבואר בהמשך.

הוא טפי עדיף תלמיד לרבו, הואיל ואיתעבידא ביה
חדא מצוה לתעביד ביה אחרינא, כדאמרין גבי עירוב
(עי' שבת קיז: [דרבי אמי ורבי אסי כי מיקלע להו ריפתא דעירובא שרו
עילויה אמרי הואיל ואיתעביד בה חדא מצוה ליתעביד בה מצוה
אחרינא], ובש"ע א"ח סי' שצ"ד בהג"ה ובנ"ח במג"א ריש סי' תרע"ג).

[ויש להעיר מדברי הרה"ק מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל
(שפע חיים לפורים סימן יד) שכותב: "ואמרתי לצדד בסברת
הרב השואל [בשו"ת יהודה יעלה] שהיה אדם גדול וגאון
מפורסם, דכשהתלמיד שולח לרב הרי הוא כמביא
ביכורים, כיון שמביא דורון לתלמיד חכם, וא"כ אין זה
בגדר שולח מנה לחבירו כי לצורכו הוא דעבד כדי
לקיים הבאת ביכורים"].

וכדעת מהרי"א כ"כ בשו"ת בית שער (א"ח סי' שפ"א):
"ומה שהביא [השואל] מרמ"א די"א דאין לתלמיד
לשאל בשלום רבו כלל דכתיב ראוני נערים ונחבאו,
וה"ה לשלוח מנות, הנה דין זה נובע מרבינו יונה שהביא
ב"י שם שכתב הנותן שלום לרבו ר"ל שמקדים לו
שלום ואין לתלמיד להקדים לו שום דיבור מרוב המורא
וכן אמרו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, וא"כ אין
ענין לכאן דשם הטעם משום דחכם אינו מדבר בפני מי
שגדול ממנו בחכמה. ומה שהביא ראייה מגמרא ר'
יהודה נשיאה שלח לר' אושעיא וכו' קיימת בנו רבינו
משלוח מנות איש לרעהו, ויש גורסין 'הדר שלח ליה
איהו', הרי מפורש ששלחו לרבים, אינו ראייה, דהרי כל
הכבוד המבואר בסי' רמ"ב הוא רק ברבו מובהק כמו"ש
בשו"ע סעיף ל' ואולי ר"י נשיאה לא היה רבו מובהק
רק משום שהיה נשיא קראו רבינו או שהיה רבו שאינו
מובהק. שוב מצאתי בתשובות מהרי"א א"ח סי' ר"ד
כל דברי השואל ולפענ"ד נראה כמ"ש".

ובשו"ת שבט סופר (סי' כח) כתב: "[בשאלה] אי נכון
לשלוח מפני דהוי כמו דרישת שלום לרבו, לכאורה זה
תלוי בטעמים של משלוח מנות".

"לתרומת הדשן...הרי חבירו מסייע, וכדי שלא לבייש
את מי שאין לו תקנו לשלוח גם למי שיש לו ויוצא אף
בעשיר, א"כ אין זה שאילת שלום, רק כמביא דורון
לת"ח דאמרין בכתובות (קה.) דהוי כמביא בכורים וכל
שכן אם שולח לרבו דשפיר דמי".

"אבל אי הטעם כהמנות הלוי...י"ל דלא נכון לשלוח
לרבו ויוהרא הוי להראות לרבו דברי שלום ואהבות
וריעות כמו שאין שואלים בשלום רבו. והנה מהא דכתב

הרמ"א (תרצו, ו) דאין שולחין לאבל כל י"ב דהוי
כדרישת שלום דאסור באבל מוכח לכאורה כטעם של
מנות הלוי משום שלום ואהבת רעים. ולפי מה שכתבתי
מוכח מאבל גם כן דסבר הרמ"א דעיקר טעמא משום
אהבת רעים, ולפי זה לא יהיה נכון לשלוח מנות לרבו
דהוי כשאילת שלום".

וממשיך השב"ס: "וראיני שרצית להביא ראייה מהא
דירושלמי 'הדר שלח רב אושעיא לרבי יהודה נשיאה
וכו' ושדר ליה קיימת בנו משלוח מנות איש לרעהו'
חזינן אף דשלח לרבו יצא, ונראה לי דאינו ראייה דוודאי
לכל השיטות מותר להחזיר שלום לרבו...א"כ בוודאי
מותר לשלוח מנות [בחזרה] לרבו...[ד]החזרת שלום
לכולי עלמא מותר...ולכא ראייה מהא דירושלמי כיון
דר' יהודה נשיאה שדר ליה תחילה, ואף דלפי גרסת
ירושלמי לא שדר ליה ר' אושעיא רק דקיים מתנות
לאביונים מכל מקום כיון דשלח ליה שתי מתנות הוי
כדרישת שלום גם כן, והחזיר לו שלום".

אמנם אח"כ כותב השבט סופר כמה היתרים בדבר:
"וגם אלו הסוברים שאסור לתלמיד לשאול בשלום
רבו] הטעם הוא שלא יקדים התלמיד שום דיבור מפני
מורא הרב כאשר כתב ברבינו יונה שם, אם כן זה דווקא
שייך בפניו אבל שלא בפניו לא, [וא"כ כששולח לרבו
המנות ע"י שליח הוי כשואל בשלמו שלא בפניו
דשרין]. [אמנם באמת לא צריכנא לזה כן] גם אם נותן
מידו ליד רבו...מ"מ כיון דנותן התשורה ודורון לרבו
בשביל לצאת ידי חובת מצוה אין זה נגד מורא רבו,
ולרבו ניחא ליה בכך שיתקיים המצוה על ידו ובוודאי
מוחל על כבודו דגם הרב שמחל על כבודו מחול
דפסקינן כר' יוסף (קידושין לב.) ואמר רב אשי שם אפילו
נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול...ועיין בפני יהושע
ברכות שם (כו: בתוד"ה והנותן) שכתב דטעמא דשאילת
שלום אסור דהוי כמו שמברך לרבו וזה וודאי מחזי
כיוהרא וחוצפא, מה שאין כן בשלוח מנות לא שייך זה
אם כן בוודאי מותר דאינו דומה לשאילת שלום כלל
לפי הסבר של הפני יהושע".

וכן בשו"ת משנה הלכות (ח"י סימן צד) כתב: "אפילו
לדעת ר' יונה ור"י בי"א דאסור לשאול בשלום רבו
ומ"מ משלוח מנות אינו ענין לשאילת שלום דהוא חיוב
שחיבו חכמים לשלוח מנות, והשואל בשלום חבירו לא
יצא ידי שלוח מנות והשולח מנות אינו שואל בשלום,

ושלוח מנות הוא דין מיוחד דוקא מידי דאכילה כדי שיהנה ממנו, וגדולה לגימה ועל ידו ירבה אהבה, וזה ודאי גם על התלמיד חיוב לרבו, וכן להיפוך".

השאלה מדכתיב 'רעהו'

אמנם עוד העירו הפוסקים דיש לומר דכיון דכתיב 'רעהו' אין לשלוח לרבו שאינו ראוי לקרוא לרבו 'רעהו'".

כן כתב בספר עיר דוד (להגה"ק רבי דוד לידא זצ"ל אבד"ק אמשטרדם, בית מרדכי חדר א' דף פח). על הגמרא "קיימת בנו ומשלוח מנות": "ר"ל אתה קיימת בנו ומשלוח מנות איש לרעהו, כי בידך רשות לומר עלינו 'רעהו', אבל אנו אין רשאים לומר בשלוח לך איזה דבר שקיימנו משלוח מנות לרעהו, וכי חברותא נמי איכא"י, והבן".

וחזו גם בס' קיקיון דיונה על הגמרא "קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו ונותנות לאביונים". "מקשים המשכילים מאי שלח 'לרבינו', פשיטא דהא ודאי דשלח ליה משום משלוח מנות. ונראה דאפשר דהיה מן הדרך כמו עתה זה ששולחים לו שולח לזה כנגדו דבר מה, ואפשר אם זה ששלח הוא אדם גדול אינו שולח לו זה שכנגדו כי אינו רוצה להחזיק לו כרעהו וחבירו. ולכן אמרו 'קיימת בנו רבינו' ר"ל אתה קיימת בנו מענוותנותך, אבל אנחנו אין מחזיקים עצמינו לרעהיך". עכ"ד"יט.

אמנם בשו"ת יהודה יעלה (שס) דחה זה: "ואי משום דמחזי דמשוי את רבו לרעהו הא ודאי קשה, ואבל באמת לא מיקל בכבוד רבו דודאי גם רבו מקרי רעך, והנה לא תעשוק את ריעך ולא תגזול וכו' לא תעמוד על דם רעך וכו' ואהבת לרעך כמוך וכו' והרבה כיו"ב, [בכל אלה גם] ת"ח רבו בכלל, וז"ל רש"י בשבת (לא). ידעך סני לחברך לא תעביד, רעך וריע אביך אל תעזוב זה הקב"ה לא תעבור על דבריו וכו', הרי

דמכנים גם להקב"ה אלינו בשם תואר זה ריעך. ועוד ממקומו הוא מוכרע, במגילה דף ז: ר' יודא נשיאה שדר ליה לרב אושעיא אטמא וכו' שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו, וכ"ה בירושלמי שם, הרי דקרי ליה לרבינו ר"י נשיאה בשם רעהו, וכן עוד שם רבה שדר ליה למרי בר מר וכו' הדר שדר ליה איהו וכו', אף דרבה היה מלך וראש בפומבדיתא...ובפר' יתרו וישאלו איש לרעהו לשלום פי' רש"י בשם מכילתא "איני יודע מי השתחוה למי, כשהוא אומר איש לרעהו, מי הקרוי איש, זה משה, שנאמר והאיש משה", והרב אבן עזרא שם כתב וז"ל "וקראו הכתוב רעהו בעבור גודל מעלתו בחכמה", הרי אף דמשה רבינו אדון הנביאים ורבן של כל ישראל ומלך עליהם קרא הכתוב ליתרו בשם רעהו אז מיד שנתגייר, כדתרגם יונתן שם "וסגיד ונשיק ליה וגייריה ושיילו גבר לחבריה לשלם", על שם גודל מעלתו בחכמה רעהו קרי ליה...ועכ"פ בת"ח תלמיד לרב הן הן הריעים האהובים אמתיים, ומצוה מן המובחר מקיים בשלוח מנות וכנ"ל".

וכ"כ בשו"ת בית שער (או"ח סי' שפא): "ומה שחקר אם תלמיד שולח לרבו כיון דכתיב איש לרעהו, הוא תמוה, א"כ בנזקין דכתיב שור רעהו נמעט שור של רבו כמו דממעטין של הקדש ושל נכרי, והא ודאי ליתא, דרבו רעהו במצות כמו אחיו במצות".

וכן כתוב ע"י הרה"ק בעל ויגד יעקב מפאפא זצ"ל בשו"ת משפטיך ליעקב (או"ח סי' סא): "ומה שהבאת בשם איזה אחרונים להסתפק אם יוצא מש"מ בתלמיד ששלח לרבו מדכתיב ומשל"מ איש לרעהו וכו', לפענ"ד גם זה הוא רק בדרך בדיחותא, הגע עצמך בהא דכתיב כי יגח שור רעהו ג"כ נימא דאם נגח שורו של תלמיד לשורו של רבו יהא פטור מלשלם כמו דדרשינן שור רעהו ולא שור של הקדש, וגם הא דכתיב ואהבת

ר"י הג"ר קאפיל זילברברג ז"ל היה רב בבית-וגן, פעם נכנס בפורים אל ה'בית ישראל' מגור זצ"ל, שאלו הרבי: "משלוח מנות?", כלומר, מדוע לא הביא עמו משלוח מנות כמצות היום, מיד יצא לשוק וקנה כמה מוצרים והכניסם אל הרבי, אך אז שאלו הרבי לאידך גיסא "איש לרעהו?", כאומר, וכי יש בידו לומר שהוא בכלל 'רעהו'. (זרעא דיוסף – מפי הר"ר אפרים הלוי מנלה ז"ל).

ר"י לשון זה מצינו בגמ' (ברכות לד. / מגילה כה). "חברותא כלפי שמיא מי איכא" ופרש"י: "מנהג שנוהג אדם בחברו ינהג אצל המקום". ושאל שאל ה'עיר דוד' את הלשון הזה וקבעו בדרך מליצה כלפי תלמיד לרבו שאינו לפי כבודו שיקראהו 'רעהו'.

ר"י ויצויין לזה מה שמסופר בספר אביר הרועים (עמ' ע"ה – הובא בגל' הלכה למעשה) בדבריו על הקשר בין הרה"ק רבי אלעזר שפירא מקיוויאשד זצ"ל לבין הרה"ק מסאטמאר זצ"ל, מספר: "משהגיע הרב מקיוויאשד לארה"ב הידק את קשריו עם רבינו [מסאטמאר] ביתר עוז, וקבל מרותו של רבינו ז"ל וקראו 'רבי' באמרו כי גם הוא צריך לרבי, והתנהג כחסיד נלהב וביטל את עצמו לפני רבינו, ובכל שנה ושנה ביום הפורים שלח משלוח מנות לרבינו, ושלחו ע"י ציר נאמן ודברים שם בפי השליח שיאמר לרבינו כי הוא מקיים בזה מצוות 'ומשלוח מנות', אבל בענוותנותו הזהירו שחלילה לא יסיים את הפסוק לומר 'ומשלוח מנות איש לרעהו' כי יתר מרעהו צדיק, שאין הוא באותו דרגא שיכונה בתואר 'רעהו' לרבינו, ורק יאמר לקיים מצות 'ומשלוח מנות'".

לרעך כמוך נימא ג"כ דלא שייך זה ברב לתלמיד, אלא ודאי דכל ישראל בכלל רעהו".

וגם הרה"ק רבי יצחק זעליג מסוקולוב-קאצק זצ"ל בספרו שארית יצחק (סימן טו) כתב: "הדבר פשוט שגם רבו – אפילו מובהק – בכלל רעהו מקרי, וכל הפוסקים שחוקרים אם עבד כנעני או אשתו הם בכלל רעהו, ופשוט להו מדקרי לענין נזקין ריע, או אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג, כט) שדרשו על אשתו (גיטין ד.) שלא יחשוב לגרשה, והיכן דמצינו באיזה מקום שנקרא ריע לשום דבר חיוב הוא בכלל רעהו לענין מנות, מכש"כ רב ותלמידו שנקראים רעהו לענין נזיקין, בודאי לענין מנות נקראים ריעים. ומצינו דישראל נקראים ריעים למקום יתברך^כ, מכש"כ תלמיד לרבו, וכן נהוג עלמא תלמיד שולח לרבו בכל דור ודור".

ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סימן כה) הוסיף ראייה נכונה דגם רבו נקרא רעהו: "דמקרא מלא דבר הכתוב (משלי כ"ב י"א) אהב טהור לב חן שפתיו [–מי שאוהב איש טהר לב מבלי סיג און ויאהב את מי שיש חן באמרי שפתיו] רעהו מלך [–הקב"ה אוהבו ומחבבו, הרי שקוראים להקב"ה כלפי ישראל בבחינת רעהו] ע"ש, ובאבות רפ"ו [כל הלומד תורה לשמה] נקרא ריע, והביא המפרש [רע"ב] שם המקרא (תהלים קל"ט י"ד) ולי מה יקרו רעין אל, ודעתו כדעת הת"י ורש"י שם דרעין היינו הצדיקים שהם רעי ואוהבי ה', ובזה"ק ויקרא ע"פ אכלו רעים דרעים לא יתפרשין דא מן דא. ועיין בס' אהלי יהודה ערך רעה".

וגם בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן צד) כתב: "והא דכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו ודאי דרעהו אין הכוונה דוקא בשוה לו, וכ"ש דמצינו רעהו בתורה דבר נא וישאלו איש מאת רעהו, וכתיב ואהבת לרעך כמוך, וכתיב לא תעשוק את רעך, ואטו אין רבו בכלל אהבה או בכלל עושק, ועוד דהרי רעך ורע אביך אל תעזוב זה הקב"ה לא תעבור על דבריו, ובגמרא ב"ק שור רעהו ממעט שור של הקדש ושל נכרי ונמעט נמי שור של רבו בתמיה, ופשוט דרבו בכלל רעך הוא. ועד הנה כתבנו לפלפל בדברים. אמנם לעיקר דינא הנה גמ'

מפורשת היא (כתובות צ"ו ע"א) 'אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל המונע תלמידו מלשמשו כאילו מונע ממנו חסד שנאמר (איוב ו, יד) למס מרעהו חסד', ופירש"י הממס עצמו מרעהו ממס ממנו חסדים ואית דמפקא ליה מדכתיב לעיל מיניה ותושי' נדחה ממני וסמוך ליה למס מרעהו חסד ע"כ, הנה מפורש מקרא לפי דרשת חז"ל דתלמיד נקרא רעהו של רב וממילא פשוט דחייב בש"מ...ואדרבה לרבו יש מצוה יותר דיש בזה גם משום כבוד רבו ומהנה ת"ח".

[ובדברי אגרת ששלח הגאון האדר"ת ז"ל בצירוף משלוח מנות להגאון רבי שמואל סאלאנט ז"ל כותב: "אם כי מעודי אני נזהר שלא לקרוא לגדולים וטובים ממני ידידי ורעי, אטו חברותא נמי איכא, אבל במשלוח מנות הקלתי לעצמי וסמכתי על לשון תוה"ק ואהבת לרעך, ואולי גם אני הפעוט עמית בתורה ומצוות"].

וכבר מצינו בספר לקט יושר שכתב: "וצריך לשלוח מנות לחבירו וכ"ש לרבו".

"ולשני הטעמים הידועים במצות משלו"מ יוצא יד"ח כששולח לרבו, להתרוה"ד שנתן טעם כדי שיהא לכל א' די וסיפוק לסעודה וזה מיקרי מנות, הרי זה שייך גם אצל רבו דחז"ל לא פלוג בין שולח לעני או לעשיר שכבר יש לו ובין שולח מאכלים עיקריים או מעדנים כנהוג. וגם לטעם מנות הלוי שהוא להראות חיבה וריעות בין איש לרעהו הפך מה שהלשין הצר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד (בינם לבין עצמם), שפיר צריך לשלוח לרבו כדי להרבות אהבה עמו ולהתחבר עמו כדי ללמוד ממנו וממעשיו. ומעולם לא שמענו ולא ראינו שהשולח לרבו ראש ישיבה או רבי או רב העיר והשכונה לא יצא בזה יד"ח משלו"מרכא".

והג"ר שלום קרויז זצ"ל אב"ד אודווארי בשו"ת דברי שלום (ח"ג סימן קלא) מביא לבאר גודל הענין לשלוח מנות לרבו ולצדיקי הדור: "דהנה אמרו חז"ל בשבת דף פ"ח ע"א אמר רבא אפילו הכי הדר קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר, וא"כ פורים ה' קבלת התורה בשלימות, גם תורה שבע"פ, כמו

^כ ר"א ראה בגמרא (חגיגה ז.) שדרשו את הפסוק (משלי כה, יז) "הוקר רגלך מבית רעך" על הקב"ה בבית מקדשו, כדפירש רש"י: "מבית רעך: מבית אוהבך, הקב"ה שקרא ישראל רעים, שנאמר למען אחי ורעי (תהלים קכב)".

^{כא} שו"ת משנת יוסף חי"ד סי' שסז. ומוסיף: "ובשנות קדם הבאתי תמיד משלו"מ למו"ר הגאון בעל דעת סופר זצ"ל ולדודי הגאון שר התורה מטשעבין זצ"ל".

ששמעתי לומר דבורים נודע להם כח חכמים דע"י גזירת מרדכי לתענית ותפלה וכדומה בטלו הגזירות נוראות ונתהפך לטובה ולשמחה ולהכי קבלו בשמחה גם תורה שבע"פ וכל מצות חכמים. וכבר ידוע מה שכתבו בספה"ק דאי אפשר לקיים כל התורה רק ע"י אחדות ואז ע"י הערבות זה לזה חשוב כאלו כל אחד ואחד קיים כל המצוות...ובלא"ה קשה לקיים הכל כידוע, והנה אמרו חז"ל בגמרא (ביצה טז.) אמר רשב"ג הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו, וע"י ברש"י ז"ל כי מתוך כך ידעו אביו ואמו שהוא אוהבם ותרבה חבה ורעות בישראל עיי"ש, הרי דע"י מתנות תתרבה האהבה ורעות וההתקשרות זל"ז, וכן אמרו חז"ל בע"ז שגזרו על פת עכו"ם משום דע"י שיאכלו פתם יבא להשתדך עמהם והיינו משום בנותיהם, והיינו ע"כ משום דע"י הפת תתקשר ביניהם אהבה וכו' ויבאו לשדך ויקחו בנותיהן, ומכ"ש יתקשרו במדה טובה ע"י מצות משלוח מנות איש לרעהו ותתרבה האהבה והאחדות בישראל, וכיון שתה"י אחדות בישראל יהיו יכולים לקיים כל התרי"ג מצות ע"י הערבות והאחדות".

"לכן נ"ל טעם נכון, דדוקא פורים משום שקבלו מחדש כל התורה ברצון, יאמרו איך אפשר לקיים כל התרי"ג מצות, לכן מיד צוה להם מרדכי שיקבלו עליהם ליתן משלוח מנות איש לרעהו, ותתרבה האהבה והאחדות בישראל ועי"ז יקיימו כל התרי"ג מצות, ושפיר דוקא בפורים יש להרבות במצות משלו"מ לזכר דע"י יקיימו כל המצות, וממילא תשפיע מצוה זו לכל השנה שתתרבה האהבה בישראל, ויתקשרו זה עם זה עם כל מיני דברים, וכן ע"י מתנות שיתן לחבירו גם בשאר ימות השנה או שתראה אהבתו בשאר אופנים, וא"כ כל השנה זמנו לשלוח מנות והיא מצוה תמידית".

"א"כ לפי זה דעיקר המתנות כדי שיתקשרו זה בזה ויוכל על ידי אופן זה לקיים כל המצות, א"כ בודאי יותר נכון ונחוץ להתקשר עם צדיקים מקיימי המצות וכ"ש עם רבו, לשלוח לו מתנות, דע"י יתקשר עצמו ויחשב לו כאלו גם הוא מקיים כל המצות...וא"כ מכל הנ"ל י"ל דבודאי נכון וכבוד ליתן לצדיק ולרבו משלוח מנות דזה דרך כבוד ומראה שרוצה לדבק עצמו אל רבו ולא כמו שיש תלמידים ששוכחים את היגיעות

שיגיע עמהם רבם, ואדרבה ע"י ששלוח מל"מ לרבו מקיים גם מצות לכבד את רבו חוץ ממצות משל"מ וכן לאביו".

[ואגב בענין נתינת משלו"מ לרבו, סיפר הרה"ק בעל חקל יצחק מספינקא זצ"ל רכ"ז: "פע"א בפורים אחר תפלת שחרית הלך אאמו"ר [הרה"ק בעל אמרי יוסף מספינקא זצ"ל] לחדר רבינו [הרה"ק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זצ"ל]...ודיבר רבינו עמו הרבה מכוונות פורים, ואח"כ סיפר לו [מהרי"א מזידיטשוב] שפעם אחת נודע לו שאין לרבו הגה"ק בעל עטרת צבי זצ"ל זי"ע געבעקס על פורים מחמת עניו ר"ל, והלך הוא וקנה צלוחית יי"ש ראָם ומיני מתיקה (לעקיד וכדומה), וכאשר הלך רבינו הגה"ק העטרת צבי לביתו אחר התפלה, הלך הוא והביא לו זאת לשם משלוח מנות והי' חשוב אצלו מאד מאד, ולקח רבינו העטרת צבי היי"ש ובירך ושתה, ונתן לו ג"כ לשתות ואמר לו לחיים, וברכו רבינו העטרת צבי בברכת 'לא ימושו מפין ומפי זרעך ומפי זרע עד עולם' עכדה"ק. ואח"כ לקח גם רבינו הק' מהרי"א זצ"ל כוס יין ונתן לאאמו"ר וברכו ג"פ בברכה זאת 'לא ימושו מפין ומפי זרעך ומפי זרע עד עולם', ואחר הנשואין שלי אמר לי כ"ק אאמו"ר שמוסר לי השפל ברכה זאת, אמנ כן יאמר ה"י].

לדינא: השולח מנות לרבו קיים המצוה בשלימות ויצא י"ח, ובנוסף לזה מקיים מצות ביכורים ומצות כבוד רבו וכו'.

בן לאביו / חתן לחותנו

[כמו בתלמיד לרב, כן יש להסתפק בבן ששולח לאביו וחתן ששולח לחותנו אם יוצאים בזה חובת משלוח מנות.

כתב בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהד"ת סימן ט): "וראיתי מה ששואל בענינו של יום, אם מותר ויוצא בו מצות משלוח מנות בבן לגבי אביו, דאפשר דאסור משום דכתיב "איש לרעהו", ומחזי דמשוי ליה כרעהו ופוגע בכבוד אביו. והביא עד"ז כמה הלכות דכתוב לענין כבוד אב ואם. והנה לא מצאתי כעת בתשובות בנידון זה רק כיו"ב לענין משלוח מנות לרבו, בתשו' מהרי"א

רכ"ב "ועי' בספר אזור אליהו ובשאר ספרים, דענין נתינת פדיון לצדיק ג"כ מהאי טעמא, כדי שעי"ז מתקשר נפשו עם הצדיק ואז יוכל הצדיק לעשות לו טובה וכו'".

רכ"ב בהקדמתו לס' אמרי יוסף מאמר הששי אות ב'.

אסאד סי' ר"ד דעמד השואל בסברא זו דמשוי רבו ליה כרעהו, והשיב לו כמה ראיות מהפוסקים ומדרשות דשפיר שייך רעהו, ואין זה בכלל זלזול כבוד ח"ו. והביא ג"כ מקרא דמשלי (כו, י) רעך ורע אביך וגו' שהביא מעב"ת. ומעתה הדברים נראין ק"ו, דהא קיימ"ל ביו"ד סי' רמ"ב (ס"א) דכבוד רבו קודם לכבוד אביו, רק אם אביו ג"כ חכם, עכ"פ לענין משלוח מנות יש ללמוד מזה לזה דאין במנות משום דכתיב רעהו שיהיה בזה איזה דבר נגד הכבוד".

ויש לציין למ"ש (פר' ראה יג, ז) "כי יסיתך וגו' או רעך אשר כנפשך" ופירש"י (בשם הספרי) "אשר כנפשך – זה אביך". הרי שקורא התורה לאביו ריע.

ואדרבה בשילוח לאב יש בזה משום מצות כיבוד אב ג"כ, וכמסופרי^{רכ} על הרה"ק בעל דבר חיים מנדבורנה זצ"ל שלאחר שעבר להתגורר בבני ברק בשנת תש"כ נהג לשלוח בכל שנה את משלוח מנות הראשון בפורים למרא דאתרא דבני ברק הגה"ח רבי יעקב לנדא זצ"ל, ולאחר שאביו הקדוש רבי איתמר זיע"א עלה לארץ הקודש בשנת תשכ"ט, שלח הרה"ק הדבר חיים כמה ימים לפני פורים שליח מיוחד להרב לנדא, ונפשו בשאלתו אם אינו מקפיד שאת משלוח מנות הראשון ישלח לאביו לקיים מצות כיבוד אב, הרב לנדא התפעל מגודל יראת שמים כזו, ואמר שלא זו בלבד שלא ידע כלל שהוא תמיד היה מקבל ראשון, אלא אף זו ששלח לבקש הסכמתו, אע"פ שהיה יכול לשלוח משלוח מנות ככל השנים מבלי להודיע שכבר לאביו שלח כזאת.

ומצינו שהיה בזה חילוקי מנהגים בין בעלזא ושינאווא, וכמו שסיפר הרה"ק רבי יעקב מפשעווארסק זצ"ל: פעם לפני פורים הלך הרה"צ רבי לייביש מטאמאשוב זצ"ל חתן הרה"ק רשי"ב מציעשינוב זצ"ל לבית חמיו, והיה מהרהר אם צריך לשלוח משלוח מנות לחותנו או לא, כשנכנס לחותנו אמר הגה"ק מציעשינוב להגבאי ר' אלטר געווירץ: "אגיד לך מה לייבוש חושב עכשיו, הוא מעיין אם צריך לשלוח מנות לחותנו", אמר ר' אלטר: "אם כך יגיד לו רבינו איך לעשות", השיב הרה"ק

מציעשינוב: "בבעלזא שלחו משלוח מנות לחותן, ובשינאווא לא". לבסוף שלח הרה"צ רבי לייביש, והגה"ק מציעשינוב נהנה מזה, כי הגם שנהג על פי מנהג שינאווא אבל בדברים הנוגעים להרבנית שהיתה בת הרה"ק מהר"י מבעלזא נהג מנהג בעלזא, (וכדוגמא בכריכת ההושענות כך את של עצמו ושל בנו הרה"ק רבי יחזקאל בערבה כמנהג שינאווא וההושענא של זוגתו ובנותיו בעלי לולב כמנהג בעלזא)^{רכה}.

והמשיך הרה"ק רבי יענקעלע וסיפר על עצמו: "יאך האב אויך מיטן שווער וועגן דעם", שחותני רוצה שאני אשלח לו משלוח מנות, ואני איני רוצה לשלוח. והסביר הרה"ק טעמו, מכיון שבשינאווא לא שלחו לחותן, "און א 'קום ועשה' אקעגן שינאווא האלט יאך נישט ביים טוען"^{רכה}.

ומאידך בחצה"ק בעלזא מצינו שכאשר הרה"צ האדמו"ר ממאקאווע זצ"ל חותן הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זצ"ל הגיע לפורים לת"א להסתופף בצל הקודש, נהג מהר"א מבעלזא זי"ע לשלוח משלוח מנות במיוחד אליו אל אכסנייתו^{רכה}.

לדינא: בן השולח לאביו משלוח מנות יצא ידי חובתו, ואף קיים גם מצות כיבוד אב ואם, וגדול זכותו.

רב לתלמיד / אב לבן

יש להסתפק גם כשרב שולח מנות לתלמידו ואב ששולח לבנו האם יוצא ידי חובתו, דאולי אין תלמידו ובנו בכלל 'רעהו'.

בספר תאוה לעינים (להג"ר שלמה אלגאזי זצ"ל) כתב על הגמ' בעובדא דר' אושעיא 'שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות וכו'', "פירוש רצה לומר לו דאע"ג דבקרא כתיב 'איש לרעהו' חברו כיוצא בו, אבל לא רב לתלמיד, אבל אתה 'קיימת בנו ומשלוח מנות' אע"פ שאתה רבינו".

וכבר כתבו הפוסקים ד'רעהו' אינו בא למעט רב ותלמיד, וכ"כ הרחיד"א בס' פתח עינים על הגמ' קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו כתב: "המפרשים פירשו דקרא כתיב איש לרעהו והכא ר'

^{רכד} בגליונות בית נדבורנה.

^{רכה} י"ג אורות בערכו עמ' שנט.

^{רכו} שיח יצחק – פשעווארסק עמ' קיז.

^{רכי} ביתו נאווה קודש, חודש אדר, עמ' ריב.

יהודה נשיאה גדול כבודו על ישראל ועל רבנן ור' הושעיא לגבי ידיה היה מחשיב עצמו קטן, עם כל זה יצא [רי"נ] י"ח, דכל דוכתא דכתיב רעהו ל"ש קטון ל"ש גדול, וז"ש קיימת בנו רבינו עם היות שאתה גדול ואני קטן קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות יצאת י"ח המצוה דרעהו לאו דוקא. [וכן הביא כלל זה בס' ברכי יוסף או"ח רכ"ה סק"א]. ונראה דה"ה לבנו.

וכ"כ הגאון מניזנוב ז"ל בשו"ת משכנות הרועים (סימן לה): "דהנה לכאורה י"ל כיון דבקרא כתיב ומשלוח מנות איש לרעהו א"כ החיוב דייקא בכה"ג אבל לא רב לתלמיד או להיפוך דאין זה בגדר רעהו, חברותא כלפי שמיא. אך האמת הוא דהרי מצינו דהקב"ה קורא לישראל אחים כמש"ה למען אחי ורעי, ורעך ורע אביך אל תעזוב דקאי על הקב"ה, וע"ע כתובות ע"ז דדרש הפסוק למס מרעהו חסד זה המונע תלמיד מלשמשו, לזה שלח לו אם אמנם דאת מגודל ענותנותך חשבת אותי כרע וכאח אבל האמת קיימת בנו רבינו אם אמנם שאתה בגדר רב למולי עכ"ז קיימת ומשלוח מנות איש לרעהו כנ"ל וא"ש".

והרה"ק מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל (שם) מעיר מזוית אחרת: "וגם ברב ששולח לתלמיד י"ל כיון שעיקר המצוה להרבות חיבה ורעות וגם שחבירו יחזיר וישלח לו, א"כ כיון שהתלמיד כשיחזור וישלח לו לא יקיים המצווה דהוי כמביא ביכורים, גם הרב כששולח לתלמיד לא קיים המצוה, ודו"ק היטב".

אב לבנו

אמנם לגבי שילוח לבנו כתב בס' אשל אברהם (בוטשאטש, מהדו"ת, תרצה): "אולי אינו יוצא ידי חובה במשלוח מנות לבניו הסמוכים על שלחנו. בשליחות לקטן...בסמוך על שולחן אביו י"ל שאביו אינו יוצא ידי חובה בכך כי מכל מקום קטן הוא. ובניו גדולים הסמוכים על שלחנו גם על פי חיוב בתנאי חתנות כנהוג, מכל מקום אם שולח מותריות שאינו בכלל חיוב מזונות המוטל עליו להם, י"ל שיוצא ידי חובה". (וע"ע בדברי רע"י שלזינגר לקמן).

וכדאי ללמוד דברים נוראים שכתב הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו יערות דבש (חלק ב דרוש ב): "הנה בכיבוד אב ואם אמרו חז"ל (קידושין לא:) אשרי מי שלא

חמאן, והיינו כי כבר אמרו (שם) כי אי אפשר לקיים מצות כיבוד כראוי, ולא יגיע אדם עד תכליתה בכל דקדוקיה, אמנם אם אין לו אב ואם, והוא מצטער על זה שאין לו אב ואם כדי לקיים מצות כיבוד, א"כ יש לו שכר מה' כאילו קיימה בתכלית הקיום ותכליתו של המצוה בלי חיסור כלל, לכך אמרו אשרי מי שלא חמאן. והנה כל כחו של עמלק מזרעו של עשו, הוא זכות של כיבוד אב ליצחק, שמאוד נהג בו כבוד כנודע, וא"כ מי שיבוא לבטל זכותו וכוחו, צריך שתהיה לו גם כן מצוה זו של כיבוד בלי פקפוק, ומי הוא זה גבר שיש בידו מצוה זו בשלימות, ומי הוא שחף מפשע ולא יהיה פוגם בכבוד אביו בכל דהוא, עד שבאתה הדסה אסתר שאין לה אב ואם כלל, והיא היתה תמיד מצטערת שלא היה סיפוק בידה לקיים מצות כיבוד, אם כן יחשב לה לצדקה כאילו קיימה אותה בתכלית השלימות, וא"כ יש בידה ג"כ מצות כיבוד לקום נגד זרעו של עשו, ולכך להכניע להמן – בנו של עשו שזכות כבוד בידו – הוצרך אסתר, שהיתה יתומה מאב ואם..."

וממשיך היערות דבש' לענין משלוח מנות לבנים: "והנה זו תוכחת מגולה בעו"ה כפרוץ ישראל בכיבוד אב ואם, אוי לנו, כי בעו"ה עולם הפוך, האבות מחנפים לבנים שלא יכעסו עליהם, ובימי פורים אלו, שראוי לנהוג בהם כיבוד למאד כמ"ש, כי זוהיא היתה ההצלה על ידי אסתר, ונהפך, אם לא ישלחו האבות לבנים מנות כפי הראוי, או שירבה לאחד וימעט לאחד, הלא יכעס על אביו ולא יבוא אליו, או יבוא בפנים זועפות וכדומה, אוי משבר בית ישראל, הלא הוקש כבודם לכבוד המקום, ואיך יפגעו בשביל העדר קצת ממוק".

[והרה"ק בעל אור מלא מקאסאן זצ"ל נהג לשלוח מנות לחתנו ושאר קרובים ומקורבים רכ"ח].

לשלוח תחלה לבנו/לתלמידו ואח"כ ישלחו חזרה

כתב הרה"ק השפת אמת זצ"ל בחידושו על הגמ' (מגילה ז:) רבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביו וכו', "משמע דבנו של רבה גופיה היה מרי, דאביו קרי ליה לרבה מר, ויש להוכיח מזה דהסדר הוא שישלח הגדול להקטן מקודם, והטעם דלא ליחשביה כמו רעהו וחבירו, רק כשהגדול שולח לו וחושבו לרעהו הדר משלח ליה איחו, דאל"כ מסתמא היה מרי בנו מקדים לשלוח

לאביו משום מצות כיבוד אב, אלא על כרחך צריך הגדול לשלוח קודם לקטן, ואח"כ ישלח הקטן לגדול".

וכן כתב גם הגאון רבי שלמה אלגאזי זצ"ל בספרו גופי הלכות על הגמ' קיימת בנו רבינו ומשלוח וכו', "יראה דסבירא ליה לר' אושעיא פירוש הכתוב כך, דקשה להו מאי איש, אי למעוטי אשה לא אפשר – דאשה חייבת לשלוח לאשה, אלא ודאי דהכי פירוש: אמר הכתוב כי אף מתורת דרך ארץ ומנהג העולם שהקטן שולח תחלה מתנה לגדול, כאן תקנו – כדי שיהיה שמחה יותר – שישלח הגדול שהוא 'איש לרעהו' כל איש חשוב הוא כדי שיהיה שמח הקטן, זהו 'קיימת בנו' שאני קטן 'ומשלח' זה 'מנות איש לרעהו' רכט".

ובשורש הדבר מצינו בדברי הגה"ק הרב חיד"א זצ"ל בס' רוח חיים (דרוש י"ז לפר' זכור) וז"ל: "...וטעם הדבר [של מצות משלוח מנות] לפי הפשט לרמוז האחדות, והיו לאחדים איש לרעהו שוים, דגם הגדול ליהודים ראש בני צריך לשלוח מנות לקטן ממנו, וזה מורה ענוה ואהבה".

"ובזה אפשר לפרש מ"ש ר' יהודה נשיאה שלח ליה לר' הושעיא אטמא דעגלא תלתא ותלתא גרבי דחמרא שלח ליה קיימת בנו רבינו משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים... וכפי מה שכתבנו שעיקר הטעם למשלוח מנות להורות האחדות ואהבה לאפוקי המן הרשע שאמר ישנו עם אחד מפורד ומפורד, ועתה בידו הגדולה לעשות נסים ונפלאות צריך להורות האחדות לשלוח מנות איש לרעהו ואפילו גדול לקטן, ולהורות על זה האחדות, כי זה כל פרי משלוח מנות, וא"כ כששולח מנות לאיש השווה לו במעלה ואהבו כנפשו ודאי יצא י"ח, אבל מי שמקיים המצוה כתקונה הוא שולח לקטן ממנו ובזה מורה ענוה ואהבה".

"ולכן ר' יהודה נשיאה גדול ליהודים שלח לר' הושעיא שהיה קטן ממנו קיים המצוה שבפנים, וז"ש לו 'קיימת בנו רבינו משלוח מנות איש לרעהו' כי רוב המשלחים הם שולחים לרעיהם וחבריהם השוים במעלה ואין זה

מצוה מן המובחר אבל קיים המצוה כתיקונה מן המובחר כי גדול כבודו ואני קטן, דקיימת בנו כדינו משלוח מנות איש לרעהו". ע"כ דברי הרחיד"א.

והכי היה נהוג אצל הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זצ"ל בפורים שהוא שלח תחילה משלוח מנות לכל הצאצאים והנכדים, ורק לאחר מכן שלחו הם משלוח מנות אליו דייקא, וסדר זה הונהג בבעלזא מידי שנה"ל.

לדינא: רב ששולח מנות לתלמידו יצא ידי חובתו, (ואב ששולח לבנו הסמוך על שולחנו צ"ע אי י"ח), ואמרו צדיקים כי בפורים נכון שהגדול ישלח תחלה לקטן הימנו.

לאדם חשוב אי יוצא גם המקבל בהנאה שמקבל ממנו

יש להסתפק, בשולח מנות לאדם חשוב, אם האדם החשוב יוצא בזה שניתנה לו גם חובת עצמו של משלוח מנות, כמו שמצינו לענין קידושין (קידושין ז:). דבאדם חשוב מהני בנתנה היא לו, שניתנה לאדם חשוב הוא אצל הנותן כקבלה, בהנאה שהאדם החשוב מקבל ממנה, ויש להסתפק אם מהני זה לענין משלוח מנות.

בספר חידושי מהר"א (להג"ר אליעזר אויערבאך ז"ל מקאליש, דיני משלוח מנות סימן ב) מביא דברי הגמרא על אב"י בר אבין ורבי חנינא בר אבין דהוו מחלפי סעודתייהו להדדי, ופירוש רש"י ז"ל: זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חבירו עמו. וקושיית הב"י דאם כן השני לא קיים מצות משלוח מנות.

וכותב הג"ר אליעזר: "ולענ"ד יש לומר, לפי מה דמבואר פרק קמא דקידושין (ז:) וכן קיימא לן (ש"ע אבה"ע כו, ט) דבאדם חשוב כשנותן לו שוה פרוטה הוא ליה כאלו קיבל מהמקבל שוה פרוטה, ומהני לקנות בקידושין, ומקח וממכר. ולפי זה יש לומר גם במשלוח מנות, כששלח לאדם חשוב יצא המקבל בהאי הנאה דמקבל מיניה".

רכט ומוסיף: או יראה עם מה שכתב רש"י ז"ל הדר שדר לא גרסינן הכא, משמע דר' אושעיא לא הדר שדר ליה, זהו 'אתה קיימת בנו' כלומר ואנחנו אין לנו דבר חשוב לשלוח.
ר"ל ביתו נאווה קודש, חודש אדר, עמ' רכג.

ומסופר שם: והנה הרה"ק מסקווירא זצ"ל בפורים שנת תרפ"ה - שהיה אז כמה ימים בלבד לאחר נישואיו ביום ב' אדר - ומכיון שלא ידע ולא שמע עדיין מנהג וסדר זה, הקדים אפוא ושלח תחילה משלוח מנות והביא אל זקינו מהרי"ד צוק"ל, הגיב אליו זקינו הקדוש בחיבה: "הא, האסט מיר אויסגעכאפט?! האסט מיר אויסגעכאפט?!".

ומוסיף: "ואף דבעי מידי דאכילה ושתייה דוקא, והנאה זו מלתא אחריתא היא. מכל מקום, הא על ידי מידי דאכילה ושתייה בא לו ההנאה, שפיר דמי, כמ"ש תוספת (ב"מ פד) ללוי דאמר בכליו של מקנה בהאי הנאה דקא מקבל מיניה, אף דהנאה זו לאו כלי הוא, ואנן כלי בעינן, מ"מ כיון דע"י הכלי בא לו מהני ע"ש... [הכא נמין] כיון דעל ידי מידי דאכילה בא לו, יצא, וקרינן ביה 'משלוח מנות' י"ל. ולפי זה הוא הדין באדם חשוב באופן הנ"ל יצא. ואף דברבי חנינא בר אבין הנאה זו לאו על ידי שלוחו הוא, מכל מקום כל שכן כשמתהני ליה בעצמו, דיצא... והא דמרי בר מר הדר שלח ליה לרבה, י"ל דמרי מגודל ענותנותו עשה כן, אבל מדינא לא היה צריך לחזור ולשלוח לו, כמו דעבדו אביי ורבי חנינא בר אבין, דלא שלחו בחזרה חד לחבריה. ומשום דבאדם חשוב בהאי הנאה דקא מקבל מיניה יצא, כאלו שלח לו גם הוא".

והג"ר אליעזר דייטש ז"ל מבאניהאד בספרו חלקת השדה (סימן ב) מסתפק בזה, וכותב: "והנה בתחלת העיון היה נראה לי דלא דמי, דבשלמא לענין קידושין הוי העיקר שיגיע לה הנאה שוה פרוטה, דהא מהאי טעמא אם אמרו לה הילך מנה ותקדש לפלוני נמי מהני, והלכך כיון דשוה לה שוה פרוטה מה שאדם חשוב מקבל ממנה מתנה, הוי מקודשת. מה שאין כן במשלוח מנות, אף על גב דאצל הנותן מיחשב כקבלה, מכל מקום אצל המקבל לא נחשב לנתינה, ואם כן לא גביה

מידי, ולא יצא, דמסתברא אם אדם אחד נתן משלוח מנות לחבירו ואמר לו הילך מנה עבור ראובן, דראובן לא יצא בזה מה שחבירו נתן עבורו".

אמנם אח"כ כותב החלקת השדה בארוכה ע"פ היסוד שהציב על מה שכתב הרמ"א דאם מחל לו יצא, דהעיקר היא הראות אהבה וחובה, ולפ"ז: "באדם חשוב שמקבל מתנה, ולולא המצוה דאהבה ידידות לא היה מקבל מתנה כזו, או אולי לא היה מקבל שום מתנה, ורק עכשיו מפני חיבוב המצוה נחשב היה בעיניו, וחבת הקודש קדושת המצוה מכשרתו לקבל ממנו. ואם כן, בזה שמקבל, מראה לו אהבה וידידות, וכבר נתקיים עיקר תכלית כוונת המצוה, שהיה לעשות שלום בין ישראל, בין איש לרעהו, ושפיר יצא בזה האדם חשוב" רלב.

אך בספר ילקוט הגרשוני (סימן תרצה אות ו) הביא דברי החלקת השדה הנ"ל, וכתב על זה: "אמנם, לפמש"ל בשם הריטב"א דלענין משלוח מנות בעינן מנה יפה וחשובה, יותר משוה פרוטה, אם כן אין ראיה כלל מקידושין לכאן. דהתם, אם האדם חשוב מקבל ממנה מתנה, יש לה הנאה לכל הפחות בשוה פרוטה, ובקידושין מהני זה. אבל כאן לענין משלוח מנות, דבעינן מנה יפה וחשובה, יותר משוה פרוטה, זה לא מוכח בשום מקום, דהנאה זו, שמקבל האדם חשוב מתנה ממנו, שוה יותר מפרוטה".

רלא אמנם בשו"ת חשבה לטובה (סימן ד) הקשה עליו הרה"צ מאלכסנדר: "במחכ"ת, אין הענין דומה, דהתם בכלי אמרינן שפיר דהנאה הבאה מכלי יהיה ככלי, וה"נ באוכל י"ל דהנאה הבא מאוכל יהיה נקרא בשם אוכל. אבל מה הועיל בזה בשלוח מנות, דעדיין אין זה מספיק מה דנקרא בשם אוכל, דבעי דווקא ראוי לאכילה שיהיו מבושלים כמ"ש במג"א שם, וא"כ נהי דראוי ליהנות, אבל מ"מ אינו ראוי לאכילה. הגע עצמך, וכי יעלה על הדעת דהנאה מאוכל הוי כאוכל ממש, והרי כמה איסורי תורה דאסור באכילה ולא בהנאה, ומי הוא שיגיד דאסור ליהנות מאוכל מטעם דהנאה מאכילה ושתייה הוי כמידי דאכילה שיהיה נחשב כאוכל ממש...".

והג"ר חיים פינחס שיינברג ז"ל בספר משמרת חיים (פורים אות ד) מאריך בזה בשלשה אופנים לחלק דאין הנידון דומה לראיה: "א) דגבי חליפין לא בעינן כלי ממש, אלא הנאת הכלי, ובאדם חשוב כיון דההנאה באה מהכלי, חשוב כהנאת כלי וחשוב כליו של מקנה. משא"כ גבי משלוח מנות לא בעינן הנאת מנות, אלא מנות ממש, וכיון דלא שלח לו מנות ממש אלא נתן לו הנאה של אדם חשוב שבאה מהמנות, לא יצא ידי משלוח מנות".

"ב) עוד נראה, דהנאה של אדם חשוב גבי משלוח מנות לא חשוב שתי הנאות של שני הדברים ששלח, אלא הנאה כוללת שקיבל ממנו האדם חשוב, וא"כ גבי מצות משלוח מנות שבעינן שיקבל ממנו שתי הנאות נפרדות של שתי מתנות לא יצא עם הנאת אדם חשוב, דזה הנאה אחד על כללות הענין שקיבל ממנו המתנות. משא"כ גבי חליפין דאין ענין של שתי כלים, פשיטא דמהני הנאת אדם חשוב".

"ג) ועוד נראה לחלק, דגבי אדם חשוב, אין הביאור דהאדם חשוב נותן הנאה לנותן מתנה, דהוא אינו עושה כלום, וממילא לא קרי שנותן כלום, אלא שהנותן מתנה מקבל הנאה על ידו. וגבי חליפין או בקידושין סגי בזה שהוא מקבל הנאה על ידו, אף דהוא לא נתנו, דעיקר הכוונה שיזכה המקבל בדבר, ולכן מהני הנאת אדם חשוב. משא"כ גבי מצות משלוח מנות דעיקר הכוונה שישלח המנות, ואם אינו שולחו אף שחבירו קיבל על ידו לא מהני, דאכתי לא שלחו. וראיה לדבר מהא דפסק הרמ"א שם דאף דלא קיבלו חבירו מ"מ ידי משלוח מנות יצא. וממילא לא מהני הנאת אדם חשוב לצאת ידי מצות משלוח מנות כיון דהוא לא שלחו".

רלב ומסיים את התשובה: "הנלענ"ד כתבתי, בעתו ובזמנו, זמן שמחה ומשתה ליהודים, כאור בוקר ליום א' י"ד אדר פורים דהאי שתא תרמ"ב לבריאת עולם, ולפרט ב"ו יזכ"ו לר"ב שמח"ה. פה האנאנשאוויתין".

ומוסיף עוד: "אבל בר מן דין נלע"ד פשוט דלא יצא בזה, דהא במשלוח מנות בעינן שתי מנות לאיש אחד, וא"כ באדם חשוב אע"ג דיש הנאה לנותן במה שמקבל ממנו האדם חשוב מתנה, מכל מקום הנאה זו לא נחשב רק למנה אחת, אבל במשלוח מנות שתי מנות בעינן, ואם כן פשיטא דלא יצא האדם חשוב ידי משלוח מנות בזה רל"ג.

ומרמזה הילקוט הגרשוני באופן נפלא: "ונלענ"ד, דמדוייק בזה לשון הפסוק 'משלוח מנות איש לרעהו', דלכאורה תיבת 'איש' מיותר, ולהנ"ל אתי שפיר, דידוע ד'איש' מורה על אדם חשוב, וכמבואר ג"כ לעיל על מאמר שתי מנות לאיש אחד, והנה היה הוי אמינא דאדם חשוב לא צריך לשלוח מנות, דבמה שמקבל מתנה כבר נחשב כאלו נותן, לכך קא משמע לן קרא 'משלוח מנות איש', שאפילו האדם חשוב שנקרא 'איש', גם כן צריך לשלוח מנות, ואתי שפיר".

וממש כדבריו כתב הגה"ק בעל יוגד יעקב מפאפא זצ"ל (ויג"י פורים מאמר צהלה ושמחה אות כה): "ומשלוח מנות איש לרעהו – יש לדייק דהאי 'איש' מיותר, דהוי סגי למימר 'משלוח מנות לרעהו'. ונראה בס"ד על פי מה שראיתי חקירה, אם יוצאין משלוח מנות באדם חשוב שקיבל מתנה, דהוי כנתינה, כדקיי"ל לענין קידושין דאדם חשוב שקיבל מתנה מאשה מקודשת, דההוא הנאה דקיבל מתנה חשוב כנתינה עיי"ש. וידוע ד'איש' לשון חשיבות. על כן קא משמע לן קרא 'משלוח מנות איש לרעהו', דגם מי שהוא אדם חשוב, צריך לשלוח, ולא סגי אם מקבל מנות, וק"ל".

ומוסיף הוגד יעקב: "ובזה יובן בס"ד הא דאמרין בפרק קמא דמגילה: ר"י נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמרא, שלח ליה, קיימת בנו רבינו 'משלוח מנות איש לרעהו' כו'. וכבר תמהו מאי קמ"ל בזה. ולהנ"ל יש לומר, דרבי יהודה נשיאה הראה בזה, דגם אדם חשוב צריך לשלוח, ולא סגי במה דמקבל. על כן שפיר שלח לו: קיימת בנו רבינו דייקא, אף שאתה רבינו, מכל מקום קיימת בנו

זמשלוח מנות איש לרעהו, 'איש' דייקא. וא"ש בס"ד".

לדינא: אין יוצאים מצות משלוח מנות בזה שהנאהו לחבירו שמקבל ממנו מנותיו.

לאשתו

יש להסתפק בבעל ששולח מנות לאשתו האם יצא י"ח, או דילמא י"ל דאשתו כגופו ולא י"ח.

בשו"ת רבי עקיבה יוסף (או"ח ח"ב סימן תסו) מביא: "נשאלתי ממור"ר חכם רבי אהרן פרערעא בעמח"ס תולדות אהרן ומשה זצ"ל אם בן כפר שאין לו למי לשלוח משלוח מנות אם יוצא בשולח לאשתו. ולכאורה לא יצא, מפני שאשתו כגופו. אמנם מחותני מוהר"ר ר' זלמן הי"ו ב"ר נחום ז"ל השיב שיכול ליתן על מנת שאין לבעלה רשות בה, ואז יכולה אח"כ לחזור ולשלוח לו אותם המנות ותצא ידי חובתה, ודפח"ח".

"אמנם נסתפקתי עוד, כיון דבמשלוח מנות כתיב 'לרעהו' ואולי זה לא שייך באשה. זה אינו, דהא דרשו חז"ל בגיטין דף צ' שאסור לישב עם אשתו בדעתו לגרשה שנאמר (משלי ג, כט) אל תחרוש על רעך רעה, א"כ מבואר דגם אשה נקרא בכלל רעך. והשואל הנ"ל הביא ג"כ אח"כ ראייה, מהא דאיתא בפ"ב דקידושין דאמרין אסור לקדש אשה עד שיראנה שמא ימצא פגם והתורה אמרה ואהבת לרעך כמוך, הרי שגם אשה נקרא רעהו".

"לפי זה יצא לנו, שכל בן כפר שאין לו למי לשלוח, יכול לשלוח לאשתו, וכן יכול לשלוח לבנו הגדול אפילו סמוך על שולחנו, וקל וחומר אם אינו סמוך על שולחנו... אך יש ספק כיון דאשתו כגופו וידה כידו אין יוצא ידי חובתו, נ"ל דמ"מ יכול לתת לה על מנת שאין לבעליך רשות בה ובידו לסלק עצמו".

והגאון האדר"ת זצ"ל כותב רל"ד: "לענ"ד נראה דאם אין לו למי לשלוח – ישלח לאשתו, דג"כ נקראת ריעו

^{רל"ג} ושם (אות יא) מוסיף הג"ר גרשון שטערן ז"ל לעורר עוד על דברי החלקת השדה ע"פ מ"ש הפוסקים ד'מנות' היינו מאכלים מבושלים וכו': "ולפי המבואר כאן, בעינן שיהיו המנות דברים הראויים לאכילה דוקא. אם כן, האי הנאה דקא מקבל וכו', לא הוי דבר הראוי לאכילה, והיאך יצא האדם חשוב בזה ידי חובת משלוח מנות. ואם תאמר לא צריך לשלוח מנות כלל, אלא כיון שמראה לו אהבה וידידות כבר נתקיים תכלית כוונת המצוה, וכדמסיק בתשובה הנ"ל. אם כן, שנים המחבקים ומנשקים זה את זה, נמי יוצאים בזה ידי חובת משלוח מנות, אתמהא. אלא וודאי, משלוח מנות דוקא בעינן, ולא סגי בלאו הכי, וזה ברור".
^{רל"ד} בחידושיו שנדפסו בקובץ מקבציאל גליון ל.

כמש"כ (מלאכי ב, יד) חברתך ואשת בריתך, ויקנה לה על מנת שלא תהא לו רשות במתנתו^{רלה}.

ובשו"ת משנת יוסף (ח"ט סימן ק"פ) כתב: "[הנה] האיש חייב בלא"ה לזון את אשתו ולתת לה סעודת פורים כפי יכולתו, ואם שולח לה שתי מנות בשר או מאכלים אין זה נחשב למשלו"מ אלא לחיובו לזונה דבר יום ביומו, בחול ושבת ובכל יו"ט. ויכול להוסיף לה רק מיני מגדים נוספים לסעודה וכמ"ש [הפוסקים] שהמנהג היום לשלוח מיני מתיקה עיי"ש, ור"ל שזה שייך ג"כ לסעודה ואפילו אחרי הסעודה או לפניו לטעום דבר הערב לחיך. וזה א"ש לשני הטעמים הנ"ל הן להרווחה לסעודה ולמיני מגדים, והן לאחזה וריעות, דהגם שתמיד צריך לכבד אשתו מ"מ בפורים יוסיף לה כבוד וריעות, שתשמח ביותר שבעלה נותן דעתו לתת לה משלו"מ יפה. והאמנם דקיי"ל לגבי עדות דאשתו כגופו (ראה שו"ע חו"מ לג, א) זה רק לענין קורבה לעדות וכיו"ב, אבל למשלו"מ כמו ששני אחים פסולים לעדות אבל כשרים ועדיפים למשלו"מ, כן האיש ואשתו."

לדינא: אם אין לו למי לשלוח ישלח לאשתו ויצא י"ח, ויוסיף בה דברי חידוש, ויתננה לה ע"מ שאין לו רשות בה.

לאחיו או לאחותו

יש להסתפק מה הדין בשילוח מנות לאחיו או לאחותו.

וכתב הגה"צ רבי משה הלברשטאם זצ"ל בפנקס כתביו^{רלו} דלכאורה דבר זה תלוי בפלוגת התרוה"ד והמה"ל, דלדעת המנה"ל לא מהני, דבעינן לשלוח דוקא לרעיו וידידיו בכדי להרבות ריעות, אך לדעת התרוה"ד מהני, דהרי הו"ל צורך סעודה, ושפיר דמי.

והעלה הגר"מ דמועיל לשלוח לאחיו [וכן נראה דגם באחיו יש ענין להרבות ריעות, וד"ל], והביא ראיה מפורשת מהא דאיתא בגמרא דאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין מחלפי סעודתא להדדי, ובפשטות אחים היו, וכיון שכן מוכח דשפיר יוצאים יד"ח במשלוח מנות לאחיו.

[וכן מסופר על החזון איש^{רלו} שבימי שבתו בוויילנא היה החזון איש טורח ביום הפורים לבא ממרחק לבית אחיו הגדול הג"ר מאיר קרליץ זצ"ל, כשבדיו משלוח מנות לאחיו הבכור. וכאשר היה קרב ובא סמוך לבית אחיו היה חובש את כובעו בהיפוך כדי להרבות שמחה...].

אכן לגבי אחותו יש להסתפק כמ"ש בשו"ת הרד"ד (ח"א סימן מז) בתו"ד: "יש לפקפק כיון דכתיב איש לרעהו משמע ולא לאשה, דכה"ג מצינו בקרא (שמות י"א ב') וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה משמע דרעהו היינו איש כמותו, א"כ י"ל דמה"ט אין לשלוח רק איש לאיש ואשה לאשה... וא"כ אפשר דבאחותו נמי אין [לאחיה] לשלוח [לה], ועכ"פ מיושב קו' הפר"ח דלהכי כתיב איש לרעהו דקפיד דוקא איש לאיש, וגם אם נימא בטעם הרמ"א משום דלא פלוג עשו שלא תשלח אשה לאיש אטו איש לאשה, וא"כ ה"ה דלא חילקו בין קרובות לשאר נשים, ודא צריכא רבה". ומסיק: "אבל בשעת הדחק [שאינו לו למי לשלוח] נ"ל דיוצא בזה, דבש"ע רק אלכתחלה נאמר".

ובשו"ת רבי עקיבה יוסף (שם) כותב: "ולכאורה ממה דאיתא ברמ"א דאשה תשלח לאשה ואיש לאיש אבל לא בהיפך שלא יבא איש לשלוח לאלמנה ויבוא לידי ספק קידושין מכלל דאי ליכא ספק קידושין יכולים לשלוח איש לאשה וגם זה בכלל רעהו דגם הם היו באותו הנס, ולפי"ז אם שולח לאמו ואחותו דאין לחוש בזה לחשש קידושין יוצא בזה ידי חובתו, ונראה דה"ה אם לבנה ואח לאחיו אע"פ דלאו בכלל רעהו יוצא, וגם בקרוביו איכא שמחה".

לדינא: בשולח מנות לאחיו יוצא ידי חובתו לכ"ע, וכששלח לאחותו בשעת הדחק ג"כ י"ח.

לקטן

יש להסתפק אי יוצא ידי חובתו של מצות משלוח מנות אם יתן לקטן, או דילמא 'לרעהו' משמע דווקא לגדול כמוהו.

בשאלה זו דן בארוכה בס' אגורה באהלך (דף כ) וכותב דאף שבמתנות כהונה י"ח בנותן לקטן מ"מ בנידון

^{רלה} ומוסיף: "וכשאין לו כלל למי, נראה לי בכדי שלא יבטל מן המצוה יפריש לצדקה או לדבר מצוה ויקויים בו ג"כ קצת רמז למצוה זו, עי' רש"י שבת ל"א א', ודוק".

^{רלו} מובא בס' הליכות משה – פורים, עמ' פה אות ה.

^{רלו} בספר עמודי שש – קרליץ, עמ' 55, מפי אחת הבנות.

דין נראה דאינו מועיל...[דכתיב איש לרעהו, שיהא המקבל ריע לו, ואי לא הוי בר דעת האריך יהיה ריע הנשלח למשלח, וצריך שיהיה רעהו, ונמצא תלוי בדעת הנשלח לו], ודין זה תלוי לפי הענין, משא"כ כ"ד מתנות כהונה, ואף דבכל הש"ס כולה מרעהו ממעט גוים והקדש ולא קטן, כל הש"ס מלא מזה [הכלל דאמרין] 'הכא מעניינא דקרא והכא מעניינא דקרא', וחד מינייהו ביומא דף ס"ג ע"ב יע"ש, וזהכא מעניינא דקרא למעט קטן דאינו בכלל רעהו[רלח].

ובאשל אברהם (בוטשאטש, מהדו"ת, תרצה) נסתפק בזה: "בשליחות לקטן אולי אינו יוצא ידי חובה דכתיב 'איש לרעהו' דהיינו כוותיה איש שמורה גדול, ואולי מופלא סמוך לאיש [מגיל י"ב שנה] הוה ליה בכך כאיש".

וכן בשו"ת משפטיך ליעקב (או"ח סי' סא) כתב: "נסתפקתי אם שולח מנות לקטן אם יצא ידי"ח דכתיב 'איש לרעהו' יש לומר דרעהו דומיא דאיש דהוא גדול, ואף דלגבי נגיחה לא ממעטינן בנגח שור של קטן, מ"מ יש לחלק, דבשלמא לענין ממונא הב"ד אבוהון של יתומים או האפטרופוס ושפיר קרינן רעהו, משא"כ לענין משלוח מנות לא שייך זה כמובן, וצע"ק כעת".

וכ"כ בספר תקון משה (לפורים, הלכה למשה): "צ"ע אי יוצא במשלוח מנות ומתנות לאביונים כשנותן לקטן, והנה במתנות לאביונים ודאי יוצא בנותן לקטן ר"ל, אבל במשלוח מנות דעיקר משום הסעודה י"ל דבעי דוקא גברא דבר חיובא בסעודה הוי ולא קטן, ואפי' הגיע לחינוך מ"מ הוי תרתי דרבנן כמובא בברכות דף מ"ח לענין להציא אחרים ידי חובתן דתרתי דרבנן לא מצי מפיק חד דרבנן – הא מסברא, ואבע"א קרא דכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו רעהו כמותו דומי דאיש למעוטי קטן, וצ"ע".

וגם הגאון רבי ישכר בעריש גרובארט ז"ל אבד"ק בענדין דן בזה^{רמ}: "הנה ביבמות צ"ט: עשרה אין חולקים להם תרומה חרש שוטה וקטן, וקאמר עלה משום דלאו בני דעה נינהו, ופירש"י דהוי זילותא, אבל בבית חולקים להם, ובתוס' כתבו דאם יכולים לישא את כפיהו חולקים להם. ועי' פרק לולב הגזול דף מ"ב ע"א

מחולקים שם ג"כ רש"י ותוס' בקטן היודע לישא את כפיו מה פירושו. וא"כ כיון דיוצא ידי נתינה דאורייתא כשנותן לקטן עאכ"כ דמקיים מצוה דרבנן בנתינה לקטן. והנה יש קצת לחלק ולומר דאף לרש"י סוכה מ"ו: דדעת אחרת מקנה אותן אינו אלא דרבנן, מ"מ בדבר שהוא שלו הוי דאורייתא ואסור לגזלו מדאורייתא, א"כ ודאי דתרומה כיון דמחלק גבוה זכי הוי נתינה דאורייתא ויוצא ידי מצותו, משא"כ במצות משלוח מנות כיון דמרצונו נותן לו יש לומר דכי תקינו רבנן כעין דאורייתא תיקון אבל לא מי שאין לו יד מדאורייתא לא תקנו לשלוח לו. ובפשוט קרוב יותר לומר דמהני בדרבנן מה שתקנו לו זכי ומהני קנין דרבנן למצוה דרבנן".

ולהלכה כתב בספר בן איש חי (בהל' פורים בפר' תצוה אות טו): "ומשלוח מנות צריך לשלוח לגדול [ולא לקטן], אבל מתנות לאביונים אפילו נתן לקטן יצא". וכן אמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאין לשלוח מנות לקטן, דכתיב רעהו דמשמע גדולרמא.

וכן כתב בשו"ת יד סופר (סימן כג): "י"ל לענ"ד, דלתה"ד, דהטעם של משלוח מנות הוא כדי שיהיה הרוחה לבעלי שמחות אולי לא יספיק לו סעודתו, אם שולח מנות לקטן נמי יוצא דהא ע"י ששלח מנות יש הרוחה, ולא דייקנין מלשון איש לרעהו למעט קטן. אבל לטעם המנות הלוי דמשלוח מנות איתקן למען הרבות השלום והריעות, והיות דאין דרך של איש לעשות ריעות עם קטן, לכן צריך שישלח לגדול דייקא דקרינן ביה איש לרעהו, ואם שלח לקטן לא יצא, ויש לפלפל בזה, והנלענ"ד כתבת".

אמנם בנו בשו"ת דברי סופר (סימן ז') מביא דברי אביו בעל יד סופר ומאריך בזה, וכותב בתו"ד: "וממה שאיתא בגמ' ביצה (טו.) אמר רשב"ג הנותן פת לתינוק צדיק להודיע לאמו ופרש"י שמתוך כך ידעו אביו ואמו שהוא אוהבם ותרבה חבה וריעות בישראל, אין להוכיח שלקטן עצמו אין ענין להרבות ריעות ולכן צריך להודיע לאמו, שהתם איירי בתינוק צעיר מאד, כמבואר שם בגמ' דמודיעו ע"י ששייף ליה משחא ומלי

^{רלח} ופלא שבספר עיקרי הד"ט הביא רק תחלת דבריו וכתב שדעתו שיוצאים בקטן, ואולי הטעות בידי.

^{רלט} ראה בס' אגורה באהלך שם שגם במתנות לאביונים י"ל דאין יוצאים בקטן.

^{רמ} בתשובה הנדפסה בסו"ס תהלה ליונה על מס' מגילה (עמ' תסג) מתוך כת"י.

^{רמא} שאלת רב ח"ב קו"א עמ' שצב.

ליה כוחלא ובתינוק כזה ודאי לא שייך להרבות ריעות, ובלא"ה גם אם נימא דשייך ביה ריעות מ"מ צריך להודיעו כדי להרבות עוד ריעות. ברם לפי"ז היה מן הסברא לומר דכשנותן משלוח מנות לקטן ומודיע זאת לאביו, יצא ידי מצות משלוח מנות, דגם אם נימא דאין דרך של איש לעשות ריעות עם הקטן מ"מ הרי כשנודע לאביו שנתן משלוח מנות לבנו ג"כ מרבה חבה וריעות כדחזינן בהנותן פת לתינוק". אמנם אחרי כן כותב ע"פ דברי הפוסקים שיו"ח בשילוח מנות לרבו: "א"כ גם קטן בכלל רעהו, הרי גם על קטן נאמר לאו דלא תעמוד על דם רעך וכדומה, וממילא השולח לו מנות יצא ידי המצוה".

וכ"נ דעת קדשו של הגה"ק הרחיד"א זצ"ל כמ"ש בס' פתח עינים (כנ"ל) "דכל דוכתא דכתיב רעהו ל"ש קטן ל"ש גדולרמב"ם. וכן דעת בעל ערוך השלחן (תרצה, יח) כמו שכתב: "ויש להסתפק אם שלח לקטן אם יצא, ונלע"ד שיצא, דהא לרעהו כתיב, וגם קטן בכלל, כדמוכח מקרא דכי יגוף שור איש את שור רעהו והנוגח שור של קטן חייב".

ובספר צמח יהודה (ח"ג סימן רכה) הקשה על ראיית בעל ערוך השלחן וכתב: "וזו אינה ראייה לע"ד, שור איש איננו בא למעט שור של קטן מפני שלא מדובר במצוה שמוטלת על איש במובן אישיות אלא סתם נקט קרא 'שור איש' של מאן דהוא ודברה תורה כאן בלשון בני אדם לכן גם 'שור רעהו' איננו במשמע למעט קמן משא"כ בנ"ד דמדובר במצוה שמוטלת על איש שהוא בר מצוה ובר חיובא ובעלמא איש ממעט קמן וה"נ נימא בוודאי כן, ולכן 'רעהו' של האיש איננו קטן ופשוט".

אמנם אח"כ כותב הצמח יהודה: "ולענ"ד נראה כוונתה דבעל ערוך השלחן ומטעם אחר, דבמצות קריאת המגילה חייב קטן משום חינוך, וכפי שמובן מהמשנה והגמ' (מגילה יט:) וכן הוא בשו"ע (ר"ס תרפ"ט) שכתוב להדיא ז' מחנכים את הקטנים לקרותה, ובודאי שלא רק במצוות קריאת המגילה מחנכים כי אם גם בשאר מצוות היום כולל משלוח מנות, לכן מדרבנן הקטנים חייבים, ואיש דכתיב במשלוח מנות ברור שבא למעט קמן ממצוה שמדברי קבלה, אבל עכ"פ נשאר לו הדין

לחייב ממצות חינוך, ולשיטת התוס' (ברכות מה:) החיוב רמי על הקטן עצמו ולכן מוציא את אביו כשאכל רק בזית, ודלא כשיטת רש"י שם שהחיוב לחינוך רמי רק על האב ולא על הבן וע"ש, וא"כ צריך לחנך קטן גם לשלוח מנות וגם לקבל משלוח מנות... וכיון שמכשירים בדיעבד בשעת הדחק קטן [לקרוא את המגילה] הרי שהוא נחשב בר חיובא למגילה, וה"ה למשלוח מנות נחשב כבר חיובא עכ"פ בדיעבד... וברור לפ"ז שאם שולחים אליו מנות בתור בר חיובא יוצאים י"ח. ומה שכתוב 'איש לרעהו' דבר הכתוב בלשון בני אדם ולא בא למעט קטן".

וגם הג"ר חיים קניבסקי זצ"ל אמר דמסתבר דיוצא כששולח לקטן רמב"ם.

וראה בספר היכלי שן (להג"ר שלום דוב בער הערנואהן ז"ל אבד"ק קלעצק, תליתאי סימן י) שכתב לענין קטנים אם מחוייב האב לשמחם בפורים במשתה ושמחה: "מסתברא דמחוייב, ועדיף נמי מיו"ט ומשום שאף הם היו באותו הנס ולא מיבעי קטנים שחייבין בחינוך בקריאת מגילה דודאי חייבין... אלא אפילו קטנים שלא הגיעו לחינוך דליתנהו בזכירה דאינם יכולים לקרות וגם אינם מבינים הקריאה מ"מ בעשייה דהמה יכולים ומבינים כמה דבסיס תבשילא דכל חיך אוכל יטעם לו חייב האב לחנכם דהיו בכלל דקימו וקבלו עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם משום שהיו באותו הנס דלהשמיד ולהרוג... וזהו דקאמר רבא וחייב אינש לבסומי – כלומר לשמח ב"ב במיני מטעמים ומעדנים מגדול ועד קטן, עד ולא ידע – דהיינו קטן כ"כ שאין לו שום דעת והבנה ופטור ממגילה מ"מ מחויב האב לשמחו במשתה ושמחה מטעם חינוך, ומשום דבזה יודע להבחין שפיר בין מר למתוק והיה באותו הנס וחייב האב לשמחו מק"ו דיו"ט דמוטל עליו לשמחם כש"כ הכא". הרי לנו מזה דגם קטן איתנהו במצוה זו ויש לשמחם במצוות היום.

[ויש להסמיק לזה מ"ש על הרה"ק רבי דוד מקשאנוב זצ"ל שהיה נוהג לחלק ממתקים (צוקערלעך) לילדים (בניו או נכדיו) קודם התפילה, ואמר שהוא מקיים בזה מאחז"ל (ב"ב י.) רבי אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, כי כמו שצריכים ליתן צדקה לעני קודם התפילה כדי לשמח

רמב"ם ואולי אין כוונתו לקטן וגדול בשנים, אלא לקטן וגדול בחכמה כמו רב ותלמיד.
רמב"ם שאלת רב ח"א עמ' שצז.

לבו, כך כשנותנים ממתקים לילדים אין לך שמחה גדולה מזו, כי אין לך עני יותר מילד התאב לדבר מתוק^{רמ"ד}].

אמנם קטן השולח מנות לקטן חבירו לכ"ע יוצא, וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"ג סי' רלו אות ד): "ונראה דאפילו נימא דבגדול השולח לקטן אינו יוצא בזה, מ"מ קטן לקטן ודאי יוצא, שבין מטעם ריעות שייכי זה לזה, ומטעם סעודת פורים ג"כ הוא חייב כמוהו, ואף שחינוך הוא לחנכו כשיגדיל ואז אולי אינו יוצא בכה"ג, מ"מ עיין תוס' פסחים (פח. ד"ה שה) דשייך חינוך לקטן במינוי לפסח אף שאינו מנוי לגדולים, וגם לר"ן נדרים (לו.) דמבואר שיש לחנכו באופן שהיה מקיימה בגדלותו, מ"מ כיון שהחסרון משום ריעות, א"כ אדרבה בנתינתו לקטן זהו רעהו, שקטן לא שייך אצלו כ"כ ריעות לגדול, ורק קטן לקטן".

לדינא: נחלקו הפוסקים אי יצא ידי חובתו בשילוח לקטן, ויש להחמיר^{רמ"ה}, (וקטן בוודאי יכול לשלוח לקטן חבירו).

לישן

יש להסתפק מה הדין אם נתנם לחבירו והוא ישן והניחם בחיקו ואדם הישן נשאר בהיותו ישן עד שעבר פורים מי נימא דקיים המצוה דמ"מ נתן או דילמא כיון דהוא לא ידע וליכא שמחה לגביה לא קיים.

שאלה זו מוזכר בכמה ספרים, וראה בס' דברי שמואל (מהג"ר רפאל שמואל ארדיטי ז"ל מגדולי רבני שאלוניקי, או"ח סימן ב) מה שהאריך לדון בשאלה זו, ונראה דעתו נוטה שאינו יוצא י"ח.

בשו"ת משנה הלכות (ד, צא) כתב בתו"ד לגבי ישן: "שנראה דיוצא דאף שהוא ישן כשקבלו [ב"ב] בשבילו, דזכין לאדם שלא בפניו". וכן אמר הגר"ח קניבסקי ז"ל דהשולח מנות לשיכור או לישן יוצא משום בני בית^{רמ"ו}.

ובספר משנת יוסף (סוגיות, או"ח ח"ב סי' מ) כותב בזה: "אפי' אם הישן קנה, בכל זאת הרי לכו"ע לא בר דעת הוא בעת שינתו, ואם לא נתעורר עד צאת הפורים, א"כ לתה"ד לא נתן לו המשלח כלום לסעודתו שהרי נתן

עתה לבן אדם שאינו בר דעת ושלא ידוע שיחזור לדעתו בפורים. וכן לפי המנות הלוי צריכה הנתינה להיות בפורים דוקא וכמו שנתבאר שחין ממצות ואהבת לרעך כמוך שהיא מצוה תמידית ישנה מצוה מיוחדת להראות חיבה זל"ז ביום הפורים, ולכן גם לא מהני מתנות אחרות או ביום אחר כי התקנה היתה דוקא מידי דאכילה ביום הפורים...".

ומסיק: "שיש לחלק מתי שנותן לו, שאם נותן כשהוא ישן בבוקר בעוד היום גדול שיש להניח שיתעורר עוד ביום אז י"ל שיצא, אם ננקוט שהישן עצמו קנה או שעכ"פ חצירו קנתה לו אפי' שלא מדעתו כי ע"י נתינה זו הקנה לו הנותן או זכה ע"י חצירו והרי לפי הזמן עומד הוא להתעורר מבעוד יום ויוכל להנות ולשמוח מזה, [אבל אם נראה שלא יתעורר עוד ביום ודאי לא יצא י"ח]."

לדינא: שלח לישן וקיבלו אותו ב"ב בשבילו ועוד יתעורר ביום הפורים יצא יד"ח, אבל אם לא יתעורר עוד בפורים ולא יראה אותם – יש להחמיר.

לשיכור

יש להסתפק מה הדין במשלוח מנות לשיכור האם יצא ידי חובתו.

דעת הגר"ש אלישיב ז"ל דאם הוא שיכור כזה שהוא לא בר דעת, הוא לא קיים את המצוה, הוא שוטה, מה שהתורה אמרה איש לרעהו, זה כשהשני בר חיובא^{רמ"ז}.

וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' צ): "...דאף דהמצוה עד דלא ידע, מ"מ כיון דכבר הגיע ללא ידע ולשכרותו של לוט והרי הוא פטור מכל המצות, וגם ממצוה זו שכבר קיים עד דלא ידע והוי כשולח לעכו"ם או שאר פטורים דלא קיים בזה המצוה, דאטו יש חילוק בין פטור לפטור, וכיון שכתב הרמב"ם דמשהגיע לשכרותו של לוט אינו בן חיוב כלל בשום מצות ולא בדבר אחר... וא"כ כיון דכשבא לשכרותו של לוט אינו בן חיוב כלל והוי דומיא דשוטה בזמן ההוא ודינו כשוטה לכל דבריו, ואינו יוצא כלל במ"מ...".

^{רמ"ד} שיחתן של עבדי אבות ח"א עמ' קסט / דרכי דוד עמ' צב.

^{רמ"ה} ועדיין מוטל החיוב והזכות לקרב את הקטנים ולחבב עליהם את מצות ה', ולכבד אותם במנות לפי השגתם למען גם הם ישמחו בשמחת היום.

^{רמ"ו} מועדי הגר"ח ח"ב עמ' שסז.

^{רמ"ז} גליון פניני אי"ש – פר' כי תשא תשע"ט.

ואומר המשנ"ה: "אלא דמ"מ נראה דכל זה כשהגיע לו המ"מ כשהיה שכור בשכרותו של לוט ואין לו שהות עוד ביום לצאת משכרותו, אבל אם יהיה לו עוד שהות ביום לצאת משכרותו א"כ ודאי דיצא, דלטעם התה"ד שהתקנה היתה להיות לו ריוח לסעודה, הרי אכתי יכול לאכול לאחר שיצא משכרותו... וכ"ש לטעם מנות הלוי משום חיבה אף דבעת שכרותו ליכא בזה חיבה, לאחר שיצא משכרותו איכא חיבה, וממילא יצא לכ"ע בכה"ג, וזה פשוט".

לשוטה

יש להסתפק מה הדין בשלח מנות לשוטה האם יצא ידי חובתו.

בשו"ת משנת יוסף (חי"ד סימן שסו) מביא דברי הרמב"ם (הל' עדות ט, ט) בגדר שוטה עיי"ש, ואומר: "וא"כ הדבר תלוי באיזה מדרגת שוטה הוא, דבשוטה גמור רח"ל שהוא במדרגה א' של הרמב"ם הנ"ל, או אם הוא שיכור בשכרותו של לוט שאינו יודע מעצמו כלום אז יצא מכלל בן אדם ואינו בגדר בר ציווי כלל, ולא בגדר אדם ששייך להרבות עמו ריעות שהרי אינו שם לב לדבר ומיד שוכח שנתן לו, אבל אם הוא שוטה בשאר הדרגות הנ"ל, או אם הוא שיכור כדרך השיכורים שאינו יודע לגמרי מה נעשה אתו אבל הוא בגדר בן אדם אז יש לדון כנ"ל. והנראה בזה דבגדר שוטה ושיכור בזה לשני הטעמים יצא יד"ח, דגם לטעם תרוה"ד אף שאין השוטה בר חיוב בסעודה אבל למעשה אוכל הוא סעודת פורים ושמח הוא בזה שאוכל הן השיכור והן השוטה, וגם לטעם המנות הלוי להרבות ריעות היפוך מה שאמר הצר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד ה"ה שיכור או שוטה דג"כ הוי בכלל רעהו כשלא נטרפה דעתם לגמרי, ובפרט שלפעמים השוטה צריך יותר למשלו"מ מאשר השפוי בדעתו כי בדרך כלל אין אדם מסתכל עליו וסו"ס בודאי אחיך הוא, וא"כ בוודאי מקיים בזה מצוה רבה של משלו"מ ומתנות לאביונים. דסו"ס רעהו הוא רמח".

ת"ח לעם הארץ

בשו"ת פני מבין (אורח רכת, ד) בתשובה לבנו הג"ר יחיאל ז"ל כותב: "הנה כתבת להסתפק אם ת"ח שולח לעם הארץ משלוח מנות אם יצא דרש"י כתב בסוכה ל"ט דאפילו עם הארץ לגבי חבריו לא מקרי חבריו ותוס' חולקים שם, ובתשו' מהרי"ט (ח"א סי' ל"ב ד"ה מה) כתב וז"ל שמן הנראה מלשון ההסכמה שלא נעשתה אלא לבין אדם לחבריו ואין תלמידי חכמים בכלל שאין בעלי בתים חבריו של תלמיד חכם שהרי הקפיד מנשה על ר' יהודה שאמר עלי' נפתח בחברון עי' פרק חלק בסנהדרין, וא"כ כיון דכתיב משלוח מנות איש לרעהו דילמא ת"ח וע"ה לא מקרי רעהו... ובאמת בלשון התורה וכי בלא תחמוד בית רעך נאמר לחלק ח"ו בין אדם מישראל דכל ישראל בכלל רעים הם, ובפרט משלוח מנות הכל היו בכלל הנס והוי בזה אחים ורעים".

ובקובץ אהל מועד (גליון כו סימן כב) מביא העורך הג"ר פינחס אליהו הערבסט ז"ל לפשוט הדבר מהא דאיתא במס' חגיגה (כו.) במשנה 'הגבאין שנכנסו לתוך הבית וכן הגנבים שהחזירו את הכלים נאמנין לומר לא נגענו ובירושלים נאמנין על הקודש ובשעת הרגל אף על התרומה', ובגמרא שם: 'מנחני מילי אמר רבי יהושע בן לוי דאמר קרא (שופטים ב, יא) ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים הכתוב עשאו כולן חברים' וז"ל זה י"ל ג"כ בפורים כיון דכתיב שמחה ומשתה ויו"ט אע"פ דיו"ט לא קבלו עליהם בכ"ז לגבי הא מילתא עכ"פ שפיר הו"ל יו"ט דגם תלמיד לרב ות"ח לעם הארץ מקיים משלח מנות דביו"ט כל ישראל חברים".

לנכרי / לעבד כנעני

הנה בשילוח מנות לנכרי, פשוט לכל שאינו יוצא י"ח, שהרי כל תכלית המצוה היא להרבות אחוה בקרב ישראל ולא ח"ו לחבר בין ישראל לעמים ה"רמט. וכמ"ש החו"י בס' מקור חיים (תרצד, ג): "ידי מצוה שלוח מנות לכולי עלמא לא יצא בגוים, דקיימא לן רעהו דווקא (עיי' ב"ק פרק ד' דף ל"ז ע"ב), ומה שכתוב (שמות יא, ב)

רמח' ומוסיף המשנ"י: וזכור לטוב כ"ק הרה"צ רבי יוחנן טוערסקי זצ"ל אדמו"ר מטאלנא, שבשביעי של פסח לקראת סוף היום הלך לבית חולי רוח והביא להם מצות שנשארו לו ושמחו בזה מאד הגם שהיו שוטים גמורים, ושמחם בכך מאד.
רמט' אמנם במקום שיש חשש סכנה יש לשלוח גם לעכו"ם, וכמו"ש הריטב"א (מגילה ז.) "ונהגו ליתן מעות פורים לגוים ואפילו עשירים שכיון שאנו נותנים לכל אדם אם לא ניתן להם יהא שם איבה וכדתנן (גיטין ס"א ע"א) מפרנסין עניי גוים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום".

איש מאת רעהו, שאני לפני מתן תורה". ודבריו מבוארים בדברי רבינו בחיי (פר' בא עה"פ וישאלו איש מאת רעהו) שכתב: "ומה שהזכיר לשון רעהו ורעותה יראה לי שקודם מתן תורה היו כל הבריות חברים כאחד, אבל לאחר מתן תורה שהחזיר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שקבלוה ישראל יצאו כל האומות מן האחוה והרעיות ונשאר השם הזה בעם ישראל בלבד שנקראו אחים ורעים למקום, הוא שכתוב (תהלים קכב) למען אחי ורעי, ודרשו רז"ל (ב"ק קיג): לכל אבדת אחיך (דברים כב) אחיך ולא גוי, וכן (ב"מ ע): לא תשיך לאחיך (דברים כג) אחיך ולא גוי".

אמנם יש להסתפק לענין שילוח מנות לעבד כנעני, כמ"ש בפרמ"ג (א"א סק"א) כתב: "נסתפקתי אם עבד כנעני בכלל רעהו במשלוח מנות, ופסולי קהל היו בכלל רעהו, ואשה משום חשש סבלונות. ועבד חייב במשלוח מנות מחלפי סעודה. ומתנות לאביונים כשיש לו מאחרים באין לרבו רשות בו. ומבעי לי אם יוצא ידי חובתו בבן חורין ששלח לעבד כנעני, שוב ראיתי ברא"ם ז"ל פרשת משפטים (שמות כ"א כ') דעבד כנעני בכלל רעהו הוא, ובמשנה ג' פרק ח' דבבא קמא בעבד כנעני בושת – לרבנן אחיו הוה, ובמשנה א' פרק י"א סנהדרין בגונב חצי עבד וחצי בן חורין – לרבנן אחיו הוה, וכל שכן דהוה בכלל רעהו, והוא הדין בשור רעהו".

ובשו"ת פני מביין (או"ח רכת, ד) כתב לתמוה על הפמ"ג: "צל"ע מה שנסתפק הפרמ"ג בעבד כנעני הלא זה תלוי אם עבדים כנענים חייבים במקרא מגילה עיי' בסי' תרפ"ט ובמג"א ס"ק ב' ובפרמ"ג שם דלחדא סברה, וכן נראה לדעת המחבר דרק עבדים משוחררים, א"כ הוי לי' להפרמ"ג לומר להך דעה דעבד כנעני פטור ממקרא מגילה א"כ לא הוי רעהו בענין נס זה".

ובספר נטיעות אד"ר (להג"ר אהרן דוד רובינשטיין ז"ל אבד"ק קוואטשהאז, סימן נה לפורים אות ג) כתב: "ולי נראה דתליא בפלוגתא דרבנותא בהא דגיטין לח: 'המשחרר עבדו עובר בעשה', כתב הר"ן בשם י"מ וכ"ה ברשב"א בשם הרמב"ן דהטעם הוא משום 'לא תחנם' וכמו בעכו"ם אין ליתן לו מתנת חנם כן בעבד וכו', והרשב"א האריך לחלוק ע"ז דרק בגוי אסור אבל עבד שקיבל עליו כל המצוות כישראל אין לאסור, ולפי"ז להרמב"ן אין י"ח

במשלוח מנות לעבד דכיון דאסור ליתן לו מתנה ה"ה משלוח מנות בוודאי לא לעבד אמרו, אבל להרשב"א ושא"ר הראשונים דחלקו ע"ז י"ל כהפרמ"ג דיי"ח בזה".

אמנם בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קמ"ד) כתב בשפה ברורה דאין לשלוח לעבד כנעני: "ובגוף הדין שכתב הפרמ"ג בפתיחה כוללת (ח"ב סי' ח"י) ובסי' תרצ"ה דיוצא אם שולח מנות לעבד כנעני לא נהירא, דזיל בתר טעמא דמשלוח מנות להצמיח מדות אחדות והאהבה בישראל, ולא שייך זאת בעבדים, דואהבת לרעך כמוך כתיב וסתם עבדים פריצים וחשודים כדאמרינן בירושלמי דאין מוסרין שבועה לעבד, ועיי' בטו"ז חו"מ סי' פ"ז סעיף כ"ה, ואיך צותה התורה לאהוב אותם, ולרבנן יש לעבדים בושת דהוא אחיו במצוות ואין לביישם, וגם מצוה לפרנסם כדאמרינן בגיטין י"ב, אבל שיהיה מצוה לאהוב אותם ולעשות שלום ואחדות עמהם אין לנו, ע"כ לענין משלוח מנות כל הראיות שהביא הפרמ"ג יש לדחות. ולענין מתנות לאביונים יותר סברא דמקיים אם נותן לעבד. ועיי' רש"י סוכה ל"ט דעם הארץ לגבי חבר לא מיקרי חבירו, ואף לתוס' שחולקים מ"מ לענין משלוח מנות לעבד דזיל בתר סברא גם תוס' יודו, ואין להאריך בפרט זה. והפרמ"ג הוכיח מרא"ם פר' משפטים שכתב דעבד בכלל רעהו, ושם לענין הכאה קאי, ובודאי לענין זה מקרי רעהו, אבל לענין ואהבת לרעך כמוך או לענין משלוח מנות עדיין צ"ע".

למי שאינו שומר תומ"צ

יש להסתפק אם רשאי ואם יצא י"ח לשלוח מנות לאיש מזרע היהודים אשר לדאבונינו עדיין אינו שומר תורה ומצוות.

כתב הגאון רבי אברהם אביש מפראנקפורט זצ"ל בחידושו עמ"ס מגילה ר"י: "לרשע לא ישלח כמ"ש הרשב"ם (פר' קדושים)". [ונראה כוונתו למ"ש הרשב"ם עה"פ ואהבת לרעך כמוך: "ואהבת לרעך כמוך, אם רעך, אם טוב הוא, אבל אם הוא רשע [יש לשנאו] כדכתיב (משלי ת, יג) יראת י"י שנאת רע". והיא גמרא במס' פסחים (קיג): 'רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאתו שנאמר יראת ה' שנאת רע' עיי"ש]. וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה (או"ח סי' רד): "'דרעהו שולל את

^{י"ג} נדפס בקובץ תורה מציון שנה ה' חוברת ג' סימן ז'.

הרשע, וכ"פ הרשב"ם בפרשת קדושים בפסוק ואהבת לרעך כמוך וז"ל רעך הוא אם טוב הוא אבל לא אם הוא רשע כדכתיב יראת ד' שנאת רע, ומה"ט פרש"י לענ"ד בפ' שמות 'רשע למה תכה רעך' – 'רשע שכמותך', וכ"ה במדרש רבה שם.

ובס' תשובות והנהגות (ח"ג סי' רלו אות ו) כתב: "משלוח מנות למחלל שבת דעתי שאין יוצאין בזה, דלא נקרא רעך לזה, ואין לנהוג בו ריעות וידידות. מיהו בתינוק שנשבה יש לדון אם יוצאין או נימא דכיון שיש חשש שילמדו ממעשיו ע"כ אפילו שהוא אנוס אין להיות עמו ריע, וצ"ב, ובמק"א ביארתי שיש להחמיר בזה".

אמנם בשו"ת שרגא המאיר (ח"ד סי' ל"א) כתב: "...מצינו בתוה"ק שכתב וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה (שמות יא, ב) וקאי על המצרים, הרי שגם נכרי נקרא רעהו, ואולי קודם מתן תורה שאני, אבל אחר מתן תורה לא מקרי רעהו רק ישראל כשר שמקיים מצות... ואולי לענין הלכה דוקא באיש שעובר עבירות רק לתיאבון דאז יש עדיין המצוה של ואהבת לרעך, ועי' במנ"ח (מצוה רמ"ג אות א) שמי שמאמין בעיקרי הדת דינו כאח וריע, וממילא מקיים גם מצות שלוח מנות, אם שולחים לאיש שמאמין בעיקרי הדת". וכ"כ עוד (בס' הנ"ל ח"ו סי' יב): "[הגם שמצות משלוח מנות נועדה להרבות ריעות] יש לומר דבזה שהמשלח שולח מנות לחבירו מביא ריעות מחבירו עליו – על המשלח, אבל אין כאן עוד ריעות מהמשלח להמקבל, וע"כ אף שאין לקבל משלוח מנות מעובר עבירה כיון שעיי"ז יבא לידי ריעות ואהבה לעובר עבירה, אבל לשלוח לו – כיון שהוא עוד בכלל רעהו – יכול לשלוח לו, ואדרבה עיי"ז אולי יבא לאהוב להמשלח ירא האלקים ויעשה תשובה ויאהב לכל שומרי תורה ומצות". ודעת הג"ר נסים קרליץ ז"ל שאפשר לשלוח מנות גם למי שהוא אינו שומר תורה ומצוות ונחשב לרעהורי.

אבל בשו"ת משנת יוסף (ח"ג סימן רמד) כתב: "לשני הטעמים לא שייך לשלוח משלוח"מ לשאינו בתורה ומצות, דלמנות הלוי איך נרבה אהבה עמו הלא גדולה שנאה שע"ה שונא לת"ח (פסחים מט:). וכנ"ל צריך להתרחק ממנו פן ילמד ממעשיו ומדעותיו, ולטעם התירו"ד אם הוא אינו אוכל סעודת פורים מה בצע לשלוח לו, דאין לומר דאולי סתמן לשמה קאי וגם כל

יהודי כשאוכל סעודת פורים לא כל א' מכוין הנני מוכן לאכול סעודת פורים כמ"ש ימי משחה ושמחה, אלא כשעושה סעודה מכובדת ה"ז סימן שעשאה ואוכלה לשם מצות פורים, משא"כ מי שאינו מקיים כלום ממצות פורים אצלו זו אכילה כמו בשאר השנה, ואפילו אם מרבה בה אינו למצות פורים בלי מגילה ומתנל"א וכו'. אבל זה רק למי שבזדון פרק מעליו מועדי ישראל ופורים, אבל מי שבקלות ראש ובזלזול ובקרירות לתורה ומצות ומסורת ישראל ונסחב אחר חבריו וסיבות כהנה, ואם שכן חרדי ישלח לו משלוח"מ הוא יעריך זאת ויתקרב מעט ליהדות אפילו רק טפה קטנה ה"ז שוה. וגם בלא"ה מפני יחסי שכנים ומהנימוס לא להרחיקו לגמרי אלא להחזיקו כזרע ישראל אשר שמחים היום בפורים, ואשכחן בשו"ע (יו"ד סו"ס קמח) שמותר לשלוח דורון לעכו"ם בא' בינואר, ועוד כמה פרטים שמותרים משום איבה. וכל שכן אם הוא בגדר תינוק שנשבה אפילו בין יהודים ונתחנך מנעוריו בשנאת הדת ויהודים חרדים אפשר לקרבו ליהדות ע"י המשלוח"מ. ומביא דברי השרגא המאיר ומסיים: "וכמובן שזה רק בשעת הדחק כשעלול להפסיד מצות משלוח"מ ולכתחילה ישלח לשומר תו"מ".

לדינא: אם שלח למי שאינו שומר תו"מ ר"ל נחלקו הפוסקים אם יצא י"ח, ונראה דהכל לפי הענין ולפי מצבו של המקבל.

המודר הנאה

הנה פשוט שאסור למודר הנאה לקבל, וכן כתב החו"י בס' מקור חיים (סו"ס תרצד): "המודר הנאה מחבירו אסור לקבל ממנו שלוח מנות".

ובענין אם המודר הנאה יכול לשלוח לחבירו משלוח מנות, ראה בשו"ת פני מבין (או"ח סי' רלו): "לכאורה י"ל דאין לראובן [המודר הנאה] רק המצוה שמקיים משלוח מנות, וא"כ י"ל דמצות לאו ליהנות ניתנו, ואפי' לדעת בעל המאור דס"ל במצוה דרבנן אמרינן מצות ליהנות ניתנו... י"ל בדברי קבלה מודה רז"ה דמצוות לאו ליהנות ניתנו, וגם השעה"מ בלא"ה כתב דרק בתקיעות כתב בעה"מ כן משא"כ בכ"מ מודה דאף מצוות דרבנן לאו ליהנות ניתנו, עיי"ש בפ"ת מהל' לולב שכ' דרק בתקיעות כתב כן שיש הנאת הגוף.

לדינא: למלוהו כסף, אם היה רגיל לשלחו והיה שולח בלא"ה מותר לשלוח בכל אופן, אמנם אם אין שם אחר אפילו אינו רגיל לשלחו מותר, כי כוונתו לקיים המצוה.

תופסו בחובו

הרה"ק בעל אמונת משה מאלכסנדר זצ"ל בשו"ת חשבה לטובה (סימן ד) כתב: "נסתפקתי עוד בענין זה דשלוח מנות, היכא דאחד חייב לחבירו חוב דמהני עליו תפיסה ושלח לו מנות והוא תפסו על חובו אי יוצא ידי שלוח מנות. מי אמרינן דלא גרע מהא דרמ"א הנ"ל באינו רוצה לקבל דמ"מ קיים המצוה, או דלמא דהכא הרי באמת הוא רוצה בהמנות אלא כיון דרוצה גם לגבות חובו ויש לו עתה עת הכושר לזה לזאת תפסו עבור חובו, א"כ י"ל כיון דרוצה בהמנות צריך לשלוח עוד פעם אחרת".

ומוסיף: "ובאם היה חייב לו חוב דיכול להוציאו בדיינין, נראה פשוט דלא גרע מהא דרמ"א הנ"ל דהרי ודאי אינו רוצה לקבל המנות, דאל"כ הרי יכול לקבל המנות ולהוציא אח"כ חובו בדיינין. אך בחוב דאינו יכול להוציאו בדיינין אלא דמהני תפיסה הדבר עדיין צ"ע".

לדיין (אם יש חשש שוחד)

יש להסתפק אם מותר לדיין לדון אלו ששלחו אליו מנות בפורים, כי אולי יש בזה חשש שוחד.

ראה בשו"ת משבצות זהב (מהג"ר נתן ב"ר חיים עמרם ז"ל רב בחברון ואח"כ באלכסנדריא במצרים, סי' ע"ב) מש"כ בזה, ונראה מדבריו כי אם הדיין החזיר לו מנות בוודאי מותר לדון, ואפילו אם הדיין לא החזיר לו ג"כ י"ל דמותר, אמנם אם ידע הדיין בעת קבלת המנות דאית ליה דינא אצלו אסור לו לקבל המנות.

וכתב הגר"ש אבוהב זצ"ל בס' שו"ת דבר שמואל (סימן קצא): "נראה לענ"ד שהם מן הדברים המסורים ללב למראית העין של בני האדם, שאם המנהג הוא באותה העיר כמנהג רוב ערי ישראל שכל אחד מרבה בדורונות למכיריו וליודעיו, ובפרט לבעלי תורה ובכונתו הרצויה לשמים. וגם אינו ניכר כלל מתוך מעשיו שהוא

אמנם יש לעיין לפמ"ש הב"ח טעם משלוח מנות כדי שישמחו יחד עם אוהבו, ובתשו' חתם סופר או"ח סי' קצ"ו כתב דטעם משלוח מנות להרבות השלום ורעים... יעו"ש, וא"כ אם מודר הנאה מחבירו הוא עפ"י רוב מחמת שנאה וא"כ לא יצא אמנם לטעם [השני] שכתב בחת"ס שם [בשם תה"ד] דילמא לא יספיק לרעהו סעודתו לשמחת פורים, וא"כ אפי' למי שאינו אוהבו אם שולח יצא, וא"כ אפי' מודר הנאה מחבירו עכ"ז מצוה לגמול חסד עמו". [נמצא די"ל דלפי המה"ל לא יצא ריב].

למי שהלוה לו כסף

יש להסתפק מה הדין בלוה שרוצה לשלוח בפורים משלוח מנות למלוה, האם אין חשש של ריבית כששולח משלוח מנות להמלוה. ומה הדין אם אין שם אחר למי לשלוח.

כתב בשו"ת שבט הקהתי (ח"ו סימן רנז): "כיון דאינו שולחו בשביל ההלואה אלא בשביל המצוה, ואפילו אם לא הלוהו גם כן היה שולחו משלוח מנות, דומה כמו דמותר להלוה להחזיר להמלוה אבידתו (עיי' בספר בית מאיר יור"ד סוף סימן קס) וכמו שכתבו הפוסקים דיכול לעזור לו לעשות סוכה, או לתקן לו קשר של תפילין, או ליתן למלוה להשתמש בטלית ותפילין שלו, או לברך על לולבו, והטעם דכל הדברים שרגילים שכנים או ידידים לעשות אחד עם חבירו, ניכר דמה שעושה לו טובה לא הוי בשביל ההלואה, הכא נמי כיון דהדרך לשלוח משלוח מנות לידידים מותר ללוה לשלוח למלוה".

והנה אם יש עוד אנשים לשלוח, נראה דאם לא שלח הלוה להמלוה משלוח מנות לפני שהלוהו אסור לשלחו עכשיו, אבל אם היה רגיל לשלחו לפני ההלואה ודאי דמותר לו להמשיך ולשלוח לו משלוח מנות. אבל כשאין איש לשלוח אפילו לא שלחו אף פעם, מכל מקום כך הדרך לשלוח, כדי לקיים המצוה כנלענ"ד. ואע"ג דאיתא בשו"ע הרב הלכות ריבית דאם המלוה הוא עני ונותן לו הלוה צדקה שלא היה רגיל ליתנה לו קודם שהלוהו אסור, דיש לומר דצדקה אין אדם נותן לכל עני, משום הכי אסור אם לא היה רגיל ליתן לו, אבל לשלוח משלוח מנות הדרך הוא לשלוח. לכן אם אין שם אחר, אפילו אינו רגיל לשלחו מותר".

ריב וי"ל דזה תלוי אי יצא ידי חובתו בשלוח לשונאו כנ"ל, שאם בשונאו יצא גם בכה"ג יצא.

לתכלית אחר כי אם לשם מצות פורים, אין בו איסור כלל^{רג}.

"אמנם אם יש שום אומדנא כפי המנהג או כפי הדורון, המשתף שם שמים ודבר אחר בכוונת המשלח, יש לו לדיין הירא את דבר ה' לחוש בקבלתו, ולזות שפתים ירחיק ממנו".

והרחיד^א בס' ברכי יוסף (ח"מ סי' ט ס"ק יב) מזהיר ג"כ בזה וכתב בשם תשובות מהריק"ש (כ"י סימן קל"א): "ראובן נדיב ושוע, ובהגיע תור כי בא מועד וימי הפורים, או ילד יולד לו, או איזה שמחה במעונו, פזר נתן לחכמי העיר, ועתה אצטריכא ליה שעתא לדון עם בעל דינו, אין שום חכם מאוכלי פתבגו יכול לדנו, ופסול הוא, ואפילו על ידי ברירה".

ומוסיף הרחיד^א: "ואני שמעתי שמקצת גדולי דורנו, הרב הגדול כמהר"א נבון זלה"ה בעל מחנה אפרים והרב המובהק כמהר"א נחום זלה"ה בעל חזון נחום, נזהרו בזה שלא לקבל מתנות מהגבירים, אבל מקצת

גדולים לא נזהרו בזה, אף שהיו אבות בית דין. ואולי סמכו דכל שהמתנות שלא בשעת הדין ולא מחמת הדין לא מפסיל מדינא. אך נראה דהעיקר כמ"ש מהריק"ש [דאסור].

והיו צדיקים שהחמירו מאד בזה, כפי שמספר הרה"ק מבוטשאטש זצ"ל על עצמו (בס' כסף הקדשים על שו"ע חו"מ סי' ט סמ"ע סק"ז): "משלחת של פורים, זה כמה שנים שאינני רואה אליהם כלל כמה שולח כל אחד ואחד, רק זוג"ה תחי' מקבלת ואיש אחד כותב כדי לידע למי להשיב משלוח מנות, ואיני רואה הכתיבה ההוא, וזה לפני משורת הדין^{נד}".

לאבל תוך י"ב חודש

כתב הרמ"א (תרצו, ו): "אין שולחין לאבל כל י"ב חודש" [לאביו ואמו, ולשאר קרובים תוך שלשים]. וכתב במשנה ברורה (שם) שאין שולחים "אפילו דבר שאינו של שמחה".

^{רג} "וילפינן יתיה מעובדא דפרק שני דייני גזירות (כתובות קה:): מההוא גברא דאייית ליה לר' ישמעאל בן אלישע ראשית הגז, א"ל מהיכא את, א"ל מדוך פלן, ומהתם להכא לא הוה כהן למיתבא ליה וכו', א"ל פסילנא לך לדינא וכו'. משמע דמאי דמפסיל במתנת ראשית הגז אף ע"ג שהוא מצוה, הוא משום דמוכחא מילתא דבעי לקרובי ביה לגבי דעתא דדיינא, כיון שהביא אותו ממקום רחוק והיו כהנים אחרים קרובים אליו יותר. אבל אם באותו מקום עצמו שדר בו הבעל דין היה דר הכהן הדיין, ולא היה נוהג לתת מתנותיו לכהן אחד, אלא היה משנה מידי פעם בפעם לתת למי שירצה, לא היה לו להחמיר בקבלתו כמו שאמרנו".

^{נד} בענין זה מסופר (בס' אמונת התחיה (בארדיטשוב תרנ"ד) דף יג) כי פעם אחת ביום הפורים שלח לו גביר אחד להגאון הגדול רבי שלמה קלוגער זצ"ל משלוח מנות ששה אדומים, ולקח לעצמו רק אדום זהב אחד ואת חמשה מותרים שלח לו בחזרה ע"י משרתו, והיה הדבר לפלא בעיני כל ב"ב ושאלוהו מה ראה על ככה להחזיר לו, ענה להם ואמר: "הן הגביר הזה דרכו לשלוח לי בכל שנה רק אדום אחד ואין פתאום עבר עליו רוח נדיבות לשלוח לי ששה פעמים יותר ומה נשתנה הפורים הזה מכל ימי הפורים, אין זאת בלי ספק יש לו ד"ת עם איש אחד או שאר דבר הנוגע לו ורצה לשחדי בממון למען אעמוד לימינו לעת הצורך לו, ויען כי ידוע לו כי אין לפני משא פנים ומקח שוחד לכן הלביש השוחד במשלוח מנות ולא ארגיש מאומה, ע"כ שלחתי לו בחזרה". וחכם עדיף מנביא וכאשר פתר כן היה כי כעשרה ימים אחר הפורים בא אצלו הגביר הזה ובקש ממנו ליתן לו הכשר על ימי חג הפסח על משקה הנקרא ראם אשר הובא מעיר רחוקה והכשיר הרב דשם, אז פתח ואמר: "שישו בני מעי אם ספקות שלכם כך חלילה לא אסכים ע"ז לתת לך היתר על המשקה בשום אופן", וכתב תיכף פסק אריך כי המשקה הזאת אסור לשותתה בפסח וכולם הכירו אז את גודל חכמתו וצדקתו.

וכעין זאת סיפר הרה"ק מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל (בשיעור חומ"ר תרומה תשמ"א) על אודות אביו הרה"ק רבי צבי הירש מרודניק זצ"ל: "זכורני מילדותי שאפילו בימי הפורים שהיה נוהג להנות את הרבנים במשלוח מנות נכבד שיהיה להם הרחבה קצת, מ"מ כ"ק אאמו"ר מעולם לא קיבל לידיו ולא רצה לדעת מי שלח, ורק אמי הרבנית ע"ה היתה מקבלת הכל לידה, וזה מחמת שרצה שלא יהא אצלו שום הבדל בין מי ששלח לו ובין אלו שלא שלחו".

וכך הוה מעשה אצל הגה"ק בעל ערך ש"י מסיגוט זצ"ל כמסופר מפי נכדו הגרש"ז פרידמן מסאנטוב שליט"א: שמעתי מאת הגאון הצדיק אב"ד טענקא זצוק"ל, שפעם אחת ביום הפורים, קיבל רבינו "משלוח מנות" נאה מאחד מנכבדי העיר, ובתוך המשלוח מנות היה סכום כסף – כפי שאכן ראוי לעשות, כשנותנים להרב משלוח מנות, צריכים להכניס כמה דאלער, אין די רק במיני מאפה בלבד, אני אומר זאת למי שאינו יודע... ואכן האיש הזה כן ידע ממנהג זה, ושלח סכום נכבד להערך ש"י. תיכף כשראה רבינו את המעות, שלח אותם בחזרה אל השולח... שאלו אותו מקורביו: ילמדנו רבינו, למה הוא שולח את המעות אל השולח, הלא מוטב ליתנם לצדקה לעניים. השיב להם רבינו: יש לי איזה "הרגשה" שאני צריך לשלוח את המעות בחזרה לשולחם. סתם ולא פירש... ואכן לא לכולם שלח רבינו בחזרה את המעות, אלא רק לאותו אדם ולא לאנשים אחרים ששלחו לו מעות. מספר הרב מטענקא: תיכף אחר פורים, נערך אצל רבינו דין תורה. אותו אדם מנכבדי העיר, אשר שלח לרבינו את המשלוח מנות ובתוכו סכום נכבד, בא לפניו לדין תורה נגד אחד מאנשי העיר! או אז כבר הבינו כולם היטב מה היה ה"הרגשה" של רבינו בפורים, כאשר שלח בחזרה את המעות לאותו יהודי, "א הימלישע הרגשה" רבינו הרגיש שאם יקח את המעות, יהיה בזה בחינה של "שוחד", ואף שכמובן לא היה לו שום מושג על הדין תורה העומד להתקיים אצלו, אבל היה לו "הרגשה" שהוא צריך לשלוח בחזרה את המעות... (נועם שיח – ויגש תשפ"ד)

אם אין בעיר אלא האבל עם אחר, חייב לשלוח לאבל, כדי לקיים לשלוח מנות, אא"כ מחל האבל על מנתו – כ"כ הרמ"א (שם) בשם מהר"י ברונא.

לרב, שהוא אבל, י"א דמותר לשלוח – כן הסכים בשו"ת דברי מלכיא (ח"ה סימן רל"ז) "דזה הוי כשילום חוב ואין זה מצד שמחה, והוא דבר האבד דודאי שרי, וגם דלא גרע מצדקה וכמ"ש המג"א סי' תרצ"ו. עכ"ל. ואמנם כנראה כוונתו רק למתנת הכסף שבתוך המשלוח. אך לשלוח מנות לבדם אינו נכון.

לבני ביתו של האבל, י"א דמותר לשלוח – כן הביאו בספרי הלכה בשם כמה פוסקים. וכ"כ בשו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' שכ"ו) "דבשביל אבילתו אמאי יפסידו הם".

אם שלחו לאבל, בדיעבד מותר לו לקבל – כן פסק בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן קמ"א) "דא"צ האבל להחזיר לו, דזיל בתר טעמא שאין שולחין לאבל, דהוי כשואל

בשלומו, וכיון דמשלח כבר עבר ושלח לו ושאל בשלומו, אם מקבלו האבל או לא, אינו מעלה ואינו מוריד... דאין קפידא אם מקבלו או לא, ואפי' אבל תוך ג' ימים שאין מחזיר שלום, מותר לקבל, ואין קפידא אלא למשלח, כנ"ל פשוט". וכן כתב מדעת עצמו בשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן ק"ז) "לדידי פשוט דשרי לקבל, דהרי אבל כל י"ב חודש דלא שולחים לו הוא מדין שאילת שלום שאסור לאבל על אביו ואמו כל יב"ח, וביו"ד סי' שפ"ה מוכח דאם דיעבד שאל מי שהוא בשלומו שמותר להשיב יע"ש, וזה פשוט".

ויה"ר שיקויים בהם מקרא שכתוב (ירמיה לא, יא-יב): "ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר והיתה נפשם כגן רוה ולא יוסיפו לדאבה עוד. אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם". במהרה בימינו אמן.

הנהגות המצוה

מבני עליה המחבבים מצוות, היו מנשקין המצות והמרור, וכל המצוות בעת מצוותן. וכן הסוכה בכניסתם וביציאתם. וכן ארבעה מינים שבלולב, והכל לחבב המצוות. ויש ללמוד זה ממה שכתב רמ"א (או"ח) בסימן כ"ד (ס"ד), יש נוהגין לנשק הציצית בשעה שרואה בה, והכל משום חיבוב מצוה. ואשרי מי שעובד את ה' בשמחה ובטוב לבב ובדביקה וחשיקה וחפיצה".

והגה"ק בעל קול אריה זצ"ל היה דרכו לספר כל פעם בפורים שהרה"ק הרבי ר' הירש הכהן מרימנוב זי"ע נשק המשלוח מנות^{רנ}.

קנין המנות

הרה"ק רבי יצחק מאמשינאו זצ"ל נהג שכשנתנו לו משלוח מנות קיבלם בשתי ידיו והגביה אותם ג' טפחים כדי לקנותם^{רנ}. וכן נהג הגאון בעל קהלות יעקב זצ"ל להגביה המנות שנתנו לו^{רנ}.

נשיקת המנות

כתב השל"ה הק' (מסכת פסחים, נר מצוה אות לט): "יחשוב האדם המצוה הבאה לו פעם אחת בשנה, ואחר כך כל השנה אלו מצוות עוברות ממנו. על כן בשעתם יכבדם ויאהבם וידבק בהם, לא יפרד מחשבתו מהם. וראיתי

^{רנ} משמרת הקודש, מועדים, עמ' ריג.

^{רנ} ראה ארחות רבינו ח"ג עמ' קפב.

^{רנ} הקול אריה ח"ב עמ' תרטז.

[אגב, מן הענין להביא מ"ש הרה"ק רבי שמואל משינאו זצ"ל על רבו הרה"ק רבי שלמה ליב מלענטשנא זצ"ל: "לא אוכל לעצור במילין מלרשום לי למזכרת מה שראיתי בעיני את חיבוב המצוה שלו, כשתפס האתרוג היו הכל רואים שכמעט שכלתה נפשו למצוה, והיה מנשק האתרוג בכל פעם בעת אמירת הלל, וכל החג היה התיבה עם האתרוג מונח על שולחנו לפניו, וכל כך היה מסתכל בו באהבה רבה. וכן היה נוהג בשופר, שהיה מונח לפניו כל ימי אלול, וכל פעם לקחו בידיו אל פיו כמו שרוצה לתקוע בו. גם היה נוהג בעת שישב על השולחן בליל שבת קודש הביט בהחלות, ומחמת חיבוב המצוה לא עצר כח מלנשק בהם. ופעם אחת אזדמן מילתא שהיה רב אחד אצלו על שבת קודש, וכשראה זאת לקח הרב חלה אחת קטנה מה"ב חלות ונשק גם כן אותו, ומאז והלאה לא נשק עוד" (רמתיים צופים סימן ב אות יט). א"ה, אולי הטעם למה חדל מלנשק, כי ראה שאחרים מחקים אותו בזה ונעשה כעין מנהג ורגילות, ופעולות כאלו צריכים לבוא מעומק הלב פנימה בהרגשה אמיתית].

וואגב, נזכיר מה שמספרים חסידים^{רנח} שכשקיבל הגה"ק מפאפא זצ"ל את משלוח המנות ששלח לו הגה"ק מסאטמאר זצ"ל נתלהב מאד, וכפף עצמו נשק המשלוח מנות בחביבות רבה, עד שנתלכלכו כל פניו ממראה המזונות, ואח"כ אמר ע"פ מה שמובא בספה"ק (ראה היכל הברכה פר' מקץ בשם הרה"ק ר"ר זושא זי"ע) כי במאכלי הצדיק ובשייריו נרשם דמות דיוקנו, ובכן – אמר ה"יחי יוסף' – א"כ על משלוח מנות של הצדיק, כמו הגה"ק מסאטמאר זי"ע, בודאי נרשם דמותו הק', ונשקו בחביבות].

להודות על המנות או לא

בספר לקט יושר מביא על רבו הקדוש בעל תרומת הדשן זצ"ל: "וזכרני כשאחד הביא לו מנות בפורים, וכשהשליח הלך לדרכו, אמר לו: תאמר לשולחך איני צריך להשיב לו שלום בשביל מנות פורים, בל"א: מען דאנקט ניט אום פורים^{רנט}".

וכן בספר קיקיון דיונה על הגמ' "קיימת בנו וכו'" כתב: "אפשר לפרש ע"ד הלצה דמרגלא בפומי דאינשי דאין

מחזיקים טובה מה ששולחים זה לזה בפורים כי מצוה הוא, וזהו שלח ליה קיימת בנו רבינו וכו', ר"ל, ראוי היה להחזיק לך טובה, רק מכח זה אין מחזיקים, כי קיימת בנו רבינו, ר"ל קיימת המצוה, וק"ל".

וה"ק אדמו"ר מנאוואמינסק זצ"ל אמר בזה"ס עפ"ד בעל מנות הלוי דמצות משלוח מנות איש לרעהו הוא כנגד הקטרוג של המן דישנו עם אחד מפוזר ומפורד שמפורדים הם בין עצמם ולכן מתאחדים יחד ע"י משלוח מנות, ומש"ה גם אין אומרים יישר כח על קבלת משלוח מנות דכל ישראל המה כגוף אחד במצוה זו, ואין יד האחת נותנת תודה לחברתה, וכדברי הירושלמי בנדרים פ"ט ה"ד לענין ואהבת לרעך כמוך עיי"ש".

והגאון רבי יוסף צבי הלוי דינר זצ"ל ביאר טעם המנהג, משום שאינה דומה מצוה שנעשית בשלימות למצוה שנעשית עם קצת הנאה, וכדי שמצוה זו תהיה כשלימות מצד הנותן ושלא על מנת לקבל תודה, לפיכך יש לדקדק שהמקבל לא יאמר לו יישר כח^{רסא}.

^{רנח} מובא בקובץ גינת ורדים – סאטמאר, גליון א' וב'.

^{רנט} בשו"ת להורות נתן (חי"ד סי' ל"ח) מבאר הכוונה בזה עם ביאור העובדא בגמרא דמחלפי סעודתייהו להדדי, ופירש"י שזה אוכל עם זה בפורים שנה זו ובשנה סועד חבירו עמו, "דהחידוש הוא, עפ"י המבואר בשו"ע אה"ע (סי' ס') שכשנושא אדם אשה דרך מריעיו ששולחין לו מצות לצורך הוצאת המשתה, וזה נקרא שושבינות, ואין זו מתנה גמורה שלא שלח לו אלא שאם השולח ישא אשה יחזור וישלח לו מצות כמו ששלח לו, ואם לא החזיר לשליח הרי זה תובע בדין ומוציא ממנו עיין שם, ועיין סוגיא דבבא בתרא (קמ"ב). ולפי זה יוצא שאם ראובן אכל סעודת פורים אצל שמעון בשנה זו, שוב יתחייב ראובן לקרוא את שמעון לסעודת פורים בשנה האחרת, דומיא דשושבינות שחייבין להחזיר, ואם נימא כן נמצא דראובן לא יצא ידי מצות משלוח מנות כשהאכיל לשמעון בשנה האחרת, שהרי כתב בתשו' מהרי"ל (סי' נ"ו שאלה זו) דאין אדם יוצא ידי מתנות לאביונים במעות מעשר, משום דמתנות לאביונים בפורים הוי חובה וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין עיין שם, והובא בקצרה במג"א (סי' תרצ"ד סק"א), וא"כ הכי נמי כשראובן מחזיר סעודה לשמעון לא יצא ידי משלוח מנות, דכיון דחובה עליו להחזיר סעודה דומיא דשושבינות, א"כ לא יצא ידי מצות משלוח מנות דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין.

לכן קמשמע לן בגמרא, דהני אמוראי דמחלפי סעודתייהו בכל שנה, שפיר יצאו ידי מצות משלוח מנות במה שנתנו מסעודותיהם לחברייהם, דאינו דומה לשושבינות, דהתם איכא חוב להחזיר את השושבינות כשהשולח ישא אשה, אבל במשלוח מנות לא מצינו חיוב להחזיר, ואם ראובן שולח מנות לשמעון ליכא חוב על שמעון להחזיר מנות לראובן, אלא דכך הוא מצוות חז"ל שישלח כל אחד מנות לחבירו בדרך נדיבות ומתנה גמורה, ואם ראובן שולח מנות לשמעון לא נחשב כאילו ראובן עשה טובה לשמעון ואין שמעון חייב להחזיר, ונמצא שאם החזיר שמעון מנות לראובן אין זה החזרת דבר שבחובה, שאין שמעון חייב להחזיר משלוח מנות לראובן – ואדרבה אם נימא דשמעון חייב להחזיר מנות א"כ אין שמעון יוצא ידי מצוה כשמחזיר משלוח מנות לראובן, דאין דבר שבחובה בא אלא מן החולין, אלא דכך תקנו חז"ל שכל אחד ישלח מנות לחבירו דרך מתנה ונדיבות. ואין המקבל חייב כלום להשולח".

ועפ"ז יבואר גם מ"ש ה'תרומת הדשן' דאין להודות על המנות: "והיינו כמו שכתבנו, שהמצוה היא לשלוח מנות להמקבל דרך נדיבות ומתנה, ואף אין אומרים תודה להמשלח, כי המשלח מקיים בזה חיוב מצוה המוטלת עליו, ואינו עושה טובה למי שנשלח לו. וזהו שאמרו בגמרא דהני אמוראי מחלפי סעודתייהו להדדי, ופירש"י זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשנה סועד חבירו עמו, והחידוש הוא שבכל שנה קיים בעל הסעודה שקרא לחבירו מצות משלוח מנות במה שנתן מסעודתו לחבירו, ולא אמרין דבעל הסעודה משלם חובו היות שהוא אכל אצל חבירו בשנה הקודמת, וכדמצינו גבי שושבינות שיש חיוב להחזיר, וא"כ אינו יוצא ידי מצוות משלוח מנות דאין דבר שבחובה בא אלא מן החולין, דזה אינו, דבמצות משלוח מנות אין חיוב על המקבל להחזיר, ואם החזיר סעודה בשנה הבאה אין זה החזרת דבר שבחובה, ושפיר יצא בו ידי מצות משלוח מנות".

^{רס} עדת יעקב, לימי הפורים, עמ' נז.

^{רסא} מנהגי מהרי"צ הלוי, מועדים עמ' תסא.

וראה בשו"ת משנת יוסף (חלק ו סימן קמא) שמתמה על הדבר, ומנסה ליישב דעת התרומת הדשן וטעם דבריו, ומסיק: "דסתם בן אדם המקבל משלו"מ לכאורה בודאי יודה ויענה ויאמר בפה מלא: "ישר כחך ולשנה הבאה בבריאות השלימה", ואפילו אם מחזיר לו משלו"מ למה לא יודה לו, והרי המנות הלוי כתב שטעם משלו"מ הוא להראות חיבה וריעות בין איש לרעהו, הפך מה שהלשין הצר ישנו עם אחד מפורד ומפורד, וא"כ צריך לקבל המשלו"מ בסבר פנים יפות, ולהחזיק טובה לשולח באהבה וחיבה, אשר זו מטרתו".

וכך נהג הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זצ"ל לומר "ישר כח" למי שהביא לו משלוח מנות^{רסב}. וכן ראינו בקרב אבותינו ורבותינו.

שכר שליחות

מנהג ישראל לשלם שכר שליחות לאלו שמביאים להם משלוח מנות^{רסג}, ומסופר על הרה"ק בעל חידושי הרי"מ זי"ע שנכדו הרב החסיד המופלג וכו' בנש"ק ר' שלמה'לע אלטער ז"ל הביא לו משלוח מנות ששלחו אביו הק' זצלה"ה לזקינו בעל ח' הרי"ם זי"ע ואמר לו זקינו זי"ע שמנהג העולם לשלם לשליח בעד שליחות הדרך, ואומר לך טעם ע"י, דהנה פורים הוא זכר למחיית עמלק אשר קרך בדרך, א"כ כשזוכים לקיים המצוה בפורים צריכים לשלם לשלוחי מצוה בעד הדרך, והבן^{רסד}.

וכן נהגו צדיקי הדורות. צדיקי בית קאמארנא היו מקבלים משלוח מנות במשך שעה וחצי, ואת השליח המביא אליו משלוח מנות היה [הרב] מכבד בעוגה, ואם היה השליח עני או ילד היה נותן לו גם כסף^{רסה}. וכן צדיקי בית בעלזא כאשר הגיע אליהם משלוח מנות

מאחרים ע"י שליח (או כאשר היו שולחים מאן דהוא שילך למסור משלוח מנות) היו מטיבים עם השליח והיו נותנים לו שכר בעד עמלו, והוא מדין הכרת הטוב^{רסו}.

והרה"ק רבי זאב מראחמיסטריווקא זי"ע כשהביאו לו משלוח מנות היה יושב בראש השולחן ולפניו מונחות שתי ערימות של מטבעות כסף, לכל מי שניגש אליו להביא משלוח מנות היה הרבי נוטל מטבע מן הערימה האחת, ומטבע נוסף מן הערימה השניה ומעניק לר^{סו}.

וסיפר כ"ק הגה"צ רא"א כ"ץ גאב"ד וויען שליט"א^{רסט}, שאביו הגה"צ מסאמבאטהעלי זצ"ל היה שולח עמו מדי שנה משלוח מנות לכבוד הרה"ק הדבר"י מסאטמאר זצוק"ל, ותמיד היה הרה"ק נותן לו חמש דאלער בעבור המנות.

ועל הרה"ק בעל בית אהרן מקארלין זצ"ל מסופר^{רסט}, כי כשהיה [הרבי הינוקא מסטאלין זצ"ל] עוד צעיר לימים, נכנס אביו [רבי אשר] ז"ל עם המשלוח מנות לאדמו"ר הזקן [בעל בית אהרן] זצ"ל, והוא [הילד] נשא את המשלוח מנות על ידו, אח"כ אמר לו אביו זצ"ל [לרבי אשר]: "אה, מה מאוד נכבד השליח ששלחת עמו המשלוח מנות". אח"כ אמר להילד: "איזה מתנה אתן לך, כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות זה הכל לכולם הוא נחשב בעיניו, רק אתן לך מתנה – ארץ ישראל יודן פאר חסידים".

*

בלשון חסידים נשמע סיפור נאה, כי היה גביר מחוץ לעיר בעלזא ששלח משלוח מנות להרה"ק רבי יהושע מבעלזא זצ"ל זהוב אחד (-א גאלדענע רענדל), והשליח נשתכר קצת והיה אז על הדרך הרבה בוץ ונפל השליח

^{רסב} קו' אור הצפון (אדר תשע"ג) עמ' סב.

^{רסג} טעם נכון למנהג זה הביא הג"ר ירחמיאל זעלצער ז"ל בס' נר למאה (לפורים, עמ' רפח) ע"פ דברי ה'ישמח משה' (עקב) שכתב וז"ל: "בעושה מצוה על ידי שליח בשכר, הוכחתי דלא הוי מצוה בו יותר, רק הוי ממש כעושה בעצמו, דמה שמבזבז ממונו ליתן לשליח, הוי כמו טירחא בגופא. כמו דמשמע בפרק קמא דפסחים לענין בדיקת חמץ (דף ד' ע"ב) בגמרא שם וברש"י ד"ה אלא אפילו באתרא כו', דמשמע להדיא בזה יותר רבותא שיעשה מצוה בחסרון כיס מלטרוח בעצמו עיי"ש. וכבר איתא במסכת אבות (פ"ה מכ"ב) לפום צערא אגרא". עכ"ל היש"מ. "ולפי זה אתי שפיר המנהג שנהגו ליתן שכר טירחא לשליח, וממליא הוה כנותן בעצמו".

^{רסד} שיח שרפי קודש, פורים אות יט.

^{רסה} מנהגי קאמארנא אות תקסז-ח.

^{רסו} קו' אור הצפון (אדר תשע"ג) עמ' סא.

^{רסז} מפי הגה"ח ר' ישראל גרוסמן זצ"ל שהביא לו פע"א משלוח מנות מהרה"ק רבי אלימלך מגראדזיסק זצ"ל – ראה כל הסיפור בס' גדול בישראל ח"א עמ' 160.

^{רסח} נדפס בגליוני הליכות ושיחות קודש – וויען.

^{רסט} בכתבי הגה"ח ר' מאיר [שלמה] בערנשטיין ז"ל הי"ד, נד' בקו' נחלת צבי גליון י' – אות ג.

ואבד המטבע, ולא ידע מה לעשות, אם לספר להגביר הרי לא יאמין לו ויחשדוהו שגנב המטבע, ע"כ החליט לילך למרן ז"ל ולספר לו, ובודאי יאמין. בא השליח למרן ז"ל ואמר: "פלוני הגביר שלח אתי משלוח מנות למרן מטבע", אמר לו מרן ז"ל: "נו, תנהו", אמר שנפל לבוץ ונאבד. שאל אותו מרן אז למה באת לפה, אמר: "הרי הסדר שכמביא שליח משלוח מנות נותנים לו משהו ע"ז, ומה אני אעשה שנפלת, וכי אפסיד", התלהב מרן והרים גבות עיניו הק' ואמר: "רבונו של עולם, דער יוד איז זייער גערעכט, אז מ'גייט טוהן א שליחות און מ'גליטשט זיך אויס, דארף מען אים באצאלן פארן גאנצן שליחות" (פי' שמרן המליץ טוב על בני"ז בזה) שנשלחו לעוה"ז לקיים שליחות לעשות רצון ה' ואף אם לא מצליחים בזה יש לשלם שכרם הטוב בעד רצונם למלאות השליחות) ונתן לו מרן מהר"י ז"ל מטבע יפה על מה שאמר.

לטעום מן המנות

הגה"ק בעל קול אריה זצ"ל טעם מעט מכל המשלוח מנות מעשה אפיה או משקה שנשלח לו, יען נעשה בו מצוה רעא.

ראו אצל הגאון רי"ז סולובייצ'יק זצ"ל הגאב"ד דבריסק כששלחו לו מנות נהג להקפיד ולראות מה ששלחו לו, ונדמה לי, שבכוונה עשה כן, שחשש שאם הטעם של מצות משלוח מנות היא משום ריעות וידידות, לא די בדיעה שקיבל מנה, אלא צריך גם

שידע בפורים שנשלח לו ומה שלחו, שאז מוכיח את האהבה והידידות עם חבריו (אבל לא שמעתי ממנו טעמו כן רעב).

והרה"ק בעל אמרי אמת מגור זצ"ל בפורים היה מצווה להביא לסעודה ממשלוח המנות שקיבל, ואמר: 'הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחרית', וסעודת פורים גם היא מצוה רעג.

וובענין עבודת 'אכילת' המנות, מסופר רע"ד כי הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זצ"ל נוהג היה עוד בטרם ישב על כסא הרבנות בבעלז, לשלוח בכל פורים משלוח מנות להגה"ח ר' ישראל היבנוב'ער ז"ל, פעם קרא לבנו של רבי ישראל, נתן בידו כסף, ושלחו אל ר' קלמן הירש פוגל (בעל המסעדה בבעלז) להביא בשר דגים ושאר מטעמים. כשהיה הבן על הסף בדרכו החוצה, קרא לו מרן חזרה ואמר: "מתפלאים למה בחרתי דוקא ברבי ישראל לשלוח לו משלוח מנות, יש לי הרבה טעמים לכך, אבל הטעם העיקרי הוא לראות איך רבי ישראל אוכל. רבות כתוב בספרי חסידים על ענין האכילה, כי האדם השלם מכניע כל גשמיות ואוכל רק כדי שיוכל לעבוד את השי"ת, והצדיק באכילתו מעלה את הניצוצין דקדושה ומחזירם לשרשם בכוונתו וייחודו, רבי ישראל יודע איך לאכול, וזה הטעם העיקרי שאני שולח לו משלוח מנות".

רע קובץ אור לנתיבותי גליון ז עמ' סח. מפי הרה"ח ר' מרדכי פעדער ז"ל.

רעא הקול אריה ח"ב עמ' תרטז.

רעב תשובות והנהגות ח"א סימן תז (א) וח"ה סימן רלד.

רעג אמרי אמת, ליקוטים עמ' 64.

רעד בס' גדולי חסידי בעלזא, ח"ב עמ' שלו.

סגולת המצוה ורמזיה

כל מיני השפעות

הרה"ק משינאווא זצ"ל היה אומר דהנה הקב"ה מקיים את כל המצוות, איך הוא מקיים מצות משלוח מנות, אין זאת אלא על ידי שהוא משפיע לעמו ישראל בימי הפורים האלה מחילה סליחה וכפרה בני חיי ומזוני. מטעם זה נכון מה שכתוב במגילה 'ומשלוח מנות איש לרעהו' ולא נכתב 'לשלוח מנות', כי הפסוק מתכוון גם להקב"ה השולח מנות לזרע אהוביו, 'איש' זה הקב"ה 'רעהו' הם בני' המקבלים מאתו ית' מתנות טובות ביום זהרעו.

והרה"ק בעל קדושת ציון מבאבוב זצ"ל אמר לפרש את הפסוק 'ומשלוח מנות איש לרעהו' ומתנות לאביונים' בדרך רמז על פי דברי המדרש (ויק"ר לד, ב) על הפסוק (משלי יט, יז) מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו אמר ר"א כתיב (תהלים קלו, כה) נותן לחם לכל בשר בא זה וחטף את המצוה אמר הקב"ה עלי לשלם לו גמולו הדא הוא דכתיב וגמולו ישלם לו עד כאן. נמצא שמי שחונן לדל ומפרנסו הרי הוא כמלוה לה' והשי"ת משלם לו על זה גמולו. והנה ידוע דהקב"ה נקרא ריע לישראל כדברי המדרש (שמו"ר כו, א) על הפסוק (משלי כו, י) רעך ורע אביך אל תעזוב רעך זה הקב"ה, וגם ידוע שכנסת ישראל קרויים יונים כמאמר הכתוב (שיר"ב, יד) יונתי בחגוי הסלע ואמרו בזוהר הקדוש יונתי דא כנסת ישראל, וכן הוא במסכת שבת (מט.).

"וזה יש להטמין ברמז בפסוק הנ"ל ומשלוח מנות – כלומר מה ששולח האדם מנות לעניים באמת הנותנה הוא – איש לרעהו, היינו להקב"ה הנקרא רעהו, דנחשב כאילו היה שולח המתנות להקב"ה כביכול, כדברי המדרש הנ"ל, ומתנות – פירוש מי שנותן מתנות באמת הוא – לאביונים, פירוש להקב"ה שהוא אב-יונים, היינו אביהם של כנסת ישראל הנקראים

מעורר אוצר מתנת חנם

כתוב בספר אמרי נועם (לפורים אות י): "ועל כן נתייסדה המצוה לשלוח בפורים מנות ומתנות לאביונים, וכל הפושט יד נותנין לו אף על פי שאינו הגון, לרמז על זה לעורר למעלה אוצר מתנת חנם, ועל כן המילוי של 'חנם' 'חת נון מס' הם אותיות 'מנות'".

והביאו גם בנו העטרת ישועה (ליקוטים לפורים, אות יח): "אשר המילוי של 'חנם' הם אתון 'מנות', שעל זה נתיסד מצות משלוח מנות, לבקש מאת שוכן שחקים לחננו מאוצר מתנת חנם רעהו".

וכענין זה כתב בספר תפארת שמואל (אלכסנדר, פורים אות ז בתור"ד): "ואולי זהו הרמז ממצות מתנות לאביונים, כי ענין צדקה היא גם מעט לטובת האדם עצמו, כמאה"כ צדקה תציל ממות, וחטאך בצדקה פרוק, שהוא מגינא ומצלא, וכן אמרו רז"ל צדקה מקרבת הגאולה. אבל המתנה שנותן אדם לאוהבו וידיד בחנם ממש, היא רק מצד הידידות, וזהו הרמז ממצות מתנות לאביונים בפורים לזכור החסד והנסים שעשה עמנו השי"ת רק מצד חיבת ישראל בחי' מתנה בחנם, וזהו ג"כ ענין משלוח מנות. וזהו הענין מקבלת התורה ברצון ובאהבה כי התבוננו בחסדי ובאהבת השי"ת להם, מהנסים והנפלאות שהי' רק מאהבה וחסד, גם המה קבלו התורה בלי שום שכר ועונש מיראת כפיית ההר כגיגית, רק מצד אהבת ד'".

ומסיים בברכה: "וניזכה גם אנחנו שיתעורר בנו אהבת ד', ויתעורר גם אתעוררת דלעילא לעשות עמנו חסד ורחמים מתנת חנם, לזכות לישועת ד' וישועת ישראל בכו"פ בגו"ר, בבחינת וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם".

רעה ועפ"ז מרמז העט"י מה שמוסיפים לשמוח בימי שיתסר ושיסר, באמרו: "והנה הזמנים לקריאת המגילה מן י"א עד ט"ו הם מספר אדנ"י רומז לדין, בסוד 'מלך במשפט יעמיד ארץ', לזאת מוסיפין י"ו וי"ז, ובצירוף זאת נעשה מספר חנ"ם".

רעו פי צדיק – ציעשינוב (מימרא יט עמ' קפא).

והוסיף בזה הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א בדרך צחות: "דהא נתבאר שהקב"ה מקיים מצוות היום של משלוח מנות, ומדרך העולם לתת משלוח מנות בכלים נאים ומשאירים גם את הכלי אצל המקבל [דלא כבשאר ימות השנה, שבדרך כלל יטול המקבל את המאכל, ואת הכלי יחזיר לבעליו], והכי נמי בתת הקב"ה שפע לישראל ביום הפורים – למשלוח מנות, נותן להם גם יחד את הכלים שיוכלו לקלוט ולהשריש את האורות בקרבם".

יונים, והקב"ה ישלם לו על זה גמולו מן השמים בשפע ברכה והצלחה". עכדה"ק.

ומענין לענין ראוי להסמיק בכאן עובדא נוראה המובא בספר דברי שמואל (סלונים, לפורים): הרה"ק רבי נפתלי הגדול ז"ל בעל סמיכת חכמים (נ"א מהרה"ק רבי אלעזר רוקח ז"ל מאמסטרדם) פ"א בפורים שלח אליו המלך בעירו שיתפלל בעדו על ענין גדול שהיה זקוק לישועה, והרה"ק אכל ושתה הרבה בשמחה יתירה כראוי לפורים ונתקבלה תפלתו והיתה הישועה, שלח המלך לחקור למעשיו ואחרי שבאו אליו שלוחיו וסיפרו לו שאכל ושתה הרבה ושמח מאד, שיגר אחריהם ושאלו ע"ז ואמר אני יודע ומאמין שהישועה היתה לי בזכות תפלתך למעני אבל הנהגתך היא פליאה בעיני, והשיבו הרה"ק: "ביום זה פורים רצון ה' שנהא שרונים בשמחה גדולה ונאכל ונשתה, וכאשר אנו מקיימים ועושים רצונו ית', עושה גם הוא רצוננו, וממלא כל מה שאנו מבקשים"רע"ז.

והלא הדברים ק"ו, ומה אם שמחים בעצמם עי"ז הקב"ה ממלא כל משאלות הלב, כ"ש כאשר גם משמחים את השני במשלוח מנות בוודאי הקב"ה ישלח לנו שפע רב בכל העולמות בגשמיות וברוחניות.

והיא נקודה חשובה ונחוצה שצריכים לזכור, ונלמדה גם מתוך שיחתו של הרה"ק רבי חי יצחק מראחמיסטריווקא זצ"ל, שפע"א לפני ימי הפורים שוחח אחד הנכדים עם זקה"ק בטלפון ושאל בעצתו לניצול ימי הפורים כראוי, שכן כאשר צריך לתת

משלוח מנות לאחד, ולעלות לביתו של השני, וכן הלאה, ואז עובר היום מבלי שמספיקים להתפלל או ללמוד כראוי ביום זה, ואין היום מנוצל כראוי. ענה הרבי זצוק"ל מיד: "וואס הייסט, דאס אליין מיינט אויסנוצן דעם טאג אויפן בעסטן אופן! דאס איז דאך דעם מצות היום, און דאס וויל דער אויבערשטער..."רע"ז.

לפעול זרע של קיימא

צדיקי בית בעלזא אמרו בשם הרה"ק הרבי מלובלין זצ"ל שפירש את הפסוק "ומשלוח מנות איש לרעהו", שהכוונה היא לרמז שאפשר לפעול בפורים 'איש' – זרע של קיימא – 'לרעהו'רע"ז.

משפיע פרנסה

הרה"ק מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל (שפע חיים לפורים סימן יד) מבאר דברי הגמרא קיימת בנו וכו': "דע"י שחכם וצדיק מקיים מצות משלוח מנות משפיע בזה שפע פרנסה לכל העולם, ועד"ש (תענית כד): כל העולם כולו ניוון בשביל חנינא בני וכו', וז"ש 'קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים' היינו אביוני עמך ישראל הצריכים פרנסה, ומתורץ נמי מה שהקשו דהא בעי שני אביונים [דהכוונה היא שע"י שהוא קיים מצות משלוח מנות נשפע משמים שפע רב ומתנות גדולות לכל אביוני בית ישראל], ודו"ק".

וכן מסופר שע"י שמקיימים מצות משלוח מנות כהלכתו למעלה מיכולתו, נשפע משמים פרנסה

רע"ז ומביא שם עוד דבר נפלא, מהרה"ק רב ייבי מאוסטראה זצ"ל שהי' בעניות גדולה בפורים ובא איש אחד לשמחו והוא היה מרדכי בעצמו, ואמר כי מרדכי הוא הבעל שמחה של פורים והוא בכבודו ובעצמו בא לשמח לכל איש יהודי שרוצה להיות שמח.

רע"ז גליון 'המתאחדת בתורתך' – ראחמיסטריווקא ארה"ק – חג הסוכות תשפ"ד.
רע"ז ביתו נאווה קודש, חודש אדר, עמ' רכ.

ובקרב חסידי בעלזא מספרים כי באחת השנים ניגש אחד החסידים לכ"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע בעת עריכת השולחן הטהור של יום הפורים והזכיר את עצמו כי כבר עברו שנים רבות מחתונתו, ועדיין לא זכה לחבוק בן, וכל ידידיו וחביריו כבר זכו להתברך בבנים ובנות, מרן זי"ע הקשיב לצרתו שבפיו, וחזר בפניו על דברי החוזה מלובלין זי"ע שיום פורים הוא זמן מסוגל להפקד בבנים, ובירכו בכוונה שיזכה במהרה לבני בריכי, ואכן כעבור שנה רבתה השמחה בביתו שלא אותו חסיד בלידת בן זכר למזל טוב.
עוד מסופר (בס' ספרן של צדיקים) כי הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע היה פעם בפורים אצל הרה"ק רבי ישראל המגיד מקאזניץ זי"ע שלח לו המגיד הקדוש משלוח מנות על ידי חתנו הגה"צ ר' אביעזרי זעליג שפירא הרב דגרעניץ זצ"ל, ואמר המגיד לחתנו: "הדרך הוא שנותנין שכר שליחות ואולי יבטיח לך הרב מבארדיטשוב בן זכר" (כי לא היה לו בנים עדיין) וכאשר הביא את המשלוח מנות להרב מבארדיטשוב לקחו ממנו ורץ בהתלהבות נפלא אנה ואנה כדרכו בקודש, והרב מגרעניץ המתין שם, וכאשר ראה הרב הקדוש מבארדיטשוב כי הוא עומד עדיין אמר לו: "בטח תחפוז שכר שליחות, אני מבטיח לך בעת שאטול ברכת הפרידה מחותנך המגיד אזי אתן שכרך", וכאשר בא ליטול רשות מהמגיד לנסוע והרב מגרעניץ היה גם כן שם אמר הרב מבארדיטשוב למגיד הקדוש זי"ע: "תנו לי חפץ אחד מכלי הכסף שלכם", אמר לו המגיד: "טלו את אשר תחפצו", ובחר במנורת כסף של חנוכה שהמגיד קבץ על זה זמן רב, ולקח הרב מבארדיטשוב המנורה ונתן להרב הקדוש מגרעניץ, ואמר לו: "יהיה לך בן זכר, וכשיגיע הבן לי"ג שנה יהא המנורה שלו, ועד אותו זמן ידליק בו המגיד" וכן היה כי נולד לו הרה"ק רבי חיים מאיר יחיאל ממאגלניצא זי"ע והיתה המנורה שלו.

בריווח^{רפ}. ואפשר לרמז כי מנו"ת נוטריקון ו'כי ת'אמרו מ'ה נ'אכל, כי אם יש ח"ו חסרון בפרנסה העצה לזה היא ריבוי במצות משלוח מנות].

בורא רפואות

כתוב בספר אמרי נועם: "על ידי מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים מבטלים תתק"ג מיני חולאים".

ממשיך חיים ומבטל המוות

כתוב בספר אמרי נועם: "...ועל ידי זה נשפעים מן החיים עליונים וניצולים ממיתה, ועל כן 'מנות' ר"ת ו'הצלת נ'פשי מ'שאול ת'חתיה... ולזה המילוי של אותיות 'מת' עולה נ"ו, ונעשה 'מנות', לבטל צירוף 'מת' ולעשות פירוד בין אתון ואלו".

וכן כתוב בספר עטרת ישועה: "ומשל"ח מנו"ת אי"ש לרעה"ו מספר ונאמ"ן את"ה להחיות מתי"ם, שע"י מצות משלוח מנות ממשיכין חיים ומבטלין מתנו".

ת'דין מ'זלין נ'יצר ו'נקה

הרה"ק רבי אברהם שמחה הורוויץ מבארניב זצ"ל^{רפא} מביא "מאמר הצדיקים הקודמים נ"ע, וכן הוא בספריהם אשר בזאת חנוכה הוא הכנה על ימי הפורים הבאים עלינו לטובה". ומוסיף: "וי"ל כי גם בפורים הוא המשכת הרחמים והישועות מן אלו תרין מזלין נצר ונקה, ונרמזו במצות משלוח מנות שכן מנו"ת ר"ת ת'דין מ'זלין נ'יצר ו'נקה, והכל בזכותה של אסתר שעל ידה היה הנס, וכן אסתר גימטריא הכי הוה מ"זל נ'יצר מ"זל ו'נקה".

^{רפ} סיפור נפלא בענין זה מובא בס' ספרן של צדיקים: סיפר הרב הצדיק רבי משה יוסף צוק"ל מגריצא בן לאותו צדיק וקדוש הרה"ק רבי חיים מאיר יחיאל ממאגלניצא זי"ע שפעם אחת בימי פורים בא כפרי אחד עני לעיר קאזניץ לשמוע מקרא מגילה, כי הכפר ההוא היה מהסביבות השייכים לקאזניץ, והלך לבית המדרש ושמע קריאת המגילה מפי המגיד הקדוש והוטב מאוד בעיניו ונהנה מאד ונתמלא שמחה, ואחר התפלה נתן לו המגיד שלום, ואמר לו: "הלא אתה מכפר פלוני השייך לי, ומדוע לא נתת לי משלוח מנות?", ולא ידע מה להשיב כי לרש אין כל בבית אפילו לחם לפי הטף ואיך יקדם פני המגיד הקדוש במשלוח מנות, ובתוך כך אמר לו המגיד הקדוש: "הנה פורים היום בא אתנו ותטעום מעט משקה", והלך לבית המגיד ונתנו לו שם יין שרף ומגדנות.

ומרוב שמחה אשר זכה לשתות בבית המגיד יחד עם החברייא קדישא וגם היין ישמח נהפך לאיש אחר, והרהיב עו בנפשו והלך אל הגביר ר' ליטמאן יונה ז"ל שהיה סוחר יין, וכאשר בא לבית הגביר הנזכר אמר בקול שמח: "פורים טבא", ואמר לגביר הנזכר: "הנה אני מבקש ממעלתכם שתתנו לי בהקפה בקבוק יין טוב, ובטח אשלם לכבודכם, ואם לאו הלא פורים היום", והסוחר הנזכר נתרצה לדבריו ונתן לו, ואחר כך הלך אותו כפרי גם לחנות אחד ואמר גם כן בקול שמח: "פורים טבא" וביקש שיתנו לו בהקפה שנים שלשה פאמערנאנצען (-תפוזים) גם כן בדרך זה ש"בטח אשלם ואם לא אשלם הלא פורים היום" וגם כן נתנו לו, וכאשר היה לו כל אלה רץ בשמחה גדולה אל המגיד הקדוש ונתן את הבקבוק יין והפאמערנאנצען, ואמר: "זה אני נותן משלוח מנות", אמר לו המגיד: "טוב עשית, ותזכור שבכל פורים תביא משלוח מנות כאשר יתנהגו כל בני הישובים".

ויהי אחר הדברים האלה יישב עצמו הכפרי, הנה בני ביתי עטופים ברעב ואינם יודעים כלל משמחת פורים, הנה אראה לשמח גם אותם, והלך אל המוזג המוכר יין שרף ואמר גם כן בקול שמח: "פורים טבא", וביקש שיתנו לו בהקפה מדה יין שרף ו"בטח אשלם ואם לא אשלם הלא פורים היום" וגם כן נתן לו, והלך לאופה גם כן בנוסח זה ולקח ככר לחם, והלך לחנות גם כן בסגנון זה ולקח איזה דגים מלוחים.

ויהי כאשר היה לו כל אלה מיהר חיש לביתו, ויהי כאשר בא פתח הבית ענה בקול רם: "פורים היום! פורים היום!" ואשתו ובני ביתו כאשר לא הסכימו באלה ולא ראו אותו במצב כזה שיהיה מלא שמחה חשבו שאולי נשתגע ח"ו כי לא ידעו מה היה לו, אך מהרה שם לפניהם את הלחם ואת הדגים ואת היין שרף ואמר להם: "אכלו ושתו וייטב לבכם כי פורים היום", והמה לא המרו את דברו ומלאו פקודתו ואכלו ושתו וגם הוא עמהם, וכאשר גם הם שתו איזה ואיזה כוסות נתמלאו גם המה ששון ושמחה, וקמו כולם לרקד ויענו כולם בקול: "פורים היום!!! ורקדו כך עד איזה שעות בלילה.

ובתוך כך והנה קול דופק בפתח ושאלו: "מי זה?" ושמעו קול ערל אחד, ואמר הכפרי לאשתו: "אל תפתחי כי פורים היום ולא יבוא ויפריע את שמחתנו", אבל הערל לא פסק מלדפוק ואמרה לו אשתו: "כמדומה שערל פלוני דופק אשר תמיד דרכו ליתן לי תפוחי אדמה וכדומה לכן אפתח לו", ויהי כאשר פתחה הדלת והערל בא אל הבית מוכה ופצוע ומגואל בדם כהרוג ותיכף רחצו אותו ונתנו לו כוס יין שרף ופת לחם ואכל ושתה ואמר: "החייתני", כי כפסע היה ביני ובין המות, וסיפר להם כי בנו יחידו אשר כתב עליו כל רכושו והונו הכהו עתה מכת מות והשליך אותו החוצה ולולא הם שפתחו לו היה מת וגוע מהקור אשר נגעה עד לבו וגם מגודל כאב המכות, ועתה אשר בני נהפך עלי לאכזר ורוצח ואתם רחמתם עלי הנה אראה לכם עוד מטמון ואוצר אשר היה בדעתי לגלות לבני סמוך למותי וכעת אגלה אותו לכם ואני נותן זה לכם במתנה ולא יהיה לבני חלק בו, והלך הערל עם הכפרי תיכף אל היער והראה לו כי תחת אילן פלוני ופלוני מונח המטמון, וכעבור איזה ימים מת הערל מן המכות אשר הכהו בנו כי מכות מות הכהו, והלך הכפרי אל היער בלילה וחפר במקום המסומן ומצא הון רב ונתעשר הרבה מאד ובא אל המגיד כאחד הגבירים. ובכל פורים היה אצל המגיד הקדוש ונתן משלוח מנות כיאות. והיה העשירות לו ולזרעו אחריו.

^{רפא} יוד"ק ט"ו אדר ראשון. בספרו אורה ושמחה - עניני חנוכה, מאמר ישכילו זאת, פרק א.

להביא לימות המשיח

אמרו חסידים^{רפב}: מנו"ת נוטריקון מ'שיח נ'חמה ות'שבי, שסגולתה איתנה לקרב ביאת משיח צדקינו ושמחת עולם על ראשינו במהרה בימינו, אמן.

^{רפב} כ"כ הרה"ח רבי ישראל פראנקפורטער ז"ל בכתביו מה שאמר ביום הפורים תרע"ד בהיכל קדשו של הרה"ק רבי יעקב משה מקאמארנא זצ"ל, בעת שלבש בגדי נשיא ושר: "אמרתי: היות שהיום הוא פורים באתי לרבינו שיפעל שהשי"ת ישלח לבני ישראל משלוח מנות, כי כתוב במגילת אסתר שנאמרה ברוח הקודש משלוח מנות איש לרעהו, איש היינו הקב"ה כמו שנאמר ה' איש מלחמה, לרעהו היינו בני ישראל כמו שנאמר למען אחי ורעי, לכן צריך השי"ת לשלוח לנו מנות. אמר רבינו זי"ע: בודאי ישלח לנו השי"ת מנות, כן, כן, הוא ישלח לבני ישראל מנות. אמרתי: הנני רוצה שיהיה מנות. השיב רבינו זי"ע: כן, מנות. אמרתי: הנני רוצה שיהיה כנוטריקון מנו"ת היינו מ'שיח נ'חמה ות'שבי, שתהיה גאולה שלימה. אמר רבינו זי"ע: השי"ת ישלח לבני ישראל מנות. אמרתי שוב: לא ארפה מרבינו עד שיבטיח שיהיה גאולה השלימה. פני רבינו זי"ע נהיו חוורות כסיד, ואמר: 'איך האב מורא איין צו שפארן וועגן גאולה, אבער דאס קאן מען פארלאנגען, זאל זיין א גאולה פרטית, יעדער יוד זאל ארויס גיין פון זיין מיצר'. כשראיתי שצורתו הקדושה הוא חוור כסיד הסכמתי ושתייתי ואמרתי: לחיים, רבינו ברך אותנו בגאולה פרטית". ע"כ מכתבי החסיד.

א"ה, בעמדינו כמאה ועשר שנים אחרי כן ועדיין לא נושענו, אין אנו מוותרים כלום ואנו מתחננים ומפצירים ולא נרפים שנזכה כולנו במהרה בקרוב לגאולה כללית ופרטית, ולכל בני ישראל יהיה אור, כאשר אור חדש על ציון תאיר לעיני כל חי. אכיה"ר.

ונסיים את דברינו בלשון קדשו של הרה"ק מאפטא זי"ע בספה"ק אוהב ישראל (לפורים) בשלש קדושות לקדוש:

עוד י"ל על פי מה שכתוב (אסתר ט, כח) והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור. ופירשו הקדמונים ז"ל כי על ידי זכרון הנסים והנפלאות הגדולים והנוראים אשר עשה עמנו הבורא יתברך ויתעלה, על ידי זה נעשה ונתעורר ההארה הגדולה שהיה אז בזמן הנם, להיעשות נם כזה גם כן בכל דור ודור לפי הצורך. וכן יהי רצון אמן:

עוד י"ל מרבין בשמחה כי בשמח"ה הוא עולה מספר שנ"ה, ר"ל שהשמחה המתעוררת אז באדם ממשכת שמחה וחדוה לכל השנה. וכן יהי רצון אמן:

עוד בפסוק הנ"ל והימים האלה וגו'. ובגמרא הנ"ל. עוד יש לאלוה מילין. על פי מה שאמרתי לפרש הפסוק (תהלים קיא, ד) זכר עשה לנפלאותיו, היינו שהקב"ה עשה את נפלאותיו בבחינת דבר, שיוכלו להשפיע עוד דוגמתו, בכל עת אשר יצטרכו בני ישראל עם ה' בני אל חי, או לאיזה יחיד, כמו שנתבאר בפרשת ויצא באריכות בביאור המדרש עיין שם היטב. וזהו 'והימים האלה' של ימי הפורים, 'נזכרים' היינו שנעשו בבחינת דבר, ועל ידי זה הם 'נעשים בכל דור ודור'. ושורש הדבר הוא שעל ידי שאנו מודים ומשבחים להבורא ב"ה וב"ש באמת ובלב תמים ובדביקות גדול על שעשה לאבותינו את כל הנסים האלה, בזה אנחנו מעוררים את המקור העליון להשפיע עלינו כל טוב וכל חדו וששון ושמחה, לעשות עמנו נפלאות ונסים לטובה, ולהיות בשמחה כל ימי השנה. וזה שאמרו חז"ל משנכנס אדר מרבין בשמח"ה, שאז נתעוררו הנסים והנפלאות שעשה הש"י לאבותינו בימים ההם, וכמו כן יעשה עמנו נסים לטובה וכנ"ל וכן יהי רצון אמן: